Meir Shalev

Dört Ziyafet

ÇEVİREN SALİHA NİLÜFER

iletişim

MEIR SHALEV Dört Ziyafet

İLETİŞİM

MEIR SHALEV 1948 yılında Nahalal'da doğdu. Şair Ishak Shalev'in oğlu olan yazar, çocukluğunu Nahalal'daki bir tarım kooperatifinde geçirdikten sonra Kudüs'e taşındı. Üniversitede psikoloji eğitimi aldı, televizyon ile radyo için çeşitli programların yapımcılığını üstlendi. Bugün İsrail'in önde gelen köşe yazarlarından biri olan Shalev'in, İtalya'da Juliet Club ödülünü alan *Dört Ziyafet* adlı romanından başka, özellikle Avrupa'da büyük yankı uyandıran romanları, çocuk kitapları bulunmaktadır.

İletişim Yayınları 864 • Çağdaş Dünya Edebiyatı 177
ISBN 975-05-0103-9

1. BASKI 2003, İstanbul (1000 adet)

EDİTÖR Elçin Gen
KAPAK Utku Lomlu
KAPAK FOTOĞRAFI Marc Chagall, doğum günü
KAPAK FİLMİ 4 Nokta Grafik
DİZGİ Remzi Abbas
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Asude Ekinci
MONTAJ Şahin Eyilmez
BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MEIR SHALEV

Dört Ziyafet

Four Meals

ÇEVİREN *Saliha Nilüfer*

i l e t i ş i m

Birinci Ziyafet

1

Sıcak günlerde evimin duvarlarından hafif bir süt kokusu tüter. Duvarlar kireç badanalı, zemin karo döşelidir; yine de duvarın gözeneklerinden, zeminin çatlaklarından sızan koku bana kadar erişir, tıpkı geçmiş bir sevdanın buğusu gibi ısrarla içime siner.

Yaşadığım ev bir zamanlar ahırdı. Bir atın, bir dişi merkebin, birkaç da sağmal ineğin yuvası. Üzerinde demir bir sürgüsü olan, geniş, tahta bir kapısı vardı; içinde beton yalaklar, sığır boyundurukları, büyük güğümler ve inek sağma bölmeleri bulunurdu.

Bir kadın yaşardı ahırda, orada çalışıp uyur, orada düş kurup orada ağlardı. Üst üste yığılmış çuvallardan oluşan yatağında oğlunu dünyaya getirmişti.

Güvercinler dam sırtında bir ileri bir geri seğirtir, ücra köşelerde kırlangıçlar çamurdan yaptıkları yuvalarının üzerine titrerdi. Kanat çırpışları öyle tatlıydı ki, şimdi bile, aklıma geldiklerinde, yaşlılığın ve öfkenin yüzümde bıraktığı izler çözülüyor.

Sabahları güneş ışığı dörtgen pencerelerin şeklini duvara yansıtır, havada dans eden toz zerreleri ışıldardı. Güğümlerin

üzerinde çiy taneleri birikir, telaşla hareketlenen tarla fareleri, saman yığınları üzerinde çakan küçük, gri şimşekleri andırırdı.

Annem, bende yaşatma isteğiyle anlattığı anılarında, dişi merkebin yabaniliğinden ve kurnazlığından söz ederdi; öyle ki uykusunda bile çifte atar, üstüne binmek istediğinde, Zayde, kapıya doğru dört nala koşup eğilir, demir sürgünün altından geçer ve eğer sen zamanında kendini yere atmayı becerememişsen, Zayde *meyn kind*, demir sürgü göğsüne çarparak seni yere sererdi. Bu hayvan atın yemlerini çalmayı da bilirdi, yüksek sesle gülmeyi, bir parça şeker kapmak için toynaklarıyla yere vurmayı da bilirdi.

Avluda haşmetli bir okaliptüs ağacı yükselirdi, geniş dalları hep güzel kokular saçar, hep hışırdardı... Onu kimin ektiğini ya da tohumlarını hangi rüzgârın taşımış olduğunu kimse bilmiyordu. Yakındaki okaliptüs ormanında yaşayan kardeşlerinden daha iri ve yaşlıydı, köy kurulmadan çok önce bulunduğu yere gelmiş, yıllarca orada beklemişti. Sık sık tırmanırdım o ağaca, çünkü tepesinde kargalar yuva yapardı, daha o zamanlardan onları gözetlerdim.

Annem artık hayatta değil, ağaç kesildi, ahır bir eve dönüştürüldü, kargalar gidip yerlerini başka kargalara bıraktı, yumurtalarından çıkıp başka diyarlara göçtüler. Ama o kargalar, o öyküler, o ahır ve o ağaç - onların hepsi, hayatımın ölümsüz manzaraları olarak kaldı.

Ağacın yüksekliği yirmi metre kadardı. Kargalar tepeye yakın bir yere yuva kurmuştu, aşağıda yer alan sık dalların arasında, ben doğmadan önce oraya tırmanıp kendi yuvalarını kuran çocukların tahta evlerinin kalıntıları görülürdü.

İngiliz hava kuvvetlerinin eski hava fotoğraflarında ve köylülerin anlattığı öykülerde varlığını koruyan bu ağaçtan geriye bugün dev bir kütük kaldı - tıpkı bir mezar taşında olduğu gibi, üzerine ağacın kesildiği tarihin kazınmış olduğu bir kütük: 10 Aralık 1950. Çiftliğinde büyüdüğüm ve şu an ahırında yaşadığım, bana soyadını ve çiftliğini veren Moşe Rabinoviç, annemi toprağa verdikten sonra koca baltasını bilemiş, ağacı öldürmüştü.

2

Rabinoviç üç gün boyunca ağaca baltasıyla vurdu.

Defalarca inip kalktı balta. Ağacın çevresinde dönüp duran adam, inleyip baltasını doğrulttu, gürleyip baltasını savurdu.

Rabinoviç, iri yarı, az konuşan bir adamdı, kalın ve küt parmakları vardı. Bugün, ihtiyarlığında bile, gücünden ve ağırkanlılığından ötürü köylüler ona "Öküz Rabinoviç" diyor. Torunu yaşındaki çocuklar da hâlâ onunla "korkunç ayı" oyununu oynuyor. Cılız kollarından tek eliyle kavradığı üç çocuk, çığlıklar atıp gülüşürken, onun elinden kurtulamıyor.

Talaşlar savruldu, iç çekişler yükseldi, gözyaşları ve terler aktı, kar taneleri dönendi. Başka olaylar söz konusu olduğunda insanların anıları birbirini tutmayabilir, ama bu intikam günü konusunda bizim köyde herkes aynı hikâyeyi anlatır, yeni doğan her bebek bu hikâyenin ayrıntılarıyla büyür:

Rabinoviç ensesi ile yüzünü kurulamak için bir düzine havlu kullandı.

Sekiz balta sapı kırdı, yerlerine yenisini taktı.

Otuz litre su, altı demlik çay içti.

Her yarım saatte bir kayrak taşı ve eğeyle baltasını biledi.

Altı adet sosisli ekmek, bir kasa portakal yedi.

On yedi kez karların üzerine yığıldı, on altı kez doğrularak vurmayı sürdürdü.

Bütün bu süre boyunca otuz iki dişi sıkılmış, baltayı sımsıkı kavrayan parmakları kenetlenmiş vaziyette, ılık soluğu soğuk havada buhar dalgaları yayarken, birdenbire muazzam bir gıcırtıyla devrilen ağacın sesi ve Rabinoviç'i seyredenlerin iç çekişleri işitildi - ışıklar söndüğünde halk evinden yükselen uğultuyu andıran, ama ondan çok daha yüksek, korku dolu bir uğultuydu.

Sonra, insanları çekilmeleri için uyaran bağrışmalar, kaçışanların ayak sesleri ve ardından ölümün çığlığı işitildi. Olup bitenleri anlatmak için benzetmelere gerek yok, her şey kendini anlatıyor zaten: Dev bir ağacın devrilişinin ve ölümünün

çığlığı, işitenlerin hafızasından silinmeyecek o yarılma, devrilme anındaki o kükreyiş, yere çakılan gövdenin ürpertici darbesi.

Bunlar, bir insanın ölümündeki seslere benzemiyor. Bir ağacın yaşamının sesleri ile bir insanın yaşamının sesleri de farklıdır, ve göçüp gittiklerinde arkalarında farklı sessizlikler bırakırlar.

Kesilen ağacın sessizliği, çok geçmeden yırtılan bir karanlık perdesi gibi, insan çığlıklarıyla, sert rüzgârın uğultusuyla, hayvanların ve kuşların sesleriyle bozuldu. Oysa annemin ölümünün ardından dünyaya dolan suskunluk, saf ve duru, billur ve berraktı - dağılmayan, öylece kalakalan bir suskunluk.

O burada, benimle birlikte, dünyanın bütün gürültülerinin yanı sıra. Ne suskunluk gürültüleri yutuyor, ne de gürültüler o suskuya karışıyor.

3

Flikt di mame federn,
federn un pukh,
zaydelen - a kishele
fun helln - roytn tukh.

Bu şarkıyı daha bebekken öğrenmiştim, sözlerini anlayamayacak kadar küçükken. Oğluna kuş tüyünden, pembe kılıflı bir yorgan dikmek için tüy yolan bir anneden söz ediyor.

Sanırım pek çok anne çocuğuna bu şarkıyı söylemiş, gereken yere kendi çocuğunun adını koymuştur. "Zaydele" bendim. Bu, bana yakıştırılmış bir takma ad değildi, gerçek adımdı. Büyükbaba anlamına gelen "Zayde", doğduğumda annemin bana verdiği isimdi.

Yıllar yılı onu değiştirmek istedim. Ama yapmadım. Başlangıçta cesaretim yoktu, sonrasındaysa gücüm. Nihayet ikimiz de pes ettik -ben ve adım- ve aramızda barış imzaladık.

Annemin bana yorgan dikip şarkı söylediği sıralarda henüz

birkaç aylık olmama rağmen o akşamları gayet iyi anımsıyorum. Moşe Rabinoviç'in ahırında kışlar çetin geçerdi; annem, kaz besicisi komşumuz Eliezer Papish'le yazın anlaşma yapar, kaz tüyü karşılığında bütün ailesine yorgan dikerdi.

Yeri gelmişken söyleyeyim, Hayfa'da yaşayıp inşaat malzemeleri satan ve "Kentli Papish" diye tanınan zengin ağabeyiyle karıştırmamak için Eliezer Papish'e "Köylü Papish" derdik. Belki bir ara ondan da söz ederim.

İşte böyle, adım Zayde, Zayde Rabinoviç. Annemin adı Judith, köyde ona Rabinoviç'in Judith'i derlerdi. Elleri buram buram limon yaprağı kokar, başından mavi yemenisi eksik olmazdı. Sol kulağı ağır işitir, birisi o tarafından konuştu mu deliye dönerdi.

Babamın adını kimse bilmiyor. Ben gayri meşru bir çocuğum, oğlu olduğumu iddia eden üç adam var.

Moşe Rabinoviç'ten bana bir çiftlik, bir ahır ve sarı saçlar kaldı.

Jacob Sheinfeld'den güzel bir ev, güzel mobilyalar, boş kanarya kafesleri ve düşük omuzlar.

Sığır tüccarı Globerman'dansa bir *knipele* dolusu para ve kocaman ayaklar.

Bütün bu karışıklığa rağmen doğumum, ismim kadar dert olmadı başıma. Bizim köyde ya da civarda, babası bilinmeyen ya da öz babası tarafından büyütülmeyen tek çocuk ben değildim. Gelgelelim ülkede, hatta belki bütün dünyada, adı Zayde olan başka bir çocuk yoktu. Okulda bana Methuselah ya da "Dede" derlerdi. Her seferinde eve gelip anneme sızlandığımda, neden bana bu ismi verdiğini sorduğumda, şöyle derdi: "Ölüm meleği gelip Zayde, yani Büyükbaba adında küçük bir oğlan çocuğuyla karşılaştığında, derhal ortada bir yanlışlık olduğunu anlar, başka bir yere gider."

Başka seçeneğim olmadığından, adımın beni ölümden koruduğuna inandım ve korku bilmez bir çocuk haline geldim. Doğumdan evvel, her insanın kalbinin derinliklerine işlenen o eskil korkular bile, benim içimde kök salmamıştı.

Kümesin yarıklarında yuvalanan yılanlara korkusuzca ellerimi uzatırdım. Onlar da merakla uzattıkları boyunlarıyla beni incitmeden izlerlerdi.

Sık sık ahırın çatısına tırmanır, kiremitlerin dik sırtında gözlerim kapalı koşardım.

Her daim zincirli tutulan kana susamış köy köpeklerine yaklaştığımda, bana sevecenlikle kuyruk sallayıp ellerimi yalarlardı.

Bir keresinde, henüz sekiz yaşında bir büyükbabayken, yuvalarına tırmandığım kargalar bana saldırmıştı. Alnıma inen kapkara, sert bir darbeyle başım dönmüş, ağacın dalında dengemi yitirmiştim. Zevkten dört köşe olmuş bir halde, düştükçe düştüm. Dalların kucağı düşüşümü yavaşlattı ve beklendiği gibi, yaprak yığınıyla kaplı toprak ve annemin batıl inancı sayesinde yumuşacık bir inişle yere kavuştum.

Ayağa kalkıp eve koştum. Annem de yaralarıma tentürdiyot sürdü.

"Ölüm meleği çok tertiplidir. Bir defteri, bir kalemi olur yanında, her şeyi not eder," diyerek, ölümden döndüğüm zamanlarda hep yaptığı gibi, güldü. "Ama *Malakh-fun-shlof*'a güven olmaz. Uyku meleği hiçbir şeyi yazmaz, hiçbir şeyi anımsamaz. Bazen geldiğinde kendisi de uyuyakalır ve her şeyi unutur."

Ölüm meleği beni daima es geçecekti, ben de yalnızca tenimi yalayıp geçen harmanisinin dökümlerini hissedecektim. Ama bir kez, 1949'un sonbaharında, annemin ölümünden birkaç ay önce, ben de onunla yüz yüze geldim.

On yaşlarındaydım. Köylü Papish'in dev kısrağı kızışmış, onun kişnemelerini ve kızışmasını işiten aygırımız da çitlerin arkasında deliler gibi koşturmaya başlamıştı. Kestane renkli, iyi huylu bir attı. Her şeyi "tastamam ve yerli yerinde" yapma taraftarı olan, dolayısıyla çiftlik hayvanlarıyla makul ve kabul edilebilir ölçüler haricinde yakınlık kurmayan Moşe, okşayışlarla ve keçiboynuzlarıyla atı şımartırdı. Hatta bir keresinde atın kuyruğunu mavi kurdelelerle süsleyip kalın, sarı bir saç örgüsü yaptığına tanık olmuştum.

Bütün talep ve nasihatlere kulak tıkayarak hayvanı hadım etmeyi bile reddediyordu. "Bu, hayvana zulüm etmektir," derdi.

Bazen hayvan iyice kızışır, cinsel organını habire karnına vururdu. Saatlerce, umarsız bir ısrarla yapardı bunu. O zaman sığır tüccarı, "Vah gariban," derdi. "Taşaklarıyla bir başına bırakmışlar onu. Bir dişicik vermezler yanına. Elleri de yoktur garibin. Ne yapsın hayvancağız?"

O gece çitin üzerinden atlayan aygır kısrakla çiftleşti. Sabah olduğunda atın yularını elime tutuşturan Moşe, onu geri getirmek üzere beni yolladı.

"Dosdoğru gözlerine bak," dedi, "ve 'geh geh geh' diye çağır. O da gözünü diker sana bakarsa, hiçbir şey yapma - duydun mu Zayde? O zaman derhal yuları bırakıp beni çağır."

Sabahın erken saatleriydi. Karnı acıkmış sığırların sabırsız sesleri çınlıyordu havada. Süt sağan uyku sersemi çiftçilerin yakınmaları işitiliyordu. Köylü Papish ağılın etrafında küfürler savurup bağırarak dolanmaya başlamıştı bile, ama çiftin hiçbir şeye aldırdığı yoktu. Aşk sarhoşluğundan gözleri buğulanmış, belden aşağıları sırılsıklamdı, atlara özgü kokuları farklı kokularla perçinlenmişti.

"Aygırı almaya sen mi geldin?" diye bağırdı Köylü Papish şaşkınlıkla. "Rabinoviç aklını oynatmış herhalde. Küçük bir çocuk göndermek ha?"

"O süt sağıyor," dedim.

"Demek süt sağıyor! Ben de şu anda o işi yapıyor olabilirdim!" Köylü Papish, bizim bahçeye varıp Moşe'nin kulağına gidecek kadar yüksek sesle söylemişti bu sözlerini.

Ağıla girdim.

"Derhal oradan çık!" diye bağırdı Köylü Papish. "İkisi biradayken çok tehlikeli olurlar."

Ama ben çoktan yuları kaldırmış, o büyülü sözleri söylemeye koyulmuştum.

"Geh geh geh..." Aygır yanıma yaklaştı, hatta ağızlığının kayışlarını takmama bile izin verdi.

"Her an zıvanadan çıkabilir, Zayde," diye uyardı Papish. "Derhal bırak onu!"

Tam avludan çıkmak üzereydik ki kısrak hafifçe kişnedi. Aygır durdu, beni itip yere devirdi. Yuvalarından uğrayan gözleri kan çanağına döndü. Göğsünün derinliklerinden gürültülü bir homurtu yükseldi.

"İpi bırak, Zayde!" diye seslendi Köylü Papish. "Hemen ipi bırak ve yolundan çekil!"

Ama ipi bırakmadım.

Aygır şaha kalktı, ip gerildi, ben de atla birlikte yukarı fırlayıp sırt üstü yere çakıldım. Havayı tekmelediği ön ayaklarıyla tozu toprağı üzerime savurdu. Havalanan bir toz bulutunun ötesinde, elinde defteri, üzerime diktiği gözleriyle ölüm meleğini gördüm.

"Adın ne?" diye sordu.

"Zayde," dedim, ipi bırakmadan.

Ölüm meleği görünmez bir tokat yemişçesine afallayıp geri çekildi. Parmağını ıslatıp defterin sayfalarını çevirdi.

"Zayde mi?" diye tısladı. "Küçük bir çocuğa Zayde adını vermek de hangi akla hizmet?"

Vücudum hırpalanmıştı. Atın korkunç toynakları, sirk göstericilerinin gözleri bağlı kızlara savurdukları bıçaklar gibi vınlıyordu çevremde. İpi kavrayan elimin omuzumdan ayrılmasına ramak kalmış, toz toprak üzerinde sürüklenmekten derim yüzülmüştü, ama yüreğim dingin ve kendinden emindi.

"Zayde," diye yineledim ölüm meleğine. "Adım Zayde."

Parlak beyaz ışığın altında, defterini bir kez daha kontrol ettiğini, ortada bir yanlışlık olduğunu anladığını gördüm.

Öfkeyle dişlerini gıcırdattı, kin ve nefret duygusuyla burnundan soluyarak başka bir yere gitti.

Atların kişnemelerini ve Köylü Papish'in bağırtılarını işiten Moşe Rabinoviç, iki çiftlik arasındaki on metrelik mesafeyi koşup yanıma geldi. O an gördüklerimi asla unutmayacağım.

Aygırın yularını sol eliyle kavrayan Rabinoviç, atın başı kendi başının hizasına gelene kadar yuları çekti ve sağ eliyle hayvanın alnının ortasındaki beyaz yıldıza bir yumruk çaktı, tek bir yumruk.

Aygır irkildi, afalladı, şaşkına döndü; erkekliğinin bütün ih-

tişamı sönüverdi. Başını eğip gözlerini yere devirdi. Uysal, utangaç, tırıs tırıs yürüyüşüyle çiftliğimize dönüp çitlerin arkasında yerini aldı.

Bütün bunlar otuz saniyeden kısa sürdü. Ama sağ salim ayağa kalktığımda, diğer iki babamın da çoktan oraya gelmiş olduğunu gördüm. Jacob Sheinfeld evinden koşmuş, tüccar Globerman yeşil kamyonetiyle gelmiş, her zaman olduğu gibi büyük okaliptüs ağacına toslamış, çivileri çıkmış *bastinado*'sunu sallayıp bağırarak dışarı fırlamıştı.

Annem hiç telaşa kapılmadan geldi, gömleğimi çıkarıp tozunu silkeledi, sırtımdaki sıyrıkları temizledi ve güldü. "Zayde adında küçük bir çocuğun başına hiçbir şey gelmez!"

Böylelikle ben de zamanla annemin haklı olduğuna kani oldum ve bana verdiği adın kudretine inanmaya başladım. Tabii bu adın gerektirdiği tedbirleri almaktan da geri kalmadım. Bir zamanlar bir kadınla yaşıyordum, ama birkaç aylık perhizden sonra şaşkına dönmüş, umarsız bir halde beni terk etmişti.

"Bir oğlum olursa bir torunum da olur, torun da kapıma Azrail'i getirir," diye anlatmıştım ona durumu.

Önce buna gülmüş, sonra öfkelenmiş, nihayet çekip gitmişti. Başka biriyle evlendiğini ve kısır olduğunu öğrendiğimde, kaderin bütün cilvelerinden payını almış biri olarak, gülüp geçmekle yetindim.

İşte adım beni ölümden de aşktan da böyle korudu. Ama bunun, annemin yaşam ve ölüm öyküsüyle bir ilgisi yok. Öyküler, gerçeklikten farklı olarak, her türlü fazlalıktan ve ilaveden korunmalıdır.

Üslubuma hafif bir melankoli işlemiş olsa da, yaşamımda bu duygu hâkim değildir. Herkes gibi ben de kendime hüzünlü anlar yaratırım, ama hayatın zevklerine de uzak değilim, ve daha önce de belirttiğim gibi, beni cömert hediyelere boğacak üç babaya sahiptim.

Sığır tüccarı Globerman'dan bir *knipele* dolusu para ve yeşil bir kamyonet kaldı.

Tivon'da, Meşe Sokağı'nda büyük, güzel bir evim var. Kanarya besicisi Jacob Sheinfeld'den miras kalan ev.

Bir de köyde bir çiftliğim var, Moşe Rabinoviç'in çiftliği. Moşe orada yaşamayı sürdürüyor, ama tapusunu benim üzerime geçirdi. O, sokağa bakan eski evinde kalıyor, ben de çiftliğin içindeki şirin küçük evde; bir zamanlar ahır olan, duvarının iki yanından renkli favoriler gibi begonvillerin sarktığı, kırlangıçların pencerelerinde hasretle kanat çırptığı, duvarlarından hâlâ hafif bir süt kokusu yayılan o evde.

Eskiden bu evin içinde güvercinler guruldar, inekler sağılırdı. Güğüm kapaklarında çiy birikir, altın gibi parlak toz taneleri havada dans ederdi. Bir zamanlar orada bir kadın yaşardı. Orada gülüp düş kurar, çalışıp gözyaşı dökerdi; beni de orada dünyaya getirmişti.

Aslına bakılırsa, hikâye bundan ibaret. Ya da, düş fukarası insanların o nefret edilesi, ciddi sesleriyle dedikleri gibi, meselenin özü bu. Bunun dışındaki her şey, hepimizin ruhunda yuvalanmış o küçük ve aç yaratığı -merakı- beslemekten öte bir işe yaramayan bir yığın ayrıntı olacak.

4

1952 yılında, onun ölümünden yaklaşık bir buçuk yıl sonra, Jacob Sheinfeld beni ilk yemeğe davet etti.

Düşük omuzları, alnında parıldayan yarası, yüzünün çizgilerini koyultan yalnızlığıyla ahıra geldi.

"Doğum günün kutlu olsun, Zayde!" Elini omuzuma koydu. "Bana yarın akşam yemeğe gel lütfen," dedi ve arkasını dönüp çıktı.

O gün on iki yaşıma basmıştım ve Moşe Rabinoviç benim için bir doğum günü kutlaması düzenlemişti.

"Eğer kız olsaydın, Zayde, bugün sana *bat-mitzva* yapardık," diyerek güldü. Şaşırmıştım, zira Rabinoviç'in "eğer"lerle, "olsaydı"larla konuşma huyu yoktu.

Rabinoviç'in diğer oğlu, köyün kamyon şoförlüğünü yapan

Oded, bana Bulldog marka, gümüş kaplamalı bir oyuncak kamyon getirdi. Rabinoviç'in kızı Naomi'yse, o gün için özel olarak Kudüs'ten gelmiş, bana *Eski Gümüş Leke* adlı, içinde kargaların resimlerinin ve ötüş notalarının bulunduğu bir kitap getirmişti. Durmadan beni öpüyor, okşuyor, bana sarılıyordu, öyle ki içimi aynı anda hem utanç, hem arzu hem de dehşet duyguları kaplamıştı.

Sonra yeşil kamyonet boy gösterdi. Gövdesinin üzerinde geçmiş çarpışmaların izleri görülen heybetli okaliptüs ağacıyla mutat çarpışmasını gerçekleştirdikten sonra, diğer babam arabadan fırlayıverdi: Tüccar Globerman.

"İyi bir baba oğlunun doğum gününü hiç unutmaz!" dedi tüccar, velilik görevlerini asla ihmal etmezdi.

Hediye olarak iyi cins sığır pirzolası getirdi ve bana yüklüce bir miktar para verdi.

Globerman bana para vermek için her olayı vesile sayardı. Doğum günlerinde, tatillerde, her okul döneminin sonunda, mevsimin düşen ilk yağmuru şerefine, kışın en kısa gününde, yazın en uzun gününde. Hatta annemin ölüm yıldönümünde bile avucumun içine birkaç şilin sıkıştırmaktan geri kalmazdı. Bu davranışı karşısında herkes dehşete kapılıp ürperirdi gerçi, ama kimse şaşırmazdı, zira Globerman, vadi civarında kabalığı ve paragözlüğüyle meşhurdu. Köyümüzde rivayet olunduğu kadarıyla, İngilizlerin Alman Tapınakçıları'nı Waldheim civarından kovmalarının üzerinden beş dakika geçmeden, Globerman kamyonetiyle orada arz-ı endam etmiş, terk edilmiş evlere girerek geride kalan porselenleri, kristal tabak çanağı almıştı.

"At arabalarımızla oraya vardığımızda," diye öfkeyle devam ederdi köylüler anlatmaya, "geride bir çöp kalmamıştı."

Bir seferinde Köylü Papish'in aynı meseleden ötürü Globerman'ı payladığına tanık olmuştum. "Hırsız" sözünü anlamış, "*hashbez*"i tahmin etmiş, "*akhen*"iyse çözememiştim.

"Çaldın onları! Yağmaladın!" diye azarlamıştı onu.

"Çalmak mı? Hiç de bile," demişti Globerman kıkırdayarak. "Onları ele geçirdim."

"Ele geçirdim de ne demek!?"

"Bir kısmını çekerek, bir kısmını da sürükleyerek ele geçirdim. Çalmaya gelince... Yo, hayır! Ben hiçbir şey çalmadım," diye haykırmıştı tüccar, ölümünün üzerinden geçen onca yıla rağmen, şimdi bile anılarımda tazeliğini koruyan kahkahasıyla.

"Sana alelade bir hediye almakla para vermek arasındaki farkı anlatayım," diyordu şimdi, herkese duyurmayı hedeflediği yüksek bir sesle. "Birine hediye vermek *a lokh in kop*, zihinde yer etmektir; oysa birine para vermek *a lokh in hartz*, yürekte yer etmektir. İşte o kadar."

Sonra parayı avucumun içine sıkıştırıp şöyle dedi: "Babamdan ne öğrendimse sana da onu öğretiyorum. Bir *klots*'ta, kasap tezgâhında doğmuş gibi olacaksın."

Sonra, her zaman ceketinin cebinde taşıdığı yassı şişeyi çıkardığında *grappa* kokusu geldi burnuma, annem bayılırdı o içkiye. Şişeden okkalı bir yudum aldı, birazını da ateşin üzerine attı, getirdiği pirzolaları kızartıp bağıra bağıra şarkı söyledi:

Zaydele sokaktan aşağı indi
Şeker alacaktı elinde vardı bir penny
Ah, Zaydele, bu yalnızca bir hileydi
Penny gitti şeker oldu hayal
Gözü karadır babasının
Sözü yamandır anasının
Yazıktır Zaydele'ye, yiyecek dayağı ölesiye

Babalarım arasında en güçlü ve en yaşlı olan Moşe Rabinoviç, beni kucaklayıp durmadan havaya fırlattı, kısa, küt elleriyle gövdemi atıp tuttu. Naomi bağırarak, "Bir kere de iyi büyüsün diye fırlat!" deyince on üçüncü kez tepelere çıktım, o zaman köyün üzerini kaplayacakmışçasına oğul oğul yaklaşan kanatları gördüm.

"Bakın," diye bağırdım. "Bu yaz gününde sığırcıklar!"

Sahiden de ilk bakışta o azgın bulut, zaman duygusunu yitirmiş bir sığırcık sürüsünü andırıyordu. Ama çok geçmeden, Moşe Rabinoviç'in güçlü kolları sayesinde, o yıl, 1952'de, va-

dinin üzerinde gördüğüm bulutun bir çekirge sürüsü olduğu anlaşıldı.

Moşe'nin yüzü karardı. Naomi telaşa kapıldı. Globerman dokuzuncu kez şöyle dedi: "*A mentsh trakht un got lakht* - insanoğlu plan yapar, Tanrı da onunla alay eder."

Beş dakika içinde, tepelerin ardında Arap köylülerinin sesleri işitilmeye başladı: Yanlarında çığlık atan kadınlar, uzun sopalarıyla vurdukları boş gaz bidonları, düşmanı püskürtmek üzere evlerinden çıkıp tarlalara doluşmuşlardı.

Globerman şişesinden yudum yudum *grappa* içti, Moşe'ye tabak tabak et ikram etti; akşam olduğunda bütün çocuklar çekirgeleri öldürmek üzere meşaleler, çantalar, kürekler ve süpürgelerle tarlalara çıktığında, üçüncü babam Jacob Sheinfeld elini omuzuma dayadı ve beni akşam yemeğine davet etti.

"Bütün hediyeler beyhudedir. Para harcanır. Giysiler yıpranır. Oyuncaklar kırılır. Ama iyi bir yemek, hep anılarında yaşar. Diğer hediyeler gibi uçup gitmez zihninden. Bedeni çabuk terk eder, belleğiyse usul usul."

Jacob böyle demişti; onun sesi de, tıpkı tüccarınki gibi, herkesin işiteceği kadar yüksekti.

5

"Garip kuş". Jacob Sheinfeld için köyde böyle söylenirdi.

Tek başına yaşardı. Küçük bir evi, bir zamanlar bakımlı olan bir bahçesi, çoktan dağılmış koca bir sürüden yadigâr kalan birkaç boş kanarya kafesi vardı.

Bir zamanlar turunçgil bahçesi, üzüm bağı, bostanı ve yemlikleriyle Jacob için gurur kaynağı olan tarlası, artık ortak ekim alanı olarak köye kiralanmıştı. Kuluçka makinesini ne zamandır kullanmıyordu. Onu terk eden karısını da çoktan unutmuştu.

Jacob'un karısının adı Rebecca'ydı. Jacob'u annem yüzünden terk ettiğini biliyordum. Onu hiç görmemiştim, ama köyün en güzel kadını olduğu söylenirdi.

"Köyün en güzeli olur mu?" demişti Köylü Papish. "Vadinin en güzeli! Bu ülkenin en güzeli! Dünyada gelmiş geçmiş en güzel kadınlardan biri!"

Köylü Papish kadın güzelliğine vurgun bir adamdı. Evinde eşsiz albümler bulunur, yıkanmış elleriyle yavaşça sayfalarını çevirirken iç geçirirdi: "*Sheyner fun di ziebn shtern* - yedi yıldızdan daha güzel."

Rebecca, tıpkı uzak, parlak bir yıldız gibi kazınmıştı Papish'in ve köylülerin belleğine. Bugün bile, köyü terk edip yeniden evlenmesinin ve yaşlılığında geri gelip ölmeden önce Jacob'u kendisine döndürmeyi başarmasının üzerinden hayli vakit geçmesine rağmen, hâlâ ondan söz edilir. Köyü ne zaman güzel bir kadın ziyaret etse, yahut seyrine doyulmayacak güzellikte bir bebek dünyaya gelse, bir zamanlar burada yaşamış olan, vefasız kocasını terk ederek bizleri "çirkinlikle, yalnızlıkla ve kara toprakla baş başa" bırakan o güzel kadının hatırası gelir akıllara.

* * *

O sıralar on iki yaşındaydım. Başlangıçta belli belirsiz, sonundaysa azap verici bir kesinlikle anlamıştım ki, Jacob'un başına gelen felaketten, onun yalnızlığından ben sorumluydum. Ben olmasam, yaptıklarım olmasa, annem onun teklifini kabul eder, yalvarmalarına teslim olur, onunla evlenirdi.

Üç babamdan, onlarla ve annemle ilgili sırları saklamıştım - hiç açılmayacak bir kutu gibi. Onlara annemin neden öyle davrandığını, seçimini neye göre yaptığını açıklamadım. Gözetleme kutumun içinde, otlarla, dallarla örtülü bir halde otururken, yalnız kargaları değil, insanları da izlediğimi söylemedim onlara.

Okuldaki bahtsız günlerimden, maruz kaldığım alaylardan, küçümsemelerden de söz etmedim.

"Adın ne?" diye gülüşürdü küçük çocuklar.

"Babanın adı ne?" diye alay ederdi daha büyükleri, üçünden hangisinin babam olduğu konusunda tahminler yürüterek.

Rabinoviç ile Globerman'dan korkarlar, münzevi hayatı ve

kederli yüzüyle kolay bir hedef olan Jacob Sheinfeld'e takılırlardı. Hem, herkesin yüreğinde acıma ve tiksinti uyandıran tuhaf bir huyu da vardı: Otoyolun üzerinde, köyün otobüs durağında oturur, kendi kendine, ya da tozlu palmiye ağaçlarıyla, ya da oradan geçen arabalarla, ya da belki de sadece kendi gözlerine görünen ziyaretçilerle konuşurdu: "Buyrun, buyrun arkadaşlar. Ne iyi ettiniz de geldiniz, buyrun."

Bazen onları karşılar gibi yapar, resmî bir edayla ayağa kalkar, eski bir selamı tekrarlarcasına, "Buyrun arkadaşlar, buyrun, bir düğünümüz var bugün," derdi.

Oded Rabinoviç'in süt kamyonuyla köyde yaptığımız gezintiler sırasında sık sık onu orada otururken görürdük.

"Şunun haline baksana," derdi Oded. "Şayet bir at olsaydı şimdiye çoktan vurmuşlardı."

Ama ne Oded'e, ne de kardeşi Naomi'ye, çocukluğumda Jacob'a etmiş olduğum kötülükten söz etmiştim.

Ertesi akşam, ödevimi bitirip süt sağmak için Moşe'ye yardımcı olduktan sonra, yıkanıp beyaz bir gömlek giydim ve Sheinfeld'in evine gittim.

Bahçenin küçük kapısını açmamla birlikte, ocakta pişen yemeğin alışılmadık, muhteşem kokusuna esir düşmem bir oldu. Koku evden dışarı taşıyor, ama çitleri aşmadan, avlunun içinde kalıyordu.

Jacob evin kapısını açıp, "İçeri gel hadi," dediğinde, daha da keskinleşen kokular tepeden tırnağa sardı beni, büyülerine kapılmışçasına eve doğru yürürken ağzımın suyu aktı.

"Ne pişiriyordun böyle, Jacob?" diye sordum.

"Esaslı bir yemek," dedi. "Hediyen bir tabak içinde gelecek."

Jacob, tüccar gibi sıklıkla ve herkesin ortasında vermezdi hediyelerini, ama onunkiler daha ilginç olurdu. Doğduğumda, beşiğimin üzerine astıkları şipşirin, tahta oyması sarı bir kanarya vermişti. Üç yaşındayken bana yaptığı sarı kâğıt gemileri birlikte yüzdürürdük. Sekizinci doğum günüm içinse, beni çok sevindiren bir sürpriz hazırlamıştı: Ağaçlar arasında giz-

lenmeye yarayacak şekilde boyanmış, gözlem ve havalandırma için gereken delikleriyle, iki kulplu, çift tekerlekli büyük bir gözetleme kutusu.

"Bu kutunun içinden varlığını fark ettirmeden kargaları seyredebilirsin," demişti. "Ama bunu insanları gözetlemek için kullanma. Bu hoş olmaz."

Jacob kutunun içine kalem kâğıt için küçük mandallar koymuş, su şişesi için de bir yer ayarlamıştı.

"Dalları ve yaprakları iliştirmen için de yer yaptım sana Zayde, kargalar bir şey hissedip kaçmasın diye," demişti. "Benim durumumda kanaryalar kafeste olur ben dışarda, oysa sen kafeste olacaksın kargalar dışarda."

"Onlar benden kaçmıyorlar," dedim. "Artık tanıyorlar beni, ben de onları tanıyorum."

"Kargalar da tıpkı insanlara benzer," diye gülümsedi Jacob. "Kaçmazlar, ama senin için bir oyun sergilerler. Eğer kutuda saklanırsan, olağan halleriyle davranacaklardır."

Ertesi gün Globerman'dan beni ve kutumu kamyonetiyle okaliptüs ormanına bırakmasını istedim.

Köyün ortak tarlalarının yanında yer alan orman, doğuya doğru uzanıyordu. Onun sonunda mezbaha vardı. Orman sık ve karanlıktı, ortasından yalnızca tek bir patika, tüccarın büyükbaş hayvanları kaderleriyle yüzleşmeye götürdüğü o dar yol geçiyordu.

Ağaçlarının tepelerinde kargalar yuvalanmıştı, o mevsimde neredeyse anne babaları kadar irileşmiş, artık uçma derslerine başlamış yavrular görülürdü. Yaşlı kargalar onlara çeşitli alıştırmalar gösterirdi, arapsaçını andıran tüyleri sayesinde yaşamlarının bu ilk yılında kolayca ayırt edilebilen yavrular, dalların üzerine topluca tüneyip otururlardı. Ara sıra içlerinden biri tüneğinden kayarak havada telaşla kanat çırpar, cesaretini toplayarak geri döndüğü yerde komşusunu itekler, böylece beriki de düşüp biraz uçuş denemesi yapmak zorunda kalırdı.

Kutuda oturdum, her şeyi izledim, kargalar beni fark etmedi. Globerman akşam çöktüğünde beni almaya geldiği vakit,

kutunun içine sıkışmaktan her yanım tutulmuştu, ama yüreğim ferahtı ve mutluydum.

Jacob beni, dolunay gibi ışıldayan beyaz tabaklarla parlak gümüş çatal kaşıkların dizili durduğu büyük, düzgün mutfak masasına oturttu.

"Doğum günün şerefine," dedi.

Ben yemeği yerken, yüzümün aldığı ifadeyi izledi. Memnuniyetimi gizlemeye ne halim ne de niyetim vardı.

On iki yaşına gelmiş bir çocuk olarak, hangi yemeklerden hoşlanıp hangilerinden nefret ettiğimi biliyordum, ama bir yemeğin öylesine derin, öylesine keskin bir zevk vereceğini hayal edemezdim. Yalnızca dilimle damağımda değil, boğazımda, iç organlarımda, parmak uçlarımda hissediyordum o tadı. Burnum kokuyla, ağzım tükürükle dolmuştu, henüz bir çocuk olmama karşın yemekte olduğum o yemeği asla unutmayacağımı biliyordum.

Bedenimi sarmalayan o eşsiz saadeti, kokuyu ve lezzeti kemiren ince bir hüzün, tuhaf bir biçimde, aldığım zevke eşlik ediyordu.

Diğer babam Moşe Rabinoviç'le yediğimiz sıradan yemekleri düşündüm. Patates, yumurta ve tavuk çorbasından şaşmayan Moşe, boynunu koparıp tüylerini yolduğu tavuğun bir daha canlanmayacağından emin olmak istercesine çorbayı deli gibi kaynatırdı.

Rabinoviç, şaşmaz bir düzen ve alışkanlıklar adamıdır. Şimdi bile, her zaman olduğu gibi, yemek yenirken konuşmaz. Lokmaları adamakıllı çiğner, ağzının içinde evirip çevirir, çatalıyla yeni bir lokma aldığında bilirim ki altı kez çiğnendikten sonra o da yutulacaktır.

Evde onunla yalnız kaldık. Annem artık hayatta değil. Naomi evlenip Kudüs'e yerleşti, Oded köyü terk etmedi ama başka bir eve taşındı. Her zamanki gibi şimdi de Moşe'yle bir başımıza oturup sessiz sedasız yemek yeriz. Yemekten sonra o peş peşe birkaç fincan çay içer, ben de annem gibi bulaşıkları yıkayıp mutfağı düzenlerim.

İşimi bitirince, "İyi geceler Moşe," diye seslenirim, zira üç babamın hiçbirine de baba demem. Sonra çiftliğin içindeki küçük eve gider, yatağımda, annemin yatağında uzanırım. Bir zamanlar onun ahırı, şimdi benim evim olan yerde...

6

Jacob benimle birlikte masaya oturmadı. Etrafımda pervane olup servis yaptı, yerken beni izledi, durmadan konuştu ve ara sıra, ağzından çıkan iki sözün arasında boşluk kaldıkça, kendisi için pişirdiği omletten bir lokma aldı.

Annemden bahsedecek diye ödüm kopuyordu. Zira köydeki insanların çoğu bana onunla ilgili birşeyler anlatma ya da soru sorma gereği hissederdi. Ama Jacob bana bir öykü anlattı: Ukrayna'da geçen çocukluğu, kuşlara olan sevdası, kızların çamaşırlarını yıkadıkları ve delikanlıların içlerine aşk sözleri yazdıkları kâğıt gemileri yüzdürdükleri nehir hakkında, bir kısmını zaten bildiğim bir öyküydü.

"*Koreblik lubvoi*," dedi. "Aşk gemileri."

"O zamanlar küçük bir çocuktum, Zayde, senden bile küçüktüm. Benim için o Kodima Nehri deniz kadar büyüktü. Çocukların gözleri büyüteç gibidir. Bu, bir zamanlar Bialik'ten işittiğim bir söz. Burada, bizim köyde ders verirken şöyle demişti: İsviçre'nin Alpler'i sahiden yüksek dağlardır. Ama ben beş yaşındayken, köyde dedemin çiftliğindeki çöp tepelerinin bana göründüğü kadar değil. Bialik bunları daha güzel söylerdi. Ama onun sözlerini hatırlamam, onun gibi konuşamam da."

Kodima'nın kıyılarında büyük akağaçlar yetişirdi. Eğilen dallarının duldasında, parlak yeşil başlı ördekler yüzerdi. Köylüler, kamış çalılıklarda hışırdayan rüzgârın, nehirde boğulanların seslerini yankıladığını söylerdi.

Nehir dönemecinde kocaman, siyah bir kayrak taşı yatar, onun üzerinden bir salkım söğüt sarkardı. Kızlar orada koyu renk taşa diz çöker, elleri buz gibi sudan kızarmış, soğuktan burunları aka aka çamaşır yıkarlardı. Jacob nehir kenarında

tomurcuklanmış dalların arkasına saklanarak onları gözetlerdi. Küçük çocuğun saklandığı köşeden, suyun hareketi sayesinde kızlar, uçsuz bucaksız, sarımsı bir denizde yüzermiş gibi görünürlerdi.

Leylekler çifter çifter birbirini izleyip gökyüzünden yere pike yapar, bacalardaki eski yuvalarına konarlardı. Aradan bir yıl daha geçmesine rağmen aşklarının eski tazeliğini koruduğunu anlatmak istercesine boyunlarını geriye savurur, kendilerine özgü aşk ve sadakat danslarıyla hoplayıp zıplarlardı. Kırmızı gagalarını tokuşturup birbirlerine baharın nimetlerini sunarlar, bacakları şehvetle dolardı.

"Çünkü aşk aşktır, çirkin leylekler için neyse benim güzel kanaryalarım için de odur."

Bahar yeli çamaşır yıkayan kızların elbiseleriyle oynaşır, kumaşı baldırlarına yapıştırıp havalandırır ve güneş, çamaşırları sıkarken bileklerinde kabaran damarların mavimsi gölgelerini ısıtırdı. Porselen kadar kırılgan ve berrak ışık, Jacob'un kendisinden beklenmeyecek kadar gösterişli bir ifadeyle anlatacağı o resmi tamamlardı: "Aşkın ölümsüz manzarası."

"Güzel kadınlara bakan bir çocuk, yetişkin bir erkeğin duyacağı arzuları duymaz," diye açıklıyordu bana. "Bak, sen de henüz bir çocuksun Zayde, ama yakında erkek olacaksın, onun için de bunların hepsini bilmen gerek. Çocuğun istediği ne *tsitskes* ne de *tukhis*'tir, bundan çok daha fazladır. Şunun ya da bunun güzelliği değildir istediği, bütün dünyanın güzelliğidir. Gökten yıldızları toplamak, tüm yeryüzünü, yaşamı, bütün denizleri kucaklamak ister. Ve bir kadın, her zaman bunların hepsini veremeyebilir. Bir zamanlar çiftliğimde çalışan bir işçime de bunları anlatmıştım. O da şöyle dediydi: 'Dünyada, bütün bunları verebilecek nitelikte altı kadın olabilir, Sheinfeld. Ama çocuklar henüz onları tanımıyor, yetişkinlerse onlarla artık karşılaşmıyor.' Burada çalışan şişman işçimi anımsıyor musun?"

Leyleklerin aşk dolu öpüşmeleri, görünmez bir dil uzmanının çamaşır yıkayan kızların kahkahaları arasına yerleştirdiği noktalama işaretleri gibiydi. Bekâr erkekler aşk mektupları

yollamak üzere nehrin üst kısmında toplanırlardı. Her biri birşeyler karalayıp kâğıtları bükerdi.

"İşte Zayde şöyle bükerlerdi." Jacob çekmecelerin birinden bir yaprak sarı kâğıt çıkardı. "İşte böyle... sonra şöyle çevirip açarsın ve tırnağınla düzeltirsin ve bir *koreblik*'in olur," diyerek bana düzgün bir kâğıt gemi uzattı, bir babanın küçük oğlu için yaptığı bir gemi.

Koreblik'in içinde bazen uzun bir mektup yazılı olurdu, bazense sadece kırık bir kalbin ya da dileğinin yerine gelmesini bekleyen birinin çizimleri: Yaralı bir bülbül, bir ev, bir ağaç, bir sığır ya da bir bebek.

Delikanlılar kâğıt gemileri suyun akıntısına bırakırlardı. Çamaşır yıkayan kızlarla aralarındaki uzaklık üç kilometre kadardı. Akıntıya direnemeyen gemilerin çoğu su alarak, ters dönerek batar ya da nehir kenarındaki çalılıklara takılırdı. Hedefine ulaşabilen birkaç gemiyse, bir *korbelik lubvi* elde etmek uğruna birbirlerinin gözünü oyacak kızlar tarafından hemen kapılıverirdi.

"Bir aşk gemisi," diye yeniden açıkladı bu sözü Jacob.

Aşk mektuplarına imza atılmazdı. Zira herkes, onu suyun gazabından koruyup ulaşması gereken kıza götürenin kader olduğunu bilirdi. Diğer kızlarla olan savaşında o kızın ellerine güç veren de kaderdi. Alnına yazılı oğlanın, mektubu yazan kişinin kim olduğu konusunda kızı aydınlatacak olan da kaderdi.

Hikâye, Jacob'un yüzünde hayal kırıklığının açtığı derin çizgileri adeta silip götürmüş, çenesini bir titreme almıştı.

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, o akşam beni denediğini, aklımı çeldiğini, bana bir açıklama yaptığını, belki de işlemediği bir günahtan ve suçtan ötürü özür dilediğini ve asıl suçlunun ben olduğumu bilmediğini fark edecektim.

"Belki küçük bir şey alırsın Zayde, ha?"

'Küçük bir şey'i tıpkı annem, Globerman ve Rabinoviç gibi söylemişti.

"Moşe deliye döner," dedim, "daha on iki yaşındayım."

"Bir kere senin tek baban o değil, ben de senin babanım. Hem ona anlatmayız."

Mutfak dolabından iki içki kadehi çıkardı. Öyle ince ve say-

damlardı ki, ancak içlerine konyak dolduktan sonra yuvarlak biçimlerini ayırt edebildim. Bugün bile, sahipleri ben olmama, artık benim dolabımda durmalarına rağmen hâlâ onlara dokunmaya korkarım.

Bir yudum alıp hapşırdım. Omuzlarım ürperdi ve iliklerime bir sıcaklık yayıldı.

"Nasıl?"

"Korkunç yakıyor," diye inledim.

"Annen içmeyi çok severdi," dedi Jacob. "Keskin nar likörü ve konyak içerdi. Konyaktan da çok *grappa* severdi. Bir İtalyan içkisidir. Ara sıra Globerman ona bir şişe getirir, haftada bir oturup birlikte içerlerdi. Annenin ağzına küçük çikolatalar verir, ona öyküler anlatırdı. Yarım şişeden fazlasını beraber bitirir, sonra da hiçbir şey olmamış gibi kalkıp işlerine koyulurlardı. İnan ki. Gün ortasında yarım şişe çok fazla sayılmaz, ama az da değildir. Annen başlarda tüccardan nefret ederdi. Onla tarlada ya da sokakta karşılaşacak olsa içinden gözünü oymak gelirdi. Ama haftada bir o içmeler sayesinde, bir günlük arkadaş oldular. Dinle Zayde, arkadaş olmak için büyük şeylere gerek yoktur. Nefret etmek için de öyle, çok küçük nedenler yeter, hatta aşk için bile öyledir."

Jacob'un sesi bir an titredi. "Biliyorsun, bu köyde herkes neden ona aşık olduğumu sorardı. Arkamdan da sorarlardı, yüzüme karşı da. Sheinfeld, Rabinoviç'in Judith'ine nasıl aşık oldun? Rebecca'nın gitmesine nasıl izin verdin?"

Bu sözleri sanki bir soruyu tekrarlarcasına söylemişti, ne yüksek sesle ne de içimden sorduğum bir soruydu bu oysa.

"Sana az önce söylediğim gibi Zayde, bir kadını sevmek için büyük nedenlere gerek yoktur. Aşkın büyüklüğüyle nedenlerin büyüklüğünün ilgisi yoktur. Bazen söylediği bir söz yeter. Bazen kalçasının kıvrımlarına tutulursun, bir çiçeğin gövdesi gibi. Ya da 'beş' ya da 'altı' derken dudakların aldığı biçim. Bak, beş derken dudaklar öpücük hareketiyle birleşir, sonra biraz aralanır ve 'ş' derken yine birleşir. İşte böyle... gördün mü? Altı derken de, dilin dudaklarının arasından hafifçe görünür. Sonunda da ağız hafif aralık kalır."

Sözlerinin anlamını kavrayıp kavramadığımı ölçmek istercesine dik dik baktı bana.

"Bunu anlamak için saatlerce aynaya baktım. Öylece dikilip bütün bu sayıları ağır ağır söyledim ve her birinin ağızdan nasıl çıktığını izledim. Hatta bir kez ona, söyle Judith, dört iki daha kaç eder diye sordum. Sırf dudaklarından çıkacak o altıyı izlemek için. Herhalde keçileri kaçırdığımı düşünmüştür. Bazen de, iyi dinle Zayde, bir kadının kaşları, sadece kaşları bir erkeği hayatı boyunca esir alır."

Kendisine bir kadeh daha konyak doldurup ağzını kapadığı şişeyi dolaba geri yerleştirdi. "Bugünlük yeter Zayde. Sadece tadına bakman ve bir süre hatırlaman içindi. Bu şişeyi sana saklıyorum, bir sonraki yemeğimize kadar benimle birlikte bekleyecek. Konyağın beklemesi iyidir. Bütün kadehler, kap kacak, buradaki her şey ben öldükten sonra sana kalacak. Bu arada sen gelişip büyüyecek, oynayacak, kargaların peşinden koşacaksın. Üçümüze gelince, yani ben, Rabinoviç ve Globerman, senin iyi bir çocukluk geçirmeni sağlayacağız. Bir çocuğun çocukluğundan başka neyi olabilir ki? Ne güce, ne akla, ne de bir kadına sahiptir. Varı yoğu, bedenini ve hayatını değiştiren sevgidir."

7

Jacob kadehleri yıkayıp özenle kuruladı ve saydamlıklarını kontrol etmek için ışığa tuttu.

"Benim de kuşlara hep zaafım vardı," dedi. "Benim annem de ben küçükken ölmüştü. Ama, Zayde, benim bir çocukluğum olmadı. Babam bir başka kadınla evlendi, o da beni hemen evden attı. Erkek kardeşine, üvey dayıma gönderdi. Şehirde, evden ve köyden uzakta bir işliği vardı. Nehir civarındaki kadınların etrafında dolanacağına bir iş tutsun, derdi üvey annem benim için. Kardeşinin işliğinde, sabahtan akşama köle gibi çalıştım. Onun çocukları okula gidip *gymnasium* rozetli güzel elbiseler giyerken, ben zar zor okuma yazma öğ-

rendim. Bugün de hâlâ doğru düzgün İbranice konuşamam. Yıllar yılı köy cemaati toplandığında ağzımı açmaya utanmışımdır. Bazen kulağa hoş gelsin diye güzel bir sözcük koyardım araya. O zaman da herkes gülerdi. Bir seferinde sen diyeceğim yerde zat-ı aliniz demiştim de Köylü Papish herkesin ortasında bana, "Sizin zat-ı aliniz, Sheinfeld, dilinizin tamamı gibi, bir çöp yığının üzerine kondurulmuş bir inciye benziyor," demişti. Asıl kendisi kazlarının *kvatsh*'ından leş gibi kokar, bana çöp diyor. Kazlarını beslemek için hapishanenin ordan toplayıp getirdiği çöp bidonlarıyla geçtiğinde koku yüzünden gökteki kuşlar bile düşüp bayılırdı. Bir de bana çöp diyor. Neyse, küçük bir oğlanken beni bir tek kuşlar neşelendirirdi. Kuşlar insanları mutlu etmek için yaratılmamış mıdır zaten? Göklerde uçan hayvanlar, Yahudilerin tanrısının umrunda mı? Yeryüzünde yeterince yer mi yok? Üvey dayımın avlusunda zavallı minik serçeler vardı. Sabahları onların da benim gibi donduklarını görürdüm. Soğuktan kabarıp arapsaçına dönen tüyleriyle küçük gri serçeler... Kafalarının üzerinde küçük kara *yarmulkes* olurdu, içindeyse bir nebze akıl yoktu. İnsanlar bu yüzden aptallara kuş beyinli der. İyi de, uçabiliyorsan akla ne ihtiyacın var? Serçeler, o kadar gridir ki. Ama baba serçe yavruları beslerken, ana serçe erkeğinin gözü önünde başkasıyla oynaşır. Bunu bilir miydin, Zayde? Ben de bana verdikleri bir lokma ekmeği şu vaziyette ağzımda tutarak avluya sırt üstü uzanırdım. Sonra serçeler gelip alnıma ve çeneme konar, ağzımın içinden ekmeği kaparlardı. Bana elini ver Zayde, babanın yerden kalkmasına yardım et.

"Bir seferinde komşumuzun küçük oğlu tuzağa bir saka kuşu düşürmüştü. Kuş hep şakısın diye gözlerini oyacağını söyledi. Bunu biliyor muydun, Zayde? Ötücü bir kuşun gözlerini oyarsan ölene kadar hiç durmadan şakır. Ben de kuşu kurtarmak için dayıdan bir *penny* çaldım. Dayı da beni yakalayıp öyle bir dövdü ki - "*Shmendrik!*" dedi. "Bizi açlıktan öldürmek mi istiyorsun?" Nehre kaçıp iki gün dönmedim. Otları yedim, nehir suyunu içtim. Oturup kâğıt gemiler yaptım ve içlerine şöyle yazdım: *Tateh, Tateh kum aher un nem mikh a haym.* Bu

ne demek biliyor musun, Zayde? İsmine aldanıp Yidiş bilmediğini unutuyorum. "Baba, baba gel ve beni eve götür." İşte böyle yazdım. Dayı beni bulup da sürüye sürüye işliğe götürene kadar koydum gemilerimi suya. Dayı yine öldüresiye dövdü beni. 'Demek hakkımda böyle şeyler yazarsın!' diyerek kâğıt gemilerimi bulsunlar diye oğullarını gönderdi. *Korbliki*'nin ne kadar uzağa gidebileceğini biliyordu. Nasıl anlatsam, Zayde? Bir çocuğu dövüp cezalandırabilirsin, ama onun ruhunu alamaz, hayalini öldüremezsin. O kötü dayıyla yaşadıklarımı anlatabilmek için Dostoyevski olmam gerek. Ama bir tek şey var Zayde, bilmen gereken tek şeyi anlatayım: Kuşları bırakmadım, onlarla birlikte büyüdüm. Her zaman benim için şakıyacak bir kuşum oldu. Bu sadece senin inancına bağlı. Uçan her hayvanın kanatlarını benim için çırptığına inandım. Ağaçtaki her kuş benim için şakıyordu. Dayının çocukları *gymnasium* öğrencisiydi, bense sadece bir kalaycı çırağıydım, elinde sıcak sac yanıkları, kömür tozundan öksüren, teni ceset gibi beyaz bir çocuk. O çocuk şık giysilerin, *gymnasium* formalarının içinde gezen çocukları seyrederdi camdan. Ama kuşlara gelince Zayde, kuşlar onun için şakırdı. Camdan onları görüp şöyle derdim: Tanrım nasıl böyle bir şey yarattın? Uçan ve şakıyan bir kuş. Beni de neden böyle yaratmadın? İşte buradayım Tanrım, yanıt ver bana.

"Buradayım, yanıt ver bana," diye yineledi Jacob, yediği omletin yanı sıra sarf ettiği sözler de damağında bir tat bırakıyormuşçasına. Sonra onları Yidiş dilinde bir kez daha söyledi, tıpkı annem gibi, gözü yaşlı, etkileyici bir ifadeyle.

8

"Bu nedenle kıskanç ve tamahkâr oldum. Ah, nasıl da kıskanıyordum... Çocukları elbiselerinden, kuşları kanatlarından ötürü. Kızlar içine ellerini daldırdıkları için Kodima Nehri'ni, dizlerini dayadıkları için siyah kayayı bile kıskanıyordum. Bugün dahi ne kimseden bir şey alır ne de hırsızlık ederim. Ama öle-

siye kıskanırım Zayde. Çünkü ihtiras ve arzu kimsenin ele geçirip kanatlarını kırpamayacağı kuşlardır. Kızlar siyah kayanın üzerinde çamaşır yıkarlar, rüzgâr eteklerinin altına girer, delikanlılar suyun kenarında durup aşk sözcüklerini yazdıkları kâğıt gemileri gönderirlerdi. Büyüyüp yetişkin bir erkek olduğunda göreceksin Zayde, bir kızın peşinden koşabilir, ona her türlü hediye gönderebilir, İtalyanlar gibi ona akşamları gitarla serenat yapabilirsin. Suyun içine onun adına bir kâğıt gemi atabilir, hatta en iyisi bunların hepsini yapabilirsin. Çünkü onun neden hoşlandığını asla bilemezsin. Örneğin eski köyümdeki değirmencinin oğlu, bir gün evine dönerken nehir boyunca giden bir arabaya rastlamış. Tam o sırada o da koca değirmenin yanında dikiliyormuş ve Zayde, arabanın içinden iki yeşil göz ona öyle bir bakmış ki, senin yaşında bir çocuk bile o bakışın ne anlama geldiğini anlarmış. Beriki, gün boyunca oturup o gözlerin ne dediğini çözmek için düşünmüş, sonunda delirip yoldan geçen her arabanın arkasından koşmaya başlamış. Bir keresinde yine öyle koştuğu sırada bir subayın karısının arabasına denk gelmiş. Gittiği her yerde ve her savaşta kocasının yanında giden bir Yahudi kadınıymış. Kadının bir arabası, atları ve arabanın içinde aşk için gereken her şeyi varmış - kadife döşekli bir yatağı, bir erkeği gece boyu güçlü tutan ipek çarşafları. Belki bu tür öyküler dinlemek için yaşın henüz küçüktür ha, Zayde? Aklına gelebilecek her türlü yiyeceği, içeceği de varmış, aşk iştah açar ne de olsa. Her şey yerli yerinde ve düzenliymiş. Çünkü çok sevilen bir kadın tertipli de olur. Bir erkeğin tam tersi yani. Bir erkek için, aşk hemen dağınıklık getirir yanında. Kadının olağanüstü kaşları varmış, bu konulardan azıcık anlayan erkeklerin, uğruna adam öldüreceği türde kaşlar. Bir kadında tek bir olağanüstü özellik varsa bir erkek ona tutulur. Biz erkekler, dışımızda da içimizde de ne varsa göstermeye çalışırız, pazarda satılmayı bekleyen sığırlar gibi. Ama kadın için durum farklıdır. Sahip olduğu ufacık bir özelliğinden ötürü bir kadının her şeyini ömür boyu sevebilirsin. Yalnız unutma ki kadınların bundan haberi yoktur. Sen de sakın onlara anlatma. Yoksa bunu daha önce söyledim

mi Zayde? Bunu söyledim mi? Neyse. Bu o kadar korkunç değil. Bazı şeyleri iki kez söyleyebilirsin. İlkinde aklına gelir gelmez söylersin, ikincisindeyse anlar anlamaz. Eğer Yahudilerin tanrısının bizim aşkımızı umursadığını sanıyorsan, şunu düşün: Bir tabur asker geçiyor, atlar dört nala, gürültü toz, sonra ipek yatakları içinde Yahudi ile erkeğinin arabası. Bizim değirmencinin, yeşil gözler uğruna her arabanın peşinden koşan aptal oğlu bu arabayı da izliyor. Eh, subay gözünü bile kırpmıyor ve, affına sığınıyorum Zayde, *shvantz*'ını Yahudi'nin içinden çıkarmadan tek kolunun üzerinde duruyor. Diğer elinde tuttuğu kılıcın ucunu arabanın penceresinden çıkarıp çocuğun kellesini tek darbede karpuz gibi dağıtıyor, çocuğun beyni etrafa saçılıyor. Bütün aşkı, soruları, kafasının içindeki her şey saçılıyor. Çünkü dediğim gibi Zayde, aşk kafadadır, oysa senin yaşındakiler onu yürekte arar. Hadi bakalım, ye şimdi, *meyn kind*, ye küçük yetimim. Annenin bizi böyle baba oğul mutlu mutlu sofrada otururken görememesi ne acı. Böyle bir öyküyle iştahını kaçırdıysam beni bağışla. *Ess, meyn kind*, ye."

Ben de yedim.

9

Bana soyadını verip çiftliğini bırakan babam Moşe Rabinoviç, Odesa'ya çok uzak olmayan küçük bir kasabada doğmuş. Yedi çocuğun içinde en küçüğü olarak anne babasının hayatına geç girmiş.

Kız evlat beklentisinde hayal kırıklığına uğrayan annesi ona kız giysileri giydirmiş, saçlarını uzatıp altın saç örgüsünü mavi kurdelelerle süslemiş, Moşe'nin de buna itirazı olmamış.

Mutfakta, kadınların ve kokuların arasında büyümüş, dikiş dikip nakış işleyerek, aşçılarla uşakların mahrem konuşmalarına kulak kabartarak, bez bebeklerle oynayarak geçirdiği yıllar onu, ilmek atmakta usta olan ve annesini hayal kırıklığına uğratacağını bilen adaleli, sessiz bir kıza dönüştürmüş.

Gerçekten de Moşe on birine bastığında elbisesinin kollarını

sıyırıp büyük ağabeyini yere sermiş, annesinin ördüğü saçlarını çekip ona *Maydele* dediği için çocuğa sıkı bir dayak çekmişti. On ikisine geldiğinde, diğer kızların göğüsleri çoktan büyümeye başladığında, onunkinde sadece tüyler boy vermişti. Yanakları bariz derecede erkeksi ayva tüyleriyle kaplanmış, adem elması irileşip sesi kalınlaşmış ve erkekliği herkes için aşikâr hale gelmişti.

Önceleri annesi bu ihanetinden ötürü kızına öfkeleniyordu, ama bir sabah onu, kuyuya eğilmiş bir hizmetçi kızın poposunu dikizlerken yakalayınca, öfkesinin mantıksız, beklentisinin beyhude olduğuna karar verdi. *Bat-mitzvah* töreninden bir gece önce, uyumakta olan kızının odasına süzülerek gurur vesilesi olan saç örgüsünü kesti. Baş ucuna bir erkek elbisesi bıraktı ve sürücülerden birine Moşe'ye ayakta işemesini öğretmesini emretti.

O gece Moşe kız çocuklarının görmediği türde bir rüya gördü, ertesi gün de ensesindeki ürpertiden ötürü her zamankinden erken uyandı. Elini götürdüğü ensesinde örgüden geriye kalan saç kökünü hissedince dehşete kapıldı. Sonra elini daha aşağılara indirip kasıklarına dokunduğunda parmak uçlarına yapışan koku öyle korkutucu ve garipti ki, çırılçıplak halde yataktan fırladı. Akşamleyin üzerinden çıkardığı elbisenin yerinde yabancı bir çocuğa ait pantolonu bulunca, erkekliğini eliyle örterek çıplak kıçıyla annesine koştu.

Ama mutfak kapısının önüne, elinde koca bir tencereyle heybetli bir kadın hizmetçi yerleştirilmişti; çıplak çocuk önce uzaklaştı, sonra yeniden ileri atıldığında tencere darbesiyle yere serildi, düştü ve yeniden kalktı, ta ki hakkında varılan hükmü kabullenip geri çekilene dek. Kısa boylu ve geniş omuzlu bütün erkekler gibi, onun da ağlayışları homurdanmaya, pişmanlıkları kuvvete dönüştü. Kendisinden çalınan örgüsü ona bir daha verilmedi, yeni bir örgüsü de olmadı ve çocukluğunun mutfağına bir daha ancak düşlerinde geri dönebildi.

O hafta eve, Moşe'ye dua etmeyi, kitap okumayı ve bir kız çocuğu olarak bilmesinin gerekmediği her şeyi öğretmek üzere bir öğretmen getirtildi. Moşe parlak bir öğrenci olmadı, ama

birkaç yıl içinde, babasının ölümünün ardından aile işlerini üstlenen deneyimli bir delikanlıya dönüştü.

Çocukluğundan sadece iki şey kaldı ona: Onu bir kadın olarak yaratmadığı için Tanrı'ya şükretmedi ve o altın rengi saç örgüsünü unutmadı. Bazen kendisinin bile farkına varmadığı bir hareketle, eli kafa derisine, oradan da ensesine yönelir, bugün bile aramaktan vazgeçmediği bir şeyi umutla, özlemle orada bulmayı beklerdi.

Bazen de hummalı bir arama nöbetine tutulur, bugün hâlâ yaptığı gibi, mahzeni, kileri, tavanarasını, çarşaf dolabını köşe bucak arardı.

Ama o güzelim altın sarısı örgüyü bulamazdı.

Bir gün bir aile işi için Odesa'daki hububat pazarına gitti. Rıhtım sokağındaki Yunan lokantalarından birinde, görünüşü ve hareketleriyle, annesinin geçmiş hayallerinden fırlayıp çıkmışçasına kendisine benzeyen bir Yahudi kızına rastladı.

Moşe, karşısındakinin kendi dişi yansıması olduğunu anladı: Her erkeğin bedeninde saklı olduğuna inanılan, her erkeğin hayalini kurduğu ve kendisiyle konuştuğu, ama pek azının onu görme, daha da azının ona dokunma fırsatına eriştiği o meşhur ikiz kardeş.

Gün boyu onun peşinden gitti Moşe, hayalinde altın sarısı örgüsünü okşadı, kızın bedeninin geçtiği yerlerde ardında bıraktığı havayı soludu. Ta ki kız Moşe'yi fark edip ona gülümseyene, ikisi birlikte bir park sırasına oturana dek.

Adı Tonya'ydı kızın. Moşe kavrulmuş kabak çekirdeklerinin kabuklarını ayıklayarak kıza verdi, ikisi için aldığı elmaları çakısıyla dilimledi ve annesinin yolluk diye koyduğu sert peynirden dilimler kesti.

"Kız kardeşim," dedi ona, cüssesine hiç de uymayan bir heyecanla. "Hiç sahip olamadığım kız kardeşim."

Mevsim yazdı. Havaya pazar yerinden yükselen kokular sinmişti. Rıhtımda gemilerle martılar kendilerini rüzgârın esintisine bırakmıştı. Tonya'nın yüzü güneşten, aşktan ve sevinçten ışıl ışıldı.

Moşe onu annesine hediye etmek istediğini söylediğinde kız

kahkaha attı ve onunla gideceğini söyledi.

Bir hafta sonra iki büyük ağabeyiyle Odesa'ya gelen Moşe, kızın iki ağabeyiyle birlikte onu annesine götürdü.

Anne, kızı görünce şaşkınlıktan donakaldı. Ona hemen 'kızım' diye hitap edince diğer altı gelinin yüzlerini kara bulutlar kapladı, zira hiçbirine o güne dek 'kızım' dememişti.

Dul kadın güldü, ağladı ve nihayet kocasının yanına gönül rahatlığıyla gideceğini söyledi.

Gerçekten de düğünden yedi gün sonra oğullarıyla gelinlerini terk ederek Rabinoviç ailesinin gelenekleri uyarınca avludaki ıhlamur ağacının dibine kurulan bir yatakta öldü. Servetini ve mal varlığını oğulları arasında, mücevherlerini de gelinleri arasında eşit ve adil biçimde bölüştürdü. Tonya'ya ise, içi sedef kakmalı, kilitli bir tahta kutu bıraktı.

Bu kutunun içinde ne olduğunu gayet iyi bilen Moşe titredi, ama tek kelime söylemeye cesaret edemedi.

Kayınvalidesinin ölümünün on üçüncü gününde Tonya yalnız başına kaldığında bir köşeye gidip kutuyu açtı. Kocasının kusursuz çocukluk lüleleri gözlerini kamaştırıp yaşla doldurdu. Lüle lüle saçlar öyle düzgün ve ışıltılıydı ki kendi kendilerine kımıldayıp sürünüyormuş gibi görünüyorlardı.

Tonya korku içinde kutuyu kapattı ve soluğunu tutarak temkinli bir şekilde yeniden açtı.

Işıltılı saç dalgalarının üzerinde belli belirsiz bir not yüzüyordu: "Bu örgüyü ondan sakla, ancak gerekli olduğunda ver."

Yas sona erdiğinde, I. Dünya Savaşı da bitmişti. Moşe'nin en büyük ağabeyi Menahem Rabinoviç, karısı Batşeba'yla birlikte onları ziyarete geldi. Menahem savaştan önce İsrail topraklarına göç etmişti. Celile ile Yahudiye'nin tarım yerleşimlerinde çalışmış, sonunda Yizre'el Vadisi'ne yerleşmişti. Öyküleri ve şarkıları öyle heyecanlı, çantasından çıkan bal dolu keçiboynuzları öyle tatlıydı ki, Tonya ile Moşe Menahem'le gitmeye karar verdiler.

İsrail topraklarına göç ederek Menahem'in köyüne komşu Kfar David'de bir arsa ve bir ev satın aldılar. Kulübelerinin ya-

nında dev bir okaliptüs ağacı yükseliyordu. Moşe ilk iş olarak onu kesmek üzere kolları sıvadı. Ancak Tonya, aralarında çıkan bu ilk ve son tartışmada, ağacın gövdesine sıkı sıkı yapışarak, kocasını geri püskürtene dek bağırıp çağırdı.

Kfar David'de de ikisinin benzerliği insanları hayrete düşürdü. Herkes onların kardeş gibi benzediklerini söylüyordu. İkisi de kısa boylu, güçlü kuvvetli, ayı gibi doymak bilmez, geniş yüzlü ve kalın enseliydi. Birbirlerinden sadece Moşe'nin yeni yeni başlayan kelliği ve Tonya'nın göğüsleri sayesinde ayırt edilebiliyorlardı.

Rabinoviçler, diye anlatmayı sürdürürdü komşular, yorgunluk nedir bilmezlerdi, herkesin bıkıp usandığı uğraşlar, beklentiler, cemaat yaşamının gerekleri onları yormazdı. Moşe'nin kuvveti ve çalışkanlığı üç erkeğe bedeldi. Çok geçmeden kendisine Öküz Rabinoviç adı takıldı. Tonya'ya gelince, tavuk yetiştirdi, turunçgil fidanlığına o sıralar henüz ülkede yaygın olmayan hurma ağacından bir sıra aşıladı, iki tane de nar ağacı ekti. Ekşi olanın adı "Harika" tatlı olanınkiyse "Merkep Başı"ydı. Moşe'nin avluya inşa ettiği ekmek fırınında Tonya mısır kabuklarını ve okaliptüsten soyulan kabukları yaktı.

Güzel günlerde köylüler onlara Toniçkam ve Moşem diye hitap ederdi, ikisinin birbirleri için kullandıkları hitaplardı bunlar. Bir erkek bir de kız çocukları oldu. Önce Oded doğdu, sonra Naomi. 1930 kışının o yağmurlu gününde, Moşe'yle Tonya vadinin bitimindeki turunçgil fidanlığına doğru yol alırlarken, Oded altı, Naomi dört yaşındaydı. Günbatımıyla beraber annelerini kaybedip dünyalarının kararacağından habersizdiler.

10

Kimilerine göre her hikâyenin amacı gerçekliği düzene sokmaktır. Yalnızca tarihsel değil, önem derecesini gözeten bir düzen. Bazılarına göreyse her hikâyenin ortaya çıkış nedeni sorulara yanıt vermektir.

Okuldayken bir öğretmen bize Adem ile Havva'nın Cennet Bahçesi'ndeki hikâyelerinin, yılanlardan nefret etmemizin nedenini açıkladığını anlatmıştı. O zaman şöyle düşünmüştüm: Yılanlardan nefret etmek gibi son derece önemsiz bir meseleyi açıklamak için, dünyanın yaratılması, Bilgi Ağacı, insanoğlu ve Tanrı gibi böylesine ağır mevzulardan oluşan koca bir hikâye uydurmanın ne alemi var?

Öyle ya da böyle, benimki bir Cennet Bahçesi öyküsü değil, küçük, sahici bir öykü. Benim her zaman hışırdayan azametli Bilgi Ağacım çoktan kesildi, yerinde yeller esiyor. Benim bahçemin hayvanları kanaryalarla sığırlardan ibaret ve rastlayabildiğim yegâne yılan, az sonra söz edeceğim büyük yangın sırasında Simha Yakobi'yi sokan engerek yılanı. Onun saldırısı da şeytancaydı elbette, ama büyük atasının mazideki kötücüllüğünü ya da kurnazlığını miras almamıştı.

"Yakobilerdeki yangın benim için aşkın başlangıcıydı," dedi Jacob olayları parmaklarıyla sayarak. "Her şey için bir başlangıç noktasına ihtiyaç vardır Zayde, aşk için bile."

"Mesela Zayde," diye sürdürdü, "büyüyüp de evlendiğinde sevdiğin kadına gelinlik almak için ya bir dükkâna gidersin ya da ektiğin dut ağacında ipek böceği yetiştirir, iplikleri dokur, kumaşı kendi kendine boyar, keser, biçer dikersin. Görüyor musun, başlangıç noktasına sen karar verirsin. Bunu anlıyor musun, Zayde?"

Anlamıyordum, ama Jacob yüzüme yayılan merakı fark ederek eğildi ve tekrar sordu: "Yemeği beğendin mi?"

Ona baktım. Gözlerinin içi gülüyordu, ama dudaklarının tedirgin köşeleri titreyerek yanıtımı bekliyordu.

Bir çocuktum, annesi ölmüş, üç babası sağ bir çocuk. Karnı lezzetli yiyeceklerle tıka basa dolu, yüreği yanıtlar için yanıp tutuşan, gayri meşru bir çocuk.

Ona bakıp gülümsedim, ama suçumu yüreğimin derinliklerinde sakladım.

11

Simha ile Yona Yakobi köye gelmiş ve uzun yıllar önce köyü terk etmişlerdi.

Simha Yakobi, Amerika'nın St. Louis eyaletinden İsrail'e göç etmişti. Orada bekâr bir çilingirken buraya yerleştiğinde evlenip kümes hayvancılığına başladı. Karısı, Yona adlı Celile'li bir kızdı. Yeri gelmişken, "Celile'li kız" sözü çocukken beni çok etkilerdi, bugün bile gerçekte ya da öykü icabı karşıma ne zaman Celile'li bir kız çıkacak olsa özel bir heyecana kapılırım.

Çok geçmeden köylüler Simha ile Yona adlarını karıştırmaya başladı, çünkü ikisi de hem kadınlar hem de erkekler için kullanılan isimlerdendi. İnsanlar sık sık Yakobi'yi karısının, karısını da kocasının adıyla çağırırdı. Ben de karıştırmış olabilirim, kim bilir, belki de Celile'li kız Simha'ydı, St. Louis'den gelen çilingir de Yona.

Köylüler sürekli hata yaptıklarından ikisini de soyadlarıyla çağırmayı uygun gördüler. Yani, Simha'ya Yakobi, Yona'ya da Yakoba dediler - ya da tam tersi. Her neyse, o büyük yangında Yakobi'yi engerek yılanı soktu. Ama olayın Jacob Sheinfeld'i ilgilendiren kısmına, yılan ve yangın neden olmuştu - ateş söndürüldükten, yılan kaçtıktan yıllar sonra.

Yakobilerin büyük kümesleri köyün gururuydu, misafirlere gösterilen yerlerdendi. Çiftliklerde benekli Arap tavuklarının sağda solda gezinip çöplerde eşelendiği, üç günde bir ancak bir yumurtacık verdiği bir zamanda, Yakobi ile Yakoba'nın beyaz Amerikan tavukları muhteşem tahta kümeslerde oturur, aldatıcı bir eğim sayesinde yumurtalarını çalan kaydırma oluğuna yumurtalarını bırakır, teneke su kaplarının, yemliklerin ve kusursuz üreme yerlerinin tadını çıkartırlardı.

Trajedi, her zaman olduğu gibi, bunların hiçbirinden etkilenmedi ve avını gafil avladı. Bir gece kümesten korku dolu gıdaklamalar yükseldi. Yakobi gaz lambasını yakıp telaşla dışarı koştu. Kümese girmesiyle tavukları ürküten engerek yılanının üzerine basıp topuğundan yaralanması bir oldu.

Bahar aylarıydı. Engereklerin kış boyunca içlerinde biriktirdikleri kötülük ve zehirle ortalıkta kol gezdiği aylar. Yakobi yere serildi ve elinden fırlayıp düşen lamba kümesi ateşe verdi. Tüyler ve duvarlar alev aldı, tavuk gıdaklamaları ve duman göğe yükseldi ve yılan, kendine özgü o sinsi süzülüşüyle sırra kadem bastı.

"İşini bitirip gitti," diye anlattı Jacob. "Yapacağını yapmıştı zaten."

Komşular yardımcı olmak üzere seferber oldularsa da onca keşmekeşin içinde kimse ne olup bittiğini anlayamadı. Yakobi'yi arayacakları yerde hepsi yangını söndürmeye ve kuluçkadaki tavukları kurtarmaya çalıştılar. Ancak her şey sona erdikten sonra Yakoba kocasını için için yanmaya devam eden korların ve kavrulmuş kuş kafeslerinin orta yerinde uzanmış buldu. Bir mucize eseri sadece eliyle bacağı yanmıştı, ama duman ciğerlerine işlemiş ve yılan zehirinden ötürü ölmesine ramak kalmıştı.

Cüssesi, gücü ve talihi sayesinde Yakobi ölümden kurtuldu. Yine de hiçbir zaman eski haline kavuşamadı. Gücünü ve enerjisini yitirdi, çalışmaya yanaşmadı ve gün boyu tüm köyü çileden çıkartan tekdüze bir çocuk tekerlemesini mırıldandı durdu.

Güçlü ve azimli Yakoba, çiftliği tek başına çekip çevirmeye çabaladı. Ama yabani otların ve dikenlerin boy attığı bahçe çöplüğe döndü, sütten kesilen dört inek birer birer Globerman'a satıldı ve ıstıraplar içinde kıvranan adam karısını hiç rahat bırakmadı.

Engereğin zehiri damarlarında gezinmeyi sürdürdü. Gün boyu kadını peşi sıra izleyip ipe sapa gelmez şarkısını söyledi, öğretmeninin eteklerini çekiştiren dört yaşında çocuklara has can sıkıcı bir ısrar ve şımarıklıkla mızmızlandı durdu.

Azap verici iki yıldan sonra Yakoba evi kilitleyip arkasına bile bakmadan tarlalara gitti. Yakobi'yse, yine şarkısını mırıldanıp kadının eteğini çekiştirerek peşi sıra seğirtti. Böylece otoyola ulaştılar, karşıya geçtiler ve kuzeydeki tepelerin çamlıklarının içinde gözden yittiler, bir daha da köyde görünmediler.

Yakobilerin kulübesi aylarca ne için ve kimin için olduğu bilinmeden bomboş bekledi.

Yabanileşen gül fideleri dikenli sarmaşıklara dönüştü, çiçekleri pis kokular yaymaya başladı, örümcek kuşları fare ve kertenkele leşlerini dikenlerin üzerine mıhlayıp yedi.

Çarkıfelek tomurcukları sundurmanın zeminine yayılıp asma bıyıklarının yardımıyla olukları doldurdu ve sonunda camları zorlayıp açarak odaların içine süzüldü.

Her metruk yerde olduğu gibi, küle dönmüş kümesin kalıntılarını örten otlar boy attı. Bir zamanlar çit işlevi gören bodur çalılık, kara yılanların tıslayıp kedilerin av peşinde koştuğu düğüm düğüm bir duvara döndü.

Minik katil çeteleri -kertenkeleler ve örümcekler, peygamber develeri ve bukalemunlar- vahşi çalıların arasında pusuya yattı. Yaprakların arasında sürekli bir hışırtı hâkimdi. Topunu oraya kaçırma gafletinde bulunan çocuklar, ellerini uzattıklarında ya ısırılır, ya sokulur ya da ikisine birden maruz kalırdı.

Kimileri bahçeyi içinde yaşayan sakinleriyle birlikte ateşe vermeyi öneriyordu, sonra bir yaz günü, akşamüstü, alacakaranlıkta uzaklardan köye doğru yaklaşmakta olan garip bir ötücü kuşun sesi işitildi.

İnsanlar ve büyükbaş hayvanlar duraksadı, yorgun başlarını kaldırıp kulaklarını kabarttı.

Öylesine yabancı, öylesine büyüleyici ve tatlı olan o ses giderek yükseldi.

Ardından, hasar görmüş amortisörlerin gıcırtısı, çarkların tangırtısı ve gücünü yitirmiş bir motorun hırıltıları duyuldu. Tozun toprağın ırak puslarından yel yepelek yaklaşan, gemi kadar büyük bir kamyonetin görüntüsü beliriverdi, tarlaların arasından ağır ağır yükseldi.

Sürücü koltuğunda kırk yaşlarında şişman bir adam oturuyordu. Saçları kar gibi beyaz, teniyse bir sabanın toprak üzerine çıkarıverdiği bir yavru farenin teni kadar narin ve pembeydi. Her yanını kaplayan eski püskü siyah bir takım elbise giymiş, gözlerine de siyah güneş gözlükleri takmıştı. Ceketinin dirseklerinde yıpranmış süet yamalar parlıyordu; kamyonetin

arkasında müthiş bir heyecanla cıvıldaşan, okul müsameresindeki çocuklar gibi hoplayıp zıplayan kanaryaların tıka basa doldurduğu geniş kafesler vardı.

Jacob kolunu omuzuma dayayarak şöyle dedi: "Kader, Zayde, sürpriz yapmaz, hazırlık yapar, işaret verir, casus yollar. Ne yazık ki çok az insanın bunları işitecek kulakları, görebilecek gözleri ve anlayabilecek zekası vardır."

Tuhaf yabancı, nereye gittiğini gayet iyi bilen biri gibi dosdoğru Yakobilerin terk edilmiş kulübesine yollandı. Oraya vardığında geniş siperlikli bir hasır şapka takarak kamyonetten indi. Arapsaçına dönmüş çitlerin ve yüksek çalılıkların arasındaki biteviye patırtı bıçak gibi kesiliverdi.

Ziyaretçi kısa bir süreliğine güneş gözlüklerini çıkarınca albinolara has bir çift pembe göz ve ok gibi fırlayan kirpikler meydana çıktı, sonra hemen yeniden siyah gözlüklerin ardına gizlendiler. Boyu kısa, çenesi çukur, gülümsemesi hoş, bakışları korkutucuydu.

Kafesleri teker teker alıp kulübenin içine doğru gözden yitti. Daha ardından çarpılan kapının yankısı dinmeden, ürkütülen kırkayak, çıyan, tarantula kervanları ve küçük öfkeli engerekler emir almışçasına bahçeyi bir bir terk edip tarlalara doğru kayboldular.

"Zira," diye açıkladı Jacob, "hayvanlar insanlardan daha kavrayışlıdır. Bir gün sana annenin ineğinden ve ne kadar çok şeyi hissettiğinden söz edeyim."

Albino ancak güneş battıktan sonra bahçeye geri döndü ve kendisini bekleyen işi gözden geçirdi. Hemen kamyonetin arkasından bir orak, alet kutusundan bir bileğitaşı çıkararak şaşırtıcı bir maharetle bıçağın kavisli ağzını biledi. İlk bakışta kendisinden beklenmeyecek uzun, düzgün hareketlerle çimleri biçti ve çalıları bahçenin bir köşesine yığdı. Sonra gömlek cebinden çıkardığı bir tabaka Players'ın içinden bir sigara çıkarıp yakarak büyük bir zevkle dumanı içine çekti, kibriti de söndürmeden ot yığınının üzerine attı. Çimlerle dikenlerden ibaret yığın alev aldı. Yandıkça, gürültülü ve tutkulu yalazı izleyicilerin yüzlerinde alev alev parıldadı.

Herkes uzaklaştıktan sonra, o gece ve ertesi gecelerde albino çalışmayı sürdürdü. Çite çeki düzen verdi, çarkıfelekleri yoldu, Yakoba'nın gül fidelerini budadı ve gövdelerine yeni aşılar yaptı. Bahçe toprağını çapaladı ve şafak söktüğünde evin korunağına girdi. Her kazı ve çapalama faaliyetinin kendileri için bereketli bir yağma anlamına geldiği kargalar, yine tırmığın dişleriyle toprağın yüzeyine çıkarılan cırcır böceklerini ve solucanları avlayıp, zıplayıp durmak üzere telaşla bahçeye kondular.

"Ve bu," dedi Jacob, "her şeyin başlangıcıydı. Kimse bilmiyordu, karım Rebecca bile. Öküz Rabinoviç bilmiyordu, tüccar Globerman bilmiyordu. Ben kendim dahi bilmiyordum. Ancak çok sonraları bunun başlangıç olduğunu anladım."

Masadan kalkıp cama doğru gitti, sırtı bana dönük halde konuşmayı sürdürdü.

"Kümes yanıp kül oldu ve albino geldi. Tonya Rabinoviç boğuldu ve annen geldi. Derken, Rebecca terk etti ve kanaryalar uçup gitti. Zayde doğdu, işçi geldi ve Judith öldü ve Jacob kaldı. Ne kadar basit, değil mi? Her aşkın sonu böyledir. Başlangıçlar hep farklıdır, orta ise karışık. Ama son hep basittir, hep de birbirine benzer. Sonunda hep bir gelen bir giden, bir ölen bir kalan vardır."

12

Kara bulutlar toplaştı, yel esti, vadi taştı, Tonya'yla Moşe ne bir şeyin farkına vardı ne de bir kuşku duydu.

Yağmur çatıların tepesinde ürpertici ezgiler çaldı, oluklarda mırıldandı. Sürüler kulübelerin korunağında biraraya toplandı. Tüyleri kabarmış, gözleri yumulu serçeler pencere pervazlarını kendilerine siper edindi. Yüreklerinde korku yerine merak taşıyan yaratıklardan olan bir çift karga, keskin sağnağa karşı rüzgârın kucağına tırmanıp havada kalma denemeleri yaptı.

Saat üçte Toniçka kalktı, Moşe de ikindi şekerlemesinden uyandı. Her zaman olduğu gibi, birkaç portakal ve reçelli yağlı kalın ekmek dilimleri yediler, her zamanki gibi birkaç fincan

sıcak çay içtiler. Yağmur dinince de katırı arabaya koşarak turunçgil fidanlığından portakal ve hurma toplamak üzere yola düştüler.

Karmel Dağı'ndan esen soğuk ve sert rüzgâr, ıslak bir çadır bezi misali, yüzlerini tokatlıyordu. Katırın toynakları battığı çamurdan bin bir güçlükle çıkarken, ardında sulu kar dolu oyuklar bırakıyordu. Tarlalarda, toprağa yaptığı bitimsiz yolculukla her yıl yeryüzünü dilimlere ayıran suyun açtığı yeni kanallar görülüyordu.

Tonya ile Moşe, üzüm bağını ve bostanı geride bırakarak vadinin karşı yakasına geçip turunçgil fidanlığına ulaştılar. Ağır portakal kasalarını birlikte yüklediler, geri dönmek üzere yola koyulduklarında dizginleri Tonya aldı, Moşe de katırın kara bataklıktan çıkmasına destek olmak için arabayı arkadan itti. Tonya ona bakmak üzere arkasına döndü. Moşe'nin, sarf ettiği güçten kıpkırmızı kesilen yüzünden buhar yayılıyordu.

Tonya kocasının kuvvetine tapıyor, onunla gurur duyuyordu. Ne zaman komşularından birisi itaatsiz bir hayvanla veya ağır bir çuvalla boğuşmak zorunda kalsa, "Lütfen bir dakika bekle de, Moşem'i çağırayım," derdi. Evlerinin civarında, çitlerinin minik kapısının yanında, aşağı yukarı yüz yirmi kilo ağırlığında bir kaya dururdu. Tonya onun üzerine gösterişli bir yazı yazmıştı: "Burada Beni Yerden Kaldıran Moşe Rabinoviç Yaşamaktadır" Şakacı komşular bu yazının Tonya'nın üzerine asılması gerektiğini söylerdi. Ama, o civarda kaya pek meşhurdu. Ara sıra, kasabaların birinden, İngiliz askerlerinin kampından ya da Karmel Dağı'ndaki Dürzî köylerinden gelen bazı delikanlılar onu kaldırmaya çalışırdı. Ne var ki onu kaldırabilecek güce sahip tek kişi Moşe'ydi; onun önünde diz çöküp gözleri kapalı bir halde onu nasıl kucaklayacağını bilen tek kişi Moşe'ydi; onu kaldırırken nasıl inleyeceğini ve tıpkı bir bebek gibi göğsünde taşımasını bilen tek kişi Moşe'ydi. Herkes süngüsü düşmüş, yüzü asık bir halde, topallayarak geldiği yere dönerdi - yüzleri asık olurdu, çünkü başarısız olurlardı; topallarlardı, çünkü istisnasız hepsi de, inatçı kayayı öfkeyle tekmeler, sağ ayaklarının baş parmağını kırarlardı.

Yağmur yeniden bardaktan boşanırcasına yağmaya başladı. Vadiye vardıklarında Rabinoviç suyun seviyesinin bir hayli yükselmiş olduğunu fark etti. Arabaya tırmanarak dizginleri Tonya'dan aldı, manevra yaptı ve nehri dik açıyla geçmesi için katıra yol gösterdi. Ama katır, sarp ve kaygan kıyıya adımını atar atmaz, şaşılacak derecede kadınsı bir inilti koparak sendeledi.

O andan itibaren olaylar, her felakette alışık olduğumuz o dehşet verici akış içinde vuku buldu:

Katır, arabanın dingilleri arasında çamura gömüldü. Araba yana eğilerek ağır fakat son derece istikrarlı bir hareketle devrildi. Rabinoviç arabanın altına düştü, sol bacağı sıkışarak ezildi.

Acıyla feryat etti. Kırılan diz kapağı derisini yırttı ve açık yara, suyun soğuğuna temas etti. Neredeyse bilincini yitiriyordu Moşe, ama dehşet -nedeni bile anlaşılmadan varlığını hissettiren türde bir dehşet- gözlerini Tonya'ya çevirmesine neden oldu.

Tonya'nın bedeninin büyük kısmı devrilen arabanın altında kalmıştı. Yalnızca yüzüyle boynu görünüyordu. Kafasıyla ensesi çamura gömülmüş, saçları suyun akışına kapılmış, her daim sağlıklı ve pembe görünen teni birdenbire grileşmişti.

Başının hemen altındaki suyun yüzeyinde, greyfurtlarla hurmalar, küvetin içinde yüzen plastik oyuncaklar gibi bir aşağı bir yukarı dans ediyordu masumca.

"Çıkar beni buradan," diye fısıldadı Tonya.

Korkusu sesine yansımıştı. Ağzının kenarından ince, parlak bir kan sızıyordu. Yalnızca Moşe'ye bakan gözleri hareket ediyordu.

Sıkışan bacağı nedeniyle çamura saplanan Moşe, ellerini arabanın altına sokarak yükünü kestirmeye çalıştı.

"Moşem, çıkar beni..."

Sesi boğulmuştu - çığlığa dönüşmek isteyip buna mecal bulamayan bir ses.

"Beni dinle Toniçka," dedi Moşe. "Arabayı bir parça kaldıracağım, sen de sürünerek çıkacaksın."

O an kadının kafası azıcık oynadı, tamam der gibi sallandı, gözleri anlama ve onaylama ifadesiyle faltaşı gibi açıldı.

"Şimdi!" diye inledi Moşe.

Sarf ettiği çabanın etkisiyle yüzüne kan hücum etti, ellerinin kalın eklemleri arasında damarlar ve kas bağlantıları belirip sivrildi. Araba, gıcırtıyla bir miktar havaya kalktı ve Tonya kımıldadı, çabaladı, sonra pes etti.

"Yapamıyorum," diye yakındı. "Olmuyor."

Moşe'nin kapana kısılmış bacağına derin bir acı saplandı ve araba yeniden yere indi.

Kimine göre böyle durumlarda zaman durur. Kimine göreyse iki kat hızlanır. Hatta bazıları, zamanın bir daha asla biraraya getirilemeyecek binlerce küçük parçaya ayrıldığını söyler. Ama arabanın tepe taklak devrildiği o yağmurlu günde, zaman, bu beylik varsayımlara pek itibar etmedi. Ne yavaşladı, ne de hızlandı, kendi mecrasında aktı gitti - bütün kayıtsızlığı ve büyüklüğüyle, kanatlarını dünyanın üzerinde savurup uçarak...

Suyun yüzeyini lekelerle bezeyen ince bir sis tabakası kapladı. Kış göğü karardı. O sırada katırın feryat figanı, korkunun etkisiyle bedeninin salgıladığı kokular birkaç çakalı cezbetti. Moşe'nin bağırtılarından ve fırlattığı çamur parçalarından ürküp geri çekildiler.

Çakallardan biri atlayarak katırın arka bacağına dişini geçirdi, arabanın kenarından bir direk çekmeyi beceren Moşe, ona vurarak hayvanın sırt kemiğini kırdı. Diğerleri ürküp geri çekilseler de, çok geçmeden adamın ayağa kalkamadığını fark ettiler. Kurnaz hayvanlar olduklarından ve açlık zekalarını bileyip cesaretlerini perçinlediğinden, katıra kafa bölgesinden, Moşe'nin direğe erişemeyeceği yerden yanaştılar, eğilerek kayış ağızlığından ve hayvanın dudaklarından parçalar kopardılar.

"Hurmalar yüzüyor," dedi Tonya aniden.

"Ne?" dedi Moşe titreyerek.

"Greyfurtlar dibe batıyor," dedi Tonya. "Hurmalar da yüzüyor."

"Köylüler birazdan gelip bizi kurtaracak Toniçka. Kafanı suyun üzerinde tut ve konuşma."

Yağmur hızlandıkça hızlandı, vadide su seviyesi yükseldi, greyfurtlar, minyatür aylar misali, suyun altına batıp kaldı. Arabanın öbür kenarında uzanan Tonya, artık kafasını suyun

üzerinde tutmakta güçlük çekiyordu. Moşe kadının ensesinin altına direği yerleştirmeye çalıştı, ama başaramadı.

Saçsız başı, korku terinden sırılsıklamdı. Suyun yükseldiğini, karısının boynunu çevreleyen kasların titrediğini gördü ve neler olacağını anladı.

Birdenbire kadının başı suya battı ve ölümün dehşetiyle yüz yüze gelmişçesine hemen tekrar yüzeye çıktı.

"Moşe..." küçük bir kız çocuğunun sesi işitildi. "Moşem... *der tsop*... kutudaki örgü..."

"Nerede?" diye bağırdı Moşe. "Saç örgüsü nerede?"

Su yükseldikçe yükseldi ve kadının başı suya gömüldü, son bir kez daha çıktı, bu seferki ses Tonya'nın sesiydi.

"Sonum geldi Moşe," diye mırıldandı.

Rabinoviç gözlerini yumup dişlerini sıktı, karısının ağzından son hava kabarcığı da çıkana dek gözünü açmadı. Batan güneş tamamen gözden yittikten sonra, alacakaranlık ve yağmur, kadının ölümünün korkunç seslerini tamamen yıkayıp götürdükten sonra, ancak o zaman, Moşe karısının gömüldüğü karanlık bölgeye bir kez daha bakabildi. Berbat bir öksürüğe tutulmuştu. Hüzün ve yenilgi yaşları boşandı gözlerinden. Bütün duygulardan daha hızlı ve çevik davranan yitim duygusu, bir sürüngen misali, bedeninde ilerleyip oyuklar açmaya koyulmuştu bile.

Korkunç bir öfkeyle, bir kez daha arabanın kenarını tutarak kaldırdı, son nefesini vermekte olan katırın ve şaşkın çakalların karşısında, "Şimdi çık Tonya, çık!" diye kükredi.

Ellerinin arasından kayan araba kırık bacağının üzerine düştü ve Moşe bayıldı. Kendine geldi, yine bayıldı, ayıldı, bayıldı, aradan birkaç saat geçtikten sonra kendi bağırtılarına uyandığında bir düşteymişçesine yaklaşan fenerleri seçti, insanların bağrışlarını, arama ekibinin köpeklerini işitti. Ne yazık ki, artık gecenin, kederin, soğuğun ve çektiği acıların etkisiyle öylesine sarsılmış durumdaydı ki, seslenecek mecali bulamadı. Onlara rehberlik eden tek şey, katırın acı dolu iniltileri oldu.

13

Annem, yetimlerine göz kulak olmak ve ineklerini sağmak üzere Moşe Rabinoviç'in evinde çalışmaya geldiğinde, o olayın üzerinden iki yıl geçmişti.

Annemin hayatının bu kesiti, nerede olduğu ve ne yaptığı hakkındaki bilgilerim birkaç ayrıntıdan ibaret.

"*A nafka mina*, kimin umurunda." Ne zaman bu konuda bir şey soracak olsam beni başından savar, hemen huzursuzlanırdı. "Hadi, derhal sağ yanıma gel bakayım Zayde, hadi!" Zira yine farkına varmadan onun sağır yanında oturuyor olurdum.

Biraz büyüyünce aynı şeyleri babalarıma da sordum, üçü de bana farklı yanıtlar verdi.

Moşe Rabinoviç, bana annemin Rişon Le-Zion'un şaraphanesinde bir süre çalıştığını söylemiş, "içki içmeyi de orada öğrendi," deyip gülümsemişti.

Ülkenin en ücra köşelerinde gözü kulağı olan sığır tüccarı Globerman'sa, anne babasının, "kızlarının İsrail topraklarında yaptıklarından" haberdar olunca sürgünde kaldıklarını, çünkü "bir daha kızlarının yüzünü görmek" istemediklerini söylemişti.

Daha çok soru sorunca da tüccar, "Erkekler annelerinin geçmişlerini kurcalamamalıdır," demişti.

"Sen Judith Hanım'ın bacak arasından çıkmadan önce orada neler olup bittiğini öğrenmek üstüne vazife değil, bunu bilmen gerekmiyor, o kadar," demişti, hâlâ alışmakta zorlandığım, ama artık beni gücendirmeyen o her zamanki kabalığıyla.

Annemin talibi ve kurbanı, kanarya besicisi Jacob Sheinfeld'e gelince, bana nefis kokulu yemeklerinden tabak tabak ikram ederek şöyle bir açıklama yapmıştı: "Rabinoviç'in Judith'i bana cennetten geldi ve beni bırakıp oraya geri döndü."

İşte böyle dedi, sonra elleriyle masanın üzerinde daireler çizdi, alnındaki beyaz yara izi, benzi solduğu zamanlarda olduğu gibi kırmızı bir renge büründü.

"Hâlâ küçüksün, *meyn kind.* Ama büyüdüğünde anlayıp öğ-

reneceksin ki aşkta kurallar vardır. Babalarının birinden bu kuralları öğrenmen iyi olur, yoksa sonra aşk yüzünden acı çekersin. Bir çocuğun niye babası vardır? Kendisinin başına gelenlerden değil de babasınınkilerden ders alsın diye. Biz İsrailoğulları neden Yakup'un oğullarıyız? Onun aşkından ders alalım diye. İnsanlar sana aşk hakkında pek çok şey anlatacaktır. Bir kere aşkın iki insan arasında olduğunu söyleyeceklerdir. Hayır, Zayde. Adamakıllı bir nefret için iki kişi gerekir. Ama aşk için tek kişi yeterlidir. Sana söylediğim gibi, aşk için ufacık bir sebep yeter. Bir gün ufak bir sebep, diyelim ki gözleri uğruna bir kadına vurulduğunda, birileri çıkıp sana şöyle der: Onun gözlerine vuruldun, ama sonunda her şeyiyle yaşamak zorunda kalacaksın. Hayır, Zayde. Eğer gözlerine aşık olmuşsan, gözleriyle yaşarsın. O kadının geri kalan her şeyi, elbisenin asılı durduğu dolap gibi olacaktır."

Şaşkın bakışlarım altında gözlerini yere indirdi. Eliyle masaya vurmayı kesti, ama konuşmayı sürdürdü: "Bu meselelere Tanrı'nın bile aklı ermez. Yahudilerin tanrısı, yalnızlığı çok iyi anlar. Ama aşkı hiç anlamaz. Cennette yapayalnız bir efendi, çocuksuz, arkadaşsız, düşmansız - en kötüsü de kadınsız. Bunca yalnızlığın sonucunda aklını oynatır. O zaman bizi de delirtir. Sonra da bizi orospu, bakire, gelin diye, ya da aptal bir adamın bir kadına taktığı bütün o isimlerle adlandırır. Bir kadın bunlardan hiçbiri değildir. Nihayetinde o etten kemiktendir. Ne yazık ki bunları anca şimdi anlıyorum. Kim bilir, bunu o zaman da anlamış olsaydım, aşkın yürekten değil beyinden geldiğini, düşlerden ve çılgınlıktan değil kurallardan ve yasalardan oluştuğunu anlasaydım, belki daha iyi bir hayatım olurdu. Ama anlamak başka şeydir, başarmak başka. Bir erkek gerçekten istediği kadına sahip olacaksa, bunun için birilerinin dünyayı döndürmesi, dünyadaki her şeyin hareket edip yerine oturması gerekir. Çünkü hiçbir şey kendiliğinden olmaz. Bazen burada, İsrail topraklarında birileri suda boğulmuşsa, anla ki bu, Amerika'da başka birileri kumarda kazansın diyedir. Bazen ta Avrupa'dan buraya bir yağmur bulutunun yolu düşüyorsa, fırtınalı bir gecede bir çift beraber olsun diyedir. Birisi yaşamına son verdiyse, bil ki bir

başkası onun ölmesini çok arzulamıştır. Bir karga öttüğünde, birileri ona kulak veriyordur. Ben Judith'in gelişini görünce, arabanın ağır ağır ilerlediğini ve güneşin dimdik onları aydınlattığını görünce, ona bakıp anladım: O, bakışlarımla yerden kaldırabileceğim kadındı. Bakışlarımla havaya kaldırıp kendime çekebileceğim kadın. Hindistan'da böyle insanlar var. Masanın üzerindeki bir fincanı sadece bakışlarıyla kımıldatabiliyorlar. Bundan haberin var mıydı, Zayde? Bunu Köylü Papish'in evindeki çocuk dergisinde okuduydum. Evinde geçmiş sayılarını saklıyor. Orada, Hindistan'da, nedir adı... fakirler var, hiç acı hissetmiyorlar. Nefeslerini tutup kalplerini durduruyorlar. Masadaki bir fincanı tek bir bakışla sağa sola oynatabiliyorlar. Bana inan Zayde, tek bir bakışla. Sağa, sola. Sola sağa. Fincanı öyle hareket ettiriyorlar. Şunu bilmelisin ki Zayde, bir fincanı hareket ettirmek, bir kadını hareket ettirmekten çok daha zordur."

14

Hikâyeleri ve tatlı keçiboynuzlarıyla, Moşe ile Tonya'nın İsrail topraklarına göç etmelerine vesile olan da, Judith'i tanıyan ve evi ile çiftliğinde çalışması için kardeşine tavsiye eden de, Moşe'nin büyük ağabeyi Menahem Rabinoviç'ti.

Menahem amcam, yazılı ya da sözlü olarak dile getirilmesi yasak olan o ismi, annemin ilk kocasının ismini ancak ben büyüdükten sonra söylemişti. İsmi söylemiş, öyküyü anlatmıştı.

"O zamanlar ya Mlabes'te ya da Rişon'da yaşıyorlardı, emin değilim."

Annemin ilk kocası Yahudi tugayında askerlik yapıyordu ve I. Dünya Savaşı'nın bitiminde İsrail'e geri döndüğünde işsiz kalmıştı.

Her gün iş aramak için kasabaya inerdi. Vakur bir adam olduğundan toprak sahipleri karşısında boynunu bükmez, savaşta kazandığı o sert asker bakışlarını üzerlerine dikerdi; ama barış zamanında pek de işe yaramayan bu bakışların kendisi için bir engel olduğundan habersizdi.

"İnsanlar ellerinde ne varsa onu kullanırlar, bu da her zaman işlerine yaramayabilir," diye anlatıyordu Menahem amcam. "Ağlamaları gereken yerde gülerler, yumruk atmaları gereken yerde silah çekerler, kadınlarını güldürecek yerde onları kıskanırlar."

Adam saatlerce, sessizce yatağında uzanırdı. Bir zamanlar hindilerin barındığı kiralık bir odada yaşıyorlardı. Ufalanıp çoktan toz zerreciklerine dönüşmüş tüyler adamın gözlerini kaşındırır, odaya sinmiş gübre kokusu unutulmayan bir hakaret gibi yüzüne çarpardı.

Judith ona sebze üretip pazarda satmasını önerdi, adam da yatağından kalkıp kulübenin arkasına birkaç sıra sebze tarhı ekti. Ama filizlenen sebzeler bile adamın ruhunu huzura kavuşturamadı. Bahçede kocaman bir ağaç yükselirdi; her akşam biraraya gelişlerini gürültüyle ilan eden kargalar, şeytanca havadisler yayarcasına tepelerinde bağırıp kanat çırpardı. O kanatlar ve bağırışlar adamın umutlarını öylesine karartırdı ki, çok geçmeden odasına geri kaçardı. Bazı bazı büyük çaba sarf ederek Yarkon Nehri'nin kıyısına oturmaya gider, bedeninin içinde teselli ararmışçasına başını dizlerine gömüp gözlerini yumardı.

Sebzelerin bakımını sürdüren, bahçede birkaç tavuk yetiştirip toprak sahibinin bahçesinden düşen tek tük meyveyle reçel yapan, giysileri yamayıp partal çapulları adam etmede usta olan Judith olmasa, küçük kızlarıyla birlikte açlıktan ve gururdan ölmeleri işten değildi.

Nihayet adam, Amerika'ya gitmek istediğini, askerde tanıştığı Amerikalı bir arkadaşının babasının Delaware eyaletinde, Wilmington'daki döküm işliğinde bir yıllığına çalışmak niyetinde olduğunu söyledi.

"Para biriktirip eve döneceğim," dedi. "Bir yıl Judith, en fazla iki."

O sırada Judith masada oturmuş, çorbalık mercimek ayıklıyordu, hemen adama sağır kulağını döndü. Ama beriki kadının omuzlarını tutup bağırarak onu dinlemeye zorladı.

Judith öfke ve telaş içinde, "Amerika'da iş mi var sanıyor-

sun?" diye bağırdı. "İnsanlar orada kendilerini damdan aşağı atıyor."

Masada iki tepecik yığılıydı; mercimeklerin oluşturduğu büyükçe bir kahverengi yığın, bir de kıymıklardan, toz, taş ve kurumuş kurtlardan oluşan küçük gri bir yığın. Dizlerinin arasında, annesinin çevik parmaklarını izleyen iki yaşındaki kızları oturuyordu.

"Gitme," diye yakardı Judith. "Gitme, üstesinden geliriz, her şey yoluna girer."

Başındaki mavi yemeninin düğümünü bulup sıktı. Sesinde, olacakları bilmenin verdiği korku vardı. Ama, adını anmamın yasak olduğu o adam, onun korkusuna kulak asmadı. Yapacağı yolculuk çoktan iliklerine işlemeye, teninde gezinmeye başlamıştı bile.

O manzara, belli belirsiz de olsa gözümde canlanıyor: Küçük, tahta bir bavula birkaç parça giysi toparlıyor, yoksul yolculara özgü kumanyasını alıyor: Sert beyaz peynir, portakal, ekmek ve zeytin. Karısı ile kızını terk ederek Yafa'ya yollanıyor. İşte annem, kapı önünde eğilmiş duruyor. İşte küçük kız, üvey kardeşim, bacaklarının üzerine eğiliyor, ama tıpkı babası gibi onun da yüzü yok.

Adam Yafa'da ucuz yolcu bileti alarak, İngiltere'ye tatlı limon ve portakal taşıyan küçük gemiye bindi.

Kapalı bir gün olmasına karşın portakalların içinde saklı olan güneş kokusu, geminin karnından yükselip yolculara eşlik ediyor, pişmanlıklarını ve kederlerini perçinliyordu.

Adam Liverpool'dan sonra New York'a gitti. Korku ve telaşla, Hudson limanından merkez istasyonuna gitti, yabancı topraklarda gururu yok olduğundan istasyonun dev labirentleri arasında sağa sola seğirtip, yardıma muhtaç birinin sesiyle, "Wilmington, Wilmington," diye bağırdı, ta ki iyiliksever birileri ona peronu ve bilet gişesini gösterene dek.

Tren bir süre yeryüzünün karnında kayarak ilerledi. Sonra ışıkların içine dalıverdi, sallana sallana bir nehrin üzerinden, insanların Amerika'da görmeyi ummadıkları, kurumuş sazlarla örülü bir bataklıktan geçti. Pencere kenarında oturan adam

kaybolmamak için ardına ekmek kırıntısı serpercesine elektrik direklerini saydı ve kendi kendine, geride bıraktıkları şehirlerin adlarını tekrarladı: Newark... New Brunswick... Trenton... Philadelphia... Ve üç saat sonra kondüktör "Wilmington!" diye bağırdığında trenden indi.

O baca senin bu baca benim süründü, ama arkadaşının işliğini bulamadı. Ancak iyice soruşturunca, sonunda, adamın yaşadığını söylediği Columbus Sokağı'na ve numarasını aklında tuttuğu eve ulaştı.

Güzel kokulu bitkilerden oluşan bir çitle çevrili, güzel bir evdi ve her ne kadar içinde Hollandalı bir kumaş tüccarı yaşasa da, adam oranın tam bir Yahudi döküm işliği sahibinin evine benzediğini düşündü. Elini kaldırıp kapıyı çaldı.

Kadere bakın ki, tam da o gün Hollandalı tüccar yüklüce miktar para kazanmıştı. Öyle iyi bir halet-i ruhiye içindeydi ki, karşısına çıkan yabancı ziyaretçiyi umulmadık bir cömertlikle buyur ederek ona tereyağ ve hindistanceviziyle soslanmış balık ile patatesten oluşan muhteşem bir akşam yemeği sundu.

Menahem amcamın, Oded Rabinoviç'in ve Jacob Sheinfeld'in hiç tanık olmadıkları bunca ayrıntıyı nasıl olup da bildiklerine akıl sır erdiremezdim. Yoksa Oded çocukken, dünyasını böylesine kesin ayrıntılarla allayıp pullayacak kadar nefret etmiş olabilir miydi annemden? Jacob, annemin hayatını defalarca hayalinde canlandırıp olayları yoktan var etmiş olabilir miydi? Amcam Menahem, annemin ölümünden sonra çok mu üzülmüştü? Tutun ki o patatesler tereyağ ve hindistancevizi yerine ekşi kaymak ve dereotuyla süslenmiş olsun, o zaman annemin hayatında çok mu şey değişecekti? Yoksa ben o zaman dünyaya gelmeyecek miydim?

Öyle ya da böyle, Hollandalı tüccarla annemin kocası meyveler eşliğinde sert içkiler yudumladılar, yemekten sonra ince sigara tüttürdüler ve dama oynadılar. Ev sahibi, misafirine, evi büyük büyükbabasının inşa ettiğini anlattı: Büyükbabam, babam ve ben burada doğduk, sevgili dostum, tam da şu gördüğün yatakta, ve Amerika'da hemen hemen her şehirde bir Columbus Sokağı vardır ve şunu bilmelisiniz ki Filistinli dostum,

Yahudilerin döküm işlikleriyle bir ilgileri olamaz. Özetle, kibarca ve dostane bir üslupla adamın arkadaşının yalancı olduğunu ima etti.

Gerçekten de, sözü edilen asker arkadaş, Chicagolu bir tuhafiyecinin oğlu ve itibar peşinde koşan bir küçük üreticiydi, Wilmington'ı da ancak haritada görmüştü. Pek çok yalancı gibi o da yalanını araştırma gereği duymamıştı ve kısa bir süre sonra, Menahem amcamın alay ederek anlattığı kadarıyla, İsrail'e göç ederek kendisini "Ürdün vadisinin kanlı savaşlarında görev almış sorumlu subay Ze'ev Jabotinski" olarak tanıtmış, Tel Aviv'de bir oda kiralayarak Amerika'nın revizyonist gazetelerine "Celile'den bir öncünün mektupları" başlıklı makaleler yollamak suretiyle hayatını kazanmıştı.

Her neyse, Hollandalı tüccar içkinin yumuşattığı yüreğiyle misafirine eski birtakım elbiseler, kaliteli undan yapılmış, mis gibi kokan ekmekler verdi, eline de birtakım adreslerle tavsiye mektupları tutuşturdu. Annemin ilk kocası bir süre daha sağda solda sürünüp kapılarda yakardıktan sonra, ucuz eşya satan bir dükkânda bekçiliğe başladı.

Derken işinde yükseldi, bekçilikten kuryeliğe, kuryelikten tezgâhtarlığa, kısa bir süre sonra da şefliğe terfi etti. Sonra kendine beyazlı kahveli ayakkabılar satın alıp, küçük içki tüccarlarıyla sıkı fıkı oldu ve sigaraya başladı. Böylelikle, başlangıçta bir döküm işliğinde geçirilecek iki yılla sınırlı olan Amerika serüveni, sigara içip ticaret yaparak geçirdiği üç yıla uzadı.

Her şeye rağmen, adam, karısı Judith'i unutmadı. Ona ayda bir mektup, az bir miktar da para yolladı. Judith mektuplarına yanıt vermeyi kestikten sonra bile bunu sürdürdü. Wilmington'da kendisine tutulan iki kadından söz etmedi karısına, çünkü onu iyi tanıyor, sağduyulu ve sezgi gücü yüksek bir kadın olduğunu biliyordu. Ama bu iki kadından hiçbir şey gizlemedi. İsrail'de bir karısı ve bir kızı olduğunu, onlara geri döneceğini anlattı defalarca.

15

Shlaf meyn meydele, meyn kleyne
Shlaf meyn kind, un her tsikh tsu
Ot dos feygele dos kleyne
Iz keyn andere vie du.

Annem bu şarkıyı Naomi'ye söylerdi.

Oded çileden çıkardı. Naomi hoşlanırdı. Moşe sessiz kalırdı. Bense henüz doğmamıştım.

Daha önceleri, sanırım bu şarkıyı kendi kızına söylerdi, sonra kendi kendine söylemeye başladı, yeni bir çocuk bulana dek de şarkının sözleri yüreğinde saklı kalmış olmalıydı.

"Bu demektir ki Zayde, Amerika'da bir üvey kız kardeşin var," demişti Oded onun ölümünden birkaç yıl sonra.

Onunla çıktığım gece gezintilerinden birinde süt kamyonuyla köyde geziniyorduk.

"Keşke benim de olsa," diye eklemişti.

Oded Amerika'yla, Amerikan tırları, yolları ve Amerikan kadınlarıyla ilgili bir yığın hayal kurar ve evinin duvarları, Amerika'nın haritadan kesip naylonla kapladığı kara yolu haritalarıyla kaplıdır. Üzerine küçük bayraklar iğnelediği haritaların karşısına geçer, güzergâhları ezberler, çok tekerlekli, ağır, hayalî bir tır konvoyuna yolculuklar tasarlayarak saatlerce dikilirdi.

"Şu otoyolu görüyor musun, Zayde? Bu on numaralı otoyol. Amerika'da bu tür otoyollara eyaletler arası deniliyor. Şu düzlüğü görüyor musun? Los Angeles, San Bernardino, Phoneix ve Arizona'ya giden yolu. Tam şurada dünyanın en gelişmiş tır istasyonu var. İhtiyacın olan her şeyi bulabilirsin, yakıt, yemek, bira. Ne demişler: Depoyu doldur şoförü besle. Buraya her gün beş yüz tır yanaşır."

"Madem öyle neden sen de Amerika'ya gitmiyorsun?" dedim.

"Yapmam gereken tek şey bu," diye yanıtladı Oded. "Yani hayallerimin gerçeğe dönüşmesi için."

"Kamyon sağa çekiyor," dedi sonra, aracı durdurup tekerlekleri kontrol etmek için indi. Aracın etrafında dolandık. Oded lastiklere kocaman bir tahta çekiçle vurarak çıkan sesi dinledi. Birinin başına çömelip eline tükürdü, tükürüğünü sübabın ağzına buladı ve çıkan hava kabarcıklarını dikkatle izledi.

"Bir parça hava kaçırıyor," dedi. "Rüyalarını gerçekleştirmek için kim dertsiz başına dert ister? Amerika'nın hayal ettiğim gibi olduğundan emin değilim, sen ne dersin? Belli bir süre, her erkek çocuğu büyüyünce tır şoförü olmayı arzular. Yetişkinlerin bazısı da bunu ister. Ama yalnızca benim gibi bir budala bunu hayata geçirme gafletinde bulunur... Bir saat sonra hatırlat da sübabı yeniden kontrol edeyim."

Babası terk ettiğinde iki yaşında olan kız çocuğu, o döndüğünde beş yaşındaydı. Güzel boynu, keskin gözleriyle şirin bir kız çocuğuydu. Kucağında bir bez bebek vardı, elindeki para destesini sallayarak eski kümese girip gülümseyen ve "Sizi Amerika'ya götürmeye geldim," diye bağıran kısa boylu, muhteşem adamı tanımadı.

Bu küçük kız büyümüş olmasa, adam gideli daha yarım saat olduğunu düşünürdünüz, zira beriki içeri girdiği sırada kızın annesi aynı eski sandalyenin üzerinde, aynı masanın başında oturmuş, adamın terk edip gittiği günkü mercimeklerin aynılarını ayıklamakla meşguldü. Kaşlarının arasındaki o derin çizgi hâlâ duruyordu; odanın içinde, kümeslerden yadigâr o aynı nahoş koku hâkimdi; masanın üzerindeki gri ve kahverengi tepecikler o zamandan beri akmayı durdurmuş bir kum saati gibi yığılmıştı.

Adam ona yaklaşmak istedi, ama Judith ayağa fırladı ve kocasını şaşırtan bir ağırlıkla kendini savunmak ya da belki kızın küçük bedeninin arkasına saklanmak niyetiyle küçük kızı önüne çekti. Korku dolu, uzun hareketlerle kızın sırtını sıvazlıyordu ve adam kadının koca bir karnı olduğunu fark etti.

"Hamilesin," dedi önce neşeyle, sonra hemen ağzından çıkanın farkına vardı, üç yıldır evden uzaktı; kadının ilk mektuplarındaki yardım yakarışları, daha sonrakilerin soğuk üslu-

bu ve en nihayet mektupların tümden kesilmesi, toprak sahibinin onu görür görmez yere inen gözleri, kara bir paçavrayı andıran karganın ağaçtan inerek alaylı alaylı bağırması hepsini anlıyordu şimdi.

Dizleri boşaldı, ama hemen kendini topladı. Parasını cebine tıkıştırıp kızının elinden tuttu, "Gel, baba seni Amerika'ya götürecek," dedi.

"Bebeğimi de almak istiyorum," diye yanıtladı kız uysalca ve her ikisini de hayrete düşüren bir soğukkanlılıkla.

"Gerek yok," dedi adam, "Yeni bir bebeğin olacak, buradan bir şey götürmene gerek yok. Hadi gel şimdi."

Çıkmak üzere arkasını döndüğünde çocuk bebeği bırakarak peşinden seğirtti.

Judith gözlerini yerden kaldırmadı. Kızının sırtını okşadığı eli havada asılı kaldı. Korku, onu olduğu yere mıhlamıştı. Boynunu bir parça eğdi, bir tokat beklentisiyle sırtı tepeden tırnağa ürperdi.

Annemin ilk kocası kapıyı kapamadan önce döndü, Amerikan satıcılarına has bir cana yakınlıkla gülümsedi, yere tükürdü ve ana dili Yidiş olan birinin bile tercüme edemeyeceği kadar iğrenç bir küfür savurdu: "*Shmutzige pirde!*" Küfretmenin kendisi için ekmek yemek kadar sıradan bir alışkanlık olduğu Globerman bile, bana bu okkalı küfürü açıklamadan önce boğazını temizlemek zorunda kalmıştı.

Adam bahçenin kapısını kapadı, toprağın üzerinde diz çökmüş, soğanlarla ve havuçlarla ilgileniyormuş gibi yapan komşusunun bostanını geçti, kızıyla birlikte selvilerin arasında gözden yitti. Yolda, Ras El-Ayn'dan gelen bir kamyoneti durdurdu, şaşkın şoförün avucuna bir dolar sıkıştırdı ve kendilerini Yafa limanına götürmesini söyledi.

Akşam olup Judith'in sevgilisi geldiğinde, onu benzi solmuş, yapayalnız buldu, sağa sola saçılmış mercimeklerin arasındaki başı bir taş gibiydi.

"Geri mi geldi?" diye fısıldadı.

Judith yanıtlamadı, adam onun sağır kulağına konuşmuştu.

"Yoksa onu götürdü mü?" diye bağırdı adam.

"Geldi ve onu götürdü," diye inledi Judith.

"Peşinden gideceğim, onu yakalayacağım, kızını sana geri getireceğim!" dedi adam heyecanla.

Judith adama baktı. Kalbini fethedip yalnız günlerinde ona destek olan teninin sıcaklığı, yüreğinin öfkesi, o an ekinsiz bir tarla kadar zavallı göründü gözüne.

"Ne peşinden git, ne onu yakala ne de kızı geri getir. Siz erkeklerin anlayacağı iş değil bu."

Kapalı gözlerinin önünde geleceğinin boşluğu uzanıyordu. "Çocuk onu tanımadı," diye inledi sonunda. "Yine de bana tek kelime etmeden onun peşinden gitti. Bir hoşçakal bile demeden."

Adam onun yanına oturdu, kolunu omuzuna doladı, başını alıp kendi boynuna yanaştırdı ve elini kadının göbeğine koydu.

"Artık sadece ikimiz varız, Judith," diye fısıldadı. "Sen ve ben, yakında da başka bir kızımız olacak."

"Evet," diye yanıtladı. "Başka bir kızım olacak."

Aniden bütün bedenini soğuk bir ürperti kapladı. Aradan bir buçuk ay geçtikten sonra, ne bir acı haykırışı, ne en küçük bir şaşkınlıkla, çoktan ölmüş güzel bir oğlan çocuğu doğurdu.

"Oraya gidip kızını bulacağız," dedi sevgilisi anneme, ölü doğan bebeğin mezarı başında, ve yine bağırmaya başladı: "Mahkemeye gideceğiz. Bir anneden kızını bu şekilde alamazlar. Amerika'da kanun var."

"Oraya gidecek değiliz, hüküm çoktan verildi bile," dedi Judith. Sevgilisi kadına baktı, damarlarında gezip tebeşir izi gibi derisine sinen katılık karşısında dehşete düştü. Onu yalnız bırakmak zorunda olduğunu anladı.

16

İşte, Yahudi tugayındaki yalancı revizyonist her şeyi böyle değiştirmişti. Siz de benim gibi "eğer" ve "olsaydı" sorularıyla ilgileniyorsanız, Rastlantı ile Kader arasında ciddi yakınlıklar

göreceksiniz. Çünkü eğer o adamın Wilmington'da gerçekten bir işliği olsaydı, annemin ilk kocası eve zamanında dönecekti, ben dünyaya gelmeyecektim ya da gelmiş olsam bile tek bir babam olacaktı ve bana başka bir isim verilecekti ve ölüm meleği çoktan beni enselemiş olacaktı.

Benim çocukça uğraşımı kaderin cilvesi olarak gören Menahem amcam, bana her gece uyku meleğinin izinden yürüyen Eğer, Olsaydı ve Olmasaydı adlı üç erkek kardeşle ilgili benzersiz bir öykü anlatmıştı: "*Malakh-fun-shlof* insanları uyutur, Eğer, Olsaydı ve Olmasaydı kardeşler de onları uyandırır, bir soru zinciri içinde etraflarında dans eder, bir daha da gözlerine uyku girmesine izin vermezler."

Buna karşılık, gecelerinin dinginliği ağır düşüncelerle, pişmanlıklarla ya da üzüntülerle bozulmayan tüccar Globerman, bana her zamanki düsturunu tekrarlamıştı: "*A mensh trakht un Gott lakht* - insanoğlu plan yapar, Tanrı da onunla alay eder." Yani, sorular sorulacaktır, yanıtlar verilecektir, üç erkek kardeş uyku tutmayan gözlerimin önünde dans edecektir - öldüğü güne dek bir daha kızının yüzünü göremeyen Judith için olduğu gibi.

İşte böyle, koca Amerika'nın bir yerlerinde bir üvey kardeşim var ve annem yaşadığı sürece onun adının baş harfini bile ağzına almamıştır. Onun hakkında sorular sorduğumda, annemin her zamanki savuşturması lafı ağzıma tıkardı: "*A nafka mina.*"

Yafa'dan yola çıkan gemi babasıyla kızını Cenova'ya ulaştırdı. Orada, kocaman kedilerin sardunya saksılarında yuva yapmış kuşlar misali oturduğu, balık, anason ve sarmısak kokularıyla dolu ucuz bir otelde konakladılar.

Oradan Lizbon'a, Rotterdam'a, sonra da Amerika'ya yollandılar ve kamara arkadaşları gün boyu yataklarında uzanıp bilmedikleri bir dilde kahkahalar attıkları, kâğıt oynayıp kusmuk, ter ve tütün karışımı leş kokular yaydıkları için vakitlerinin büyük kısmını güvertede geçirmek zorunda kaldılar.

Bu arada, bu tür adamların sık sık başına geldiği üzere, kü-

çük kız ele geçirilmiş bir ödül olmaktan çıkıp bir ayak bağı halini almış, adamın ne öfkesi dinmiş ne de intikam hırsı tatmin olmuştu; kızıyla arasındaki hormurdanmalar bazen dalgaların kükreyişini bastıracak kavgalara dönüşür, o zaman adam kızının yüzüne sert bir tokat atardı. Bunlar öylesine ani ve kısa tokatlar olurdu ki, kimse onların farkına varmaz, onlara eşlik eden çirkin sözleri kimse işitmezdi: "*Punkt vi deyne mame di kurve* - tıpkı kaltak annen gibisin!" Hayatımın kahramanlarına ve hayallerimin ürünlerine ilişkin bir noktayı daha belirtmeme izin verirseniz, diyeceğim şu ki bana kalsa bu aşağılık herifle bir daha karşılaşmazdık. Eğer onlarla kalmış olsaydı, bu öykünün kahramanı olabilir, öyküyü anlatan da başka bir oğlan çocuğu olurdu; ama o, yaptıkları yüzünden kendini benim tarihimin dışına attığı için, beni de hikâyesinin geri kalanını anlatma zahmetinden kurtardı.

Annemin unutulmuş sevgilisine gelince, ne adını ne de nereli olduğunu biliyorum. Üç baba benim için yeterli olduğu için de onu arama gereği duymuyorum. Ama bir seferinde, annemin ölümünün üzerinden yaklaşık on beş yıl sonra, Naomi'yi ziyaret etmek için Kudüs'e gittiğimde bana, Bet-HaKerem sokağında, iki tahta bastonun yardımıyla zar zor yürüyebilen, iki büklüm olmuş, kambur ve yaşlı bir adamı gösterdi.

"Şu adamı gördün mü? Annenin eski sevgilisiydi," dedi.

Bu cümlenin bende yarattığı şaşkınlık bir yana, o an ilk ve son defa Naomi'nin de annemin yaşamıyla ilgili birşeyler bildiğini fark ettim.

Annemin sevgilisinin o adam olduğunu nereden biliyordu? Hiçbir fikrim yok.

Neden bana bunu söyleme gereği duydu? Bu konuda da bir fikrim yok.

Bu durum beni gücendirmeli miydi? Utandığımı fark eden Naomi şöyle dedi: "Hadi eve dönelim, Zayde, ve eskiden evde yaptığımız gibi koca bir tabak salata yapalım."

Köyden Naomi'ye hep sebze, yumurta, bir kavanoz ekşi kaymak ve dilimlenmiş peynir getiririm ve ona hep Oded'in büyük sütçü kamyonuyla, geceleyin giderim.

Ben büyüdüm, Oded yaşlandı, yine de onunla çıktığımız gece yolculuklarını, motorun gümbürtüsünü bastırmak için bağıra çağıra anlattığı öykülerini, şikâyetlerini ve düşlerini hâlâ seviyorum.

Yollar eskisine göre daha geniş, peş peşe tırlar geçiyor. Ama geceler tıpkı eskiden olduğu gibi serin, Oded de kız kardeşiyle evlenip onu köyden götüren adama kara çalmaktan hâlâ vazgeçmedi. Yine bana korna çalmayı isteyip istemediğimi sorar. Ben de her zaman olduğu gibi kornanın ipini çeker, gece havasına karışan o hüzünlü ve muazzam sesle sarsılırım.

Kambur adamın etrafında iki küçük çocuk sıçrayıp duruyordu, omuzlarında görünmez, korkunç bir yük taşır gibiydi adam. Ama bu yükün annem olduğunu kim kanıtlayabilirdi bana? Kimin böyle yükleri yoktur ki omuzlarında? Zira annemi seven birkaç erkeği saymazsak, onun varlığından haberdar olmayan bir dünya dolusu insan vardı, onların her biri de kendi ruhunun yükü altında ezilerek, iki büklüm bir halde yürürdü kendi sokağında.

17

"Tonya'nın başına gelenler büyük bir trajediydi," dedi Jacob. "Büyük bir trajedi. Buna benzer birkaç felaket daha olmuştur ama böyle bir şey... Vadide öyle boğulmak... Vadi boğulunacak yer mi? Kodima Nehri'nde boğulunur, Karadeniz'de de, peki bizim vadide? Yirmi santim derinlikte boğulunur mu? Böyle felaketler her zaman gelmez başa. Ye Zayde, lütfen ye, hem yiyip hem dinleyebilirsin. Eskiden hem birbirlerine çok benzedikleri için, hem de yağmur ve sis yüzünden ölüm meleğinin hata yaptığını, Moşe yerine Tonya'nın öldüğünü düşünürdüm. Ama ölen oydu, onca yenilgi ve pişmanlıkla geride kalan da Moşe oldu. Bu sahiden önemli, Zayde, çünkü artık hayatta olmayan bir kadını özlemenin ne demek olduğunu bilemezsin. Hayatta olan bir kadını özlemeye benzemez. Ben bu iki özlemi de iyi bilirim, neden söz ettiğimi gayet iyi biliyorum, zira ben

anneni hem hayattayken hem de ölümünden sonra özledim. Şimdi kaç yaşındasın, Zayde? Tam on iki. Sen de bir yetimsin, belki aklını karıştırmama gerek kalmadan da bunları anlayabilirsin. Nasıl diyeyim, Zayde? Köyün üzerini kara bir gölge kaplamıştı sanki. Genç yaşta karısını kaybetmiş bir adam, iki küçük yetim... Yahudilerin tanrısı hiçbir şeyi umursamıyor. Tonya öldüğünde kış bitmek üzereydi ve bir ay sonra cıvıl cıvıl bahar geldi. Çiçekler açtı, tarla kuşları şakıdı, turnalar öttü... kro... kro... kro... Tarlalarda turnaların nasıl öttüğünü bilirsin, değil mi Zayde? Sesleri çok yüksek değildir, ama çok uzaklardan bile duyarsın. Bir zamanlar, II. Dünya Savaşı sırasında esir kampında kalan bir İtalyan'ı üç tane turnayla dans ederken izlemiştim. Kuşlar İtalyanların diğer insanlardan farklı olduğunu hemen anlarlar. Çok uzaktan onların dört adam olduklarını sanmıştım, çok uzundular ve başlarının üzerinde sanki bir tür taç vardı. Ben yaklaşınca savaş esiri kampa geri dönmek üzere oradan ayrıldı. Turnalarsa, üç metre genişliğindeki kanatlarını açarak uçmaya başladılar. *A yener*, ah o esir kampı... anımsıyor musun onu? O sıralar küçük bir çocuktun. Kampı çevreleyen tel örgülerde bir delik vardı, onlar da tıpkı kafeslerini açıp serbest bıraktığım zavallı kuşlarım gibi çıkıp tarlalarda koştururlardı. Kimse onların başında durmazdı zira hiçbirinin kaçmaya niyeti yoktu. Hadi bir lokma daha, Zayde. Hadi aç ağzını, *meyn kind*. Üvey dayımın oğlunun nasıl yemek yediğini anımsıyorum da... Doğduğu günden itibaren ağzı sürekli açıktı ve ilk sözü 'daha' olmuştu. Ne anne ne baba, 'daha'. Altı aylıkken yemek tenceresini işaret edip '*Nokh*' demişti. 'Daha' kelimesini söyleyebilen birinin hayatta başka kelimeye ihtiyacı yoktur. Yalnızca iki kelimeyle hayat boyu idare eden insanlar var: 'Şu' bir de 'daha'. O çocuk bir boğa ya da dipsiz bir varil gibi şişene dek yer, annesi de onun yemesinden, daha daha demesinden zevk alırdı. Çocuk o kadar büyüdü ki, annesi kem gözlerden korkar oldu ve onu herkes yemeğini bitirdikten sonra sofraya oturtmaya başladı. Ellerinde böyle açarak tuttuğu bir çarşafla yemek yiyen oğlunu gizler, böylece kimse onu görmez ve Tanrı korusun, çocuğa nazar değmezdi. Şimdi

ye, Zayde, ağzını kocaman aç ve ye. Ben de iştahını açsın diye sana bir şarkı söyleyeyim:

Seher vakti bir kuş
Konmuş duruyordu pencereye
Koştu çocuk pencereye
Tatlı kuş uçtu onu görünce
Çocuk ağladı talihsizliğine
Tatlı kuş uçtu onu görünce."

18

Önceleri Moşe Rabinoviç'in felaketini tüm köy sahiplendi. Yas haftası süresince seferber olan dostları inekleri sağıp turunçgil fidanlığındaki meyvaları topladılar. Sonraki birkaç hafta boyunca da, bacağının kırığı iyileşene kadar ona omuz verdiler, yeni bir hayvan edinene dek ya bir merkep ya da at ödünç verdiler. Komşu kadınlar sırayla yetimleri yemeğe davet etti. Köylü Papish'in karısı Aliza Papish, çamaşırları yıkayıp temizliği yaptı.

Ancak zaman geçtikçe, yardıma gelenler birer birer azaldı, sonunda hepsinin eli ayağı çekildi, komşu kadının kocası da Moşe'ye çocukların yemek masraflarını karşılayamadığını söyledi.

Bunu duyan ve göğsünden ayak bileklerine kadar hâlâ bandaja sarılı vaziyette gezen Moşe Rabinoviç çok öfkelendi. Zira komşusuna yemeklerin ücretini ödemeyi ta baştan teklif eden kendisiydi. Ne kadar para istediğini bir kez daha sorduğunda adamın söylediği fiyatla bir garnizon asker doyardı. Moşe adamı evinden kovdu ve köy ambar müdürünün karısıyla makûl bir anlaşma yaptı, Judith'in evlerine geldiği güne dek Oded'le Naomi uygun bir ücret karşılığında akşam yemeklerini orada yediler. Bazen oraya birkaç İngiliz subayı da giderdi. Bazen güneş battıktan sonra Yakobaların eski kulübesinden çıkmaya cesaret eden muhasebeci albino da orada yerdi.

Moşe'nin vadi kenarından söküp Toniçka'nın mezarına gömdüğü nergis fideleri çok geçmeden çiçek açtı. Yeni karga yavruları okaliptüs ağacının tepesindeki yuvalarında gürültü ediyorlardı. Dünya her zamanki gibiydi, kendi yörüngesinde dönüyor, limanını arayan bir gemi gibi ölülerini ve yaşayanlarını taşıyordu.

Güneş yükseldi, hava ılındı, Moşe her akşam üstü, boş tarlasında bir sığır gibi yuvarlandı, ot çiğnedi ve yaralı bedenini bahara açtı.

Uzun bacakları üzerinde arz-ı endam eden kız kuşları her daim temiz, muhteşem tüylerini sergileyerek yanı başında dolandı. Kışın gazabından kendilerini kurtarabilmiş tarla fareleri çimenlerin diplerinde koştururken mutlulukla cıvıldadı. Tarlalardan fışkırarak insanın kanını kaynatan çiçek kokuları, gökyüzünde süzülen çirkin sakaları aşağılara çekti.

Moşe, tarlalarda çırılçıplak uzanarak bahar güneşini içine çekme alışkanlığından bugün de vazgeçmedi. Yıllar sonra bile, tarlaya gelip üzerindeki giysileri çıkararak uzun çalılıklar arasına uzandığını görürüm. Bir keresinde, tarlanın gerisinde, gözetleme kutumun içinde saklanıp leylekleri izlerken, Moşe gelip soyunarak kutunun tam yanına uzanmıştı.

Tıknaz bedeni usul soluklarla inip kalkıyor, elleri göğsüyle karnındaki tüyleri düzeltiyordu. Isı yükselince elleriyle testislerini oynatmaya başladı.

Yüzüne konup duran iki at sineğine aldırmıyordu.

Öylesine yakın, korumasız ve masumdu ki, orada olduğumu da fark etmemişti, çünkü dallar ve otlar kutuyu kuşlardan bile gizliyordu; güneşin altında pişmeme karşın hareket etmeye cesaret edemedim, çünkü Moşe birdenbire kendi kendine "Moşem, Moşem," diye mırıldanmaya başlamış, biraz yana kaykılmıştı ve havaya Menahem amcamın kokusunu andıran bir koku yayılmıştı, ama ben ne olup bittiğini anlamayacak kadar küçüktüm, kardeş oldukları için kokularının da benzediğini düşündüm.

Rabinoviç'in kırık baldırı çabuk iyileşti, ama doktordan alçıyı almasını istediğinde adam henüz erken olduğunu söyledi. Mo-

şe onunla tartışmaya yeltenmedi. Eve döndü, kocaman inek yalağına girdi ve alçılar eriyip yalaktaki su süt beyaz bir renk alana dek orada kaldı. Birkaç gün sonra arabaya at koştu ve çocuklarını da alarak Pesah yemeğini birlikte yemek üzere komşu köydeki Menahem amcayla karısı Batşeba'nın yanına gitti.

Menahem amcayla Moşe farklıydılar. Menahem uzun boylu ve ince yapılıydı, kardeşinden yaşlı olmasına karşın daha genç gösteriyordu. Toprakta çalışmadığı için zarafetini yitirmemiş uzun parmaklı elleri, gür, kahverengi saçları, insanın içini ısıtan tatlı bir sesi, ailede kimse tam olarak ne olduğunu bilmese de herkesin "Amerikan bıyığı" dediği türde bıyıkları vardı.

Ayrıca çok büyük bir keçiboynuzu çiftliği vardı - en tatlı, en dolgun keçiboynuzları onunkilerdi. Meyvelerden birini alıp gururla kırışı, yere akan balı gösterişi hâlâ gözümün önündedir.

"Bar Yohay'ın böyle bir ağacı olsaydı, bir Şabat gecesinden diğerine ona tek bir keçiboynuzu yeter de artardı."

Menahem amca keçiboynuzlarından, büyükbaş hayvan yetiştiren bir çiftçinin hayvanlarından söz ettiği gibi bahsederdi. Onun tatlı bir "sürü"sü, birkaç "boğa" ağacı, birkaç "damızlık" ineği vardı ve elinden gelse ağaçlarını meraya otlatmaya götüreceğini, kaval çalarak onları arkasından gezdireceğini söylerdi.

"Bir gün, Zayde, kökleri olmayan ağaçlar icat edeceğiz. Yürüyüşe ya da tarlaya çalışmaya gittiğimizde bir ıslık çaldık mı onlar da peşimizden koşacaklar, böylelikle gölgelerinden hiç mahrum kalmayacağız," diye anlatırdı bana.

Onun anlatmaya benim de dinlemeye doyamadığım bir hikâyesi vardı, Ukrayna'da, dört öküzün çektiği, içi toprakla dolu, ardı sıra arıların gezindiği büyük bir arabanın arkasına diktiği bol meyveli elma ağacıyla dolaşan Hıristiyan bir çiftçi hakkındaydı.

Her neyse... Menahem amcam boğa keçiboynuzu polenlerinin inek keçiboynuzu polenlerine taşınmasında rüzgârın yardımına bel bağlamaz, ağaçları kendi elleriyle döllerdi. Yaz sonlarında erkek ağaçlara tırmanır, kese kâğıtlarına doldurduğu kokulu polenleri hemencecik dişi dallara savururdu. Bu yüz-

den de o kesif, tozlu, tarifi olanaksız sperm kokusu üzerine yapışır, komşu kadınların yüzünü kızartır, komşu erkekleri eğlendirir, yengem Batşeba'yı çılgına çevirirdi.

Yengem Batşeba kocasına deliler gibi tapar, dünyadaki bütün kadınların da onun hakkında aynı duyguları beslediğine inanırdı. Kocasını suyun altında sabunlayıp kıpkırmızı kesilene ve acı içinde feryat edene dek fırçalamasına karşın, adamın vücudundan bir türlü sökemediği sperm kokusunun başka kadınları cezbedeceğinden korkardı. Velhasıl, amcamın görüş sahasına giren her kadın, karısı tarafından şıllık damgası yemeye mahkûmdu. Köy küçük, kıskançlık büyük olduğundan, şıllıkların sayısı her geçen gün katlanır, Batşeba'nın öfkesi kabardıkça kabarırdı.

"Menahem gibi bir kocanın baharda sessiz kalması gerekir," diye açıklardı. "Tüm yıl boyunca sessiz kalsa daha iyi, ama baharda sessiz kalması, bildiği bütün o şeyleri yapamaması özellikle iyi: Yoksa hikâyeler uydurur, yalanlar atar, itiraflarda bulunurdu... Bahar mevsiminde şıllıkların yanında bunları yapmak çok tehlikelidir."

İşe bakın ki, evliliklerinin üçüncü yılında Menahem amcam her bahar kendisine musallat olan tuhaf bir alerjiye yakalanmıştı - o bildik kaşıntılar, hapşırıklar ya da öksürüklerle ortaya çıkmak yerine, amcamın ses tellerini tamamen işlevsiz bırakan, garip bir alerji.

Tonya bir seferinde Batşeba'nın Menahem'e büyü yaptığını söylediğinde yengem inkâr edip, "Bir kadın kocasına böyle şeyler yapmamalı. Tepemizdeki Tanrı ne güne duruyor?" diyerek, görevi başkalarınca yerine getirilen birinin haklı gülümseyişiyle gülmüştü.

Öyle ya da böyle, her yıl Purim'le Pesah arasındaki bir sabah Menahem amcam sesini yitirmiş bir halde uykudan kalkardı. Dilsizliğinin ilk sabahında sağır olduğunu sanmış, sonra dudaklarının kıpırdadığını, fakat ses çıkmadığını anlamıştı.

İlk başlarda bu zorunlu dilsizlik, amcamı öfkesi burnunda gezen huysuz bir adama, Batşeba'yı da memnun ve uysal bir kadına çevirmişti. Ancak ilerleyen yıllarda bu duruma alışan

Menahem amcam sakinleşip çevresindekilerle yazarak anlaşmayı öğrenince, yengemin yüreği yeniden korku ve kıskançlıkla doldu. Kocasının sesine gem vuran bahar, onu şıllıkların peşinden koşmak için farklı yollar yaratmaya zorlayacak diye korkuyordu.

"Ne de olsa edepli bir kuştur o," diyordu habire.

Altı ya da yedi yaşlarındayken bir keresinde Menahem amcama Jacob Sheinfeld'le kendisi arasındaki farkı bildiğimi söylemiştim.

"Neymiş bakalım o fark, Zayde?" diye sormuştu amcam bir not yazarak.

"İkiniz de kuşsunuz," demiştim, "ama sen edepli bir kuşsun, Jacob'sa tuhaf bir kuş."

Annem gülmüş, Naomi kahkaha patlatmış, Menahem'in bedeni zevkle sarsılırken bana şu notu uzatmıştı: "Ha ha ha!"

"Dilini kullanamayan bir adam sağda solda hoplayıp ormandaki maymunlar gibi oyun oynar," demişti Batşeba yengem, kıskançlığının sonuçlarından kendisi de ürkerek.

Menahem amcam ne hoplayıp zıplamış, ne de maymun gibi oynamıştı. Bilakis, zayıf erkeklerin yaz sonunda, günlerin kısalmasıyla birlikte yaşadıkları bir içe kapanmayla kendi içine çekilmiş, sessiz kalmıştı.

Dilsizlere özgü savunmacı bir mizah anlayışı da geliştirmişti. "Sizin o sıkıcı Hagada'nızı tekrarlamak zorunda kalmayacağım," diye ilan etmişti bir Pesah yemeğinde, koca harflerle yazdığı notu herkesin önünde sallayıp durarak.

Oded, Naomi, Batşeba'nın üç oğlu ve Menahem kahkahayı koyvermişti. O yıl köyü ziyarete geldiğinde ağabeyine sarılan Moşe'yse, gözyaşları içinde, "Menahem, karım olmadan geçirdiğim ilk Seder bu," diyerek gülümsemişti.

"Menahem senin zaman geçirmeden evlenmen gerektiği kanısında," demişti Batşeba, Menahem de başıyla onaylamıştı.

Ne var ki, Moşe bu konu hakkında konuşmak istemiyordu, hele de, belirttiği gibi, çocukların önünde.

Moşe ile Batşeba, çocuklarla birlikte eski ülkelerinden anımsadıkları bütün şarkıları söylerken Menahem masada

tempo tuttu; Oded Mehahem'in gizlediği *Afikomin*'i buldu ve annesinin geri gelmesini diledi.

Bunu duyan Moşe şaşkına döndü, beti benzi attı. Ama Menahem, oğlanın ensesini sıvazlayarak şöyle dedi: "Bu güzel bir dilek, Oded'ciğim, ama şimdilik bir çakıyla yetinmeye ne dersin?"

19

Gürbüz bir bedenin matemdeki ruhuna yakışmadığını düşünen Moşe, bazen zayıf düşmek, acı çekmek istiyordu.

Çökmek istiyor, ama yapamıyordu. Aksine, Tonya'nın ölümünden sonra bedeni daha da güçlenmişe benziyordu. Matem küllerinden zaman kaybetmeden taze bir yaşamın sürgünleri, -ne denli utanç verici olsa da- rahatlama pırıltıları, çiçek açan dulların o çok bariz, utandırıcı sürgünleri boy veriyor, karısının boynunda sönen kaslar onunkinde gelişip güçleniyordu adeta. Kimse bunu açıkça kabul etmese de, herkes anlıyor ve ne anlama geldiğini biliyordu.

Moşe'nin genellikle ağır olan konuşması hızlanmış, akıcılaşmıştı; ağır köylü yürüyüşünün yerini dansı andıran adımlar almıştı. Düz kafa derisinde, gür bir gençlik yelesi olmasa da, kelliğini örten ayva tüyleri çıkmıştı.

Bedeni artık tamamen iyileşmiş ve öyle güç kazanmıştı ki, başına hiçbir şey gelmemiş gibi çalışmaya geri dönmüştü. Hasat topluyor, çapa yapıp saban sürüyor, geceleri sütü sağdıktan sonra bir boruya geçirdiği dört süt güğümünü geniş omuzlarına yükleyerek mandıranın yolunu tutuyordu.

Ardından çocukları akşam yemeği yedikleri yerden almaya gidiyordu. Sırığın ucunda sallanan boş süt güğümlerinin sesi kasvetle yankılanırken, Moşe'nin düşünceleri de o sesleri yüreğinde yankılıyordu.

Yine bir akşam, ambar müdürünün evine girdi. Albino muhasebeci onu selamladı, Moşe homurdanarak karşılık verdi. Dünyanın olağan düzeni dışında kalan her şeyden nefret eden

Moşe, baykuş misali hayat düzeni, saçının, gözlerinin ve teninin rengi yüzünden muhasebeciden rahatsız oluyordu.

Ama albinonun, ne ona ne de bir başkasına kendini sevdirmek gibi bir derdi yoktu. Kuşlarını besliyor, işini yapıyor ve kimseyi rahatsız etmiyordu. Veznedar haftada bir, el arabasına doldurduğu faturaları Yakobaların eski kulübesine getirerek kapıyı çalardı. Pembe gözleri, kara takım elbisesiyle pencereyi hafifçe aralayan muhasebeci, fısıldayarak şöyle derdi: "Lütfen içeri usulca girin de zavallı kuşlarım ürkmesin."

Veznedar gidince albino kâğıtların üzerine kapanarak hesaplar yapar, kalemlerini sivriltir, ışıkla dolup taşan dış dünyanın bilançosunu çıkarırdı.

Kuşlarının cıvıltısı ve sıkı sıkı kapalı kepenkler, onu güneşin gazabından korurdu. Sadece alacakaranlıkta, düşman geri çekildikten, yumurta sarısı gibi süzüldükten sonra, dünyadan el etek çekmeden önce ufukta kısa bir süre dinlendiği sırada, ancak o zaman, albino kemiklerini ısıtıp biraz temiz hava almak üzere barınağından çıkardı.

İlkin kapı aralanırdı. Ürkek ve titrek bir katırın ağızlığı gibi uzun kollu giysinin içinde bir kol, havayı ve ışığı koklayarak yavaşça yukarı döner, ölmekte olan güneşin ve yeryüzünün dağılan ısısını tartardı. El emin olduktan sonra, güneş gözlükleri ve tedirgin adımlarıyla albinonun vücudunun geri kalan kısmı da dışarı çıkardı. Sonra hemen yeniden içeri girerek, köpeklerini yürüyüşe çıkaran biri gibi kanarya kafeslerini taşıyarak tekrar dışarı çıkardı.

Yakındaki sedir ağacının gövdesinden evin köşesine uzanan çekme halatına kafesleri taktıktan sonra, tek kişilik at arabasına oturur, boylamasına kesilmiş salatalıklar, beyaz peynir, ringa balığı ve bir şişe biradan oluşan sofrasını kurarak kendisine acı gözyaşları döktüren, zevkle inlemesine neden olan yıpranmış bir kitabı okurdu.

Bu arada, çocuklar yetimliklerinin belirtilerini göstermeye başlamıştı. Naomi zayıflıyor, Oded de her gece yatağını ıslatıyordu.

"Nominka yemiyor," dedi bir akşam ambarcının karısı Moşe'ye.

"Onun yemekleri hiç güzel değil," dedi Naomi daha sonra, eve doğru yürüdükleri esnada.

Moşe uzun bir sessizlikten sonra, "Canın ne yemek istiyorsa söyle, ben de ondan isteyeyim," dedi.

"Biz annemizin yemeğini istiyoruz," dedi Oded.

"Hepimiz annenin yemeğini istiyoruz," diye yanıtladı Moşe.

Yaz her zaman olduğu gibi sıcaktı, etrafta türlü kokular dolaşıyordu. Köyün karanlığı, baykuş kanatlarının sessizliğiyle çevrelerini sarmıştı. Tıpkı Toniçka'nın sağ olduğu geçen yaz birlikte harman dövmeye gittikleri vakitlerde olduğu gibi, çiftlik ambarının zemininde uçuşan saman parçaları Moşe'nin boynunu bereliyordu.

Moşe biliyordu ki, ay üç kez daha büyüyüp sönecek, ondan sonra katı bedeni sonbaharla dolup yumuşayacaktı. Leylekler gökyüzünde süzülecek, dağlardan çiy getiren rüzgârlar esecek, bunu hisseden zambaklar tarla kenarlarında çiçeklenecekti.

Moşe leyleklerin gökyüzünde çizdikleri anı döngülerini, zambağın toprağa adanmışlığını, boy veren sürgünlerin titreşen hasretini seviyordu. Hiçbir zaman etkili sözler eden biri olmamıştı, ama bu ikisi, zambaklar ve leylekler, biri kanatlarıyla diğeri tomurcuklarıyla onun için zamanın akışını, mekânın tarifi olanaksız sonsuzluğunu ifade ediyordu.

* * *

Son eşekarıları da bağlardaki korukların üzerinde toplaştı, yeni bulutlar yığıldı, küçük savaşçı nar bülbülü kuzeyden geri geldi. Gelmesiyle de hurma ağacına el atması bir oldu. Sık dalların arasından, hükümranlığının ve hoşgörüsünün sınırlarını ifade eden öfkeli savaş cıvıltıları işitildi.

Soğuk sert rüzgârlar, selvileri dalgalandırdı, dallarından dökülen küçük meşe palamutları kulübenin çatısında sekti. Vadi yeniden doldu ve Moşe her gün, derman bulmak için çırpınan yaralı bir hayvan gibi, evin ve çiftliğin içinde saç örgüsünün saklı olduğu kutuyu aradı - hayatından geçip giden merhum kadınların ondan gizledikleri saç örgüsünün.

Sığırcık bulutları, köyün semalarında dev çalılıklar gibi yük-

seliyor, güruhlar halinde birleşip yayılıyor, iç içe geçiyor, ayrılıyorlardı. Sabahları vadinin üzerinden doğuya doğru uçuyor, gece olduğunda geri geliyorlardı. Geceleri su kulesinin yanındaki kanarya çamlarına öyle hızla inerek konuyorlardı ki, kocaman ağaç sanki onları bir çırpıda yapraklarının içine emiyordu. Dalların arasından yalnızca, çocukların uykuya dalmadan önceki fısıldaşmaları gibi, kuşların sessiz tıkırtısı işitiliyordu.

Tonya'nın ölümünden önceki yaz yaptığı reçelden birkaç kavanoz kalmıştı, kimse onların varlığının farkında değildi. Moşe, hummalı saç örgüsü arayışı sırasında, reçelleri keşfederek mutfağa getirdi. Oded hemen üzerlerine hücum etti ve o gece Moşe onu ahırda, ağzı burnu reçele bulanmış, zehiri yutmuş bir çakal gibi sallanır vaziyette buldu.

"Çok güzel," diyerek babasına da bir kaşık uzattı Oded. "Yum gözlerini ve aç ağzını, baba."

Bir zamanlar çocuk olan herkes gibi Moşe de düşünmeden gözlerini yumup ağzını açtı, Oded de onun dilinin üzerine, boğazını yakıp yumulu gözlerinden yaş getiren bir kaşık dolusu reçel bıraktı.

Fark ettirmeden babasının peşinden ahıra gelen Naomi, ikisinin halini görünce ürperdi.

"Sen de ister misin?" diye sordu Oded ve kaşığı uzattı. "Annemin reçeli, ye biraz."

Ancak Naomi birden yetimliğin o sessiz, dilsiz öfkesine kapıldı ve onu durdurmalarına fırsat bırakmadan kavanozu kapıp ahırın beton zeminine fırlattı, ardından da bahçeye koştu.

20

"*Ess, meyn kind.*"

Önüme bir tabak daha koyan eli, geri geldiğinde teredüttle başımı okşadı.

Jacob bana asla "oğlum" diye hitap etmez, sanki Yidiş onu daha az ürkütürmüş gibi "*meyn kind*" derdi. Bana gelince hiçbir babama, hiçbir dilde baba demezdim.

Globerman ona baba demediğim için sık sık azarlardı beni. Jacob'unsa umursadığı yoktu. Benden yalnızca tek bir şey rica etmişti: Herkesin yaptığı gibi ona Sheinfeld diye değil, ilk adıyla hitap etmemi.

"Şimdi sana bir başka Jacob'la ilgili bir öykü anlatacağım, o zaman anlayacaksın," dedi. "Biz bütün Jacob'lara adını veren efendimiz Yakup değil, başka bir Jacob Sheinfeld hakkında. Büyükbabamın babasının kardeşi olan bir Jacob Sheinfeld. Ailemizde her nesilde bir Jacob Sheinfeld vardır. Sheinfeld kalır, Jacob'lar değişir. Sana Jacob Sheinfeld'in geçimini neyle sağladığını söylesem gülersin. Bir sabun tadıcısıydı. Sabunun nasıl üretildiğini hiç gördün mü, Zayde? Dev fıçılar vardır, bir oda büyüklüğündeki fıçıların içine aklına gelebilecek her tür süprüntü, kül ve ölü hayvan atığı konur ve hepsi ateşin üstünde pis pis kokular saçarak kaynar ve bu lapadan karpuz büyüklüğünde kabarcıklar çıkar. Bu mide bulandırıcı zımbırtıyı bir kez görecek olsan, bir daha hayatın boyunca sabuna elini sürmek içinden gelmez. Düşün ki, onun tadına baktığı şey de buymuş. Güler misin ağlar mısın? Benim küçüklüğümde bir çocuk haylazlık edip kötü sözler ettiğinde, ceza olarak ağzına sabun sürerlerdi. Fabrikada da ateşin altını söndürmeden önce bu sabun lapasının tadına bakılması gerekiyordu. Aksi halde karışımın kıvama gelip gelmediği bilinemezdi. Nasıl mı anlıyorlardı? Bu bir sır. Kitaplarda yazılı olmayan bir sır. Böyle bir şey ancak uzman kişinin belleğinde ve damağında saklıdır. Koklar, tadına bakar ve yüzünü gözünü buruşturup eksikleri belirtir, sonunda "*Itzt!* Şimdi!" der. O zaman derhal ateş söndürülür. Hem de varilin kenarlarından değil, ortasından tatmak zorundasındır, bu nedenle Jacob Sheinfeld tıpkı bir maymun gibi varilin üzerinde asılı halde durur, içine bir kaşık daldırır, dilinin ucuyla tadına bakar, tükürür ve daha beklenmesi mi, yoksa ateşin söndürülmesi mi gerektiğini söylerdi. O zamanlar meslek babadan oğula geçerdi, ama Jacob Sheinfeld bekârdı ve çocukları yoktu, yaşlanmaya başladığında patronu ona gelip sabun tatmayı birilerine öğretme zamanının geldiğini söyledi. "Tanrı korusun sana bir şey olsa bize kim işaret verip '*Itzt*' di-

yecek?" Jacob Sheinfeld bunu duyunca tek söz etmedi. Ertesi gün her zamanki gibi işine gitti, kaynayan sabun varilinin üzerindeki ipe çıktı, sabunun tadına baktı, tükürdü ve şöyle dedi: "Bunun bir parça leş yağına ihtiyacı var." Sonra, kimse ne olup bittiğini bile anlamadan, ipi bırakıp sabun varilinin içine düştü. Şimdi biraz tatlı yemeye ne dersin, Zayde? Sana bu hikâyeyi şimdi anlattığım için kusuruma bakma, belki birkaç yıl daha beklemem gerekirdi. Belki de bir sonraki yemeğimize saklamam gerekirdi. Şimdi sana, bir zamanlar İtalyan bir adamdan öğrendiğim tatlı birşeyler pişireceğim."

Jacob, öyküsünün etkisini silip götürmek istercesine, hızlı adımlarla iş başına koyuldu.

"Çok basit. Bize tek gereken şey yumurta sarısı, şarap ve şeker! Benimle tezgâha gelip izle."

Avucunun içine bir yumurta kırdı, beyazını parmakları arasından akıttı, sarısını da elinin kıvrımlarında hafifçe oynattı.

"Gördün mü, Zayde?" dedi. "Dağılmıyor. Yumurta taze, sarısı sağlam olunca böyle olur."

İki yumurta daha kırıp hepsini bir kâseye koydu, bir miktar şekerle şarap ekledi.

"Böyle bir karışımdan daha iyi ne olabilir? Yumurta sarısı, ana sütü ve hayatın belleğidir; şarap, ruh ve gelecektir; şekerse güç ve şehvet."

Jacob yumurtaları öyle hızlı çırpıyordu ki, kâsenin içindeki çatal gümüş bir daire gibi görünüyordu. Sonra kâseyi bir tencere kaynar suyun içine yerleştirerek çırpmayı sürdürdü. "Bunun kokusu da tadı da sabundan güzeldir, bir gün bunu yapmayı sana da öğreteceğim. Neden söz ettiğimi anlıyor musun, Zayde?" Kâseyi tencereden çıkartarak parmağını içine daldırdı, benim de aynını yapmamı istedi.

"İtalyanlar böyle yapar." Parmağını zevkle yaladı. "Sevdin mi? Ben de öyle. Rabinoviç evde sana tatlı veriyor mu?"

"Pek değil!"

O günlerde insanlar çok tatlı yiyemezdi. Rabinoviç'in evinde ekmeğimizi yalnızca reçelle tatlandırır, çayımızı ağzımızda kıt-

ladığımız şekerle içerdik. Bugün de hâlâ çayı böyle içerim, çünkü bu şekilde acı ile tatlı birbirine karışmaz, yan yana var olur.

Kek ya da çikolata istememizi şımarıklık sayan Moşe, bize çocukluğunda çok yoksul olduklarını, çay içerken sofranın üzerine bir tek küp şekerin asıldığını anlatmıştı.

"Onu sırayla fincanlarınıza mı batırırdınız?" diye sormuştum.

Moşe, yoksul gururuyla gülümseyerek, "Hayır," demişti. "Çayı içer, şekere bakardık."

"Sen babama inanma, Zayde," demişti Naomi. "Rusya'dayken tonlarca paraları varmış. Ambarları, koruları, değirmenleri. Babam küçükken, sen de dahil olmak üzere bütün çocuklarının birarada görebildiğinden daha çok şeker yermiş."

21

Yağmur usul usul, ama ısrarla ve dinmeksizin yağdı. Moşe kendisine ve çocuklara çuval bezlerinden bereler dikti. Dibi teneke kaplı, küçük bir yalağı andıran bir kızak yaptı. Her akşam, içine yerleştirdiği süt güğümlerini çamurlu yoldan mandıraya taşıdı. Her akşam, mandırada öteki çiftçilerle lafladıktan sonra, ambarcının evinden çocuklarını almaya gitti.

Çocuklar kızağın içinde boş süt güğümleriyle birlikte eve taşındılar. İlk birkaç sefer gülüşüp, "Deh dıkıdık, baba deh dıgıdık," diye bağrıştılar. Ama çok geçmeden huysuzlanmaya başlayıp Moşe'yi canından bezdirdiler. Kızağa bağlı kayışlar zamanla omuzunu kesti. Diri, kısa bacakları çamura batar, iğrenç bir sesle geri çıkardı. Gün boyu tarlada ve çiftlikte çalışıp didindikten sonra, zamanla akşamları çocukların isteklerine karşılık veremez, onlarla "Korkunç Ayı" oynayamaz oldu. Yüz üstü yatağa serilir, Naomi gelip küçük çoraplı ayaklarıyla sırtını çiğneyene, topuklarıyla kaslarını rahatlatana kadar inlerdi.

Çocuklar uykuya daldıktan sonra Moşe biraz yumurtayla patates kaynatır, teknelerin içine ufaladığı çamaşır sabunuyla bahçede yaktığı ateşin üstünde Oded'in ıslak çarşaflarını kaynatırdı. Ortalığı temizleyip düzenler, saç örgüsünü arar, ancak

gece yarısından sonra, sonunda takati kesilmiş, ruhu aradığına kavuşamamış bir halde yatağa yatardı.

O yıl köydeki bolluk Rabinoviç'lerin çiftliğine uğramadı. Ahırda iki düşük vakası oldu, kümesin duvarında bir çatlak keşfeden bir zerdeva onlarca civcivi katletti. Meyve bahçesindeki sulama sistemi bozulduğundan, yağmurlu günlerde bazı ağaçların kökleri çürüdü.

Gün boyu tarlalarda toprağı kazıp duran Moşe, geceleri düşünde karısının mezarlığının derinliklerine inerek onun kemiklerine dokunur, sedef kakmalı tahta kutuyu bulur, altın saç örgüsünü okşayarak ondan kuvvet alırdı.

Sonra düşler kesilip kendi inlerine dönerler, babasının yatağına gelerek yanına uzanan Oded, Moşe'yi uyandırırdı. Moşe, çocuk uykuya dalana kadar bekler, sonra onu Naomi'yle birlikte yattıkları divana taşırdı. Ama Oded tekrar uyanır ve babası bir kez daha yatağın gıcırtısını, kavanozun kenarlarına çarpan reçel kaşığını, yatağına yaklaşıp tırmanan küçük ayakların tıpırtısını işitirdi.

Moşe sabahleyin, yetimliğin ve ihmalin ürünü olan soğuk çocuk sidiğiyle sırılsıklam halde uyanır, kan ağlayan yüreği içten içe haykırırdı: "Tonya neredesin, karım, ikizim?" Çocukluğunun süslü elbiseleri, kırpılmış saçları neredeydi? Çocukluğunun örgüsü ve Moşe'nin kuvveti neredeydi?

22

İşte 1930'da, Yizre'el Vadisi'ndeki Kfar David'de, saban sürmek, süt sağmak, yemek pişirmek, dikiş dikmek, çocuklarıyla oynamak, onlara öykü okumak zorunda olan dul bir çiftçi vardı. Her gece battaniyelerinin örtülü olup olmadığına bakmak için kalkmak, onları her sabah okula yollamak, yıkamak, saçlarını taramak, karınlarını doyurmak ve her gün ölmüş karısının giysilerine, dolabın karanlık köşelerinde asılı duran kumaştan ve anılardan ibaret o yarasalara yüzünü gömmek zorunda olan, ne kadar güçlü olsa da derman bulamayan bir adam.

Petah-Tikva yerleşiminde, ya da belki Rişon Le-Zion'da, kızı kendisinden koparılıp uzaklara götürülmüş, terk edilmiş bir kadın vardı ve onun da yüreği kaburgalarının arasında sıkışır, bedenini eriten gözyaşları, içinde kovuklar açardı.

"Peki bunun anlamı ne?" diye sordu Jacob Sheinfeld, sofradaki büyük tabakları kaldırırken. "Anlamı şu, Kader bu karşılaşmayı istiyordu."

Gerçekten de, artık annemin köye gelişi sadece bir zamanlama meselesiydi.

"Söyle bana Zayde: Bir kız, annesinden başka ne için koparılmış olabilir? Bir kadın vadide başka ne için boğulmuş olabilir?"

Kader, diye sertçe ekledi Jacob, bu tür karşılaşmaları Rastlantı'nın, hatta Talih'in eline bile bırakmaz. O zaman Kader, bütün olacakları Menahem amcanın ellerine emanet etmişti.

Menahem amca, Judith'le ilgili birşeyler duyup Moşe'yle onun hakkında konuşmuş, bilmesi gerekenleri anlatıp gerekli olmayanlardan söz etmeyecek kadar duyarlı ve zekice davranmış, hatta Judith'e de kendisi gitmişti. Menahem bunu bir sır olarak saklamak istiyordu, ama Batşeba kocasının "yeni bir şıllığın üzerine atlamak üzere" olduğunu söyleyerek köyün ortasında kıyameti koparmıştı.

Menahem Judith'e Kfar David'e gelerek kardeşi için çalışmasını önerdi; orada karnını doyuracak ekmek, giyecek giysi, büyütülecek çocuklar, sağılacak inekler, ovulacak tencereler, birlikte çay içebileceği, gözlerine bakarak yüzünü okuyabileceği bir adam bulacaktı.

"İkiniz için de iyi olur," demişti.

Gelgelelim ne Judith, ne de Moşe bu teklifi kabul etmeye yanaşıyordu. Bir yandan kaçınılmaz olanı sezen yürekleri, öte yandan beklemelerini öğütlüyormuşçasına, ikisi de matem zırhının ardına saklanıp, "belki", "ne olacak ki", "bakarız" gibi ihtiyatlı yanıtlar veriyordu.

Tonya'nın ölümünün üzerinden bir yıl geçmişti, neredeyse Purim vaktiydi. Dolaplar ve sandıklar açılmış, kumaşlar çıkarıl-

mış, kumaş boyaları ve aksesuvarlar hazırlanmıştı. Purim kostüm yarışması için üç aday finale kalmaya hak kazanmıştı.

İlki, kendini "Hint Okyanusu'nun efendisi" olarak adlandıran, açık mavi giysili biriydi.

İkincisi, yarışmaya katılmasıyla bile tüm köyü hayrete düşüren albino muhasebeciydi. "Nehirde çamaşır yıkayan genç kız" kılığına girmiş, bir elinde sepet, diğerinde çamaşır tahtası, beyaz teninde göze çarpan kırmızı benekli çıplak dizleriyle sahneye çıkmış, gözlerini Jacob Sheinfeld'in üzerinden ayırmamıştı.

Üçüncü adaysa, tabii ki, Köylü Papish'ti. Kendisi her yıl birbirinden ilginç kostümleriyle izleyenleri şaşırtırdı. O yıl da "Siyam İkizleri" kılığına girmişti. Gözlerini boyamış, vücudunu rengârenk çaputlara sarmış, izleyenlerin kahkahaları arasında, sahne korkusundan mustarip ikizinin evde kaldığını söylemişti. Ama birden tezahüratlar kesilmiş, seyirci sus pus olmuştu. Zira ansızın sahnede Tonya Rabinoviç boy göstermişti.

Merhum Rabinoviç, günlük giysileri içinde sahnede kendine yol açarak üç yarışmacının arasında dikildi. Aslından o kadar farksızdı ki, tören komitesi başkanı az daha kostümsüz katıldığı için onu sahneden indirecekti, ama herkes derhal dehşet ve öfkeyle bağırmaya başladı. Zira, onun çoktan öldüğünü anımsadılar ve sahnedeki kişinin, karısının kılığına giren Moşe Rabinoviç olduğunu anladılar. Birbirlerine öyle çok benziyorlardı ki, ölen karısının elbiselerini kuşanan dul adamın, göğsüne bir çift pamuk destek yerleştirip, başını da bir yemeniyle örtmesi kâfi gelmişti.

"Aşağı in Rabinoviç, sahneden in!" diye bağırdı birisi.

"Kendinden utanmalısın," diye azarladı onu Köylü Papish, Siyam dişlerini sıkarak.

Ama Tonya, bir ölünün korku bilmez bakışlarını üzerine dikerek adam geri çekilene kadar üzerine yürüdü, sonra ne ölümün ne de zamanın silebileceği o tanıdık hareketle ellerini önlüğüne kuruladı ve kalın bir sesle, "Şimdi Moşem'i çağırayım da hepinizin pestilini çıkarsın," dedi.

"İn aşağı! Seni hayvan!" diye bağırdı izleyiciler. Bağırtılara

ıslıklar eşlik etti. Öfkeye kapılan birkaç kişi sahnenin önüne hücum etti.

Tonya, endamının elverdiği kadar zarif hareketlerle birkaç kez selam verip sahneden indi. Keskin bir bıçak misali seyirciyi yarıp geçerek töreni terk etti, çok geçmeden homurdanan küçük gruplara bölünen insanlar da hızla dağıldılar.

Moşe eve döndüğünde karısının elbisesini çıkarmadı. Dolaplarda, köşe bucak her yerde ensesinden haince çekilip koparılan saçı aradı ve tahta duvarlara bağırdı. Çocuklar onu çıt çıkarmadan, korkuyla izledi.

Sonunda dışarı çıkıp kayasını kucakladı, havaya kaldırdı, pamuk tıkıştırılmış göğüslerinin altındaki kaslarına bastırdı ve tekrar eski yerine bırakıncaya dek, kükremeler, haykırmalar eşliğinde daireler çizerek yürüdü.

"Ne diyeyim, Zayde? Gerçekten büyük bir trajediydi. Çünkü matem ve acı bir yana, herkes ona acımıştı. İnsanlarda merhamet ile zalimlik arasında çok ince bir çizgi vardır. Bu yüzden onun arkasından ne kadar zavallı olduğunu söylediler, ona deli demeleri de uzun sürmedi. Bu köyde herkes, cemaat onun hakkında ne düşünüyorsa öyle davranır. Bu yüzden ben bugün bir budala gibi davranıyorum, o gün de Rabinoviç aklını kaybetmiş bir adam gibi davrandı. Bir gün senin de nasıl davranacağını göreceğiz."

O olaydan birkaç gün sonra bir gece Rabinoviç Köylü Papish'in çiftliğine dalarak, boynundan tuttuğu bir kazı dışarı sürükledi. Kurbanının boynunu kopardı, kanını yere akıttı, derisini yüzdü ve okaliptüsün gölgesinde her daim toplanan çıra ve ağaç kabuklarından bir ateş yakarak, Tonya'nın dev kazanını ateşe oturttu. Tencere kızdıktan sonra Moşe deri parçalarını içine koyarak durmadan karıştırdı ve zaman zaman eriyen yağı yanındaki bir başka kâseye akıttı. Deri parçaları iyice kavrulup kızardıktan sonra onları katılaşmakta olan yağın beklediği kâseye serpiştirdi.

Tan vaktinde fırına koşup bir somun ekmek aldı, henüz tamamen sertleşmemiş *shmaltz*'ın içine batırdı, hafif kavrulmuş gevrek deri parçalarıyla birlikte deliler gibi yedi.

Ne açlıktan, ne hınç duygusundan, ne de üzüntüden yaptı bunu. Bir türlü dinmek bilmeyen acısı, bir türlü teselli bulmayan bedeni yüzünden yaptı.

Gözyaşları boğazındaki düğümü eritti, donmuş yağ midesindeki acıya karıştı ve Moşe ağlayıp kusmaya başladı. Sese uyanan Naomi, gelip babasının başında dikildi ve korkuyla gözyaşlarına boğuldu.

Çişten sırılsıklam halde, kokular saçarak gelen Oded, "Yine yatağımı ıslattım baba," dediğinde, Moşe yerden kalkıp bağırmaya başladı: "Neden? Neden? Senin pisliğini daha ne kadar temizlemek zorundayım?" Sonra beklenmedik bir hareketle elini kaldırıp küçük çocuğun yanağına bir tokat attı.

Shmaltz'ın nefis kokusu bir yığın köylüyü Rabinoviç'in avlusuna çekmişti. Büyük siyah kazanın etrafında toplaşanlar, kendilerini uykudan kaldıran o memleket düşlerinin nereden geldiğini anladılar. Ne yazık ki, Moşe'nin oğluna attığı korkunç tokada da tanık oldular.

Herkes donup kaldı. Rabinoviç o güne dek kimseye el kaldırmamıştı. Tüccar Globerman'ın kaba arkadaşlarından olan bir kasabı yere devirdiği sefer dışında. O kasap, bir sığırın baldırını satırının tek darbesiyle ikiye ayırmakla nam salmıştı. Moşe'nin meşhur kayasını yerden kaldırmak için meydan okumuş, beceremeyince de genelde diğer insanların yaptığı gibi kayayı tekmeleyip baş parmağını kıracak yerde, Moşe'yi güreşe çekmeye uğraşmış, derhal kendini yerde bulmuştu.

Gözleri yuvalarından fırlamış, iki büklüm olmuş halde okaliptüs ağacına toslayan Oded'i gören Moşe'nin benzi attı. Çocuğu yerden kaldırıp kucaklamak için telaşla atıldıysa da, Naomi'nin çığlıkları onu durdurdu: "Ona dokunma, dokunma!" Oded de kendine gelip babasının kollarından kurtuldu, ablasına ve ağaca sarıldı.

Çitlerin arkasında fısıldayan insanlardan ve çocuklarının korku dolu bakışlarından bir an önce kaçmak isteyen Rabinoviç, saman yığınına koştu. Samanları yumruklayıp ufaladı, kuru ot balyalarını tekmeledi, ineklerin şaşkın bakışları altında tüm balyalar uçuşup yağmur gibi dökülene, kendisi de sırt üs-

tü yere serilene dek ortalığı darmadağın etti.

"Hadi gel, hadi gel!" Bütün köy bu korkunç sesle yankılanıyor, kokuya gelmeyenler bu sesi işiterek çiftliğe koşuyordu.

Herkes, civarda kuduz bir köpek ortaya çıktığı, ya da kısırlaştırılmamış bir boğanın çitlerini parçaladığı zamanlarda olduğu gibi, uzaktan dikilip olanları izledi. Yaklaşamasalar da, Moşe'ye yatıştırıcı sözler ederek kalkıp evine gitmesini salık verdiler.

Nihayet olayın etkisini üzerinden atan Oded, saman yığınına doğru koşarak babasının ellerini yakaladı, onun ağır bedenini kendine doğru çekti, tüy gibi hafifleyen Moşe yerden kalktı.

Moşe, küçük oğlunun kendisini eve götürmesine izin verdi, yatağına serildi ve ertesi gün, ineklerin huzursuz bağırtılarını işitene kadar deliksiz bir uyku çekti. Süt sağmak için kalktı, çocukları okula yolladı, atı eğerledi ve komşu köye yollandı.

"Şu senin kadına gelmesini söyle," dedi Menahem'e, atından inmeden.

"Bir dakika bekle Moşe, atı biraz besle, otur biraz laflayalım," diye rica etti Menahem.

Moşe atın dizginlerini çekerek, "Bugün olmaz Menahem," dedi. "Ona derhal yaz ve gelmesi gerektiğini söyle."

"Baharın eli kulağında, Moşe," diye güldü Menahem. "Bugün konuşmazsak, Pesah bitimine kadar beklememiz gerekecek."

"Ben beklerim. Bugün yaz o mektubu. Gelsin."

Atı mahmuzladı ve dört nala eve yollandı.

23

"Biraz daha tatlı?"

"Evet," dedim.

Yine su kaynatıldı, yumurta sarıları ayrıldı, şarap güzel kokusunu yaydı ve parmaklar daldırıldı.

"Tadı her seferinde farklı oluyor," diye kıkırdadı Jacob. "Belki biraz da yaşlı bir leşin yağına ihtiyaç vardır, ne dersin?"

Bir yusufçuk kanadı kadar saydam bir kadehi masaya koyarak içine daldırdığı kaşığı bana uzattı.

O söylemediği halde gözlerimi yumup ağzımı sonuna kadar açtım. Kaşığı ağzıma soktuğunda soluğunu tuttuğunu duydum.

Bu tatlılığı tarif etmeye kelimeler yetmezdi. Bugün de bunu başaramıyorum. Bu ilk yemeğin üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen, tatlının anısı damağımda hâlâ canlıdır ve ara sıra öylesine güçlenip belirginleşir ki, dişime bir kürdan soktuğumda, azı dişlerimin arasından o zaman kalan bir kırıntı çıkacak sanırım.

"Yediğinin ne olduğunu biliyor musun?" diye sordu Jacob.

Hayır anlamında kafamı salladım.

"Bu bir İtalyan tatlısı."

Ağzımı açarsam o hoş tadın uçup gideceğinden korkuyordum.

"Bir zamanlar sürüyle kanaryam vardı," dedi Jacob.

Başımı salladım ve gözlerimi yeniden yumdum. Jacob da ağzımın içine bir kaşık dolusu mutluluk ve heyecan döktü.

Neler bildiğimi tartmak istercesine inceliyordu beni. "Bunu bana neden yaptın, Zayde?" demesini bekliyordum. Oysa Jacob, ne o yemekte ne de sonraki yemeklerde, şüphelenmedi, bilmedi, sormadı, yalnızca, "Beğendin mi?" demekle yetindi.

Artık ağzımdakini yutmak zorundaydım. "Çok beğendim," diye yanıtladım. "Bugüne dek yediğim en güzel şey."

"Belki biraz müzik dinlemek istersin," dedi Jacob. İki parmağını birden kâseye daldırıp zevkle yaladı. "Yumurta sarısı ne kadar yoğun," dedi. "İçinde ne kadar çok yaşam var."

Vakit hayli ilerlemişti. Duvarın üzerinde, köyün en güzel kadını korkutucu gözlerini dikmiş beni izliyordu. Jacob'un ağzıma bıraktığı tatlıyla sarhoş olmuştum.

"Evet, güzel," dedim.

Bir plak koydu. İğneyi indirdiğinde odayı hışırtılı bir dans müziği doldurdu.

"Bu bir tango," dedi Jacob. "Burada, köydeki insanlar bu dansı yapmaz. Bu bir aşk ve evlilik dansıdır, bir kadın ile bir erkeğin dansı. Tango, dokunmaktır. Bunu biliyor musun, Zayde?"

Ayağa kalkmadı, iki parmağını fırıl fırıl döndürerek, tahtanın üzerinde tatlının sarımsı izlerini bıraktı.

"Zayde, eğer istersen," dedi, "sana bu dansı öğretirim."

"Şimdi değil," dedim.

"Bu tango," dedi Jacob, "diğer danslara benzemez. Bu, insanın tek başınayken de edebileceği yegâne çiftler dansıdır, insan otururken, yatakta uzanırken, hatta düşlerinde bile bu dansı edebilir. Bunu bir seferinde Köylü Papish'ten duymuştum, onun güzel sözlerini hiç unutmam. 'Kimsenin yönlendirmediği, bastırılmış şehvetin ve kabarmış özlemlerin dansı.' Bazen şu Papish öyle güzel laflar eder ki, insanın yüreğini burkar."

On iki yaşındaydım, hafiften korkmaya başlamıştım ve artık eve dönmek istiyordum.

"Şu anda dans etmeyi filan öğrenmek istemiyorum!" diye bağırarak ayağa fırladım.

"Tabii ki şimdi değil, Zayde," diyerek güldü Jacob. "Bak, daha çocuksun, bir gün evlenirsen öğreteceğim. Bir erkek kendi düğününde tango yapmayı bilmeli. Evlenmeden önce bilmen gerekenlerin hepsini sana öğreteceğim."

"Ben evlenmeyeceğim, evlenemem!" dedim sertçe, bacaklarım beni çoktan kapıya doğru yöneltirken.

Küçük bahçeye çıktık. Uzun haşhaşlar çoktan kurumuştu. Rüzgârın etkisiyle dans eden yüksek sarı çalılıklar bacaklarımı gıdıkladı. Jacob Sheinfeld elini omuzuma koydu, yanakları benimkine değene kadar eğildi. Dudaklarının bir karşılık beklentisiyle yanağıma dokunduğunu hissettim, ürktüğümü fark edince geri çekildi, hemen doğruldu ve ellerini omuzumdan çekti.

"Beni ziyaret etmek zorunda değilsin, Zayde," dedi. "Beni sokakta gördüğünde selam vermene bile gerek yok. Artık buna alıştım. Rebecca terk edeli beri, Judith öleli beri yapayalnızım. Ama birkaç yıl sonra, seni bir sonraki yemeğimize davet ettiğimde, gelmelisin."

Karanlığa rağmen alnında seçilen ince beyaz yara izi aniden kayboldu, demek ki yüzü kızarmıştı.

"Tamam," dedim.

Eve yollandım. Vücudumu sarıp sarmalayan ilk yaz gecesinin ılıklığı öylesine hoştu ki, yüzdüğümü hayal ettim. Şarap, şeker ve yumurta sarısından oluşan bir tatlılık ağzımın içinde taht kurmuştu, belleğimden silinip gitse dahi orada hep canlı kalacağını biliyordum.

Havaya duman ve kavurma kokusu yükseldi. Uzaklarda ateşler yanıyor, siyah kırmızı silüetler onların etrafında toplaşıyordu.

Ateşe doğru koştum. Sınıf arkadaşlarım, ağustos böceği larvalarını yakarak dans ediyordu.

"Gelecek misin?" diye seslendi Jacob arkamdan.

"Geleceğim," dedim.

Dilimi damağımda gezdirdim; bir sağa bir sola, yukarı aşağı, defalarca. Koşup uzaklaştım. Dilimi damağıma bastırdığımda ağzımın içine dolan tatlı tükürüğü yuttum.

İkinci Ziyafet

1

Jacob bana ikinci yemeği on yıl sonra, askerden dönüşümün ardından hazırladı.

Askerde olağanüstü bir başarı göstermedim. Bütün talimler sırasında ismimden ötürü sorun çıkıyor, ölüme bağışıklığım beni daha cesur bir savaşçı kılacağına, otorite kabul etmeyen, dikbaşlı, hayli tembel bir adam yapıyordu.

Askere gideceğim günün gecesi Jacob, kargaların toplandığı ağacın yanında beni bekliyordu, geldiğimde birlikte annemin mezarına gitmeyi önerdi.

"Beni rahat bırak, Sheinfeld," dedim.

Artık çocuk sayılmazdım, bir yüzde kırgınlık ya da acı ifadesi gördüğümde anlayacak kadar büyüktüm, ama hatamı anlayıp özür dileyecek kadar olgun değildim.

Yüzüne bir şamar yemişçesine afallayan Jacob, "Kendine dikkat et, Zayde," dedi. "Adının manasını da sakın subaylara söyleme. O zaman seni her türlü belalı vazife için sınıra yollarlar."

Güldüm ve yersiz endişelere kapıldığını söyledim. Yine de öğüdünü tuttum. Adımın manasını kimselere söylemedim, burnum dahi kanamadan atlattığım trafik kazasından sonra

bile: Tepe taklak devrilen bir cipin arka koltuğunda uyuyordum. Kır saçlı, koca göbekli şoför -bir yedek subaydı ve bana torunlarının fotoğrafını göstermişti- ölmüştü. Bense civardaki bir hendeğe fırlamış, tek çizik almadan oradan uzaklaşmıştım.

Acemi birliğindeyken, sahip olduğumu bilmediğim bir yeteneğim keşfedildi: Nişan almada üstaydım. Keskin nişancılar yetiştiren bir kursa gönderildim, sonrasında da eğitmen olarak orada kaldım.

Eğitim üssümüz, alçı taşlarla çevrili küçük bir kamptı. Etrafını okaliptüs ağaçları çevreliyordu, saçtıkları güçlü kokular içimdeki anıları uyandırıp beni kasvete boğuyordu.

Terk edilmiş eski karga yuvaları ağaçların tepelerinde kararmaya yüz tutmuştu. Kuşların bu bölgeyi neden terk ettiklerini sorduğumda eğitmenlerden biri, "Sen kuş olsan, nişan eğitimi üssünün yanında yuva kurar mıydın?" diye karşılık vermişti.

Günlerim, kulaklarım tıkanmış bir halde, boş bir yalnızlık içinde, tek bir canlı insanı hedef almaksızın binlerce maket düşmana ateş ederek geçiyordu. Geçmek bilmeyen saatler boyunca nişan alıp aynı deliğe mermi atıyor, mektup yazıyor, yazdıklarımın bir kısmını Kudüs'e, Naomi'ye yolluyor, bir kısmını da saklıyordum. Hem düz hem de ters, yani hem normal hem de ayna yazısı yazma yeteneğim vardı; sırf bu tuhaf yetenek yüzünden bir seferinde Globerman benim, üç babanın dışında bir dördüncü adamın çocuğu olabileceğimi öne sürmüştü. Her neyse, Naomi'nin kocası Meir'den öğrendiğim, 'Bostropeidon' yani "öküz adımı" denen yazım tarzı özellikle hoşuma gider: Bir satır düz diğeri ayna yazısıyla yazılır, tıpkı tarladaki izler boyunca öküzün sabanı ileri geri sürmesi gibi. Bu yazım tarzına o kadar düşkündüm ki, sonunda Naomi mektuplarımı okumak için aynanın karşısında dikilmekten usandığını söylemişti.

Kudüs'ten bana yolladığı paketlerin içinde karikatürler, tadına doyulmaz haşhaşlı çörekler ve kocasıyla küçük oğlu hakkında beni alâkadar etmeyen hikâyeler bulunurdu.

Jacob da mektup gönderirdi bana - seyrek, yamru yumru bir el yazısı ve konuşma tarzına tekabül eden imla hatalarıyla do-

lup taşan mektuplar. Globerman'sa haliyle para yollar ve her çekin üzerine, banka müdürününkinin yanına kendi imzasını atar, bir iki kelime çiziktirirdi. Moşe'ye gelince, o hiçbir şey yollamaz, üsse döneceğim cumartesi geceleri beni mandıraya kadar geçirirdi. Artık ondan epey uzun boyluydum. Ayrılırken bana sarılır, ayı pençesini andıran kaba elleriyle elimi kavrar, ben de Oded'in yüksek kamyonuna tırmanıp gözden kaybolurdum.

1961'de askerliğim bitti. Keskin nişancılığımla birlikte silahlarımı da cephaneliğe bıraktım ve köye döndüm. Globerman'ın, sığır tacirliği yapmam yolundaki teklifini reddettim.

"Bu iyi bir meslektir, Zayde," diye açıkladı bana. "Daima babadan oğula geçmiştir. İhtiyacın olan her şeyi benden öğreneceksin. Bir *finer soykher*, iyi bir tüccar olacaksın, tıpkı *klots*'da dünyaya gelmiş biri gibi."

Globerman'a beslediğim tüm sevgiye rağmen, bir ahırın zemininde dünyaya gelmiş olmak bana fazlasıyla yetiyordu. Bir kasap tezgâhında doğmanın, aile şeceremi yüceltceğini sanmıyordum. Öte yandan Globerman cömert bir baba, olağanüstü bir muhabbet adamı, tükenmez bir hikâye, fikir ve öğüt kaynağıydı. Ben de arada sırada çalışırken ona eşlik eder, anlattığı hikâyelere kulak verirdim.

"Annem seninle birlikte mezbahaya geldiğimi bilse mezarında ters döner," dedim.

O sırada onun külüstür yeşil kamyonetiyle vadinin tozlu yollarında ilerliyorduk, tüccar bana ahlâk dersleri vererek anılarını aktarıyordu.

"*Gib a kook*, Zayde, bir bak," dedi. "İtalyan savaş esirlerinin barındığı kamp eskiden buradaydı. Tam şurada, şu ufak tepenin olduğu yerde kendi mutfakları vardı. Fırının bacasından bugüne kalan tek şey şu kırmızı tuğlalar. Gün boyunca burada şarkı söyler, yemek pişirir, dans ederlerdi ve bacalarından dünyanın en güzel kokusu tüterdi. Tel örgülerde herkesin haberdar olduğu koca bir delik vardı, esirler oradan sessizce kaçar, nöbetçileri rahatsız etmeden usulca geri dönerdi."

"Bir ara bunu Sheinfeld'e sor," diye ekledi, "O İtalyanları benden daha iyi tanır."

Sesinde biraz alaycılık sezmiştim. Ne kast ettiğini anlamıştım, ama Globerman'ın ağzımdan laf almaya uğraştığını bildiğimden tek kelime etmedim.

Kamyonet dönerek yıpranmış amortisörleri üzerinde yol alıyor, arkadaki biçare sığır hızın etkisiyle tahta kasanın kenarlarına savruluyordu. Tüccar berbat bir sürücüydü, sürekli şeridin dışına çıkıyor, taşlara, ağaçlara, önünden kaçacak kadar hızlı davranamayan hayvanlara çarpıyordu. Ona yıllar önce araba sürmeyi öğreten Oded, beni birçok defa şöyle uyarmıştı: "Onunla yolculuk ederken dikkat et, Globerman vitesi benzin karıştırma çubuğu zanneder."

Tüccar bana askerde "*tsatskes*", piliç bulunup bulunmadığını sordu.

"*Tsatskes*'le pek aram yok," diye yanıtladım.

"Sonuçta herkes layığı olan kadına kavuşur. Memlekette ne derlerdi eskiden? Ruben *tsatske* alır, Simon *klavte*, orospu alır, Levi'ye gelince o da *balabuste*, ev hanımı alır. Belki de sana uygun bir piliç bulmamın zamanı gelmiştir, Zayde, şöyle güçlü bir kadın. Bir yaşındaki bir buzağının omuzu gibi, etli butlu bir kadın. Seni sarıp sarmaladığında bütün vücudunu kuş gibi titretip mutluluğa boğacak bir kadın. Bir gün bu ten meselelerini anladığında, neden söz ettiğimi anlarsın. Bu arada talih karşımıza böyle bir kadını çıkarana kadar bekle."

"Ya talihimiz yoksa?"

"Dünya turp kadınları, patates kadınları ve katı yumurta kadınlarıyla dolup taşıyor," dedi Globerman. "Demin de söylediğim gibi, herkes layığı neyse bulur, işte o kadar."

Tüccar, kanla ve parayla haşır neşir olduğundan, hayatın muhtelif mevzularında katı inançlara sahipti, özellikle oburluk ve aşk söz konusu olduğunda.

"Herkes yanılıyor!" dedi. "Güzel bir kadın, aptalsa en aptalıdır; akıllıysa en akıllısıdır. Çünkü kadında güzellik akılla başa baş gider, erkekteyse güzellik beraberinde aptallık getirir."

Bana bakıp gülümsedi, ben de karşılık verdim ve bu fırsatı

kaçırmayan külüstür kamyonet yakındaki meyve bahçesine dalarak bir elma ağacına tosladı.

Globerman istifini bozmadan sunturlu bir küfür savurarak motoru kapadı ve çöken sessizliğin ortasında sürdürdü sözlerini: "Ayrıca, Zayde, her kadında yalnız ve yalnız bir *fleyshhandler*'ın, bir et tüccarının gözlerinin seçebileceği, ellerinin tanıyabileceği bazı sırlar vardır. Senin de bunları öğrenme zamanın geldi, Zayde. Zira artık yirmi iki yaşına geldin ve yapman gereken işi yapmış olsaydın, yani ineğin sütüyle değil de etiyle ilgili bir işin olsaydı, bu mevzular hakkında çoktan bilgi sahibi olurdun. Sıradan adam bir kadının anlamsız yerlerine bakar, dudaklarına ve gözlerine. Eğer birazcık cesareti varsa, yürüdüğünde *tukhis*'inin, poposunun nasıl hareket ettiğini, çalışırken memelerinin nasıl hopladığını da izler. Ancak *klots*'da doğan bir kişi, sözgelimi poposunun bitiminde, hani olsaydı bir kuyruğun aşağı doğru sallanacağı sokumda, her kadında küçük bir yağ tepeciği bulunduğunu bilir. Eline geçen ilk fırsatta, diyelim ki onunla dans ederken, oraya elinle bir şaplak atarsın, Zayde, burasına şöyle *tappen*."

Elini çevik bir hareketle uzatıp kuyruğumun olmadığı yere şaplattı.

"Tam burası. Erkeklerin burada hiçbir şeyleri yoktur. Ama kadının bu ufak çıkıntısından yola çıkarak diğer ufak çıkıntısı, yani önündeki cennet bahçesi hakkında fikir yürütebilirsin. Orada da etli, güzel ve mutlu bir tepecik bulunmalıdır. *A ziesskayt*, tatlı bir et parçası. Eğer orada bir tepecik yoksa bedeninin tümü mutsuzluğa mahkûmdur, işte o kadar."

Arabanın hasarını ölçmek için dışarı çıktı.

"Bu kamyonetin boğa boynuzu gibi tamponları var," dedi gururla.

Globerman'ın dünyası gayet açıktı, yanılgıya yer bırakmazdı, harfler ve işaretler tek anlamlı, imalar açık ve kesin, cümlelerin sonu hep "işte o kadar"lıydı.

"Babandan öğreneceğin bir şey daha var. Şayet kadının dudağında hafif bir ayva tüyü de varsa, ama Tanrı esirgesin ger-

çek bir bıyık değil, hepsi hepsi bir çimen gölgesi gibi, bu da onun, güzel tepeciğinde güzel bir ormanı olan ateşli bir kadın olduğuna işarettir."

Cebinden çıkardığı bir çek yaprağını ağacın gövdesine iğneledi.

"Bu kâfi gelecektir," dedi. "Böylelikle Globerman'ın dürüst olmadığını ve verdiği hasarları karşılamadığını iddia edemezler. Sana tepecikle ilgili anlattıklarımı anladın mı? Bu sayede, daha kadın soyunmadan, annesinin bile onun hakkında bilmediği önemli özelliklerini keşfedebilirsin."

Tozlu yola geri döndük, kamyonetin karnıyla nehir kenarındaki dikenli tepeleri baştan sona yararak okaliptüs ormanından geçmeye başladık. Eskiden tüccarın ve sürüklediği kurbanlarının ayak izleriyle kaplı olan, bir sığırın geçebileceği genişlikteki keçi yolu, bir kamyonun geçebileceği kadar genişletilmiş, üzerinde de sadece tekerlek izleri kalmıştı.

"Çapulcu orada dikiliyor bile," dedi Globerman, ormanın içinden çıkıp mezbahanın girişinde bekleyen kasabı gördüğümüzde. "Tek söz etme, Zayde, sadece seyredip öğren. Bu köpek, su katılmamış bir dolandırıcıdır, peki bu işi nereden öğrendi sanıyorsun? Hepimiz gibi o da babasından. Onların sülalece dolandırıcı olduğunu nereden mi öğrendim? Tabii ki beni dikkatli olmam konusunda uyaran babamdan. Sofunun teki kasap dükkânına gidip koşer eti almak istediğinde, kasabın babası elini pantolonunun diplerine sokup kendi *tukhis*'ini şöylece avuçlarmış. Müşteri tezgâhtaki ete bakıp, '*Dos iz glatt*? İyi koşer mi?' diye sorar, beriki de pantolonunun içinde *tukhis*'ini sıvazlayıp: '*Yo, yo, dos iz glatt*,' dermiş. Sonrasında neden yalan söylediği sorulduğunda, pervasızca pantolonunu indirip poposunu çevirir, şöyle dermiş: 'İşte, bu *glatt* mı değil mi? İnanmıyorsan elle de gör.' "

Patlattığım kahkahayla koltukları kabaran Globerman kamyoneti park ederek sığırı aşağı indirdi.

"Şimdi yine aynı şeyi duyacaksın," dedi, sıkılı dişlerinin arasından bana fısıldayarak. "Bu adam *fanfatehs*. Burnundan konuşur. Bu da anlamını bilmen gereken bir işarettir, Zayde. Ge-

nizden konuşan kişi dolandırıcıdır, o kadar. Ama biz her şeyi hakkaniyetli ve dürüstçe yapacağız, tamam mı? Unutma, lafa girmek yok. Ona bilhassa sığırı kaça aldığımızı söyleme."

Burnundan konuşan kasap sığırı inceledi, yürüttü, omurgasını inceledi, sağrılarına ve boynundaki yumrulara dokundu. Kısacası Globerman'ın köyümüzde yaptığı tüm incelemeleri yaptı.

"Bu leş için ne kadar istiyorsun?" diye sordu sonunda, sonra birbirlerinin bileğini tuttular ve tören başladı.

"70 *pound*!" diye bağıran Globerman kasabın eline sertçe vurdu.

"35!" dedi kasap ve Globerman'ın eline vurdu.

"68!" dedi Globerman ve kasabın eline indirdi.

"40!" diye bağırdı kasap, tüccarın elini döverek.

"65!" dedi tüccar, koca bir şaplak indirerek.

Sesleri bir hayli yüksek çıkıyordu. Çekişe çekişe pazarlık eden iki adamın yüzü acıyla buruşmuştu.

"43 buçuk!"

"64!"

"46!"

Kısa bir sessizlik oldu. Birbirlerine baktılar. Çoktan kızarmış elleri ayrılmak istiyordu.

"*Benemones Parnussa*?" diye sordu Globerman.

"*Benemones Parnussa*," diye kabul etti kasap.

Ellerini çekip kızarmış avuçlarını ovaladılar.

"Pekâlâ," dedi kasap. "Yedi *pound*'un senin olsun, seni hırsız."

"Elli dokuz *pound*," dedi Globerman.

Kasap ödedi, Globerman sığırın ipini çözdü ve ipi omuzundaki mutad yere koyup bana, "O buçuk lafını ettiği an pazarlığın *Benemones Parnussa*'yla sona ereceğini anlamıştım," dedi ve oradan ayrıldık.

"Burada neler olup bittiğini anladın mı?" diye sürdürdü konuşmasını, *Benemones Parnussa*'nın ne olduğunu biliyor musun?"

"Hayır."

Tüccar başını salladı. "Dinle, *Benemones Parnussa* dürüst bir pazarlık anlamına gelir. Eğer kasapla fiyatta anlaşamazsak ba-

na ne kadar kâr hak ettiğimi sorar. Eğer malı elli iki *pound*'a almışsam ve *Benemones Parnussa*, yani yedi *pound* derse, o zaman bana elli dokuz *pound* öder."

"Peki, ona neden elli beş *pound*'a aldığını söylemedin?"

"Yok. Yalan yasaktır."

"Yalan yasak mıdır? Babandan bunu öğrendin, şimdi de bana öğretiyorsun, öyle mi?"

"*Fleysh-hendler un fish-hendler un ferd-hendler*, et ticareti, balık ticareti ve at ticareti, pek onurlu meslekler değildirler ama babadan oğula geçerler," dedi Globerman. "Şayet sen de bir tacir olmak istiyorsan bizim de ilkelerimiz olduğunu bilmelisin. Her konuda yalan atabilirsin. Hayvanın sağlığı ya da yaşıyla ilgili üçkâğıtçılık yapabilirsin. Hayvana su verir, onu tuzla besler, açlıktan öldürür, şişirip bağırsaklarını gevşetir, kendi *tukhis*'imize *glatt* deriz. Gelgelelim *Benemones Parnussa* söz konusu olunca yalan söylemek yasaklanmıştır, o kadar."

2

O öykülerden, nasihatlerden, onunla yaptığım yolculuklardan hoşlanıyordum. Ama bir sığır tüccarı olmak istemiyordum.

Kitap okur, Moşe'yle çiftlikte çalışır, kargaları gözetlemeye giderdim; Köylü Papish'in yanında besili kaz yetiştirmekle uğraşan, yakınlardaki ziraat okuluna giden bir kızla sevgi ilişkisi kurmuştum. Kız öyle doğurgan ve tehlikeli görünüyordu ki, kemerimden aşağısına dokunmasına izin vermiyordum.

O sıralar uykusuzluk çekiyordum. Bunun bedenimle ilgili içsel mi yoksa dışsal bir sorun mu olduğunu çözemesem de, annemin bir zamanlar söylediği bir şey geldi hatırıma: Ölüm meleği ne kadar dikkatli ve intizamlıysa *Malakh-fun-shlof* o kadar unutkan ve yalancıdır, onun vaaatlerine bel bağlanamaz.

Uykusuzluğun nimetlerinden, üniversiteye hazırlanarak yararlandım. Yatağımda uzanmış birşeyler okuyarak, ezberleyerek birçok gece geçirdim - tepemde sonsuza dek sallanacak sarı tahta kuşum, baş ucumda sarı, çıplak bir ampul.

Şafak sökerken nihayet kitap yüzüme devrilip uyuyakaldığımda Rabinoviç odama gelerek karanlığı elleriyle yoklar, birşeyler arar, beni de uyandırırdı.

Bana aldırış etmeden dolapların içini karman çorman eder, mutfak raflarını talan edip kavanozların, kutuların kapağını açardı.

"Ne arıyorsun orada, Moşe?" diye sordum bir keresinde ona, yanıtını bile bile.

"*Der stop*," dedi. "Saç örgüsü."

Sesinde, bedeninin katı liflerinde bastırılan güç ile, yaşlılığında ona musallat olacak bunaklık birbirine karışmış, daha o zamandan, bir kehanet gibi üzerine sinmişti.

"*Der stop*," diye tekrarladı, sahibinin bedenine hiç uymayacak kadar yaşlı bir sesle. "Annemin kestiği saç örgüsü nerede? Toniçkam sana onun nerede olduğunu söylemedi mi?"

İçim ürperdi. Hayatta kalanların ölenleri özlemesini anlardım. Kayıpları için ağlamalarını da. Ama ölülerin, hayatta kalan sevdikleri için aynı şeyi yaptıklarını bilmezdim.

Bugün, artık kayıp örgü bulunmuş olmasına karşın, hâlâ geceleri bana gelir, ben de yine onun sözleri karşısında dehşete kapılırım. Hiçbir şey değişmedi: Ben hâlâ orada uzanıp okuyorum ve *Malakh-fun-shlof* elini yavaştan alıp oyalanıyor, Rabinoviç yine odaya geliyor, "*Der stop, der stop*," diye mırıldanıyor ve annesinin kestiği örgüyü arıyor.

Bu kadar yaşlı bir adamı anne derken görmek hayli garip. Ama ona ne bunu, ne annesini tanımadığımı söylerim, ne de Toniçka'nın ben doğmadan yıllar önce öldüğünü anımsatırım. O ihtiyar bir adam, onu aptalca ayrıntılarla rahatsız etmenin ne anlamı var? Öyle ihtiyar ki, örgüyü ondan saklama zahmetine de girmem. Önce annesinin, sonra karısının sakladığı örgü bugün ortalık yerde duruyor, ama bu kez aynı görevi bunaklık yerine getiriyor.

Jacob artık hayatta değil, Globerman ve annem de, Moşe'yse hâlâ sağ. Belleği zayıfladı, bacakları güç bela hareket ediyor, kollarına gelince, hâlâ demir mengene kadar güçlü.

Avladığı aslan leşinin başına gelen bir avcı gibi, her gün kestiği okaliptüs ağacının dev kütüğünün başına giderek etrafında dolanıyor, onu tepeden tırnağa inceliyor ve kütüğün üzerinde filizlenmiş her yeşil sürgünü koparıp atıyor.

"Bu sana ceza, katil," diye mırıldanıyor ağacın kütüğüne. "Tamamen ölmesen de bir daha asla filiz veremeyeceksin, asla."

Sonra kütüğün üzerine oturarak kucağına bir tahta yerleştiriyor, üstüne sokaktan ve bahçeden topladığı eğik büğük paslı çivileri yığıyor. Kendi adıma bu görüntüye çoktan alışmış olmam gerek. Oysa Rabinoviç'in küt parmaklarıyla ezerek düzleştirdiği çivi yığınını her görüşümde ağzım bir karış açık kalıyor. Sonra çivileri kumla parlatıyor, ilk günkü parlaklarına kavuşana kadar benzinle ovuyor.

* * *

Yataktan kalkarak, sedef kakmalı tahta kutuyu her zaman durduğu rafın üzerindeki yerinden alıp açıyorum.

"İşte örgü."

Saçın altın ışıltısı karanlığı delip geçiyor. Rabinoviç titrek kaba elini uzatarak, "*A shayne maydele*, güzel bir kız, değil mi Zayde?" deyip bir zamanlar kendisine ait olan saçları okşuyor.

"Kutuyu kapat Zayde, bir daha da onu benden saklama," diyor sonra.

Zayde kutuyu kapatıyor, Rabinoviç gidiyor ve sessizlik bir kez daha hüküm sürmeye başlıyor.

3

İkinci yemek daveti, Jacob'u her istediği yere götüren taksi şoförü aracılığıyla geldi. Rabinoviç'in çiftliğine gelen şoför, ahırın kapısını vurarak elime bir zarf tutuşturdu.

O sıralarda Jacob köyün dışında, Tivon civarındaki Meşe Sokağı'nda, şimdi bana ait olan büyük evde yaşıyordu. Taksisini sık sık otoyoldaki ağacın gölgesine park etmiş vaziyette, kendisini de köyün otobüs durağına oturmuş, insanları ya da

arabaları "Gelin, buyrun," diye selamlarken görürdük. Artık köye uğramıyordu.

Ona yürüyerek gitmeye karar vermiştim. Süt sağımından ve kahvaltıdan hemen sonra köyden ayrıldım ki acele etmek zorunda kalmayayım, yolda istediğim kadar oyalanabileyim ve ona gün batımından önce varabileyim.

Güz başlangıcıydı. Yol boyunca uzanan gergin elektrik kablolarının üzerine yüzlerce kırlangıç, bir müzik kitabındaki notaları andırırcasına dizilmişti. Yaz yolcularını taşıyan yüzlerce araba yoldan geçmiş, uçuşan anız desteleri havaya saçılmıştı.

İlk yağmur henüz düşmemişti ve vadi yatağındaki su öylesine sığdı ki, kenardaki kuru çamurda balık iskeletleri görünüyordu. Hayatta kalmayı başarabilmiş birkaçı, birtakım oyukların içine toplaşmıştı; öyle kolay birer av oluşturuyorlardı ki, kargalar bile yalıçapkınları kadar rahatlıkla yakalıyorlardı onları. O civarda bol rastlanan böğürtlenler, yaz sonu bakışlarını üzerime dikmişlerdi. Hevesle yürürken, dikenli kancalarına gömleğimi kaptırıyordum.

Vadiyi takip ederek köyün yakınlarındaki deney çiftliğine doğru ilerledim. O sıralar ziraatçiler değişik baharat çeşitleri yetiştirmeye çalışıyordu, oralardan sık sık insanın ağzının suyunu akıtan yemek kokuları yükselirdi.

Çiftliğin bitimindeki küçük vadiyi geçerek büyük çamların, bir zamanlar tepeleri kaplayan orman kalıntılarının arasındaki keçi yolundan tepeye doğru tırmandım. Dinlenmek için birinin gölgesine uzandım ve beraberimde getirdiğim sudan içtim.

Bu mekâna yabancı değildim. Çocukluğum bu iki ormanda geçmişti. Yakındaki orman, bizimle mezbaha arasında uzanan okaliptüs ormanıydı. İçinde tek tük karga çiftleri yuva kurar, şafak sökmeden önce çalı bülbülünün ötüşleri oradan işitilirdi. Kuyruğuyla bıraktığı kızılımsı işaretlerin izini sürmeyi öğrenmiş, yaşlı bir okaliptüs kütüğünde yuvasını keşfetmiştim. Budanmış kütüğün alt kısmından boy atan koparılmamış sürgünler, uzayarak yeşil, kuytu bir oyuk meydana getirmişti, bu da yalnızlık arayan kuşlar için biçilmiş kaftandı. Buralara getirilen sığır leşleriyle beslenen akbabalar ve toy kuşları görülü-

yordu gökyüzünde. Hatta birkaç sefer orada Menahem amcamı da görmüştüm, kimini tanıdığım, kiminiyse hiç görmediğim bazı kadınlara bahar notlarını okutuyor, kadınlar da gülüşüp duruyordu. Bu kadınların o meşhur şıllıklar olduklarına kalıbımı basarım. Ama Naomi çenemi tutmamı söylediğinden yengem Batşeba'ya bu konuyla ilgili tek kelime etmedim.

Daha uzakta olan diğer orman, şimdi Jacob'un evine doğru yürüdüğüm yolun üzerinde uzanan bir meşe ormanıydı. Çocukluğumda buraya da gelirdim, ama bu orman gözetleme kutumu götüremeyeceğim kadar uzaktaydı. Ben de kuru yapraklardan bir yatağa uzanıp gökyüzünü izlerdim.

İnsanların sofrasından dökülen süprüntülere tenezzül etmeyen ilkeli alakargalar burada konaklardı. Köye taşınan kardeşleri kadar meraklı ve cesurdular. Ama daha ufak tefektiler sanki. Kanatlarının maviliği daha az göz alıcı, yavrularıysa damarlı ve vahşi görünürdü. Meşe palamutlarını saklar, daha az uçar, dallar arasında görünmeden sekmeyi severlerdi. Sık sık gördüğüm kadarıyla, erkek kargalar köydeki kardeşlerinin çoktan vazgeçtiği bir alışkanlığı devam ettiriyordu: Birkaç farklı yuva yapar, dişilerinin onların arasından seçim yapmalarını beklerlerdi.

Eski dostum kargalar burada yuva yapmıyordu, ama kara tavukların sesi işitiliyordu. Erkekler, kara kostümleri ve turuncu gagalarıyla göz doldururken, mütevazı dişiler gri ve kahverengiler içinde olurdu.

"Çocuk yine mi ormanda?" diye bağırırdı Rabinoviç.

"Orada vahşi hayvanlar var," diye evhamlanırdı Jacob Sheinfeld. Çocukluğunun nehri hâlâ içinde akar, kuzey ormanlarının dehşeti, aç kurtların uluması aklından çıkmazdı.

"Hadi, kamyona atla da onu aramaya gidelim," derdi Globerman Oded'e.

Derken annem gülümser, "Ölüm meleği gelip Zayde adında küçük bir oğlan çocuğuyla karşılaşırsa," diye hatırlatırdı endişeli babalarıma, "derhal ortada bir hata olduğunu anlayıp başka yere gidecektir."

Ormandan, kuşların, yaprakların, küçük hayvanların ve rüzgârın sessiz, hamarat mırıltısı yükseliyordu. Ama ben girişine varır varmaz, ağaçkakanların uyarıcı feryatları çınladı ve her şey aniden derin bir sessizliğe gömüldü.

Yere oturup arkama yaslandım. Meşelerin tepelerinden dökülen sessizlik, çarşaf gibi bedenimi sarıp sarmaladı.

Örümcek ağları parıldadı, böcekler ağır aksak yürüdü, toprağı saran yaprak tabakasının altından, kuru bitkilerin usul usul mayalanışına işaret eden nemli bir ılıklık yükseldi. Yavaş yavaş sessizliğe alışan kulaklarım, artık onun katmanları arasındaki çatlakları ayırt etmeye başladı: Kuru meşe yapraklarının biteviye hışırtısı, gövdenin içinde ilerleyen bir kurdun çıkardığı kemirme sesi, bu mevsimde karınlarını doldurup Afrika'ya yapacakları kış göçü için kendilerini güçlendiren kumruların kursaklarında ufalanan tohumların sesi.

Orman yaratıklarının varlığıma alışıp sessizliğe son vermeleri için birkaç dakikalık hummalı bir kıpırtı ve gözetleme süresi geçti. Ağaçkakan, sessizliği yırtan hızlı gagalamalarıyla şehir çığırtkanı rolüne geri döndü. Metalik sesiyle çınlayan baştankaraları, çok geçmeden diğer orman yaratıkları da izledi. Dünya, yırtılan bir çuvalın içinden fışkıran binlerce cılız gürültüye bölündü.

Doğanın bütün sesleri, tıpkı bir saatçi dükkânındaymışım gibi, etrafımda tik tak ötüyordu. Mevsim saatinin küçük kolu yaz bitimini gösteriyordu: Ağustos böceklerinin son bağırtıları, sürülmüş tarlalardan yükselen ılık ve kurak toz kokusu, renkleri, cesaretleri ve ebatlarıyla yumurtadan kaç gün önce çıktığı anlaşılan yavru kekliklerin kanat çırpışları. Mevsim saatinin büyük koluysa günbatımını vuruyor, batı rüzgârları "saat dört, birazdan kuvvetleneceğim" diye fısıldıyor, yiyecek peşinde koşan kırlangıçların bağrışları gecenin yakın olduğunu muştuluyordu.

Annemin bana bu kolları okumayı öğrettiği zamanı anımsıyorum. Altı yaşındaydım ve ondan bana bir saat almasını istemiştim.

"Saate verecek param yok," diye yanıtlamıştı.

"O zaman ben de Globerman'a söylerim, o alır," demiştim. "O benim babam, istemediği kadar parası var."

Küçük yaşıma rağmen, bakımımı üstlenip bana hediyeler getiren ve benimle oynayan üç adamın konumlarını algılayabiliyordum.

Annem sessiz ama sert bir tonda, "Kimseden bir şey istemeyeceksin," demişti. "Senin bir baban yok, Zayde, sadece annen var ve ben de elimden geleni alacağım. Karnın tok, üstün pak, yalınayak da gezmiyorsun."

Sonra yumuşadı, elimi tutu, beni dışarı çıkararak, "Saate ihtiyacın yok ki Zayde," dedi. "Dünyaya bak, ne çok saat var."

Büyüklüğüyle, yönü ve soğukluğuyla sabahın dokuzunu vuran okaliptüs ağacının gölgesini; nar ağacının, martın ortasını gösteren kızıl yapraklarını; ağzımın içinde kımıldanıp altıncı yaşıma delalet olan dişi ve kendisinin kırkıncı yaşını gösteren göz altı kırışıklıklarını gösterdi bana.

"İşte, Zayde, böylece zamanın içinde olursun. Oysa bir saat, seni onun kıyısında tutacaktır."

Kulaklarımı tırmalayan ani bir hışırtı, içimden yükselerek gözlerimi açmaya zorladı beni. Bir kediydi. Bir ev kedisi geçmişti önümden. İnsan topluluğunun arasından bir süreliğine ayrılıp tarlalarda ve ormanda dayanıklılığını deneyen kedilerden biri. Çok iriydi, dev gibiydi, tüyleri siyah beyazdı. Orman yaşamının çetinliği, sırtını eski biçimine kavuşturmuştu ya, o zarafetin, miskinliğin ve binlerce yıla yayılan evcil yaşamın üstüne yapıştırdığı mahmurluk da hâlâ kendini belli ediyordu.

Karga yuvalarının bile etrafında gezinebilme yeteneğim sayesinde kedi beni fark etmedi. Ta ki kışkırtıcı bir sesle ona seslenip, "pisi pisi" diye çağırana dek.

Olduğu yerde kaldı, yeşil gözlerini bana dikti, neredeyse sesime teslim olup yanıma yaklaşacaktı.

"Gel pisi pisi..." Fısıltıyla çağırdım onu. Duyduğu insan sesi üzerine, yaklaşıp yaklaşmamayı bir kez daha düşünen kedi, zıpladı ve gözden yitti.

Ben de kalkıp uzaklaştım.

4

"Büyümüşsün," dedi Jacob, kapıyı açar açmaz.

Askerdeyken birkaç kez yazışmıştık, ama görüşmeyeli üç yıldan fazla olmuştu.

"Sen de büyümüşsün, Jacob," dedim.

"Yaşlandım," diye düzeltti gülümseyerek ve hemen ağzından eksik olmayan sözleri tekrarladı: "Buyur, içeri gel."

Yeni evi büyük, çok odalı ve öndeki çimenliği, arkadaki kocaman bahçesiyle bir hayli şıktı. Ama en çok hoşuma giden bölümü mutfağıydı. Orta yerinde büyükçe bir masa vardı, tavalar ve tencereler dolapların içinde saklı değil, raflarda asılıydı. Burada yaşanırdı işte. Ben de hem kendiminkinde, hem de başkalarının mutfağında oturmaktan hoşlananlardanım.

"Askerdeyken senin için kaygılanıyordum. Yolladığım mektuplara yanıt yazmadın."

"Benim için endişelenmen gereksiz. Ben Zayde adlı küçük bir çocuğum, unuttun mu?"

Gözü, böğürtlen dikenlerinin gömleğimde oluşturduğu söküğe takıldı.

"Çabuk," dedi. "Üstünü çıkar da onarayım. Sokakta bu şekilde gezilmez."

İtirazıma kulak asmadı ve gömleğimi çıkarana kadar başımın etini yedi. Bir iğneye ip geçirdi ve birkaç dakika içinde, beni hayretler içinde bırakan minik, düzgün bir dikişle gömleği onardı.

"Böyle dikiş dikmeyi nerede öğrendin?" diye sordum.

"Mecbur kalınca öğrenilir."

Tepedeki büyük, yeşil abajurun ışığını yansıtan, ilk yemeğimizden hatırladığım beyaz tabaklar masaya dizilmişti bile.

"Yemek, Zayde, yalnız ve yalnız beyaz tabakta sunulur; su, çay, meyve suyu ve şarapsa saydam ve renksiz bardakta," dedi Jacob kararlı bir ses tonuyla. "Bu tür şeylerin kuralları vardır. Eğer içinde mumlar yanan bir lokanta görürsen, sakın girme. Mumlar romantizm için değildir, aşçının gizleyecek birşeyleri

olduğuna işarettir. İnsan ağzına attığı lokmayı görmeli. Görmeli, koklamalı ve ağzının suyu akmalı. Ağızda altı tükürük musluğu vardır ve anında işleve geçerler. Tükürük gerçekten de muhteşem bir şeydir, Zayde. Gözyaşından da, vücuttaki diğer sıvıların hepsinden de muhteşemdir. Yerken özlemin, öperken aşkın, tükürürken nefretin belirtisidir."

Ben onun ikramlarıyla oyalanadurayım, Jacob tezgâhın başında dikilmiş, bir sonraki tabağımı dolduracak yemekle uğraşıyor, bir yandan konuşurken bir yandan da omlet, yeşil salata, limonlu siyah zeytin ve peynirden oluşan vejetaryen lokmalarını çiğniyordu. Kendine hazırladığı yemek, tabağıma koyduğu leziz yemeklere rağmen nedense beni cezbediyordu.

"İlk yemeğimizi anımsıyor musun? Üzerinden neredeyse on yıl geçti."

"Evet, ama ne yediğimizi bilmiyorum."

"Zavallı aşçı, değil mi?" dedi Jacob. "Onun pişirdiği yemekler ıslıkla çalınamaz, etler anlatılamaz, çorbasına karşılık gelen bir dans da yoktur."

"İyi de bir kitabı ıslıkla çalamazsın, bir ezgiyi de yiyemezsin," diyerek teselli etmeye çalıştım onu.

"Evet, yapabilirsin," dedi.

Sonra ekledi: "Bir ezgi daima daha önce dünya yüzünde var olmayan bir şeydir. Keman ile flüt, kuşların bile çıkaramayacağı sesleri çıkarır; ressam da tıpkı Tanrı gibi dünyada hiç var olmayan şeyleri resmeder. Peki ya yemek? Aşçı olsun olmasın, yemek vardır. Gün boyu ayakta dikilip pişirir, nihayet Pesah sonrası boy veren salatalığın lezzeti, onun kızarmış etinden lezizdir, üzerinde minik bir çatlakla siyah bir Santa Rosa eriği onun sosundan güzeldir, hatta bir dilim çiğ et bile onun bütün pişirdiklerine bedel olabilir."

Duvarda Rebecca'nın bir resmi asılıydı. Ara sıra gözü oraya takılır, ama tek kelime etmezdi.

Bir zamanlar, ben doğmadan önce, Rebecca Sheinfeld köyün en güzel kadınıydı. Öyle ki, o zaman henüz hayatta olmayan insanlar bile bugün onun hakkında konuşur. Öyle güzeldi ki,

artık kimse onun yüz hatlarını, saç rengini, gözlerinin gölgesini anımsamasa dahi, güzel olduğu gerçeği herkesçe bilinir.

Rebecca gençliğinde güzelliğinden ötürü fotoğraflanmayı reddederdi. Yıllar sonra geri döndüğünde, bu kez de geçkin yaşından ötürü reddetti. O günlerden geriye yalnızca tek bir resmi kaldı. Tivon'daki evin mutfağında asılı duran resim. Zamanın çarkları onu da bozdu, zira çerçevedeki Rebecca ne hikâyelerdeki, ne anılardaki, ne de düşlerdeki Rebecca'ya benziyor.

"Aşçı," dedi Jacob konuyu toparlayarak, "her şeyden önce bir çöpçatandır."

"Et ile baharat arasında mı?" diye sordum.

"Hayır," dedi Jacob ellerini önlüğüne kurulayıp karşımda çökerek. "Yiyecek ile onu yiyen kişi arasında."

"Hoşuna gitti mi?" diye sordu, kısa bir sessizlikten sonra.

"Çok."

"Demek ki çöpçatanlık işe yaramış. *Ess meyn kind.*"

5

Menahem amcam Judith'in yanıtını, *kibutz* kooperatifinde çalışan ve kendisinden keçiboynuzu satın alan bir adam aracılığıyla aldı.

Menahem zarfı açıp okudu, hemen ağabeyine koştu ve şöyle dedi: "Önümüzdeki hafta geliyor."

"Onun için özel birşeyler hazırlamam gerekir mi?" diye sordu Moşe, birden endişeye kapılarak.

"Tanımadığın bir kadın için asla özel birşeyler hazırlama," dedi Menahem. "Başarısız olursan ikiniz de hüsrana uğrarsınız. Yalnızca ona ait bir köşe, bir de günün belli bir bölümünde serbest kalmayı talep ediyor. Şimdi çocukları çağır, onlarla konuşmak istiyorum."

Naomi ile Oded'i oturtup, onlara yakında gelecek olan "kadın işçi"den söz etti. "Bu kadını tanıyorum, çok iyi birisi. Anneniz olmayacak. Sadece evinizde yaşayıp çalışacak. Size yemek pişirip elbiselerinizi yıkayacak ve ahırla çiftlik işlerinde

yardımcı olacak. Hepiniz için işler kolaylaşacak. Hem babanız için, hem o kadın için, hem de sizin için. Yakında gelecek, biz de tren istasyonuna gidip onu karşılayacağız."

O gece Rabinoviç sürüklenme sesleri ve tangırtılarla uyandı. Bahçeye çıktığında Oded'in, okaliptüsün alt dallarında tahtadan bir iskele inşa ettiğini gördü.

"Ne yapıyorsun?" diye sordu.

"Annemin ağacına bir yuva kuruyorum," diye yanıtladı Oded.

"Niye gecenin bir yarısı?"

"Yapmak zorundayım," dedi çocuk, ciddi bir ifade takınarak. "Kadın işçi geldiğinde evim hazır olmalı."

Judith'in gelmesine yakın günler su gibi aktı; son akşam, Moşe ile onun arasında yalnızca saatler kalmışken, Moşe dolaptan temiz giysiler çıkardı, ocağı yaktı ve banyo suyu ısıttı.

"Adamakıllı yıkanalım," dedi, koca elleriyle çocuklarını ovalayarak.

"Kadın işçi burada perişan, pasaklı insanların yaşadığını düşünmemeli," dedi Naomi.

Somurtuk ve mahzun Oded'in suya giren bedeni katı ve dik başlıydı. Naomi'ye gelince, yıkanmanın ve babasının dokunuşlarının keyfini çıkarıyordu. Ilık buharlar, sabun kokusu, kemikli sırtında gezinen havlunun dokunuşu, sıcacık, beklentili bir ürpertiyle sarıyordu bedenini.

Ertesi sabah Moşe çocukları okula yollamadı, süt sağdıktan sonra o da yıkandı - bugün hâlâ nasıl yıkanıyorsa öyle: Ahır tentesinin altında tahta bir sandığa çıkıp lastik bir hortum yardımıyla duş aldı. Sandığın üzerinde, nehirdeki kayalardan birinin üzerinde duran bir ayı gibi, elinde bir lif, ayağının yanında köpüklü bir kalıp sabunla dikiliyor, su bedeninden akıp gidiyordu. Sonra okaliptüsün kokulu gölgesindeki sağma taburesine çöktü, Naomi bir makas alıp babasının ensesinde uzayan ince, sarı lüleleri kırptı, kelinin etrafında uzayan saçları taradı.

"Artık hepimiz güzel olduk," dedi Moşe tabureden kalkarak. "*Dayosh*! Hadi, gidelim."

Arabanın kasasına bir balya saman fırlattı, Naomi de birkaç çuval yerleştirerek babasının yanına oturdu. Oded'se yol boyunca katırın dizginlerini tutma vaadiyle kandırılarak ağaçtan inip onlara katılmaya ikna oldu.

"Vadi dışında tüm yol." Babasının şartı da buydu.

Oded, tekerlekler, yollar ve yolculuklar söz konusu olunca deliye dönerdi. Henüz üç yaşındayken eline geçirdiği demir bir kasnağı direksiyon yapıp köy yollarında koştururdu, beşine geldiğindeyse dört köşesi tekerlekli bir tahta üzerinde manevra kurallarını öğrenmişti. Ambarın yokuşundan köy girişine kadar onun üzerine binip deli gibi inerdi.

"Römork dediğin nedir ki, epi topu bir at arabası!" diye güler hâlâ. "Biraz daha büyüktür gerçi, ama ben daha o zaman geri geri gitmeyi öğrenmiştim, gerçek bir at ve dingilli bir arabayla hem de."

Yıllardır, geceleri onunla birlikte çıkarım ve o koca tankeri geri geri sürüp döndürüşü hâlâ etkiler beni: "Sandığından daha kolay, ama göründüğünden daha zordur," diye açıklar bana. "Ama insanlar bu büyüklükte bir yük kamyonu sürmenin ne demek olduğunu anlamıyorlar. Şuna bak, şu boktan küçük arabaya... Kavşağın önünde yolumu kesiyor, aynama konmuş bir hamam böceği gibi. Bu aleti durdurmak için ne kadar mesafeye gerek olduğundan haberi var mı acaba? Amerika'da olsa kurşunu sıkarlardı kafasına. Orada kamyonlara öncelik tanırlar."

Vadiye vardıklarında, her zamanki sessizlik çökmüştü. Su usul usul akıyordu, sığ, saydam ve hoştu, bütün sular gibi o da anıları taşıyor, izleri ve kokuları silip yok ediyordu.

Moşe dizginleri oğlunun elinden aldı. Pekâlâ, dedi kendi kendine, Tonya'yı boğan su artık burada değil. Denize karıştı, buharlaşacak, bulut olup akacak, taşacak ve başka bir kadının boğulmasına, çocuklarının yetim kalmasına neden olacak.

Naomi ile Oded'in yüzleri babalarının aklından geçenleri okumuşçasına hüzünle doldu. Araba tekerlekleri tangırdayarak kanalın karşı yakasına ilerledi ve dipten yükselen çamur, suyu bulandırdı.

Oradan itibaren kavislenen yol, aşağı yukarı iki kilometre ilerde, daha büyükçe bir yolla birleşene dek vadi boyunca devam ediyordu. Çamurun içinde iribaşlar hoplayıp zıplıyor, uzun bacaklı tatarcıklar suyun yüzeyinde uçuşup duruyor, nehir yatağının gerilerinden işitilen lokomotif ıslığı balıkçılları ürkütüyor, duman bulutları seçiliyordu.

Üzerinde gri bir pamuklu elbise, başında mavi bir yemeniyle, gözleri ışıktan ve korkudan kısılmış bir halde, Judith indi trenden.

Dimdik durmasına rağmen öyle gergin ve ürkmüş görünüyordu ki, Moşe'nin yüreği acımayla ve korkuyla dondu. Çünkü kadının, kendisine yardım edecek yerde başına yük olacağından korkmuştu.

"Tek kuruşu olmadığı ilk bakışta anlaşılıyordu," diye anlatıyordu Naomi. "Ayağına eskiden beyaz olduğu belli olan partal bir ayakkabıyla çoraplar giymişti. O an onu sevdiğime karar vermiştim."

Onu karşılamaya gelen Menahem amcam, kocaman, eskimiş valizini elinden almak üzere davrandı.

"Hoşgeldin, Judith," dedi. "Bu, ağabeyim Moşe Rabinoviç ve bunlar da çocukları Oded ve Naomi. Sen de merhaba de Oded, 'Merhaba Judith, hoşgeldin,' de."

Judith, araba kasasına kendisi için yerleştirilmiş olan saman yığınına tırmandı. Dingillerin üstüne ayağını koyduğunda sol dizi yukarı kalktı, bacağının hareketindeki güzellik, elbisenin dökümüne yansıdı adeta. Çocuklar ona baktı, Moşe de katırın parlak sağrısına dikti gözlerini, orada geleceği okuyormuşçasına.

Vadiyi geçip evlerine doğru ilerlerken, Judith birden Naomi'nin elinin avucuna doğru kaydığını hissetti.

Moşe, otoyoldan ve köy yolundan değil de doğrudan tarlaların içinden geçerek çiftliğe varabilmeleri için arabayı döndürdü. Oysa herkesin haberi vardı, herkes bekliyor, izliyordu. Tarlalarda, ahırların penceresinde, perdelerin arkasında bekleyen gözler, yabani kasımpatı ve hardal bitkilerinin arasında,

altın sarısı sessiz dalgaları yararak seyrü sefer eden arabayı ve dikenli saman yığınlarına çökmüş, yorgun çehreli kadını açıkça görmüştü.

Çiftliğe vardıklarında Oded, "annesinin ağacındaki yeni evi"ne gideceğini söyledi. Moşe, Judith ve Naomi eve girdiler. O zamanlar evin iki odası, bir mutfağı vardı. Moşe, Judith'e geceleyin çocukların odasında yatabileceğini ya da hayli büyük olan mutfağa bir yatak atabileceğini söyledi.

"Eğer burada kalmanız kesinleşirse belki başka bir oda daha ekleriz," dedi Moşe, ama Judith karşılık vermedi. Bu sözleri bir vaat mi yoksa bir tehdit mi saydığı da anlaşılmadı, tek söylediği, sol kulağının iyi işitmediği oldu.

Moşe utanarak sağ yanına geçmeye çabaladıysa da kadın kalkıp bahçeye çıktı. Sözcükleri, Judith'in etrafında dolanıp bir açıklık ararken, beriki ahıra doğru yöneldi, birkaç çuvalın ve birtakım aletlerin dışında boş duran kuzeydoğu köşesine baktı, partal valizini yere bırakarak şöyle dedi: "Burada yaşayacağım."

"İneklerle birarada mı?" diye sordu hayrete kapılan Moşe.

"Burası benim için uygun," dedi Judith.

"Köyde ne derler sonra?"

"Temizler düzeltirim, sen de yatak ve elbiselerim için sandık getirirsin."

Sonra, ani bir küstahlıkla ekledi: "Bir zahmet duvara, şuraya ve şuraya iki çivi çakarsan, şu köşeden şu köşeye perde takacağım. Bir kadının kendini izleyen gözlerden, ona işaret eden parmaklardan uzak, tek başına kalabileceği bir köşeye gereksinimi vardır."

6

Albino, iki haftada bir külüstür kamyonetini çalıştırır, gizem dolu gecenin içinde ortadan kaybolurdu.

Şafak sökmeden önce gelmeye özen gösterir, "yemek haricinde ikramların da yapıldığı bir lokantaya gittiği" rivayet olu-

nurdu. Nitekim geri geldiğinde peşi sıra sürüklediği alkol ve kadın kokusu kanaryaları vahşileştirir, çiftçilere nara attırır, başı boş serseri köpekleri tarlalardan çağırırdı. Köydeki büro çalışanları, böyle gecelerin ertesinde onu karanlık odasında kendisiyle baş başa bırakıp, yeni işler vermek için şarabın mahmurluğunun ve kokuların etkisinin uçup gitmesini beklemenin daha iyi olacağını öğrenmişlerdi.

O gece *Malakh-fun-shlof* Jacob'un yatağını es geçmiş, Jacob şafak sökmeden önceki sessizlikte, sahibini evine geri götüren kamyonetin usul tangırtısını işiterek hemen cama sıçramıştı. Mat, turuncu ışıklar yayan farlar, tarlalarda çakır keyif daireler çizerek Jacob'u heyecanlandırmıştı.

"Bu vakitte orada neye bakıyorsun?" diye mırıldandı Rebecca yataktan.

"1931 yılı baharıydı," diye anlatıyordu Jacob. "O gece gözüme bir türlü uyku girmemişti. Ertesi gün de Judith geldi. O günü gayet iyi anımsıyorum. O zaman Rebecca'yla benim, üç yüz civcivimiz vardı ki bu o zaman için çok iyi bir sayıydı. Kendimize kadar birkaç kuluçka tavuğumuz, üç ineğimiz, portakal bahçemiz, bir sıra greyfurt, bir ceviz, bir elma bir de kayısı ağacı sırası, ufak bir de bağımız vardı. Her şeyi anımsıyorum. O sıralarda turunç bahçesinde çalışıyor, zararlı otları, kışın kuruyan dalları temizliyorduk. Tam Rabinoviç'in arabasının tarlaların içinde belirdiği an kafamı kaldırmış, onu görmüştüm. Ona nasıl aşık olduğumu sorabilirsin, Zayde, hadi sor, çekinme. Sana olup biteni harfi harfine anlatacağım, sonra sen dilediğin sonucu çıkarabilirsin. Rastlantıya bak ki, tam o sırada alnımı siliyordum, işte böyle. Sonra, rastlantı bu ya, başımı kaldıracağım tuttu, sonra sanki elim orada bir pencere açmış gibi onu gördüm. At arabası durmadan, bir gemi gibi süzülüyordu. İşte o an, tamamen rastlantı eseri, bulutların ortası yarıldı ve açılan gedikten güneş göründü. Tekrarlayıp duruyorum, olup bitenler hep rastlantıydı, ama bu kadar çok rastlantı biraraya geliyorsa, ortada bir plan var demektir, tıpkı kuşlar için kurulan tuzaklar gibi. Böyle bir tuzak dünyanın en basit şeyidir, Zayde, gelgelelim orada rastlantı eseri hem bir tuzak sandığı, hem bir

ip, hem bir değnek, bir kapak, hem de birilerinin koyduğu birkaç tahıl tanesi varsa, artık bütün bunlar rastlantı falan olmaktan çıkar ve kuş bile isteye tuzağa düşürülmüştür."

Çiçeklenen meyve ağaçları, parlak taç yaprakları ve buram buram kokular saçan nice görünmez duvarın ardında yarı saklı duran Jacob, yaklaşan arabayı izledi. Mekândan ve görüş açısından ötürü, Judith ona, yatağı olmayan uçsuz bucaksız bir nehrin üzerinde seyreden bir saldaymış gibi göründü.

Jacob'un aklı başından gitti. Porselen kadar kırılgan ve parlak olan ışık, tomurcuklanan ceviz ağacı dallarının gölgesini çizdi, tarlaları aydınlatıp fildişi enseyi, elin üzerindeki damarların mavimsi gölgelerini belirginleştirdi, dayanıklı bir ruhun, büyük acıların izlerini, güçlü ve narin ayak bileklerini gösterdi ve aşık olduğumuz anlarda olduğu gibi, Jacob'un yüreğinin derinliklerinden eski bir resim su yüzüne çıktı, aradığı eşi buldu.

Judith bir parça öne eğildi, hayalimde canlandırdığım kadarıyla, bahar rüzgârı elbisenin kumaşıyla oynaşarak onu baldırlarına yapıştırıp havalandırdı.

Jacob'un hakkı vardı. Bu tür tuzaklar basit olurdu. Güneşin üstünü örten bir bulut, buram buram tüten fani bir koku, kırılgan bir ışık açısı kâfiydi. Kadının görüntüsünün belleğin çerçeveleri içine girmesi için, ipin çekilmesi, kapağın düşmesi, tuzağın çalışması kâfiydi. Kader, mutluluktan yüreği pır pır eden kurbanını yakalayıp ayaklarını yerden keserek, vahşi inine böyle sürüklerdi işte.

"Ne oldu, Sheinfeld?" diye sormuştu Rebecca.

O zamanlar pek çok kadın gibi o da kocasına soyadıyla hitap ederdi. Kim bilir, belki de ilk adını kullanmış olsa, onun ruhuna daha iyi hitap edecekti ve hayatları daha farklı bir mecrada ilerleyecekti. Ne yazık ki, Köylü Papish'in deyişiyle, "O günlerde bu meseleleri umursayan kimdi kuzum?"

Jacob sarsılarak düşüncelerinden sıyrıldı.

"Hiçbir şey," dedi ona. "Hiçbir şey olmadı."

Titreyen eliyle alnını bir kez daha kuruladı. Sanki gelecekte orada peydahlanacak yara izini belli edercesine, bir parça kara çiftçi merhemi alnına bulaştı.

"Yalan söylemiyordum. Sahiden anlamamıştım. Olan biten hiçbir şeye akıl erdiremiyordum. Rebecca'nın evi terk edeceğini, Judith yüzünden çetin bir yaşama sürükleneceğimi, hiçbirini bilmiyordum."

Sonra Rebecca da Rabinoviç'in arabasını fark etti.

"Sen budalanın tekisin, Sheinfeld." Yüzü asılmıştı.

Sonra eğilerek eline çapayı aldı, tek kelime daha etmedi.

7

"Şimdi söyleyeceklerim için beni bağışla, Zayde, ama ara sıra Tonya'nın ben Judith'le tanışayım diye öldüğünü bile düşünürdüm. Böyle şeyler söylemek korkunç mu? Akıldan geçirmek bile korkunç. Ama aşk çok tuhaf düşüncelere gebedir, düşünceleri gemleyemezsin. Bu gerçeği en zalim kral bile bilir. Düşünce, kafadaki kafesin içindedir ve onu oradan çıkarmanın bir yolu yoktur, ama kafesindeyken ondan özgür bir kuş tanımam. Orada canının çektiğince şakır. Ben de o düşünceye öyle kapılmıştım işte, sonra da hemen atardım onu kafamdan, tıpkı yabani otları söker atar gibi, tek parçası sağlam kalmayana dek. Çünkü Rabinoviçlerde tam bir trajedi vardı. Çocuklar ağlıyordu ve ara sıra oradan tokat sesleri de yükseliyordu. Naomi'ye bir kez bile elini sürmemişti ama, Oded'e *flosk* attığında çocuk ağzını sımsıkı yumar, gıkını çıkarmaz, küçük kız onun yerine ağlardı. Zira, Zayde, senin de bildiğin gibi Rabinoviç bir çocuğa el kaldıracak biri değildir. Ama onunkisi gibi bir durumla karşı karşıya kalan kişi aklını kaçırıp tüm sabrını yitirebilir. Sırtında bunca yükü taşımaya hangi ademoğlu dayanır ki? Ev ve bahçe, mukfak ve ahır ve tarla ve turunçgil fidanlığı ve inekler ve çocuklar. Bir seferinde sokakta koşarak bana doğru gelmiş, bir derdi varmışçasına omuzlarımı kavramıştı. Gözlerinde yalnızca yaş vardı, omuzumu öyle sıkı kavramıştı ki parmaklarının izi bir ay kalmıştı. Sanırım Öküz'ü gözyaşları içinde ilk ve son görüşümdü bu. Tonya'nın cenazesinde bile ağlamamıştı. Rabinoviç ile ben, pek çok konuda ayrı

düşmemize, aynı kadını sevmemize rağmen, aramızda, annen köye gelmeden önce kurulan ve sonrasında da süren bir anlayış vardı. Onun yapısındaki insanlara şefkatle yaklaşırım. Kodima Nehri'nin kıyısındaki köyde ona benzeyen bir çiftçi vardı, bir *goy*, kutu gibi kısa ve tıknaz bir adamdı, eni boyuna eşit bir adam. Bu *goy* bir boğayı hadım edeceği zaman önce kendi alnıyla hayvana bir *zetz* vururdu, bam! Sonra bir bam daha, sonra bir daha... Derken boğa yere devrilip kalkar, sonra adam düşüp kalkar, boğanın gözleri yuvalarından fırlayıp dizlerinin dermanı kesilene kadar. Ardından, hayvancağız olan biteni algılayıp sersemliğinin nedenini çözmeye fırsat bulamadan, *goy* elinde bir bıçakla hayvanın arkasına yanaşmış olurdu. Boğanın acıdan bayılmasına ramak kalmışken, testisleri patates, soğan ve sarmısaklı bir tavayı boylar, hadım edilen her boğa gibi sabana koşulup tarlada çalışmaya başlardı: Yürür, sabanı ileri geri sürer, arkasına döner, sağına soluna hiç bakmaz. Birileri senin de yumurtalıklarını yese, Zayde, sağına soluna bakacak halin kalmaz. Tek yaptığın tarlanın üzerinde bir ileri bir geri seğirtmektir. Her neyse, emin ol, Zayde, o zaman Oded'e vurduğu fiskeden ötürü Rabinoviç kendinden korkmuştu. Bir gün korkunç bir şey yapacağından korktuğu için Judith'i işe aldı. Çünkü Rabinoviç gibi adamlar kendi güçlerinin farkında değildir. *Lappe* ile, bir ayı pençesiyle vurulan fiske, bir yetişkinin işini bitirebilir, nerede kaldı bir çocuk... Emin ol, Zayde, Tonya'nın ölümünden sonra Rabinoviç eskisinden daha çok güç kazanmıştı. Bu ara sıra başa gelen bir şeydir, yani adam dul kaldığında acının etkisiyle serpiliyormuşçasına güç kazanır. Orada böyle bir ağaç vardı, *goyim*'in ona ne ad verdiğini bilmem, biz *der blumendiker olman* derdik. Biraz Yidiş biliyorsun, değil mi Zayde? Annen sana tek kelime Yidiş öğretmedi mi? Bu gülünç. Zayde adında birisi ve tek kelime Yidiş bilmiyor. Neyse, boşver. *Der blumendiker olman*, açılıp saçılan dul demektir ve o ağaç, her yıl karda donar, tam anlamıyla ölür ve her bahar, harap gövdesinden bir yığın yeşil yaprak, taze sürgün fışkırırdı. Bazı dulların başına da bu gelir, tıpkı Rabinoviç'e olduğu gibi. Birdenbire açılıp saçılır, dişleri beyazlar, yü-

rürken büyük adımlar atar ve nefesini içine çektiğinde, zamanda ve mekânda çok uzakta olan kokuları alır, Zayde, bütün o acının ve soğukluğun etkisiyle kel başında bile birkaç tüy çıkıverir. Sana nasıl anlatsam, Zayde? Kimi zaman hüzün en esaslı gübredir. Bazıları burada ters giden birşeylerin olduğunu söyleyecektir - her şeye burun kıvıran birileri nasılsa hep çıkar - matemdeki bir adam bu kadar iyi görünmemeli, diyeceklerdir. Ama bana soracak olursan, Zayde, belki de bu bir insanın kendini tedavi etme yöntemidir. Bazen ruh bedenin doktorudur, bazense tam tersi. Onlar birbirlerine yardım etmeyecek de kim edecek? Bir gece, sen de on iki, ben diyeyim birde, karanlıkta dikilmiş, Judith'in gölgesinin ahırın penceresinde bir anlığına belirmesini beklerken, birden Rabinoviç'i evden bahçeye çıkarken gördüm ve ona gittiğini sandım. Ama beriki at arabasının altına girdi, ellerini sallayarak bağırdı ve inan ki arabayı bir ucundan tutup neredeyse yarım metre yukarı kaldırdı. Bir insanın bedeninde ne çok güç, ne çok öfke saklı olduğuna inanamazsın. Bir kadının hamileyken rahminde barındırabileceği her şey, acılar, anılar, pişmanlıklar, bir adamın kemikleriyle kaslarında saklıdır. O asla şişip kabarmaz, asla bir çocuk dünyaya getirmez, yalnızca içten içe katılaşıp ağırlaşır, içini taşla doldurur, karnına bir taş, bir taş daha, bir tane daha çöker ve doğuramadığı o çocuklardan ötürü adam bir taş ocağı haline gelir. Bir zamanlar böyle bir *shiksa* hakkında anlatılanları duymuştum, kırk beş yıl boyunca hamile kalmış, bir türlü de doğuramamış. Kendi adıma bu öykülere pek de inanasım gelmez, ama bunlar ne de olsa babamın anıları, bu nedenle inanmam şarttır. Babanın anılarına da inanmıyorsan -senin kanın canındır o- neye inanacaksın? O kıza on yedi yaşındayken değirmende çalışan bir adam tecavüz etmiş. Onu kolundan yakalayıp bir talaş çuvalının üstüne yatırmış, zorla üstüne abanmış. Zavallıcık gözündeki yaşları ve, afedersin, bacağındaki kanla karışık pisliği silmeyi başarınca, babasına gidip başından geçenleri anlatmış. Derhal yüzüne ardı arkası kesilmeyen şamarlar yemiş ve sonunda tek gözü kör olmuş. Adama gelince, kızın ağabeyleri tarafından ensele-

nip, samanlıktaki bir tırmığın dört dişini birden göğüs kafesine yiyerek ölmüş. Hamile kalan kız birkaç hafta içinde varil gibi şişmiş ve baba bu durumdan hoşnut olmuş, kız, *kurve*, artık bir koca sahibi olamayacağına göre hiç olmazsa ona tarlada yardım edip babasının yerine çalışacak bir erkek torun versinmiş. Aradan günler geçmiş, haftalar, aylar geçmiş, kız hâlâ bebeğini doğurmamış, dokuz ay geçmiş, on ay, bir yıl, iki yıl, dört yıl geçmiş, kızın karnı hâlâ buğday yığını misali şiş, göğüsleri karpuz gibi kocamanmış ve her sabah sarhoş adamlar gibi kovaya kusar, bütün gün sırt ağrısıyla elleri belinde gezermiş. Başlangıçta insanlar onun da yoncayı fazla kaçıran inekler gibi gazdan şiştiğini sanmışlar ve gazı olan ineklere yaptıkları gibi bir *trokar*'la onu da dürtmeyi denemişler, ama sorun gaz değilmiş. Elini dayadığında bebeğin tekmeleri hissediliyormuş. Ona neler neler yapmamışlar ki... Onu kiliselere, büyücülere götürmüşler, eski püskü paçavralara sarıp baş ucunda özel tütsüler yakmışlar, hahamımıza bile götürmüşler. Hahamımız da şöyle buyurmuş, Zayde - aynen şöyle demiş: Onu masaya yatırın ve, afedersin, apış arasına bir şişe içki koyun, zira bir *goy*, ister küçük olsun ister henüz doğmamış, içkinin kokusunu alınca deliğinden çıkacaktır. Derken böyle on yıl, yirmi yıl geçmiş ve kadın hâlâ hamileymiş. Babası ölmüş, annesi ölmüş, kendisi çoktan altmışına girmiş ve karnı hâlâ şişmiş, bebek içerideymiş, ne diyeyim, kırk yaşını aşmış ve hiç dışarı çıkmayan bir cenin. Şimdi, Zayde, annene neden aşık olduğumu anladın mı?"

"Hayır," dedim, bilinmeyenin verdiği tedirginlik içimde kıpırdanmaya başlamıştı.

"Ona neden aşık oldum?" diye fısıldadı Jacob huşu içinde.

Elindeki ekmek dilimi tabağın içinde hareket etti, büyüdü, Jacob'un gözleri bende bir kanıt, bir işaret ararcasına salatayla omletin üzerinden bana doğruldu.

"Biliyor musun, Zayde, şu taraftan bakınca bana benziyorsun, diğer taraftan *soykher*'e, buradan da bazen Rabinoviç'e. Yemeği nasıl buldun?"

"Yemek iyiydi," dedim, dudaklarım kurumuş bir halde.

"Pekâlâ, ona nasıl aşık olduğumu bilmek ister misin?" diye sordu üçüncü kez, sesi benimkine öyle çok benziyordu ki, bu soruyu sormamış olmama rağmen -en azından yüksek sesle- sanki benim sorumu yineliyor gibiydi.

"Çünkü bu, Kader'in buyruğuydu." Ciddi bir şekilde ayağa kalktı.

Tabağını lavaboya koydu, sırtını, benimkilere benzeyen düşük omuzlarını bana dönerek.

"Çünkü yukardan gelen bir Kader vardır," diye sürdürdü. "Sonra yandan gelen Kader, sana arkadan saldıran bir Kader, başkasının yakasını bırakıp sana musallat olan başkasının Kaderi vardır. Benimkisiyse en kötüsüydü, insanın kendi içinden getirdiği Kader. Tevrat'taki On Emir'i okuyan ve hemen ardından türlü günahlar işlemek için aklı çelinen biri gibi, ya da ilkyardım çantası aldığı dakika başına kazalar gelmeye başlayan biri, ya da evine kanarya alırken aşkın tuzağına düşen biri. Bu, insanın adı gibidir. Annen Zayde adında bir çocuğun asla ölmeyeceğini düşünüyordu, ben de sana diyorum ki, Zayde, Jacob adında biri aşkta çok çeker. Babamız Yakup'tan sabun tadıcısı Jacob Sheinfeld'e kadar böyleydi bu, on yılda bir onu ziyarete gelip onunla sohbet edesin diye sana yemek pişiren baban Jacob Sheinfeld için de böyle olmuştur. Biz Jacob'lar aşkta çok çekeriz işte. Babamız Yakup adını İsrail'e çevirdi de ne oldu? Görünüşte adı değişti, içindeki sorunlar kaldı. Zayde, tabağındaki her şeyi bitir, yoksa o çok sevdiğin yumurta sarısı tatlısını yiyemezsin. Ayrıca şunu da bilmelisin ki, ona aşık olmamam söz konusu değildi. Güneş buradan ışıdı, araba şuradan geldi, gözleri şuradan baktı, o an gözlerde de anılarda da ne olduğunu görürdün: Parlak, yeşil bir nehrin üzerinde bir kadın gemiyle süzülüyor ve tam o anda rüzgâr elbisenin kumaşıyla oynaşarak onu havalandırıyor ve gölge tam şuraya, boynuna düşüyor... Ona aşık olmamak mı? Suda yüzen bir sarı yaprak misali ona doğru çekildim. Şimdi, böyle bir şey tesadüf eseri olabilir mi? Sana soruyorum, Zayde, böyle bir şey tesadüf eseri olabilir mi?"

8

O gece, Judith'in köydeki ilk gecesinde, Rabinoviç'in gözüne uyku girmedi.

Uykusuzluk hastalığı çeken herkes gibi, o da kaderinin farkındaydı ve epey bir süredir mekanik bir biçimde sayfalarını çevirdiği, içindeki kelimeleri bile görmediği kitabı okumak da, eski anıları düşünmek de, Köylü Papish'in çitinden atlayan düşsel kazları saymak da işe yaramamıştı.

Her zamanki gibi saç örgüsünü, onun yerini söylemeden ölen Toniçka'sını ve hayatta olsaydı bunu söyleyip söylemeyeceğini ya da göstermiş olsaydı şu an hayatta olup olmayacağını bir kez daha merak ederken bir kez daha korku selinin ciğerlerini kapladığını hissetti. Derken gece yarısına doğru ahırdan yükselerek havayı kuşatan korkunç inilti işitildiğinde, Eğer, Olsaydı ve Olmasaydı kardeşler, tepesinde sürdürdükleri azap verici danslarına son verdi ve Moşe, Naomi'yi yataktan sıçrarken görerek kalktı.

İnilti öyle tuhaf, öyle şaşırtıcıydı ki, ilk başta onu bir kadının ağlayışına yormak olanaksızdı. Bir kurdun karabasanını, ya da rüyasında Globerman'ı sırıtırken gören bir sığırın bağırtısını andırıyordu daha çok.

Moşe vücuduna sardığı çarşafla bahçeye koştu, ama ahıra girmeye cesaret edemedi. Duvarın kenarında, karanlıkta bir iki dakika dolandı, sonra yatağa döndü; Naomi, "Neden titriyorsun baba?" diye sorana kadar titrediğinin farkına varmadı ve onu yanıtlamadı.

"Kimdi bağıran?" diye sordu Naomi.

"Hiç kimse," dedi Moşe. "Kimse bağırmadı. Şimdi uyu."

Şafak sökerken inilti kesildi, ahırın üzerindeki hava ağırlaştı, soluklaşarak yiten bir yıldızın ardından birbirine kavuşan bulutlar gibi.

Okaliptüs ağacından gri karganın ilk bağırtısı duyuldu, bülbül de şakıyarak ona katıldı. Şahinin ötüşüyle, sabah işlerine

koyulan bir mutfağın sesleri havaya karıştı. Moşe süt sağmaktan geri döndüğünde iki çocuğunu düzenli, temiz, limon kabuğu kokan bir masada otururken buldu, masanın üzerindeki tabaklarda Köylü Papish'in karısı Aliza Papish'in getirdiği peynirler vardı. Kadın hem iyi yürekliliğinden, hem de Rabinoviç'in işçisini köyün diğer sakinlerinden önce görme arzusundan gelmişti.

Üzerine tuz serpilmiş turp dilimleri, tabakları kırmızı beyaz renge boyamıştı. Zeytin ezmesiyle kızarmış yumurta kokusu sarmıştı etrafı. Şafakla birlikte Judith, Tonya'nın eski *taboon*'unu temizlemişti, yanan okaliptüs kabuğu kokusu bütün ihtişamı ve keskinliğiyle avluyu yeniden doldurmuştu. Ateşte pişen ekmek, masanın orta yerinde küçük bir zevk tepeciği gibi yükseliyordu.

"Şimdi annemin bir zamanlar yaptığı zeytin ezmesini yiyorsun değil mi? Halbuki reçel yemek istememiştin," dedi Oded homurdanarak Naomi'ye.

"Judith'in yemeğinin kokusunu alınca ağaçtan aşağı koşa koşa inen bendim sanki?" dedi Naomi.

Yemeği yedikten sonra okula gittiler, Moşe de ahıra dönerek Judith'in gösterdiği yerlere iki çivi çaktı. Judith perde halkasını nereden bulacağını sorunca, Moşe hemen eğilmiş bir halde bahçede dolanarak paslı çivi aramaya koyuldu. Bulduğu çivileri düzleştirip cilaladıktan sonra ahıra dönerek kadına kaç halkaya ihtiyacı olduğunu sordu.

Judith'in şaşkın bakışları altında çivileri parmaklarının arasında yuvarladı ve çok geçmeden bu yolla bitiştirdiği bir düzine halkayı, gerdiği ipin üzerine geçirdi. Perde asılıp gerildi, böylece badanalı duvar ile kumaş duvar arasında bir tür yalıtım odası oluştu ve oracıktan, vakit geçirmeden yükselen ferah limon kokusu, gübre kokan ağır havanın içine sızmaya başladı.

Judith demir somyaya bir bez serdi, öğleyin Naomi elinde morlu pembeli bir demet yabani yoncayla okuldan geldi. Çiçekleri bir teneke kaba yerleştirip ahırdaki sandığa koydu, üzerine de kısa bir not iliştirdi. "Judith'e."

"Peki ama köyde ne diyecekler?" dedi Moşe akşam yemeğinden sonra. "Seni yaşamak için ahıra yolladığımı mı?"

"Ya seninle evde yaşarsam, o zaman ne diyecekler köyde?" dedi bunun üzerine Judith.

Naomi masadaki ekmek kırıntılarını topluyor, Oded kımıltısız oturuyordu. Rabinoviç sessizdi; Judith'in, çığlıklarını işittiğinden haberi olup olmadığını merak ediyordu.

"Onlara keyfinin istediğini söyleyebilirsin, Rabinoviç," diye ekledi Judith. "Kimseye bir açıklama yapmak zorunda değilim."

Bulaşıkları yıkamayı bitirdikten sonra elindeki su damlalarını iki kararlı hareketle silkeledi, elini beline sarılı olan önlüğe kuruladı. O günlerde hemen hemen bütün kadınların yaptığı bu hareket, mutfak önlüğüyle beraber tarihe karışmış olmalı, artık bu hareketi yapan yok.

"Hadi, inekleri nasıl çözeceğimi göster bana."

Dışarı çıktı, utangaç Moşe onu takip ederken "Bu hiç iyi değil," diyerek bir kez daha konuyu açmaya çabaladı, Judith berikine dönerek şöyle dedi: "Sen iyi bir adamsın, Rabinoviç. Başka bir adama güvenmezdim, ama ben burada yaşayacağım."

Demir boyundurukları çözdüler, Moşe sağmal ineklerin sağrılarına şaplak atarak, "Dışarı! Dışarı!" diye bağırdı ve onları avluya kovaladı.

Judith de aynısını yaptı, sonra başındaki mavi yemeniyi çıkardı, perdeyi çabucak çekti, saçının çıkardığı elektrik kıvılcımlarıyla demir tel üzerindeki metal halkalar şöyle diyordu: "İşte bu kadar."

Moşe gerek olmamasına rağmen bir kez daha bağırdı: "Dışarı! Çıkın dışarı kemik torbaları!"

Bir süre daha perdenin öte tarafında beklemeyi sürdürdü, sonra kulübeye döndü, yatağına uzandı ve bekledi.

9

Rebecca Sheinfeld, Zihron Yakov'da yaşayan Schwartz ailesinin güzel kızlarının içinde en güzeliydi.

Sadece Celile'nin köylerinden ve kendi memleketlerinden değil, Yahudiye'nin uzak köylerinden, Hayfa'dan, Tel Aviv'den bile damat adayları çıkıyordu ve erkekler onun yüzünden, çöllerde vaha arayan bedeviler gibi Zihron Yakov'a akın ediyordu. Aralarında seyisler, şarapçılar, genç öğretmenler, çiftçi çocukları olurdu. Geceleri samanlıktan aldıkları tahılı kavurup yerler, şaraphaneden arakladıkları şarabı yudumlarken mandolin çalarlardı.

Oraya kadınlar da giderdi, zira arzunun ve bitkinliğin etkisiyle dizleri titreyen, yeni günle hayal kırıklıkları aydınlanan erkekleri, en savunmasız ve yumuşak anlarında yakalamak için kaçırılmayacak bir fırsat olurdu. Rivayet olunduğu kadarıyla Rebecca sayesinde birçok çift dünya evine girmişti.

Babası her gece kızını odaya kilitler, tavanarasındaki odaya kapanır ve yanında bir küp su, baş ucunda hışırdayan hurma ağacı, elinde tuz taneleriyle doldurduğu tüfeği, nöbet tutardı.

Pencereden taliplerine bakan Rebecca, hem kendine hem de onlara acırdı. Ama bir akşamüstü kasaba gittiğinde, hurma ağaçlarının yanında Jacob Sheinfeld'le karşılaştı. Beriki bir hafta kadar önce Eretz İsrail'e göç etmiş, oranın, güzelliğiyle meşhur kızından bihaber, Zihron Yakov'a taşınmış bir işçiydi.

"Tecrübelerime kulak ver, şehri sakın terk etme," demişti annesi, Rebecca Jacob'la evlenip Kfar David adında yeni bir yere taşınma niyetinde olduğunu söylediğinde. "Küçük bir yerde yaşamak güzel bir kadın için en kötü kaderdir."

Köylü Papish'ten bu lafın manasını açıklamasını istediğimde bana her yerin ancak kendine göre bir güzelliği kaldırabileceğini, bunun o yerin büyüklüğüne, sakinlerinin sayısına bağlı olduğunu söylemişti.

"Kudüs," demişti, "bir düzine güzel kadını sindirebilir. Moskova'ya yetmiş beş güzel sığar, ama köye gelince, bir kadın yeter de artar bile." Sonra bu durumu, boyutlarına ve ağırlıklarına bağlı olarak hayvanların yılan zehrinin etkisinden kurtulma gücüne benzetmişti. "At yaşamaya devam eder, ama köpek ölür."

Yaşadıkları zamana ayak uyduramayan bir yaradılışa sahip

bütün insanlar gibi Köylü Papish de huysuz ve geçimsiz biriydi. Bir yandan güzellikten pek çok kadının nasibini almasının iyi olacağını savunur, öte yandan güzelliğin dağılmamasının, Havva ananın kızları arasında eşit ve adil bir biçimde bölüştürülmemesinin çok daha isabetli olduğunu söylerdi.

Rebecca Jacob'la evlenerek Kfar David'e gitti ve birkaç gün içinde annesinin kehaneti doğrulandı. Ne yeni yurdunda, ne de evliliğinde huzur buldu. O, köye ayak basar basmaz köydeki erkekler uykularından oldu, onun hakkındaki düşleri uykusuzluktan daha bitkinlik vericiydi, uyanıkken ona bakmaktansa düş kurmayı yeğliyorlardı.

Ve o gün ya da o gece
kavga kıyamet koptu
kadın ile
kocası arasında

Çorap eğiren kadınlar fısıldadı
duyulmamak için usulca
ve yaşlı adamlar sağı solu dikizledi
sakallarını sıvazlayarak usulca

Köydeki bütün kadınlardan güzel olduğunun bilincinde olan Rebecca da annesinin sözlerini anımsayarak evden pek az çıktı. Kendine en çetin ve berbat işleri seçti. Saçını fırçalamadı, köy merkezine inmek zorunda kaldığında kocasının iş giysilerini kuşandı. Ama bu onun cazibesini artırmaktan başka işe yaramadı, diye anlatıyordu Köylü Papish, güzellik gerçeklik gibi bozulabilir bir şey değildir, Rebecca'nın yürüyüşü güzel bir kadının yürüyüşüydü, kırpışan kirpikleri güzel bir kadının kirpikleriydi, dudaklarının arasından çıkan "p" ve "m" harfleri, dilinin ucundan dökülen haşarı "l" harfi, güzel bir kadının ağzından çıkıyordu.

O yürüdüğünde, üzerindeki kaba gri kumaş, köyde eşi benzeri görülmemiş bir kuş kanadı misali, baldırlarını sarardı. Rüzgâr kumaşla oynaştıkça, kalçalarıyla göğüslerinin, önün-

deki tepeciğin biçimini alan elbise, güzel bir kadının hatlarını çizerdi.

Ama Rebecca bu basit şeyleri kabul etmeye yanaşmıyordu ve kocasını Rabinoviç'in arabasında, yorgun bedenini öne eğmiş, rüzgârın elbiseleriyle oynaştığı, ışığın damarlarını aydınlattığı kadına bakarken gördüğünde, Rebecca içten içe, belki de gereğinden fazla ihtiyatlı davranıp kendi elleriyle çekiciliğini yok ettiğini düşündü.

Zihninde bazı şeyler, küçük ipuçlarıyla, belirginlik kazanmaya başladı. Çizgiler çekildi, boşluklar dolduruldu. Vadideki Tonya, albino ile kuşları, yangın, gelincikler, kasımpatı denizi üzerinde seyrü sefer eden kadın. Rebecca bütün bunların sadece bir başlangıç olduğunu biliyordu, tıpkı baş veren tomurcuklar gibi, bunlar da gelecekte olacakların girizgâhıydı. Peki bunlardan sonra ona ne olacaktı, diye soruyordu yüreğinde. Bunlardan sonra onun başına neler gelecek, o zaman onu kim izleyecekti?

Akıllı bir kadındı, geleceği görebiliyor, her şey bütünüyle su yüzüne çıkmadan olacakları kestiriyordu. Merakla karışık bir korkuyla, olacakları beklemeye koyuldu.

10

Bazen, beyaz bahriyeli üniformasıyla zarif bir İngiliz subayı, tıkırdayan arabasıyla köyümüze gelirdi. Albino muhasebeciye gider, ondan kuş satın alırdı.

Bir gün başka bir konuk çıkageldi. Doğu tepelerinin arkasındaki Arap köyünden gelen kör bir saka kuşu avcısıydı bu. Kendinden emin adımlarla doğruca Yakobi ile Yakoba'nın kulübesine yöneldiğinden, kimse onun kör olduğunu fark etmemişti.

Arap kapıyı çaldı ve albino, pek âdeti olmadığı halde, hemen açtı.

"Yolu nasıl buldun?" diye sordu.

"Tıpkı kaynağa ulaşana dek nehir yatağını izleyen biri gibi ben de kuşların izini sürdüm," diye yanıtladı kör adam. Sonra mem-

nun bir ifadeyle ekledi: "Hem de bir kez bile tökezlemeden."

Kanaryaların şakımalarını dinledi ve albinoya, *fellahin*'in saka kuşlarını ve *bandook*'ları *umbuz*'la beslediğini söyledi.

"Yani kenevir tohumu," diye açıkladı. "*Bandook* keneviri ağzına alır, kafeste olduğunu unutur, sonra mutlu olur ve tıpkı bir güvey gibi öterek dünyanın anasını satar."

Saka avcısı, bir sonraki ziyaretinde birkaç *bandook* -vahşi saka ile kanarya melezi bir kuş- ve mutlu mutlu şakımalarını sağlayan kenevir tohumları getirdi.

Katırlar gibi *bandook*'lar da yavrulamaz, dolayısıyla yılların evcilleştirmesine ve esaretine rağmen kanlarındaki vahşilik seyrelmez. Onları besleyenler, üstün soy ağaçlarıyla böbürlenemez, ama *bandook*'ların renkleri daima iç açıcı, şarkıları daima şendir. Güzellikleriyle büyülenen albino da, onları kenevirden bile keyifli besinlerle beslemeye karar verdi.

Bahçesine haşhaş ekti ve bitki saplarından özsuyu çıkarmaya başladı. Saplarının tepesinde kızaran büyük çiçekler boy atarak bahçeyi günah yüklü bir ihtişamla alevlendirdi ve bütün haşhaşlar gibi onlar da en sert fırtınalarda bile usul usul dalgalandı.

Jacob haşhaşları izledi, *bandook*'lara ve kanaryalara kulak verdi, Rabinoviç'in çiftliğine çalışmaya gelen kadını bir türlü aklından çıkaramadı.

Haşhaşın ilginç bir özelliği vardır: Onlara bakan insan gözlerini başka yöne çevirse bile görüntüleri silinmez. İnsan gözlerini yumduğunda bile kırmızı siyah renkleri orada kalır. Jacob da onlara baktı, yaptığı bu deneylerin ne denli tehlikeli olduğundan habersiz, gözlerini yumdu, açtı, gözleri kapalı bekledi.

Judith'in köye gelişinden birkaç ay sonra, bir gece yeşil külüstür kamyonet kendinden emin bir şekilde dosdoğru ahıra girdi. Bir bebek kadar canlı ve ayık bir şekilde inen albino, aracın arkasından çimento ile alçı dolu çuvallar, tuğlalar, kerestеler ve demir bir yapı iskelesi indirdi.

Jacob çitlerin ardından gelen seslere kulak vererek karanlığa doğru baktı. Albinonun beyaz başı karanlığın içinde yüzen bir şamandıra gibi parıldıyordu, faaliyetin ritmik gürültüsünden

anlaşıldığı kadarıyla muhasebeci işinin ehli bir inşaatçıydı ve kediler gibi karanlıkta görme yeteneğine sahipti.

Birkaç gün boyunca Jacob inşaatı seyretti, albinonun da kendisini izlediği, hatta ona göre davrandığı kanısına kapıldı. Sahiden de bir gece albino, dinlenmek üzere bahçesinde oturup kitabının sayfalarını çevirdi, esnedi, içkisini yudumladı ve birden koyu gözlüklerini çıkarıp Jacob'a gülümsemeyle noktalanan uzun, kırmızımsı bir bakış yolladı.

Jacob'un bedenini ani bir heyecan dalgası sardı, korkudan olduğu yere çakılıp kaldı.

"Bütün gün o çitlerde ne arıyorsun?" diye sordu köyün en güzel kadını.

Sesinde öfkeden eser yoktu, hatta merak bile yoktu, yalnızca korku ve endişe vardı.

"Hiç," dedi Jacob.

Geceleyin kocasının kalp atışlarını, içine türlü arzular fısıldayan yılanların sözlerini duydu. Gün ışımaya dururken de, kuşların kötü kehanetlerini işitti. Güzelliğine sarınmış, korkularının harmanisine bürünmüş halde bir başınaydı, annesinin yıllar önce söylediklerini şimdi idrak ediyordu: Güzel kadınların kadın dostu olmaz.

Köylü Papish, Rebecca'nın köydeki ilk günlerinde kadınların onunla arkadaşlık etmek için heveslendiklerini anlatmıştı. Kimi onu güvenli bir mesafeden gözetliyor, kimiyse, soluduğu havayı içlerine çekmeye çalıştıklarının farkında olmaksızın, ona yaklaşmaya, koluna dokunmaya, ağızlarını aralamaya cesaret ediyordu.

"Sonra, güzelliğin bulaşıcı bir hastalık olmadığını anladıklarında, ondan uzaklaştılar," demişti.

Ama o bile, Jacob'un yüreğini yakalayan aşk gücünü, içinde boy verecek o vahşi dalları görememişti.

Abigail ile Sarah
Leah ile Yael
kasabadaki herkes
onun kokusunu sarınmıştı

Köylü Papish, parmaklarıyla dizimde tempo tutarak, sesini yükselterek Rebecca için şarkı söylemişti.

11

Kimse, Rabinoviç'in işçisinin yüreğinde ne taşıdığını, eteğindeki taşları bilmiyordu.

Herkes onu kendi gözleriyle seyrediyor, bir sırrı açığa vuracak, birşeylere işaret edecek ayrıntıları arıyordu: Değişik bir yemek, farklı bir koku, çamaşır ipinde sallanan ve birşeyleri eleveren yabancı bir kumaş parçası.

Oysa ahırdan yükselen çığlıklar dışında bir şey yoktu, bu da elbette hiçbir sırrı çözmüyordu.

Kadınlar, tıpkı bir çakalın yüksek çalılıkları yarıp geçtiği zamanlarda tarla farelerinin çıkardığı korku dolu fısıltılar gibi, sessiz bir anlaşmayla birbirlerini uyarıyorlardı.

Ama Judith'te kimseyi korkutacak bir şey yoktu. İstemeden çevresine ördüğü bir gizem halesi vardı, bir de çalışırken elleriyle yaptığı kısa, kokular saçan hareketler, Naomi'yle karşılıklı dokunuşları, her gittiği yere taşıdığı, bazen kireç kadar donuk, bazense üzüm kabuğu kadar saydam olan o inatçı zırhı vardı.

Ne tırmık ne dizginler, ne iğne ne de kepçe yabancıydı eline. Çok geçmeden süt sağmayı da öğrendi. Başlangıçta, her acemi gibi yalnızca işaret ve baş parmağı arasında sağıyordu. Derken inekler onun dokunuşuna, kendisi de onların yakınlığına alışınca, Moşe ona memeyi peş peşe sıkarak, dört parmağıyla birden sağmayı öğretti. Harcadığı çabadan ötürü kolları ağrıyor, parmakları titriyordu, ama sonra sonra kasları güçlendi, kovanın dibine akan sütün dolgun sesi, sütü sağanın deneyimli bir el olduğuna işaret eder oldu.

Sayfaları çevrilen bir kitap gibi, ahırın gizemleri peş peşe açıldı Judith'e. İnek tekmelemeye niyetlense, hayvandan bile önce anlardı bu niyeti. İki ihtiyar sağmal ineğin neye huysuzlanacağını bilir, hasta bir buzağının sağrısında, burnunun üze-

rinde saklı olan tüm ipuçlarının manasını çözebilir, hatta inekler arasındaki hiyerarşiyi bile anlardı.

Birkaç ay sonra Rabinoviç, Judith'ten, kızışmış bir ineği çiftleştirmek üzere Menahem amcalarınkine yakın komşu bir köyde oturan Samson Bloch'un çiftliğine götürmesini istedi.

Samson Bloch işinin ehli bir sığır besicisiydi. Kenevir çorbası, zeytinyağı ve çırpılmış yumurtadan oluşan basit bir karışım sayesinde pek çok kereler bir sığırı dizanteri illetinden kurtarmıştı. Karışımın içindekileri herkes bilirdi bilmesine, ama hangi sırayla karıştırılacaklarını, ısıyı ve katılması gereken miktarı bilen tek kişi oydu.

Bloch, bir hayvanın ağırlığını bir bakışta saptama yeteneğiyle Globerman'la boy ölçüşürdü. Sığırları ve tayları veterinerden daha iyi hadım ederdi. Kesilmiş yumurtalıkları, rivayet olunduğu üzere, albinonun yiyecek haricinde başka şeyler de bulduğu, Hayfa'daki malum lokantaya satardı.

Gordon adında damızlık bir boğası vardı, Bloch herkese, "Gençler gibi çalışan ihtiyar bir boğa," diye söz ederdi ondan.

"Yolda hiç sorun çıkardı mı?" diye soruyordu şimdi Judith'e.

"Biraz sinirliydi," dedi Judith.

"Gordon'la buluşmasından sonra eve bir bebek gibi döner," dedi Bloch. "Bir gelin kadar sessiz ve mesut olacaktır."

Judith akşamüstü ineği ahıra geri getirdiğinde diğer ineklerin ona farklı baktıklarını fark etti ve kendi kendine gülümsedi. İnekleri seviyordu, onlar kendisine kuşkuyla yaklaşmıyor, sağır kulağına konuşmuyor, nereli olduğunu soruşturmuyor, saman balyaları arasında sakladığı bir şişe içkiden aldığı yudumları görünce kaş göz işareti yapmıyorlardı.

Geceleyin, gelecekte annem olacak kadının içinden kopan çığlık, boğazını yırtıp kendisini uyandırdığında, inekler hantal kafalarını çevirip sabırlı gözlerle ona bakar, sonra yeniden pineklemeye, geviş getirmeye koyulurlardı.

12

Köyün öte yakasında, albino gece inşaatını sürdürüyordu.

Birkaç hafta içinde, Yakobi ile Yakoba'nın eski kulübesinin yanında beton zemini, çift kaplamalı tahta duvarı, beyaz badanası, kireç boyalı arduvaz çatısı ve sıcak günlerde içeriyi serinletsin diye konmuş fıskiyesiyle yeni bir oda ortaya çıktı. Bu oda kanarya beslemek içindi. Pencere kafesleri bir kedinin ya da yılanın içeri sızmasını engelleyecek kadar sıktı. Muhasebecinin pencerelere yerleştirdiği kepenkler, hem kulübenin sakinlerini kör olmaktan koruyacak, hem de etkili bir havalandırma sağlayacaktı.

Albino inşaatı bitirdikten sonra Jacob'un kapısını çaldı.

Rebecca kapıyı açtı, misafiri görünce yüzü asıldı. Ama albino, kadının omuzları üzerinden gördüğü Jacob'a, "kuşların yeni evi"ni ziyaret etmek isteyip istemediğini sordu.

Yeni odanın içi şimdiden sıcak, tozlu bir kokuyla kaplanmıştı, kuş ve tavuk besleyen herkesin aşina olduğu, talaş ve tüy kokusu. Yeni kuş yuvasında kafes yoktu, kuşlar açık alanda uçuyorlardı. Muhasebeci, Jacob'a, yuva malzemelerini ortalığa koymak niyetinde olduğunu ve ticarî amaçlı çiftleştirmeler için kuracağı ayrı aile bölmeleri dışında, kuşları çiftleşmeleri için özgür bırakacağını söyledi.

Jacob içeri girdiğinde irkilen kanaryalar, uçuşup kanat çırptı.

"Sana alışıp çok geçmeden sakinleşeceklerdir," dedi albino.

İlerleyen günlerde zaman zaman Jacob kulübenin kapısını "parmak ucuyla tıkırdatıp" içeri girdi, seyretti, inceledi. Bir çırağın hevesi ve adanmışlığıyla, kuşların yumurtadan çıkışlarını kaydeden albinoya yardımcı oldu, yemlikleri ve yumurtlama bölmelerini temizledi, su ve yem kaplarını yıkadı.

"Kendi kümesinde yapman gereken her şeyi onun kuşları için yapıyorsun," dedi bir gün Rebecca, Jacob ona baktı, yanıt vermedi.

Albino ona kanarya yemini oluşturan tohumları tanımayı öğretti: Şalgam ve turp, kenevir ve arpa. Katı yumurta, havuç

ve patatesi ezip yem yapmayı gösterdi. Haşhaşları sütün içinde ezerek, "sindirimleri hassas olan" ötücü kuşları beslemeyi öğretti.

Sonra erkek kuşların çiftleşme zamanlarına has ötüşlerini ayırt etmeyi öğretti. Deneyimli besiciler bunun bir aşk şarkısı olmadığını bilir, bir yuva kurabilmesi için kuşa jüt ve yün kırpıntısı verme vakti olduğunu anlarlardı.

Dişiler, yeni yuvayı desteklemek için, palazlanan yavru kuşların tüylerini yolmaya meyilli olduğundan, albino yavruları erkeklerle birlikte güvenli bir yere yerleştirirdi.

"Şu güzel tüylere bir bak," derdi.

Sahiden de yavrular babalarının himayesine geçince, erkekler katı ve adanmış birer eğitmen haline gelir, ufaklıkları besleyip onlara ötmeyi öğretmek için canlarını dişlerine takarlardı. Jacob bütün kuşların bu şekilde davranmadığına dikkat çektiğinde albino hayrete düştü, çünkü beslediği kanaryalar haricinde hiçbir kanatlı yaratığı tanımıyordu. "Bir kazla bir kargayı bile güç bela ayırt ederdi."

Jacob ona leyleklerin, kazların ve turnaların tek eşliliğinden söz etti, karganın meşhur sadakatini anlattı. Hatta bir zamanlar Menahem Rabinoviç'ten işittiği bir şeyi de anlattı: "Eski Mısırlılar evlilik yaşamını sembolize etmek için karga resmi çizerlerdi."

Albino kış mevsiminde eşleriyle çiftleşmekten ürküp çekinen sakaların alışkanlıklarını dinlemekten hoşlanıyordu. Dişiler güneye göç ederken, erkekler soğuktan, yalnızlıktan ve arzudan buz keserek Avrupa'da kalırlar. Bazıları sonradan dişilerine katılır, bazıları da dişileriyle ancak baharda buluşur.

"Bir erkek için yaz mevsiminde yalnızlık sorun değildir," dedi Jacob. "Gelgelelim kış bastırdığında durum bambaşkadır. Asıl o zaman yalnızlığın ne olduğunu öğrenir. Sonra dişisi güzelleşmiş, yorulmuş, aşkla, güneşle, öykülerle dolup taşmış halde geri döndüğünde, erkek aşkın ne muhteşem şey olduğunu anlar."

Sakaların yaşam tarzı muhasebecinin tombul yüzünü tatlı bir ifadeye bürüdü.

"Baharda buluşurlar," diye tekrarladı. "Bir çift için baharda buluşmak çok sevimli ve akıllıca."

Jacob kanaryaların da eşlerine çok sadık olduğunu belirttiğinde albinonun yüzünü pembe, alaylı bir gülümseme kapladı. "Aynı kafese kapatılan bir çiftten başka ne beklenir ki?"

Haşhaş saplarından akan beyaz su toplandı, yoğunlaşıp koyulaştı. Sonra sararıp buruşan kırmızı, ipeksi taç yapraklar dökülünce haşhaş dölleri şişti, kararıp sertleşti. Gece çökünce dışarı çıkan muhasebeci, eline bir çengel alıp sertleşen kapsülleri koparak parmakları arasında ezdi. Küçük kara tohumları, yoğunlaşan özsuyun içinde pişirdi ve lapasıyla kuşlarını besledi.

Birkaç haftada bir Hayfa'dan gelen bahriyeli subay, birkaç çift kuş alır, onları küçük arabasına yüklerdi.

"Zavallı kuşlar," diye sesli sesli düşündü albino, subay gittikten sonra. "Artık Mısır yolcusu oldular."

Kanaryalarından birinin arkasını ılık yağla silerek şöyle dedi: "Bunun ishali var, Jacob. Bugün ona hiç havuç ve patates verme, yalnızca katı yumurtanın beyazıyla bir parçacık haşhaş tohumu."

Jacob'a tarım işini bırakıp kendisini kanarya besiciliğine adamasını teklif etti.

"Seni iyi geçindirir," dedi.

"Ama köyün düşünce tarzına aykırı," diye yanıtladı Jacob onu.

"Ha tavuk ha kanarya, ikisi de kuş değil mi?" dedi albino.

"Aynı şey değil," dedi Jacob.

"Saçma," dedi albino. "Sana bütün bildiklerimi öğreteceğim, sonra ben gideceğim, sen kalacaksın."

"Nereye gideceksin?" diye sordu Jacob endişeyle.

Ama albino sabırsızca gülümsedi, Jacob'dan köy merkezine inerek kendisine bir musluk almasını istedi.

"Hadi, çık," diye iteledi onu. "Ha kapandı ha kapanacak."

Jacob merkeze indiğinde Rabinoviç'in Judith'ini çiçekli elbisesi ve mavi yemenisiyle dosdoğru kendisine yaklaşırken gördü. Tıpkı düşlerindeki gibi ona bakarak yaklaşıyordu. Daha

önce böylesine beklenmedik, boş bir sokakta rastlaşmışlar mıydı? Dosdoğru kendisine gelirken... Karşılaşacakları noktayı hesaplamak istedi, ama yapamadı, çünkü ayakları kendi adımlarını sayarken, gözleri onunkileri sayıyor, beyni her ikisini toplarken yüreği toplamı ikiye bölüyordu.

Aralarındaki son metrede cesaretini toplayarak hatırını sordu, hatta, "Adım Jacob," diye kekeledi.

"Biliyorum," dedi Rabinoviç'in işçisi, yoluna dümdüz devam ederek.

Yüzü öyle yakındı ki, Jacob'un bayılması işten değildi. O yakıcı bakış, uçarcasına geçen yüzün yandan görünümü, beyaz bir boyun, topuklar. Elbisesi bacaklarına yapışmış, sırtı dimdik, yürüyerek uzaklara yitti.

13

Jacob tahta bir kepçeyle karıştırdığı tencereye eğilerek kokladı.

"Lezzetin sırrı nerede saklıdır, Zayde? Her şeyin taze olmasında. Her şeyin hafif olmasında. Sadece dokunmada. Birini diğerinin üzerine koymada. Yemeğin, katılan baharatta saklı olduğunu göstermede: Tanıştığımıza sevindim, ben patates, tanıştığımıza sevindim, ben beşamel sosu. Lütfen Çorba Bey'le tanışın Maydonoz Hanım. Sos ve baharat, Zayde, yüze inen bir şamar gibi olmamalı, tenine değen bir kelebek kanadı gibi olmalı. Ukrayna'nın o basit borç çorbasında bile sarmısak yüz ifadeni değiştirmemeli, seni hafifçe gülümsetmeli. Eskiden yemeğimi yiyesin diye sana öyküler anlatırdım, şimdi öyküleri dinleyesin diye yemek pişiriyorum. Demek ki artık küçük bir oğlan değilsin, Zayde, bundan sonra adın konusunda dikkatli ol."

Zaman, kayıtsız, kudretli, iyicil zaman, başlangıçtaki merakı da kendi akışı içerisinde uzaklara götürdü. Dedikodular, tahminler, onları yaratanlara bile kabak tadı verdi. Tehlike duygusu da geçti gitti.

Artık herkes Rabinoviç'in Judith'ine sol yanından yaklaşmamak gerektiğini, kim olduğuna, nereli olduğuna ilişkin soru sorulmayacağını kavramıştı.

Oded ile Naomi okula temiz ve düzgün gidiyorlardı. Moşe'nin bedeninin hareketleri yine eskisi gibi dingin ve kendine güvenliydi. Yalnızca bir kadın elinden çıkabilecek o saadet, Moşe'nin çiftliğine yeniden dönmüştü.

Gelecekte babam olacak üç adam, kendi işlerine gömülmüşlerdi.

Bana düşük omuzlarını, evini, kap kacağını, karısının muhteşem resmini bırakan Jacob Sheinfeld, günler geceler boyu Judith'i düşünüyor, kanarya beslemeyi öğreniyordu.

Bana saç rengini ve çiftliğini bırakan Moşe, Judith'in çığlığını dinliyor ve saç örgüsünü arıyordu.

Bana parasını ve koca ayaklarını bırakan üçüncü babam, sığır tüccarı Globerman'a gelince, ahıra ufak tefek, kışkırtıcı hediyeler bırakmaya başlamıştı: Küçük bir şişe parfüm, yeni bir mavi yemeni ya da saçını taraması için sedef kakmalı bir fırça.

"Judith Hanım için," diye tekrarlardı her seferinde.

Tüccar uzun boylu, zayıf bir adamdı, küt denemeyecek elleri göründüğünden daha güçlüydü, yüzü zekasını perdeliyordu. Yaz kış yıpranmış, battal bir deri ceket giyer, kafasından eksik etmediği eski püskü bere, burnunu silerken de kullanılıyormuş izlenimi uyandırırdı. O sıralar henüz kamyoneti yoktu. Her zaman yürür, ara sıra da kendi kendine tuhaf şarkılar mırıldanırdı. İbranice olmalarına karşın şarkıların dili kulağa yabancı gelirdi. Bazılarını çok iyi anımsarım:

İki at çıkageldi
biri kör biri topal
birinin sırtında kedi
kedinin yoluk tüyleri
yamyassı bıyıkları
kovalar onu minik bir fare
giymiş bir pantolon bir elbise

Cebinde, onu yaz sonu rüzgârlarında bile havalanıp uçmaktan alıkoyan ağır bozuk paralar ve faturalar, her şeyi hatırında tutmak için sığır adlarını kaydettiği bir defter, çamura batmasını önleyen dev ayaklarını kaplayan koca botlarıyla, akıl almaz mesafeler kat ederdi.

Kimi zaman tek başına, kimi zamansa, boynuna bağladığı bir iple çektiği, yüreği korkuyla çarpan, bağırtıları yankılanan bir inekle beraber yürürdü. Köyün doğu yakasındaki yaşlı okaliptüs ormanı kasvete boğulur, yarık toynaklar ve dev botlar patikada belirgin izler bırakırdı. Ormanın sonunda onları kasap, bıçak ve et askısı bekliyor olurdu. Naomi bana her toynak izinin tek bir yöne gittiğini, bot izlerininse ileri geri gittiğini göstermişti. Sığırlar için o patika, son yolculukları anlamına geliyordu. Bir tanesi, o yolu bir gecede kat edip sağ olarak geri dönen inek Rachel, hariç. O gece ve o inek vesilesiyle ben dünyaya geldim, ilerde ondan söz edeceğim.

Sığır tüccarının omuzunda her daim pis bir ip asılı durur, elinde çelik uçlu kalın bir baston taşırdı. Tarlalarda taban teperken onun üzerine yaslanır, onu sığırları dürtmede, işaret parmağı yerine, bir de köpeklerle yılanlara karşı silah gibi kullanırdı. Giysilerine sinen, teninden tüten kanın, sığırların dehşetinin kokusuyla çılgına dönen hayvanlar, tarlalarda onun peşinden koşardı.

Sığırlar da onun kokusunu hissederdi - öbür dünyadan yükselen buğu gibi, tüccarın bedeninden kendilerine ulaşan, ölümlerinin kokusu. Beresini takmış Globerman, ipiyle, defteriyle ve bastonuyla ne zaman avluların birinde belirecek olsa, dehşet uyarısı sessizce havaya yükselir, omurgaları kaskatı kesilip vücutlarını birbirine kenetleyen sığırlar, gözdağı verircesine boyunlarını eğip biraraya toplaşırlardı.

Bütün sığır tüccarları gibi Globerman da sığırın kilosunu bir bakışta kestirebilirdi, ancak bunu, çiftçinin kendi ağzından duymayı akıl edecek kadar kurnazdı.

"Her şeyden önce, Zayde," derdi, bana alış verişin esrarengiz kurallarını öğretirken, "böylelikle o seni üçkâğıda getirece-

ğini sanacaktır. İkincisi de çiftçi daima gerçektekinden daha az ağırlık söyleyecektir. Çünkü sığır satın almak bir oyundur ve bu oyunda çiftçi aziz rolüne soyunur, tüccarsa günahkâr olmaktan gocunmaz. Bu nedenle aklından beş yüz kilo geçse de çiftçi dört yüz, en fazla dört yüz elli kilo diyecektir, o kadar. Yani, Zayde, o para kaybetmeye bu kadar hevesliyse biz kim oluyoruz da onun işine engel olalım?"

Globerman, öldüğü güne kadar beni kendi mesleğine sokma umudunu bırakmadı.

"Bir *soyd* Zayde, bir sır." Bana doğru eğildi. "Bunu yalnız sana ifşa edeceğim. Çünkü sen benim oğlumsun. Her tüccar sığırı kontrol etmesi gerektiğini bilir, ancak yalnız ve yalnız *klots* üzerinde doğmuş biz Globermanlar, hayvan sahibini incelemenin daha önemli olduğunu biliriz. Onun, sığırı hakkında ne düşündüğünü bilmelisin, bundan da daha önemlisi, sığırın onun hakkındaki düşünceleridir."

"Aşk ile ticaret birbirine benzer, ama aynı zamanda zıt kutuplardır. Zira aşk sadece yürek meselesi değil, temelde mantık meselesidir. Ticaret de yalnızca sağduyu işi değil, temelde yürek işidir," diye açıklamıştı. "Çiftçi bana bir *bik*, bir boğa sattığında, bu ruhsuz bir etten ibarettir, koyduğu fiyatta yalnızca kilo ve sıhhat dikkate alınır. Oysa çiftçi bana bir *kuh*, sağmal inek sattığında, bak o zaman Zayde, bu bambaşka bir meseledir. İneği satmak ananı satmaya eş değerdir, işte o kadar. Ah, ah, ondan ayrılmak ne güçtür, Zayde, gözler neler anlatır. *Oy meyn kind, oy mamenu* - ah, beni nasıl verirsin, der inek, nasıl da bakar sahibine."

"Böyle güzel bir hayvanı nasıl satarsın?" diye sorar tüccar zehir saçarak.

Bir yanıt almaktan çok, çiftçinin ses tonunu işitmek, utançtan sararan yüzünü görmektir hedefi.

"Onu yürüt," diyecektir. "Bakalım hele, bir çivi yutmadığını ne bilelim."

Teorik olarak bu muayenenin amacı, sığırın kesildikten sonra koşer olmasını engelleyen, bir iç hastalığı olduğunu gösteren bir topallama ya da acı olup olmadığını kontrol etmektir.

Gelgelelim tüccarın asıl amacı, çiftçinin sığırına nasıl yaklaştığını, hayvanın da sahibinin varlığıyla dokunuşlarına nasıl karşılık verdiğini ölçmektir.

"Eğer onu seviyorsa, Zayde, vicdan azabı duyar ve pazarlık edemez. İşler böyle yürür. Bundan kimseye söz etme. Şayet bir tüccara nasıl kâr elde ettiğini soracak olursan, sana tek bir yanıt verecektir. Canlı bir inek alır, sonra ölüsünü satarsın, inek de sana kalır, işte o kadar."

"Judith Hanım'a ufak bir şey getirdim."

Judith Hanım annem oluyordu, ufak bir şey de, tüccarın ona getirdiği hediyelerin ortak adı. Başlangıçta onları ahırın içindeki yalağın çıkıntılı rafına bırakıp gider, Judith ona, "Burada bir şey unuttun Globerman," dediğinde, "Unutmadım," diye yanıtlardı.

"Bu nedir?" diye sorardı Judith.

"Judith Hanım için ufak bir şey," diye tekrarlardı tüccar, sonra eğilip üç adım geri çekilir, yana dönüp giderdi. Çünkü bilirdi ki Judith Hanım onun varlığında hediyeye elini sürmezdi.

Bazen de şöyle derdi: "Judith Hanım ineklerin arasında tek başına, kendisine kadınlığını anımsatacak ufak birşeylere ihtiyacı var." Romantik bir ruh halindeyse, şöyle sözler ederdi: "Seni kraliçe yapacak bir adama ihtiyacın var, seni bir bebek gibi kollarında taşıyacak bir adama, işte o kadar."

Ama ineklerine tapan Judith Hanım, tüccarın tavrından, hediyelerinden, kokusundan ve "işte o kadar"larından nefret ederdi.

14

"Yavaş yemelisin, hızlı değil, benim konuşmamdan hızlı değil, aksi takdirde ikimiz de nefessiz kalırız. Sen yerken ben de sana Naomi'den söz edeyim ki yemeğin daha da lezzetlensin. Pek çok kereler onu da benim gibi muhasebecinin çitinin ge-

risinde dikilirken görmüştüm. Sonunda bir gün, 'içeri birlikte girmeye ne dersin?' diye sordum. Albino çocukların yaklaşmasına izin vermezdi ve kuşlarının, köyde yaşayan çocuklardan hoşlanmadığını öne sürerdi. Ama Naomi'yi getirdiğimde ona, 'Sen Rabinoviç'in küçük kızı değil misin? Lütfen gir içeri,' demişti. İşte böylelikle o da benimle birlikte gelmiş, çıtını çıkarmadan izlemişti. Başını ileri geri oynatıyordu, zira odanın her köşesinden kanaryaların şakımaları geliyordu. Birbirleriyle muhabbet ediyorlardı. Herkesin kendine özgü bir sesi ve şarkısı vardır, onlar da bu şekilde öğrenir. Herkes atasının şarkısını öğrenir. Duydukları bir ezgiyi ya da dışarıdaki kuşların sesini öğrenen kuşlar da vardı. Onlar da taklit ederler, tıpkı bir zamanlar burada çalışan işçim gibi - o da her şeyin taklidini yapardı: Kuş, kedi, insan, hem hareketlerini hem sesini... Onu anımsıyor musun, Zayde? Geldiğinde sen küçük bir çocuktun. Bir seferinde Naomi muhasebeciye, Judith'e bir kanarya hediye edip edemeyeceğini sormuştu. Adam ne yanıt verdi, onu dinle şimdi: 'Judith kuşunu alacak, ama senden değil.' O zaman Naomi ağlayarak gitmiş, sonra geri dönmüştü. Küçük bir kız için annesini kaybetmiş olmak zordur, annesiz bir küçük kızın birden başka bir kadına sevgi beslemeye başlaması daha da zordur. Rabinoviç'in küçük kızını görmeyeli çok uzun süre oldu. Bir sefer bana, 'Ne güzel bir karın var, Jacob,' demişti. Sanki ikimiz de suçluymuşuz gibi - sanki o annesine ihanet ediyordu, ben de Rebecca'ya. Çok kavrayışlı bir kızdı. O şehir çocuğu Meir'le evlenmiş olması talihsizlik. Adam ona göre değil, Kudüs de. Ama bir çocukları olduğunu duydum. Oded seni hâlâ Kudüs'e, onun evine götürüyor mu? O iyi bir çocuk, kız kardeşi kadar parlak olmasa da daha iyi bir hayatı, daha iyi bir kadını hak ediyor. Uzun lafın kısası, Naomi'nin küçük bir kızken tıpkı benimle tüccar gibi Judith'in peşinden koşması ilginçti. İnan ki, onu çok uzaklardan izler, ona hediyeler götürürdü. Tüccar gibi ona giysi, parfüm, konyak alamazdı, benim gibi büyük bir düğün de yapamazdı. Ama o Judith'e dokunabilirdi, biz yapamazdık. Kendi adıma hiç anlayamadığım bir şeyi o kavramıştı, uzun yıllar sonra işçimin bana

açıkladığı bir sırrı, en önemli şeyi: Aşkın herkese açık bir şey olmadığını, kuralları ve yasaları olduğunu. Uzun lafın kısası, Rabinoviç'in küçük kızı Judith'e sarılır, onun elini tutup okşar, tarladan ona çiçekler koparırdı. Belki de bizim, yani benimle Globerman'ın Judith'i götürerek babasının yapmış olması gereken şeyi yapacağımızdan endişelenirdi. Böyle şeyleri kimse bilemez. Ara sıra annen onu Tonya'nın mezarına götürürdü. Naomi tek başına gitmezdi. Küçük çocuklar annenin ya da babanın mezarına yalnız gitmez. Üstelik yalnızca onun ölüm yıldönümlerinde götürmezdi onu. Zaten o zaman Rabinoviç, Oded, Menahem, Batşeba ve köyden birkaç kişi daha giderdi oraya, bazen de ikisi yalnız giderler, ben de uzakta dikilip onları gözetlerdim. Bunu sana açıklamamda bir sakınca yok, zira senin de gözetleme huyun vardı. Sana yaptığım kuş gözetleme kutusuna oturup insanları da gözetliyordun. Beni de gözetlerdin. Senin bana bakıyor olmandan tuhaf bir haz alırdım. Zira o otobüs durağında ben, bakılacak en acayip *faygele* idim, bakılacak en garip kuş. Peki annen, Toniçka'nın mezarında ne arıyordu, bunu hiç çözemedim. Küçük kızı da yanına alır, ikisi mezarlıkta, siklamenlerin ortasında dikilirken ben de onları izlerdim. Dağ lalelerinin hep yıkıntılar arasında boy atması gibi, siklamenler de mezarlıkları sever. Nerede dağ lalesi görürsen, bil ki orada bir zamanlar insanlar yaşamıştır; nerede bir mezartaşı görürsen, bil ki üzerinde siklamenler bitecektir. Tıpkı bir ahırın kırlangıç için bir mağara, kepenk kasalarının serçe için gizlenme yeri olması gibi. Karga, Tanrı'nın başlangıçta onun için yarattığı ağaçları mesken edinmekten vazgeçmeyen ve başka yere yuva yapmayan yegâne kuş türüdür. Bir yandan insana yakın yerlerde yaşayıp hiç korku duymaz, öte yandan, güvercinlerin tersine, insanla tam manasıyla kaynaşmazlar. Güvercin katlanamadığım tek kuş türüdür, ağzındaki o zeytin dalıyla bütün dünya için bir barış simgesidir, oysa kendi yuvasında hemcinslerini katleder. Güvercinlerin çatıda nasıl dövüştüklerini kendi gözlerinle gördün. Birbirleriyle öldüresiye kavgaya tutuşurlar. Kargalar da ara sıra böyle şeyler yapar, ama karga barış simgesiyim diye böbürlenmez.

Uzun lafın kısası, ikisi orada mezarlıkta durur, fazla konuşmazlardı, ama Judith'in ellerinin küçük kızın sırtını sıvazlayıp durduğunu, çocuğun kımıldamadan beklediğini, kedi gibi mest olduğunu görürdün. Derken ikisi tarlaların içindeki patikadan geçip yolun kenarındaki ağaca dönerdi; küçük kız Pesah bayramında, kuyruğunu sallayıp havaya tekmeler savuran minik bir buzağı gibi etrafta koşuşturur, annen sırtı dimdik, kaşlarının ortasında havayı bıçak gibi yaran, acıların, gizemlerin emaresi olan o derin çizgili alnıyla yürürdü. Bana inan Zayde, soğuklarda alnının havada bıraktığı izlerden annenin geçtiği yerleri anlardım. Yazın ısının etkisiyle hemen buhar olup giderdi, ama soğukta alnındaki o çizgiyle geçtiği her yerde, titrek bir hava çizgisi kalırdı. Şimdi o da orada, siklamenlerin ve nergislerin arasında. Tonya'nın yakınında, kurtlar gözlerini de alnındaki o çizgiyi de çoktan kemirdi. Rabinoviç'in ziyaret edeceği iki mezar var - Judith'i ve Toniçka'sı. Ne yazık ki artık oraya gidecek gücü kalmadı. Bütün yapabildiği, kestiği okaliptüsün kütüğüne oturup elleriyle çivi düzleştirmek, ancak buna gücü yetiyor, çivi düzeltip azap çekmeye. Azap çekmek isteyen kişinin önünde türlü türlü keder vardır. Çekip gitmiş, fakat geri gelme olasılığı olan bir kimse için duyulan keder vardır. Sonra, geri dönmesine rağmen eskisinden farklı olan biri için duyulan keder vardır, hepsinden kötüsü de vefat etmiş ve bir daha asla dönmeyecek birisi için duyulan kederdir. Bunlar, Zayde, tam da benim annen için duyduğum kederlerdi. Böylesi kederler, insanın yeniden hayat bulmasına vesile olan tecrübelerden değildir. Kendiliklerinden ortaya çıkıp yine geldikleri yere geri dönen, ruhu kanser misali kemiren kederlerdir. Bütün kederler tek bir açıdan birbirlerine benzer. Onları doyuracak bir yiyecek, hafızadan silinmelerine yarayacak bir içki, yayılmalarını engelleyecek bir tedavi olmadığı gibi bir mantıkları da yoktur, zira mantığa ihtiyaç duymazlar. Sana bahsettiğim şeyi, Zayde, belki bir gün anlarsın, belki de hiç anlayamazsın, ama ne olursa olsun bu kederlerin bir mantığı olmadığını aklından çıkarma. Anneciğim şöyle derdi: '*Oyf benken darf men nisht keyn terutz*, kedere kapılmak için bahaneye

ihtiyacın yoktur' Bu çok önemli, tıpkı kralın hiç mantığa ihtiyaç duymaması, polis şefinin, ordudaki generallerin mantığa ihtiyaç duymaması gibi. İşliğinde kölelik ettiğim dayımın da mantığa ihtiyacı yoktu. Bir sopa bir de bağıracak ses, ona yeterdi. Kederleri kadar güce de sahip olan birinin, mantığa ihtiyacı yoktur."

15

O zamanlar genç bir erkektim. Gençlik ve ölümsüzlük, Jacob'un azaplarından, masasından ve anılarından uzaklara taşıyordu beni. Kendi gözümde, ılık bahar göğünde gezinip süzülen bir kartaldım.

Ancak bugün, kendi özlemlerimin duvarına çarpıp, kederlerimin tozuna saplandıktan sonra, onun sözlerine mana verebiliyor, belleğin inatçı yüreğini, tövbe etme çabalarını anlıyorum.

Jacob kendinden bahsediyor, benimle ilgili kehanetlerde bulunuyor, Naomi'nin Kudüs'te bana gösterdiği, annemin sevgilisi olan o iki büklüm adam hakkında konuşuyordu.

Vadideki arabanın devrilmesinden ve Moşe'den de söz ediyordu. Oded'den, sonsuza dek terk edilmiş, sütün, öfkenin ve başka büyük toprakların serüvencisi yetim Oded'den de bahsediyordu.

Annemden söz ediyordu - ondan koparılan kızından, bedenine kuşandığı zırhından. Annem her kötü lafa sağır kulağını çevirir, köye ne zaman bir yabancının yolu düşse, kendini ahıra kapatıp Naomi'yi yollardı: "Hadi, Nomele, git de kimin geldiğine bak."

Bu kasıtlı tedbiri, ona kusursuz bir savunma sağlamıyordu. Elinde bir bez bebek taşıyan küçük bir kızla karşılaşmaktan özenle kaçındı, öldüğü güne dek mercimek ayıklamayı da mercimek çorbası yapmayı da reddetti. Ama kızı onun içinde adeta pusuya yatmıştı, ona saldırarak tekmeler atıyordu. Sığırların su bakracına süt tozu karıştırırken, bezelye çiçeklerini koklarken onu görüyordu. Yaklaşan bir bulut, tomurcuklanan

bir çiçek gördüğünde, birbirleriyle konuşan kargaları işittiğinde, güneşin doğuşunu, ayın batışını gördüğünde onu düşünüyordu. Geceleri, gözleri açık, karanlıkta onu yad ederken, çığlıklar bağrını yırtardı, çünkü geceye çok şey sığardı. Bir seferinde, onu anlamayacak kadar küçük, ama sözlerini unutmayacak kadar saf olduğum sıralarda, böyle demişti bana: Karanlığa çok şey sığar, Zaydele, bütün açık gözler, bütün azaplar, bütün çığlıklar sığar.

"Her şeyi bir kutunun içine saklayabilirsin, Zayde, bir kutunun, bir kafesin, bir dolabın, bir odanın içine sokabilirsin. Hatta aşkı bile bu şekilde kapatabilirsin," dedi Jacob. "Ama anılar tüm kilitleri açar, kederlere gelince, onlar duvarlardan bile geçer. Tıpkı sihirbaz Hudini gibidirler, nasıl dışarı çıkılacağını bilirler ve tıpkı hayaletler gibi, istedikleri an istedikleri yere girerler."

Ama annemin kederleri bana geçmedi. Amerika'da yaşayan, yüzünü hiç görmediğim, hayalimde bile canlandıramadığım bir üvey kardeşim var. Annemde onun tek bir resmi yoktu, adını bile biliyorum. Hiçbir zaman onu bulmaya ya da tanımaya yeltenmedim. Kuşkusuz, ara sıra kendi kendime haklı sorular sorarım: Nerede yaşar? Bana benzer mi? Bir gün geri döner mi? Birbirimizi görme olasılığımız var mı? Ama uykusuzluğum onun yüzünden değil, ve kederlerim, sevgili üvey kardeşim, sana yelken açmıyor.

16

Judith köye geleli aşağı yukarı üç yıl olmuştu. Artık ara sıra kahkaha atıyor, yorumlarda bulunuyor, akşam üstü tentenin duldasına koyduğu tahta bir kasaya çökerek bez çuvallarla süzdüğü peyniri kaşıklıyor, ahırın penceresine dizdiği kavanozlara kurduğu salatalık turşusunu yiyordu. Tatlı tatlı esen sabah rüzgârı akşam dört buçuğu vuruyor, salatalıkların tadı, dört gün geçtiğine işaret ediyordu.

Pek çok kereler onun gibi turşu kurmak istedimse de başa-

ramadım, ama onunkilerin kokusunu hâlâ burnumda duyarım, sonra, tıpkı tarladaki tekerlek izlerinin üzerinden geçer gibi, dilimi dişimin üzerinde sağdan sola, soldan sağa, ileri geri gezdiririm - tuzlu tuzlu tuzlu tuzlu tuzlu zlut ulzut uzlu...

Sonra, damağıma yaslanan dilim turşuların eşsiz lezzetiyle tükürük içinde yüzer.

Çıplak ayak parmaklarını oynatıp zevkle içini çeken annem, gözlerini yumarak ağır ağır *grappa*'sını yudumlardı. Sonra kalkıp inekleri besler, süt sağar, yemek pişirir, ortalığı düzenleyip temizler ve gece yarısından hemen önce, tıpkı orada geçirdiği ilk gecesinde olduğu gibi, ahırdan çığlıkları yükselirdi.

Oded uyanıp homurdanırdı: "Yine bağırıyor, kendisine merhamet göstermemizi bekliyor." Naomi'yse hıçkırıklar dinene dek nefesini tutar, çığlıklar Judith'in gırtlağını yırtmasın diye onları durdurduğunu hayal eder, vücudunun soğuyup kaskatı kesildiğini hissederdi.

"Ancak sana hamile kaldıktan sonra çığlıkları kesildi," diye anlatmıştı yıllar sonra Naomi bana, Kudüs'te.

"Bu, karnında bir bebek taşıdığının ilk emaresiydi. Ama o zamanlar, ilk geldiği zamanlar, o ilk geceler - o zaman ben kaç yaşındaydım ki? Altı olmalı. Judith çığlık attığında içimde, göbek deliğimin altında bir yerin sızladığını anımsıyorum. Bir de şurada, göğsümde bir yer. Bunu hissediyor musun, Zayde? Dokun oraya, bu, bir gün kadın olacağımın ilk işaretiydi."

O sırada, Kudüs'ten küçük Bar-Giora istasyonuna giden bir trendeydik; Naomi, kıyısında gezebileceğimiz harika bir dere olduğunu söylemişti.

Lokomotif kıvılcım ve buhar püskürtüyor, yamacın çıkışına doğru duman bulutu bırakıyordu. Naomi'nin hışırtılı bir margarin paketine sardığı omletli, maydonozlu, peynirli sandviçleri yiyorduk.

Gazete kâğıdına bir parça tuz sarmayı da ihmal etmemişti. Domatesi tuza banıp gülüyorduk.

"Babam da tuz sever," dedi.

"Annem de öyle," dedim.

"Biliyorum," dedi. "Tuz seven insanları severim."

Judith'in aşıkları içinde en genci olan Naomi, ona diğerlerinden daha büyük ve derin bir sevgiyle bağlanmıştı, karar verilmiş bir sevgiyle.

"O büyük, gülünç valiziyle trenden indiğinde, ne olursa olsun o kadını sevmeye karar vermiştim. Bu, bir anneye, bir arkadaşa ya da bir teyzeye duyulan türde bir sevgi değildi. Peki neydi? Bu ne menem bir soru ki, Zayde? Sevgim bir nevi harmandı. Bir kediye, bir ineğe ve yaşça hayli büyük bir ablaya duyulan sevgilerin bir karışımı."

İstasyon bekçisi uyardı bizi: "Dikkat edin, burada teröristler var."

Kanalın üzerindeki gölgeli patika boyunca yürüdük. Naomi kahkahalar atarken benim kalbim durmak üzereydi. O zaman on altı buçuk yaşındaydım, o ise aşağı yukarı otuz iki. Olgunlaştırıcı zaman, onu güzelleştirip ehlileştirmiş, onun sesini, benimse sevgimi derinleştirmişti; kocası Meir'iyse içine kapalı, yaşlı ve varlıklı bir adam yapmıştı.

Ancak iki yıl sonra, askere gitmeden önce, cesaretimi toplayıp ona şöyle sormuştum: "Bu aralar kocanla aran nasıl?" O da şöyle yanıtlamıştı: "Sen gelince kendimi çok iyi hissediyorum, Zayde, lütfen Meir'den söz etmeyelim."

Güzelliğinin suları çenesinden, alnının kıyısından çoktan çekilmeye başlamış, dudaklarında, özellikle belirgin bir tatlılık kazandıkları göz kenarlarında, burnundaki kemerin iki yanında uzanan yay gibi kaşlarda toplanmıştı.

Annem ile Oded Meir'den nefret ederdi, ama ben ondan hoşlanırım. Karısını seviyor, ondan hoşlanıyor, çocuklarını görmezden gelmeye çalışıyorum. Bugün bile, ne zaman, gözlem raporlarımı götürüp övgüler almak ve yeni vazifeler edinmek üzere kızıl saçlı profesörümle -Naomi'nin deyişiyle "baş karga"yla- buluşmaya gitsem, Meir'le laflamaya çalışırım. Hâlâ o eski ince yapısından ve düzgün biçimli dik omuzlarından, ortadan ayrılan gür saçlarından, bedeniyle barışık yaşayan bir adamın hafif yürüyüşünden bir şey yitirmedi.

Naomi birden başını eğdi, bir anlığına, tuza bulanmış tatlı dudaklarını benimkilere dayadı.

"Tadı güzel." Kahkahayla gülerek ensemi sıvazladı.

"Güzel büyüdün," dedi. "Bir erkeğin omuzlarına ve ellerine sahipsin artık."

Dut ağacının gölgesinde oturuyorduk. Ilık nefesi toplanıp ense kökümü ürpertti. Eli omuzlarımın arasına altın saçtı. Bir keklik, gürültüyle kanatlarını çırparak uçtu.

"Eskiden bana bu şarkıyı söylerdi, dinle bak, *shlaf meyn feygele, meyn kleyne, lig nor shtil un her tsikh tsu.* Anladın mı? Sonra da tercümesini yapardı: 'Uyu, uyu minik kuşum. Şşş, rahat uyu ve sözlerime kulak ver' "

Birden, dut ağacının kızıl dallarının, üzerlerindeki parlak göğe karşı simsiyah göründüklerini söyledi.

"Köydeki ilk Purim'de bana dedi ki, 'Hadi gel, Nomele, sana özel bir kostüm dikeceğim.' Ben İngiltere kraliçesi gibi giyineceğimi sanırken, o alelade bir küçük kız kostümü dikmiş, saçımı bambaşka bir şekle sokmuştu. Bunun ne menem bir kostüm olduğunu sorduğumda bana, 'Başka bir küçük kızın kılığına girdin,' dedi. Ben de sınıfta böyle söyledim. Herkes bir harikaydı, kralların, kahramanların kılığına girmişlerdi. Benim kılığımın ne olduğunu sorduklarında onun söylediklerini aynen tekrarlayıp başka bir küçük kızın kılığına girdiğimi söyledim. Hem de biliyor musun, bunu utanarak değil, ona beslemeye karar verdiğim sevgiyle, gururla yaptım. Çünkü bu, sevginin en önemli kuralıdır. Sevgi bir karar meselesidir. Bunu sana bir kez söylemiştim ve yineliyorum: Yapman gereken tek şey, karar vermek, artık o bir sevgidir. Hepsi bu. Artık o bir sevgidir. Duyduğun, gördüğün, kokladığın, düşündüğün her şey sevgidir. Naomi bak, dokun, kokla ve dikkatle dinle. Şu an ne oluyorsa, o sevgidir. Kimse duymazken onu yüksek sesle söylemek: Bu, sevgidir. Sever gibi konuşmak, sever gibi bakmak, sever gibi davranmak. Tıpkı bir zamanlar, komşumuz olan tatlı, dindar, ihtiyar sütçünün Meir'e söylediği gibi: Eğer, Bay Klebanov, Yüce Tanrımız'a her vakit tapar, O'nun dünyayı yaratmış olmasına sürekli şükrederseniz, bir sapkın olarak ka-

lırsınız; oysa, Tanrı esirgesin, her sabah yüce Tanrı'ya küfür eder, ama aynı zamanda kafanıza bir şapka geçirip bir aylığına koşer orucu tutarak Şabat'ı kutlarsanız, bu sizi iyi bir Yahudi yapar. Tam da böyle işte. Emirlerden, kurallardan ibaret bir sevgi. Ona daima dokun, üç kez sarıl, şu anda ne yaptığını düşün, teneffüste onun yaptığı sandviçi yerken ellerini gözünün önüne getir - bu salatalık dilimlerini kendi elleriyle ayıklayıp doğramıştı, bu tuzu o serpmişti. Onunki gibi mavi bir yemeni bağla başına, onun şişesinden bir fırt çekip öksür. Tıpkı o zaman onu sevmeye karar verişim gibi Meir'i de sevmeye karar vermiş olsaydım, belki hayatımın geri kalanı daha kolay geçecekti. Bazen Judith'in de beni sevdiğini düşünürdüm, bana sarılır, beni öper, ama asla okşamazdı. Okşamasını avuçlarında saklı tutardı. Köydeki ihtiyarların ne dediklerini anımsıyor musun? Sevmek bedavadır. Bu sözden o kadar nefret ederdim ki... Madem sevgi bedava, neden hepsi alabildiğine pinti?"

"Ben değilim," dedim.

"Sen pinti değilsin, Zayde, yalnızca budalasın. Bundan daha beter ne olabilir bilmiyorum," dedi Naomi. "Ama annen pintiydi. Sevgi cimrisi. Bazen nasıl da yumrukları sıkılı yürürdü, fark etmiş miydin? İlk başlarda dövmek istediği birileri var sanmış, sonrasında sıkılı yumruğunun içinde bir şey sakladığını anlamıştım. Benim onca yanıp tutuştuğum o okşamayı, belki de başka bir küçük kıza saklıyordu. Hiç üvey kız kardeşin aklından geçiyor mu, Zayde? Belki ben de senin üvey kardeşinimdir. Annen yalnızca annemin mezarındayken okşardı beni. Her ay beni oraya götürürdü, babamsa sadece ölüm yıldönümünde bizimle gelirdi. Bunu zaten sen de biliyorsun, Zayde, ama ilk yıllarda beni çok sık götürür ve orada, yalnız mezarlıkta eli sırtımda dolanır, okşar, okşardı. Her şeyden çok da, babamın onun için döşediği yolda birlikte oturup hurma yemeyi severdim. Onunla yürürken hurma yemenin ne kadar güzel olduğunu anımsıyor musun?"

17

İki haftada bir, salı günleri, kasabadaki salonda film gösterirlerdi. Oded Hayfa'dan yassı yuvarlak kutuyu getirir, bazen de anneme giderek gözlerini indirip, "Amerika'dan bir film," derdi.

Annem oraya pek gitmezdi, ama ne zaman Amerika'dan bir film gelse, ikimiz birlikte giderdik. Birlikte Amerikan sokaklarını, Amerikan evlerini, Amerikan yollarını ve ağaçlarını izler, onun küçük kızını karelerin içine yerleştirirdik.

Küçük kız annemin anılarında büyümeyi sürdürüyordu, bazen olur bu. Onun boyunun uzadığını, zekasının geliştiğini, saçını tarama şeklini ve görünüşünü değiştirdiğini görüyor, filizlenen göğüsleri adeta tenine saplanıyor, ilk âdet döneminde onunla birlikte korku çığlıkları atıyor, ve onunla birlikte, annesini ve ana dilini unutuyordu; hatta bir gece, onun bir adamla evlenip ikiz çocuk doğurduğunu gördü düşünde, dehşet içinde, çocukların, telaffuz etmemin de anımsamamın da yasak olduğu o lanetli adama benzediğini fark etti.

Dönüş yolunda tek kelime etmez, evde, içkisinden bir fırt aldıktan sonra, sesinin ne kadar yüksek ve sert çıktığının ayırdına varmaksızın içini çekerdi. Derken sırt üstü uzanır, Eğer, Olsaydı ve Olmasaydı kardeşlerin danslarıyla *Malakh-funshlof*'un kahkahasını dinlerdi. Sonra Moşe'nin, mutfak dolaplarından başlayıp giysi dolaplarına, yatak altlarına ve kulübenin zemin boşluğuna dek süren gece aramalarını işitirdi. Sonra avluya çıkan Moşe, ambarın duvarlarını usul usul tıklatır, çuvalları çeker, samanlıktaki balyaları yerinden oynatırdı. İçeri girmesi uygunsuz kaçacağından ahıra yönelmek yerine samanlığa bir kez daha göz atıp ambara geri dönerdi. Zira o günlerde saç örgüsüne, hareket etme ve kaçma yeteneği atfetmiş, hatta kendine özgü bir kurnazlığı olduğu fikrine kapılmıştı.

İşte böyle köşe bucak aranır, bakınır, sonra geri dönerdi. Yatağına, annesinin bir zamanlar ona giydirdiği kız elbiselerine, soğuk sudaki ölüm kabarcıklarına, faltaşı gibi açık halde karanlıkta dolanan gözlerine.

Moşe Rabinoviç ev ile ahırı bağlayan beton yolu ben doğmadan önce Judith için döşemişti. Kudretli zaman, yolun üstüne çoktan dört adet liken lekesi kondurmuş bile, çatlakların arasından yabani dikenler boy atmış. Ama o zamanlar oradaymışım gibi anımsıyorum, üzerinde yürümediğim bir gün bile yoktur.

"Bu yolu babam annen için yapmıştı. Evden ahıra. Hoş bir hediye, değil mi? Babam işini tamamlayıp şöyle demişti ona: 'Bu senin için Judith.' O zaman annenin yüzü görülmeye değerdi. Babamın yerinde Globerman olsa, kesinlikle eğilir, 'Judith Hanım kusursuz ayağını çamura sokmak zorunda değil, işte o kadar,' derdi. Onun yerinde Sheinfeld olsa, çamura serilir, Judith'e onu çiğneyip yürümesini söylerdi. Ama babam ona bir yol döşemişti. Hiçbir lakırdı etmeden, tam olması gerektiği gibi."

Judith'in burada geçirdiği üçüncü yazın sonunda, bir gün, Rabinoviç kum, çakıl ve tahta getirerek bir iskelet inşa etti. Demir kazıklar çaktı ve ahır ile kulübe arasına döktüğü çimentoyu karelere böldü. Sonra çimentoyu düzleştirip suladı ve iş tamamlanıp yol kuruyunca Judith'i davet etti.

Annemin içine birden sevinç dolmuştu. Tek eliyle eteğinin ucunu bir parça kıvırdı, öteki eliyle Naomi'yi tuttu ve ikisi, yaylanan usul adımlarla, yeni yolun açılışını yaptılar.

"O kış ev ile ahır arasında çamura batmak zorunda kalmamıştık. Nasıl da sevinçliydik, tahmin edemezsin."

"Annem için bir yol yapmamıştın ama," diye sitem etmişti Oded.

Yeni yolu kullanmayı reddederek iki yıl boyunca yanından geçip yürüdü. Sonra teslim olup bundan vazgeçti, fakat ayakları, toprak zeminde bugün bile seçilebilen incecik, kısa bir yetim yolu çizmişti.

Pesah'tan önce Tonya Rabinoviç'in hurmaları bir yığın küçük yaprakla tomurcuklandı, sonra parıldayıp kızardı ve haziran hamsininde al kırmızı tomurcuklar kabararak taç yapraklarıyla donandı.

Judith gazete kâğıdından yaptığı külahlarla Naomi'yle bir-

likte minik meyvelerin üstünü kapladı ve yaz bitimine doğru, güz başında ikisi yeni yolda oturup hurmaları yediler.

Pembe tohumlu ilk hurmalar Roş Haşana'da yenmek için hazırdı; Judith, ekşimsi ve koyu renk olanları Sukot ertesinde toplayıp sıktı, süt süzmek için kullandıkları beyaz bir bezle sularını süzdürüp Naomi'ye şarap yapmayı öğretti.

Bunun üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen artık hayatta olmayan o kadını ve artık bir yetişkin olan o küçük kızı, başlarında mavi yemeniler, çıplak dizleriyle betona çökmüş halde gözümün önüne getirebiliyorum. Orada yükselen okaliptüsün sarmaşıklı küçük çalılıkları, devekuşu ağacından habire dökülen sert küçük iğne dalları, güçlü, çıplak ayaklarını delik deşik ediyor.

Judith kopardığı hurmanın çevresini bıçağın ucuyla zarifçe çenterek tepesini uçurur, sap kısmını bir parça koparıp kabuklarını soyar ve meyveyi parmaklarıyla doğrardı. "Asla onu bıçakla doğrama, Nomele," derdi. "Metal, hurmanın tadını bozar."

Baş parmağının ucuyla diğer elinin avucunda gevşettiği çekirdekleri ayıklar, avuç dolusu çekirdeği ağzına atardı.

"Bunlar annemin ağaçları," diye homurdanırdı Oded.

"Öyleyse sen de ye," derdi Naomi.

"Tek bir çekirdeğin bile düşmesine izin verme." Ben dünyaya geldikten sonra ikimiz beraber aynı yolun üstünde hurma yerken beni de böyle uyarırdı. "Tek bir çekirdeği bile düşürme, düşüren kaybeder."

Bugün bile zihnimde onun uyarısı yankılanır, ama artık o hurmaların meyvesini yemiyorum. Kış boyunca nar bülbüllerine yuva olur, baharda kızarıp eskisi gibi bereketli meyve verirler. Belli belirsiz bir sorumluluk duygusuyla, onları her yıl kâğıt külahların içine koysam da, olgunlaştıkları zaman toplamıyorum.

Yaz geçer, kuşlar ve rüzgâr kâğıt külahları parçalar, tatlılığın, şehvetin yoldan çıkarttığı küçük meyve uçar, kalın kabuğundaki çatlaklardan sızan balın etrafında pervane olur, bana sonbaharın geldiğini anlatır.

Sonra hurmalar kuruyup yırtık pırtık kabukların içinde

sertleşir - tıpkı sargıları çözülen mumyalar gibi. Siyah kabukları bana kışın geldiğini söyler, tohumları kış rüzgârlarında çürüyen bir cesedin dişleri misali ufalanır.

18

Shlaf meyn Nomele, meyn kleyne,
Shlaf meyn kind, un her tsikh tsu
Ot dos feygele dos kleyne,
Iz keyn andere vie du.
Ay li lu li lu li li.
Shlaf meyn Nomele, meyn kleyne,
Lig nor shtil un her tsikh tsu,
Uyu uyu minik kuşum,
Şşş, uyu güzelce ve kulak ver bana.

"Ablama habire şarkı söylemeyi kessen nasıl olur?" diye homurdanırdı Oded.

Henüz küçük bir çocuk olmasına rağmen, içindeki öfke ve korku, olgunlaşmamış kırışıklıklarla yüzünü yaşlandırıyor, vücuduna güç veriyor, yürüyüşüne yetişkin bir erkek edası kazandırıyordu.

Geceleyin Judith, Naomi'yle ikisini yatırıp onlara öyküler anlatırdı, ama Naomi'nin yüzündeki sevgi ve ilgi Oded'in hoşuna gitmez, mızmızlanırdı.

Katı ve donuk bir ses tonuyla, "Annemiz bize daha güzel hikâyeler anlatırdı," demişti bir seferinde.

Judith çocuğun yüzünden battaniyeyi çekerek, "Ben anneniz değilim," demişti.

Oded'e bugün bile aklından silinmeyecek bir bakış fırlatmıştı. Oded bunu bana aktarırken de, sözlerinin arasında hâlâ, öfkeye kapılmış korku dolu bir yetimin varlığı seçiliyordu.

"Eğer benimle kavga etmek istiyorsan, Oded," demişti Judith ona, "battaniyenin altına saklanma. Artık bebek değilsin, çık dışarı ve ciddi ciddi dövüş."

Sonra çocuğun yüzünden öfkenin silindiğini, yerini utanca bıraktığını fark edince yanağını okşayarak, "İyi geceler, çocuklar," demiş, ahıra gitmişti. İneklerine, yatak odasına ve çığlıklarına.

* * *

Naomi bir gece kalkıp babasının yatağında dikildi.

"Ona git baba."

Moşe hayır anlamında başını salladı.

"Ben de seninle geleyim," dedi Naomi. "Birlikte gidip ona neden böyle bağırdığını soralım."

"Gidemeyiz," diye yanıtladı Moşe.

"Sen gelmiyorsan ben gideceğim."

Rabinoviç irkilip olduğu yerde doğruldu. "Gitmeyeceksin. Kimse gitmeyecek. Yetişkin insanlar sen onlara gidesin diye bağırmazlar. Biraz bağırır sonra geçer."

Bir gece Naomi daha fazla dayanamadı. Ahırın avlusuna gizlice girdi, su borusuna tırmandı ve yalağın üzerinde durup faltaşı gibi açık gözlerle, ardına kadar açık ağzıyla, köşesine büzülmüş ışıltılı bedeni gözetlemeye uğraştı.

Moşe ağır elini kızının ağzına kapadı. Onu kucaklayıp sardı ve eve taşırken kulağına fısıldadı: "Bizim bildiğimizden haberi olmamalı."

Elini çektiğinde, kızın ağzından adeta püskürerek çıkan sözler çalılıktan sökün eden saka güruhunu andırıyordu.

"Bütün köyün haberi var, baba!" diye bağırdı. "O da herkesin bildiğini biliyor. Okuldaki çocuklar bile bunu konuşuyor."

"Ne konuştuklarını boşver." Elini tekrar kızın ağzına bastırdı. "Yine de senin oraya gittiğini görmemeli."

Elinin arasından çıkan sözler bu kez Moşe'nin tenini yaktı. "Ona senin bir halt yaptığını sanıyorlar!"

"Çeneni kapa yoksa suratına havlu bağlayacağım. Büyüyünce anlarsın."

Derken çığlıklar eriyip yok oldu. Havanın içinde açtıkları derin kesikler tekrar birbirine dikildi. Bıraktığı izler gözle görülebiliyordu, ama yalnızca bir anlığına, sonra çabucak silindi.

"Kederlere batmış bir kadının teninde hiçbir iz yoktur," diye anlatıyordu Jacob bana.

Bardağa konyak doldurdu. "Orada sadece doğumlar iz bırakır. Aşk ve sadakatsizlik değil. Biz erkekler de değil. Yalnızca annelerimizin bedeninde iz bırakıyoruz, eşlerimizinkinde değil. Zayde, oraya bir bak. Artık yetişkin bir erkek oldun. Bunu kendin de görebilirsin. Yüzünün ve elinin derisinde hayatın bütün izleri görülür. *Shmuckele*'den bile hiçbir şey silinmez. Okumayı bilen kişi *schmuckele*'sine bakıp bir günlüğü takip edercesine izleri okur. Bunu bir seferinde Globerman söylemişti. Tıpkı ağacın gövdesindeki halkalar gibi oraya kazınırlar. İşte güzel yıllar ve kötü yıllar, burada isimler ve burada zamanlar. Kinneret Gölü'nde, üzerinde, her yıl ne kadar su olduğunu gösteren izleri olan bir kaya vardı. Bizim için de aynı şey söz konusu. Ama kederlere batmış bir kadında, onda hiçbir şey yoktur. Hiçbir iz. Tıpkı Kinneret Gölü gibi. Gölde esen eski fırtınaları görebilir misin? Geceleyin geçip giden çığlıkları, gündüz göklerinde seçebilir misin? Görebilir misin? Orada da göremezsin."

19

Judith'in varlığı, tıpkı palazlanan bir guguk kuşu gibi, Jacob'un zihnindeki diğer her şeyi dışarı itiyordu. Yalnız ve yalnız onu, onun çığlıklarını, bedenini, arabasının sarımsı yeşil kasımpatı denizinde seyrü sefer edişini düşünüyor, bana anlattığı kadarıyla, Judith'in nasıl olup da aynı anda iki yerde birden bulunduğuna akıl erdiremiyordu. "Hem avluda Rabinoviç'le, hem de benimle zihnimin içinde."

Ara sıra köy merkezinde ya da yolda ona rastladığında başıyla selamlıyor, başka bir şekilde, başka bir zamanda ve mekânda karşılaşmak üzere safça planlar yapıp çocukça umutlar besleyerek kalbine azap çektiriyordu.

Derken bir gün, Moşe Rabinoviç gelip Jacob'dan iki yüz civciv istedi. Sheinfeld'in ödeme için birkaç hafta bekleyip bekleyemeyeceğini sordu.

Jacob öyle sevinçliydi ki, "Paranın ne önemi var, Rabinoviç, parayı boşver," deyiverdi.

Hemen kümese koştu, kuluçka makinesini söküp tertemiz yıkadı, güneşte kuruttu ve civcivler yumurtadan çıkıp alet cıvıl cıvıl olduğunda, Rabinoviç'e giderek kümeslerini hazırlamasını haber verdi.

"Civcivleri yarın getireceğim," dedi, sağı solu gözleriyle yoklayarak.

Ancak Judith ortalarda görünmedi, Jacob da çekip gitti.

Ertesi gün arabayı koşarak iki kapalı kasa içinde civcivleri getirdi. Koku ve cıvıltı kedilerin aklını alıyordu. İçlerinden bir kısmı Rabinoviç'in avlusuna geldi, bir çatlak bulma umuduyla kümesin çevresine üşüştü. Ama Moşe kafes çerçevesinin etrafını çimentoyla kaplamış, her bir bağlantı yerini telle çevirmişti. Zira açlığın kedileri omurgasız ve esnek kıldığını, öldürme dürtüleri sayesinde yılan gibi içeri süzülme becerisi kazandıklarını biliyordu.

Beton zemin talaş tozuyla kaplanmıştı ve Jacob eğilerek usulca civcivleri yere boşalttı. Cıvıl cıvıl kaynayan sarı topak, önce deliler gibi telaşa kapılmış düzinelerce minik top halini aldı, sonra bir korku ve heyecan mırıltısıyla tekrar biraraya toplaştı.

Derken aniden kapı gıcırdadı. Civcivler hemencecik sessizliğe gömüldü ve Jacob'un ensesini yine o ürperti kapladı. Kümese gelenin Judith olduğunu, o an onun arkasında durduğunu biliyordu.

Kalbi havalanacak gibi oldu. İnsanın yüreği, bir yandan onu daraltan korkuyla, öte yandan da onu genişleten sevinçle dolarsa, böyle olur.

"Biliyor muydun, Zayde? Kalp erir. Ve o anda elden ayaktan kesilirsin. Bir yanda bir kas titrer, kemikler suya atılmış süt tozu gibi dağılır, kana gelince harlı ateş üstünde kaynayan bir çorbadan farksız olur."

"Lamı cimi yok. Soluğum kesilmişti," diye anımsıyordu. "Tam anlamıyla boğuluyordum. Bu, bir erkeğin aşık olduğunu anlamasını sağlayan bir işarettir."

"Rabinoviç orada onunla birlikte yaşayıp da nasıl keçileri

kaçırmıyordu?" diye merak ediyordu. "Bunu kafan alıyor mu, Zayde? Onun çalışırken hareket edişini, bir süt güğümünü kaldırışını ya da sığırlara kova götürüşünü, bedeninin elbisenin altında yay gibi gerilişini görünce... İnsan onun ahırda, bir tahta, bir beton bir de hava duvarının hemen arkasında olduğunu bile bile, nasıl iç rahatlığıyla kulübesinde uyur? Keçileri kaçırmak işten değildir."

* * *

O akşam Judith süt sağarken, Moşe de arabadan yoncaları indiriyordu. Birden Moşe ona, Jacob'un bakışlarını fark edip etmediğini sordu.

"Senden hoşlanıyor," dedi.

"*A nafka mina*," diye yanıtladı Judith.

"Eh," dedi Moşe. "Ne ilginç. Bütün köy Sheinfeld'in karısını düşlerken onun gözü sende."

Judith sağmal ineklerin memelerini sertleştirip yıkama işlemini bitirdi. Süt, keskin bir fışkırtıyla kovaya doluyor, ilk başta çok tiz olan ses, kova doldukça boğuklaşıyordu.

İnek kafasını döndürüp Judith'e baktı. Kocaman dilini çıkarıp burun deliklerine soktuğunda, ıslak şişe mantarını andıran bir ses çıktı. Duvarlar havaya yükselen ılık, tatlı kokuyu emdi, Judith'in gözleri ışıldadı.

Terleyen alnını ineğin karnına dayadı. Hayvan huzursuzluğunu belli edercesine toynağını usulca kaldırdığında, "Şşş... Şşş," diyerek, ineğin tekmeleme niyetini ve yeteneğini körelten noktaya hafifçe bastırıp hayvanın uyluklarını okşadı.

Yıllar sonra, ben yedi yaşındayken, bir atın sevgisine karşılık sevgi, köpeğin sadakatine karşılık otorite, kedininse sevimliliğine karşılık yemek aldığını, ineğinse, azarlanma ve tekme dışında hiçbir şey almadığını söylemişti. Oysa bir inek, canlıyken sütünü, kuvvetini, yavrularını, ölümünden sonra da etini, derisini, boynuzlarını ve kemiklerini verir.

"Bir ineğin tek dirhemini bile ziyan etmezler," diye tamamlamıştı sözlerini.

Jacob da şöyle diyordu: "Büyük bir aşkta da böyle olur. Bü-

yük aşklarda yalnızca tek bir taraf her şeyini verir. Hiçbir şey ziyan olmaz."

Jacob evinde yatıyordu - zihni uykuda, kalbi uyanık, gözleri karanlıkta parlayan iki delik.

Kargalar, martılar, kanaryalar, serçeler uyuyordu. Hüznün beyaz kraliçesi beyaz baykuş, usulca kanat çırparak saklandığı kovuğundan dışarı çıktı.

Rebecca da uyanıktı, çünkü uykusuzluk bulaşıcıdır.

"Uyusana, Sheinfeld," dedi. "Daha fazla mecalim kalmadı. Sen uyumadığın zaman sabahları çok bitkin oluyorum."

Ama Jacob sessizdi. Kemikleri çıtırdıyor, bedeni sızlıyordu.

"İçimden Tanrı'ya şükrettim. Karanlığın içinde faltaşı gibi açılan gözlerimden, düşüncelerim duvara yansımadığı için. Düşünsene, Zayde, tıpkı sinemadaymışsın gibi ya da sihirli bir fener varmışçasına, o benim düşüncelerimi ben de onunkileri görüyormuşum."

Tuhaf bir açıklıkla, kaburgalarının uzun dişler gibi kalbini sıkıştırıp çiğnediği hissine kapıldı.

"Son zamanlarda neyin var, Sheinfeld?" diye sordu köyün en güzel kadını.

Jacob yanıt vermedi. Aşkı anlatmak için kelimeler kifayetsizdi.

20

Derken bir gece, kapı açılmadı. El yordamıyla karanlığı yoklayan kol dışarı uzanmadı. Albino evden çıkmadı.

Kanaryalar her zamanki gibi şakıyordu, yine de Jacob endişelenmekten kendini alamadı. Bir süre bekledikten sonra Yakobi ile Yakoba'nın avlusundan çıkarak, büyük kulübenin kafeslerine yüzünü dayadı. Sonra kapıyı çaldı, şakımalar kesildi ve dehşetengiz bir sessizlik çöktü. Jacob içeri girmeye korktu, kendini, muhasebecinin hâlâ uyuduğuna inandırmaya çalıştı ve oradan uzaklaştı.

Albino ertesi gece de ortalıkta görünmeyince Jacob iyiden iyiye korkuya kapıldı. Büronun bıraktığı bir el arabası kâğıt, kapıda bekliyordu, kamyonetse, kaputu soğuk bir halde, her zamanki yerindeydi. Jacob Köylü Papish'i çağırdı, o da hiç tereddütsüz kulübenin kapısını kırdı. Kanaryaların telaşlı çığlıkları, çırpınmaları arasında, dökülen tüylerinin ortasında, muhasebecinin soğuk, katı ve çıplak bedeni uzanıyordu.

"Ölmüş," dedi Köylü Papish, bedenin başından doğrularak.

Doktor çağırmaya gittiğinde, Jacob pembe gri albinoyla baş başa kaldı. Kar gibi beyaz cesedin üzerindeki tüylere, kereste talaşı, yem kabukları yapışmıştı.

Havada ölüm kokusu hissedilmeye başlamıştı. Jacob, çalışmanın rutin devinimlerinde teselli ve huzur bulmak istercesine, hemen su kaplarını doldurdu, yemliklere tohum ve kabuk serpti.

Sonra bu tür işlemlerle ilgilenen kişiler geldi ve her gün yaptıkları bir işi, hiçbir duygu belirtisi göstermeksizin, yerine getirdiler.

Yuvalarındaki hengâmeden ürken kuşlar sakinleşti. Korku dolu uyarı çığlıkları kesildi. Havada uçuşan talaş parçaları dinelip zemine çöktü. Kafeslerden, önceleri tek tük küçük sohbetler halinde cesaretlendirici şakımalar yükseldi, derken sesler yükseldi, pervasız şarkılara dönüştü. Epey bir süredir kanarya evinin zemininde tek başına oturan Jacob, bütün kuş besleyenlerin taşıdığı o eskil inanca kapıldı: Şakımaların bir şükran ve sevgi işareti olduğuna. Böylesi bir inanç, krallar, yuvadaki öğretmenler, talim subayları ve köy korolarının şefleri arasında da yaygındır.

Kalkıp eve döndü. Rebecca ona yemek hazırladı, ama ne yediğinin farkında bile değildi, yemekten keyif de almadı. Sonunda yemeğinin çoğunu tabağında bırakıp masadan kalkarak, "zavallı kuşların akıbetine" bakmaya gittiğini söyledi. O gün içinde, ikinci keredir, artık yaşamayan albinonun konuşma tarzını taklit ettiğinin farkına varmadı.

Karısının ağladığını görmedi, onun kollarından sıyrılarak çıktı. Kanarya yuvasına götürdüğü portatif döşeği yere sererek,

kasvet kuyusunda gece boyunca bekledi. Akrabalığını kanıtlayan beyaz kirpikleri ve elinde bir vasiyetle çıkagelip biçare kuşlar üzerinde hak iddia edecek bir mirasçının gelmesini bekledi korkuyla.

Ama albino çocuksuzdu, kimseler çıkıp gelmedi. Konsey gazeteye bir ölüm ilanı vererek, Hayfa'daki Manda mahkemesinden bir görevli çağırdı. Buna karşın, genellikle ölümlerin ardından ortaya çıkma alışkanlığına sahip akrabalar, ölen şahsın dahi tanımadığı kuzenler - onlar bile gelmedi.

Konsey, ölünün mal varlığını saptamak üzere iki temsilci yolladı.

Albinonun mutfak dolaplarından birkaç Çek hükümet yıllığı, beş çift güneş gözlüğü, düzinelerce kokulu cilt losyonu ve iki çift ayakkabı çıktı.

Merhumun elbise dolabını karıştırdıklarında, üzerinden düşmeyen o yıpranmış siyah takım elbisenin, aslında birbirinin tıpatıp aynı beş ayrı takım olduğu ortaya çıktı - hepsi de aynı kesimde, aynı ölçüde yıpranmış, hepsinin kolunda aynı süet yama olan beş takım.

Kilerde, gülle gibi ağır tencereler, tavalar asılıydı. Bir de Jacob'un kimselere söylemeden yürüttüğü, kusursuzca oyulmuş, o muhteşem sarı tahta kanarya.

Jacob albinonun bir ikindi üstü avlusunda otururken, gözyaşları içinde okuduğu yıpranmış kitabı da anımsıyordu. Hummalı bir aramadan sonra, onu da kanarya kulübesindeki bir dolapta, gizlendiği yerde buldu. Şaşırarak, kitabın ne kişisel bir günlük, ne bir aşk hikâyesi ne de bir şiir kitabı olduğunu gördü. Bir zamanlar Prag-Berlin, Viyana-Budapeşte arasında sefer yapmış trenlerin tarifeleriydi.

Jacob ertesi gün, komşu köydeki Menahem Rabinoviç'e giderek, bir insanın, kendi bulunduğu yerden hiç geçmeyecek trenlerin tarifeleriyle neden ilgilenebileceğini sordu. Keçiboynuzu üreticisi, kâğıtları çevirdi, gülümsedi ve ona, herkesin kederlerini ehlileştirmek, anılarını bilemek için kendine özgü yöntemlere başvurduğunu ve herkesin kendi çapında uğraşıp başarısızlığa uğradığını açıkladı.

21

Her akşam, kargalar biraraya gelerek toplantı yapar.

Yeni bir şey var mı diye gelip kontrol ederler, ben de aynı nedenle gelirim. İnsanoğlunun gözünde tüm kargalar birbirine benzer, ama ben hepsinin adını, mazisini tek tek bilirim. Bazılarını tıpkı insanları tanıdığım gibi yüzlerinden, bazılarını da göğüslerindeki gri ve siyah bölgeyi kesen sınır çizgisinden tanırım. Böylelikle kim ölüp yok olur, kim doğup evlenir, haberim olur.

Neredeyse karanlık bastırana dek devam eden toplantı ve sohbetleri için dört bir yandan gelirler. Sonra hepsi kendi ağacına, meskenine geri döner.

Annemin öldüğü güne kadar, büyük okaliptüs ağacımızda toplanırlardı. Moşe onu kestikten sonra, dünyaları yıkılmışçasına, kara kara bağrışarak iki gün boyunca kütüğün üzerinde uçuştular. Üçüncü gün, toplantılarını vadinin arkasındaki eski tren istasyonuna, dağ lalelerinin olduğu yere taşıdılar.

Orada, anneleri kadar iri olmalarına karşın kanatları yeterince palazlanmamış yavru kargalar, uçuş denemeleri yapardı. Yaşlı kargalar iyi bir uçuş görünce zarifçe öterdi. Keşif erleri ve nöbetçilerse, etrafta olup biteni denetlerdi.

Ara sıra içlerinden bazıları köy çıkışında bir kedinin üzerine pike yapar ya da aydınlığa kalmış bir baykuşa musallat olurdu. Bazılarıysa bir şahinin peşine düşer, hatta göklerde daireler çizen bir kartala bile meydan okurdu. Görülmeye değer bir manzaradır bu. Altı ya da yedi karga kartalın üzerine gider, ama sadece bir tanesi onunla dövüşür. Heyecan peşinde, korkusuzca, esnek ve çevik hareketlerle kartala doğru pike yapar, yan tarafından saldırıp altından yükselir, derken sabrı tükenen kartal beyhude bir çabayla onunla dövüşüp vuruşmaya, onu yere devirmeye uğraşır. Eğlence ve itibar peşinde olan beriki, çabuk karar verme yeteneği ve pervasızlığıyla kartalın elinden kurtulur, ters döner, kaya gibi yere konar ve aniden tekrar yükselerek saldırıya geçer.

Ama o zamanlar, albinonun öldüğü günlerde, okaliptüs hâlâ bahçede dikiliyken, cenazeden yedi gün sonra, kargalar olağan toplantılarını keserek birden, hep birlikte avluda toplaştılar. Davranışlarındaki heyecan ve bastırılmış şiddet barizdi. Raylar boyunca hoplayıp zıpladılar, güvercinleri çatıdaki olağan yuvalarından irkiltip çıkartacak kadar tuhaf bağırtılar kopardılar.

Şimdi, benim doğumumu muştulamak istediklerini düşünüyorum. Dünyaya gelişimi beyaz güvercinlerin değil de kara karga sürülerinin muştulamış olmasından içten içe gurur duyarım. Ama o sıralarda kimse, zamanın uzanımlarına önem vermezdi, kimse bunu, kanarya besicisinin ölümüyle ilişkilendirmedi. Çünkü herkes, kargaların bu şekilde toplaşmalarının bir tek şeye, bir ineğin yavrulamasına delalet olduğunu bilirdi.

Kargalar ineklerin döl eşine deli olurlar. Bu konuda duyuları öylesine keskin, ihtirasları öyle güçlüdür ki, bazen hamile dişiden dahi önce doğum sancılarını fark ederler. O gün de, çitlerin üzerinde dans edip hopluyor, ahırın çatısında bağrışarak kızışmış inekleri korkutuyorlardı.

Onları işitip bahçeye çıkan Moşe, ineğin soluk alıp verişlerini ve şişen kasıklarını fark etti. Kalın bir sicimi andıran akıntı, kuyruğunun altından uzamıştı bile.

"Çocuklar," dedi. "Dua edin de bir düvemiz olsun."

"Ne fark eder ki?" diye sordu Naomi.

"Bir çiftçi, ahırda dişi evde erkek doğunca sevinir," diye yanıtladı beriki.

Judith'in yüzündeki ifadeyi fark ettiğinde onu teskin etmek istedi, ama henüz onun bam telini, lanetinin peşrevini bilmiyordu.

"Şey, Judith, bu alt tarafı bir çiftçi deyişidir." Utanmıştı, lastik çizmelerini giydi ve ineğin başına döndü.

Doğum uzun ve zorlu geçti. Rabinoviç, yavruyu, bacaklarına bağladığı ip aracılığıyla epey bir süre çekti.

"Onun canını yakıyorsun, baba!" diye bağırdı Naomi. "Çok sert çekiyorsun."

Ama Moşe onu yanıtlamadı, Oded de, "Çeneni kapa Naomi.

Hiçbir şeye aklın ermiyor. Doğum yaptırmak kadınların işi değildir," diye payladı onu.

İnek inledi. Göz kapakları ağırlaştı. Diğer inekler, düşünceli ifadelerle onu seyretti.

"Tamam, işte geliyor," dedi Moşe ve dirseğine kadar kolunu içeri soktu. İneğin vücudunu daha rahat bir konuma çevirdi ve çoktan ölmüş besili bir buzağıyı çıkardı dışarı.

"Kahretsin." Hayvan leşini bir kenara fırlattı. "Oded, atı koşup bunu okaliptüs ormanına götür."

Moşe ahıra girdi, ama Judith, bacakları titreyen, dermansızlıktan gözlerini yummuş ineğe bakıyordu. "Karnında bir tane daha var," dedi.

"Nereden biliyorsun?" diye sordu Oded. "Babamdan daha mı iyi bileceksin?"

"Biliyorum," dedi Judith, ineğin burnuna dokundu ve, "Buz gibi soğuk, çabuk git ve babana geri dönmesini söyle, iç kanama geçiriyor," dedi.

Aniden dizleri boşalan inek yere yıkıldı, biçare hayvan yana devrildiğinde rahminden kan akıntısı eşliğinde bir düve çıktı. İnek, toynaklarını ayırıp boynunu yatırdı, titreyip inildedi.

"Baba, baba!" diye bağırdı Oded. "Bir düve daha var."

Moşe avluya koştu. Can veren ineğe ve akan kana şöyle bir bakması kâfi gelmişti. Ahıra koşturup mısır tırpanıyla geri döndü.

"Çocukları buradan götür de görmesinler," dedi Judith'e. "Sonra da bir koşu tüccarı çağır, muhtemelen bugün köy civarında geziniyordur."

Koca cüssesiyle kanlı manzarayı kapatıyordu, ama o sırada ayağının dibinde yeni bir kan birikintisi toplandı.

Düve bir kenarda ayakları üzerinde doğrulmaya çalıştı. Güçlü ve çevikti, ayağa kalkmayı başarınca kısır bir düvenin tipik görünümü belirdi. Boyu uzun, omuzları geniş ve eğimli, bacakları uzun, yüzü tipik bir erkek yüzüydü.

"Orospu çocuğu," diye küfür etti Moşe. "Buzağı öldü, anne inek de öyle, bize de bu kaldı kala kala - bu *tumtum*, ne erkek ne dişi."

On beş dakika sonra annem ile Globerman çıkageldiler.

"Onu zamanında kesebildiniz mi?" diye sordu tüccar.

"Evet."

Sonra Globerman ölü yavruyu ve tuhaf ikizini fark etti.

"Belalar üçer üçer gelir derler, Rabinoviç," dedi.

Moşe sessiz kaldı.

"Şu *maydele*'nin tipine de bak hele," dedi tüccar. "İkiz doğumlarda hep böyle olur, bir küçük düve bir de küçük buzağı. Onu yarı erkek yapan şey, erkek kardeşinin kanı. Ne süt verir ne de yavrular. Onu da alayım."

"Onu almayacaksın," diye atıldı Judith aniden.

"Şu anda patronla konuşuyorum, Judith Hanım," dedi Globerman, pasaklı beresini başından çıkarıp. "Bu düve yarım bir buzağı, Rabinoviç, eğer onu bana verirsen yaşlı bayan için de anlaşabiliriz. Bu leş için esaslı para ödeyecek bir Arap tanıyorum."

Ama sırılsıklam düve, titreyerek, sendeleyerek, bir meme arayarak, çoktan yürümeye başlamıştı. Ayakları onu Judith'e yöneltiyordu. Judith bir çuval yardımıyla hayvanın üzerine bulaşan kanlı salgıyı silmeye koyuldu.

"Rabinoviç," dedi birden, "senden bugüne dek bir şey istemedim. Ona bu düveyi verme."

"Bu, dünyanın en güzel sesi," dedi Globerman. "Yalvaran bir kadın sesi."

"Düveyi burada bırak," dedi Judith. "Ona ben bakarım."

"Bu bir düve değil, bir buzağı ve ben onu alıp götüreceğim," dedi tüccar. "Şimdiden kendi kendine ayakta duruyor bile."

"Hayır!" diye haykırdı Judith, sesi yüksek, tiz ve tuhaftı.

Moşe bir ona, bir tüccara, bir düveye, bir de ayaklarına baktı.

"Dinle, Globerman," dedi sonunda. "Bunun bir buzağı olduğunu mu söylüyorsun? O zaman ben de sana onu, buzağı satar gibi satacağım. Büyütüp onu biraz besleyelim de kilo alsın, sonra altı ay içinde satarız."

Tüccar not defterini çıkarıp kulağının arkasındaki kalemi alarak sordu: "Ona ne ad takacaksınız?"

"Pastırma," dedi Oded.

"Kapa çeneni!" diye bağırdı Naomi.

"Ona ad takmayacağız," dedi Moşe. "Yalnızca sağmal ineklerin adı olur."

Bahçedeki kargalar, gagalarından kanlı dölüt parçalarını akıta akıta zıplaşıyordu.

"Bir ada ihtiyacım var," dedi Globerman. "Adı olmadan not defterime kaydedemem."

"Adı Rachel olsun," dedi Judith.

"Rachel mi?" diye sordu Moşe, şaşırmış halde.

"Rachel," diye yanıtladı Judith.

Büyüdüğümde annem, kendisi ve Rachel'le ilgili öykünün geri kalanını anlattığında, Rachel'in Amerika'ya götürülen kız kardeşimin adı olabileceğini düşünmüş, ona bundan söz etmiştim. Annem suratını asarak, "Sen ne demek istiyorsun, Zayde, ne garip düşüncelere kapılıyorsun," diye yanıtlamıştı.

"Peki adı ne o zaman?" diye sormuştum. "Belki de artık bana söylersin."

"*A nafka mina*," diye savuşturmuştu yine beni.

Ben bu sözün Yidiş olduğuna kalıbımı basardım, oysa büyüdükten sonra, Aramî dilinde "kimin umurunda" demek olduğunu öğrendim.

22

"Judith Hanım, eninde sonunda benim olacak."

"Asla, yeryüzünde kalan son erkek sen olsan bile."

"Judith Hanım, senin yürekli bir adama ihtiyacın var. Paralı bir adama. Eli bol, yüreği cömert bir adama. Burada, benim dışımda böyle birini tanıyor musun?"

Kurnaz hayvan tüccarı, yavaş yavaş, anneme yaklaşma girişimlerindeki niyetini açık etmeye, yorumlarını keskinleştirmeye başlamıştı. İnsan ve hayvan ruhu konusundaki tüm dehasını, Moşe ile Judith'e yöneltti. Ona getirdiği ufak tefek şeyleri, ikisinin de tepkisini ölçmek için, Rabinoviç'in de olduğu zamanlarda veriyordu.

Bir seferinde, Judith'in avluda olmadığını gördüğünde, Mo-

şe'ye, "Reb Yid, Judith Hanım için ufak bir şey getirdim. Geri döndüğünde kendisine takdim et, tarafımdan verildiğini belirtmeyi de lütfen ihmal etme," demişti.

Başka bir sefer, boyu kendisininkinden bir karış kısa olan Moşe'ye doğru eğilmeye cüret ederek, alaycı bir tonda, "Reb Yid, nasıl oluyor da bu kadınla aynı avluda yaşayıp keçileri kaçırmıyorsun?" diye sordu.

O sırada Naomi ile Judith, sığırlara su vermek için ellerindeki teneke bakraçlarla avludan geçiyorlardı. Tüccar anneme baktı ve onun gibi bir adamdan bile beklenmeyecek kadar kaba bir ifadeyle şöyle dedi: "O memelere can kurban..."

Judith, Rachel'i en son besledi. Güçlü, vahşi yetim sabırsızca bağırıyordu ve Judith kendisine yaklaştığında kafasını kovanın içine öyle hevesle daldırdı ki, neredeyse içindekileri dökecekti. Judith, ensesini okşayarak şefkatle fısıldadı ona.

"Onu bu kadar besleme," dedi Naomi, babası ile Globerman duymasın diye, alçak bir sesle. "Kilo alırsa babam onu tüccara satar."

"Satmayacak, Nomele," dedi Judith. "Bu düve benim."

Albinonun cenazesinden birkaç gün sonra, konsey ölmüş adamın mal varlığını satışa çıkardı.

Hayfa'dan gelen bir adam, Köylü Papish'in deyişiyle "acayip bir tip", beş takım elbise için saatlerce çekişe çekişe pazarlık etti.

İllut köyünden gelen, *bandook*'ların babası olan kör Arap, güneş gözlüklerini ve birkaç boş kafesi satın aldı.

Jacob kimselerin talip olmadığı kir pas içindeki tencere tavaları aldı. Kuşlara da göz kulak olmaya devam edeceğini söyledi, zaten kimse onlarla nasıl başa çıkılacağını bilmiyordu.

Yeşil kamyonet de açık artırmaya kondu.

Şehirden özel bir müzayedeci getirildi. Bütün köy gösteriyi izlemek üzere toplandı, ama kamyon için sadece iki alıcı çıkmıştı: Yakındaki bir *kibutz*'tan gelen bir muhasebeci, bir de tüccar Globerman.

Rakibini gören muhasebeci gülmeye başladı. "Globerman,"

dedi, "ne zamandan beri arabalardan anlar oldun? Sürmeyi bile bilmiyorsun."

Tüccarsa arabanın etrafında dolandı, kaputa, siperliklere birkaç "*tappen*" indirdi ve içlerinde kemik olup olmadığını anlamak için lastiklere dokundu. Sonra bir adamdan arabayı daire şeklinde sürmesini istedi. Herkes kıkırdadı ve içlerinden biri, "Kamyonet çivi yutmuş Globerman!" diye bağırdı. Ancak hayvan tüccarı kalın *baston*'unu sallayıp motoru dinleyerek, dönen tekerlekleri izleyerek çemberin ortasında durmaya devam etti.

"Arka kasada bir sığır, önde de bir kadın taşır mı?" diye merakla sordu. Taşıyacağı söylendiğinde, tatmin olmuş bir halde, cebinden efsanevî *knippl*'ı çıkardı, o an herkes kıkırdamayı kesti, zira kalın para destesi yapılması beklenen açık artırmaya derhal nokta koydu.

Böylelikle kamyonet hayvan tüccarının oldu, utanan muhasebeci *kibutz*'una döndü. Globerman, müzayedeciye *Benemones Parnussa*'sı için bir kasa bira ve yarım *pound* verdikten sonra, onu da evine gönderdi.

23

Jacob, Rabinoviç'in avlusunda yetişen civcivlerini düşünerek, orayı ziyaret etmek için bir bahane bulduğuna karar verdi; bir hafta boyunca arpacı kumruları gibi düşündükten sonra çiftlikte boy gösterip şöyle dedi: "Civcivlerim iyi mi bir bakayım dedim."

Judith'e onları neyle beslediğini sordu, akla gelebilecek her tür tavsiyede bulundu ve söylenecek her şey bittiğinde, cesaretini topladı ve kâğıt gemi yapmayı öğrenmeyi isteyip istemediğini sordu, böylelikle Moşe'nin çocuklarıyla oynayıp onların kalplerini kazanabilirdi.

Ona yanıt verme fırsatı tanımadan birkaç parça kâğıt alarak oturdu ve hayret edilesi bir kıvraklıkla onları bükmeye, ters çevirmeye, baş parmağının tırnağıyla kıvrımlarını düzleştirme-

ye koyuldu. Kısa bir süre sonra, dört adet şirin kâğıt gemi, masanın üzerinde zaferle dikiliyordu bile.

"Benimle avluya çıkarsan onları inek yalağında yüzdürebiliriz," dedi.

Sağlam ve kendinden emin görünen gemiler yalağın suyunda yüzdüler.

"Bu tür gemiler hiç batmadan nehir suyunda bile yüzerler," dedi ve sonra her ikisini de hayrete düşüren bir pervasızlıkla elini kadının orta parmağının üzerine koyarak, "Judith, çok matah bir adam sayılmam," dedi. "Ne yakışıklıyım ne zengin. Tanrı güzellikle zeka dağıtırken ilk sırada olmadığım ortada. Sonuncu değildim belki ama ilk sırada da gelmiyorum. Gelgelelim, Tanrı sabır dağıtırken, geri kalan herkesin sabrı tükendiğinde ben hâlâ oradaydım, biz Jacob'ların hepsi için aynı şey söz konusudur. Ben Globerman değilim, Rabinoviç ya da başkası da değilim. Ama benim için yedi yıl beklemek, birkaç gün beklemekten farksızdır."

Birden elinde tuttuğu konyak bardağı sallandı. Gözleri yaşla doldu. Yüzünü eğdi, öyle ki adeta tabağın içine saklandı.

"Nitekim, yedi yıldan da uzun bekledim. Onun ölümüne dek bekledim. Ama ondan sonra beklemedim. Hayatta olmayan bir kadını beklemenin alemi var mı? Onu özleyebilirsin, ama beklemek? O artık yaşamıyor, o günden beri benim de tek yaptığım soru sormak. Ne oldu? Onu neden yitirdim? Eğer şöyle yapsaydım, böyle yapsaydım, belki de..? Her şeyi iyi yapmıştım, her şeyi kuralına göre planlamıştım. Belki sana birşeylerden söz etmiştir, Zayde?"

"Hiçbir şey söylemedi," dedim, bir sonraki sorudan ürkerek.

Jacob gözlerini kısarak bana baktı.

"Artık gitmeliyim," dedim.

"Bazen anneler oğullarına birşeylerden söz eder," dedi.

"Benimki değil," dedim. "Onun hakkında benden daha fazla şey biliyorsun."

"Ama sen onunla benden daha fazla beraberdin."

"Gitmeliyim, Sheinfeld."

Acıyla yüzü buruşan Jacob gülümsedi.

"Sheinfeld," diye takrarladı. "Sheinfeld..." Birkaç dakika sonra, "Bu saatte nasıl gideceksin?" diye sordu. "Gece yarısından sonra hiç otobüs yok ki. Bak, Zayde, öbür odadaki kanapeye senin için yatak hazırlarım."

"Yürürüm," dedim sabırsızlanarak. "Yolları ve kestirmeleri biliyorum. Sabahleyin süt sağımı zamanında Moşe'ye yardım etmek üzere orada olurum."

"Buradan köye kadar yürüyecek misin? Gece yarısı ormandan mı geçeceksin? Bu tehlikeli."

"Tehlikeli mi?" diye güldüm. "Ölüm meleği çok düzenlidir. Zayde adlı küçük bir çocuk gördüğünde derhal başka birinin peşine düşmek üzere çekip gidecektir. Benim yanımda dururken kendini kolla Jacob! Bir de bakmışsın benim yüzümden kabak senin başına patlamış!"

"Artık küçük bir çocuk değilsin."

"Ama bir büyükbaba da değilim."

"Ölüm meleği, meyve bahçesi olan bir çiftçi gibidir," dedi Jacob. "Her sabah kalkıp olgunlaşmış meyve aramak için ağaçlarının arasında gezinir. Memleketteyken böyle bir *goy* vardı. Meyve toplayacağı ağaçları belli etmek için üzerlerine kurdele takardı. Bir gülünç huyu daha vardı. Ne zaman yola çıkacak olsa yanına yiyecek alırdı. Dükkâna giderken bile kendine peynir ekmek ve içecek birşeyler hazırlardı ki kimseden iyilik istemek zorunda kalmasın. Bir seferinde...."

"Jacob." Ayağa kalktım. "Başka bir zaman anlatırsın. Artık sahiden gitmem gerek."

"Sana tatlı yapmamı istemez misin, yumurta sarısı ile şaraptan yapılan, o çok sevdiğin İtalyan tatlısından?"

"Hayır Jacob, gitmeliyim."

"O zaman git, Zayde. Babanın seni zorla alıkoyduğunu söyleme de."

"Beğendin mi yemeği?" diye bağırdı arkamdan.

"Hem de çok," diye bağırdım, karanlıkta koşarken. "Çok güzeldi."

"Bir sonraki davetime yine gelirsin, değil mi?" diye seslendi

karanlık bana.

"Gelirim, gelirim."

Tepenin doğu yamacından aşağı kayıp yalpaladım, çalılıklara ve kayalara takılıp sendeledim. Hendeğin içindeki defne kokusuna daldım, çakıl taşlarının üzerinden atladım. Karşı yakaya ve gerilerindeki sırtlara tırmanıp yola ulaştıktan sonra, uzaklardan gelen motor sesini işittim. Işığın hâlesi yamaca tırmanıyordu. Turuncu lambalar, köyün süt kamyonunun tepesinde titrek titrek parıldıyordu.

Yokuş sona erdiğinde Oded vites değiştirip hızlandı, ben de ağaçların arasından yola doğru tırmandım, farların ışığına doğru zıpladım ve onun fren yapabilmesi için gereken mesafeyi bildiğimden, iki kolumu birden sallayarak işaret verdim.

Beni tanıdığını göstermek için arka arkaya kornaya bastı. Ağır süt kamyonu yavaşladı, zıpladım, ip merdiveni kavrayıp heyecanlı ve rahatsız bir halde içeri tırmandım.

"Burada ne işin var, Zayde?" diye bağırdı Oded. "Nereden çıktın böyle? Tivon'da bir pilicin mi var yoksa?"

"Hiçbir yerde pilicim falan yok."

"Yine o budalanın yanında mıydın?"

"Eğer babam hakkında böyle konuşursan ben de seninki hakkında konuşurum."

"Güzel şeyler yedin mi?" diye bağırdı Oded. "Hiç değilse biraz artık getirseydin ya."

Dev bir dizel motoruyla geçen hayatı, Oded'e kamyonun içinde olmasa da bağıra çağıra konuşma alışkanlığı kazandırmıştı.

"Benim bağırmamdan korkup yolun yarısında inmek isteyen otostopçular oluyor," dedi gülerek. "Evde de böyle. Dinah nasıl da çileden çıkardı ben bağırdıkça. 'Neden bana söylediğin her şeyi bütün köy işitmek zorunda?' derdi. 'Buradayım, tam yanında, her şeyi işitiyorum.' Ama elden ne gelir? Bir gün Milek vadisinden yukarı çıkarken, kendi kendime konuşurken bile tek kelime işitmediğimi fark ettim. O gün bugündür bağırıyorum."

İşte mazimi bu şekilde dinliyordum. Globerman'dan paray-

la, Jacob'dan ikramlarla, Rabinoviç'den düzleştirilmiş çivilerle, Menahem'den dilsiz bir amcanın notlarıyla, Naomi'den okşamalarla, Oded'den bağrışlarla.

"Bir gün bütün bunları yazacaksın," diye bağırırdı Oded bana. "Yoksa niye sana bunca şey anlatayım? Babamı, anneni, Naomi'yi, Menahem amcayı, Globerman'ı ve her şeyi? Sen bunları yazacaksın ki, Zayde, herkes öğrensin. Duyuyor musun, Zayde, yazacaksın!"

Üçüncü Ziyafet

1

Jacob'un evindeki üçüncü yemeğim, ikincisinden on iki yıl sonraydı. Bunun iki yılını Kudüs'te, üniversitede, on yılını da Rabinoviç'in ahırında geçirmiştim.

Moşe çiftliği bana bırakmayı tercih ettiğinde Oded'in itirazı olmadı. Kamyonunu ineklere tercih ederdi. Ara sıra beni Naomilere götürmeyi sürdürdü.

Artık uzun gece yolculuklarında uyuklamıyordum. Şaşırtıcı bir açıklıkla, bağıra çağıra anlattığı anıları, umutları ve düşleri can kulağıyla dinlerdim. Sözleri hep şu taleple noktalanırdı: "Bunları yazacaksın, tamam mı, Zayde?" Onunla yolculuk etmekten, onu dinlemekten çok hoşlandığım için istediğini yerine getirmeye niyetli olmadığımı hiç itiraf etmedim.

Moşe, iş sahasını daraltmaya karar vermişti. Arsayı köy kooperatifine kiraladı, kendisine yalnızca sağmal inekleri, bir de et için bir ağıl dana sakladı. Annemin eski önlüğünü takar, başıma mavi yemenisini bağlar, tıpkı onun yaptığı gibi, ahırda, mutfakta, evde ve bahçede çalışırdım.

Kargalardan vazgeçmedim. Kudüs'teki öğretmenlerimden biri, kızıl saçlı profesör, Naomi'nin deyişiyle "baş karga", labo-

ratuvar çalışması karşısındaki nefretimi ve gözetleme eğilimimi fark edince, bir yerlere tırmanıp kendimi tehlikey'e atarak gözlem yapma yeteneğimi teşvik etmeye karar verdi. Bir gün, okulu bırakıp köye dönüşümden birkaç ay sonra evimize gelerek vadide kendisi için yapmamı istediği bir araştırma verdi; kargaların insanlara yakın yerleşimler seçmesi ve ufak kuşlara verdikleri zararla ilgili bir gözlem araştırmasıydı.

O yıllarda köylüler çoktan benden umudu kesmişti. Ben kargaları, onlarsa beni seyreder, adımdan ve münzeviliğimden dem vurur, bunları annemle ilglili anılarla süsler, karıştırır, tadına bakar ve benim kişiliğimi belirlerlerdi. Doğurma ve toprak sürme üzerine kurulu bu cemaatte, ben de hayli tuhaf bir kuş türü sayılırdım.

Öyle ya da böyle, 1963'te hâlâ Kudüs'te zooloji eğitimi alıyordum. Bunu sadece kronolojik bir gerçeklik olarak kaydediyorum. Çünkü okul hayatım, anlatmak istediğim öyküye ne bir katkıda bulunuyor ne de ondan bir şey eksiltiyor. Laboratuvarlar içimi karartırdı. Pencerenin dışında, kargaların biraraya toplanmasını, tıknaz çam ağaçlarında kurdukları yuvaları izledikçe, mikroskobumun altındaki karışımlara bakmak yerine, ağaçlara tırmanıp onların yuvalarını gözetlemeye can atardım.

"Onların mikroskoplarından nefret ediyorum," diyordum Naomi'ye. "Bilmem gereken her şeyi çıplak gözle görebilirim."

"Peki neyi seviyorsun?" diye sormuştu Naomi.

"Seni, Naomi," demiştim. "Doğduğum günden beri seni seviyorum. İlk karşılaştığımız zamanı anımsıyorum. Ben sıfır yaşındaydım, sense on altı. Gözlerimi açtım ve seni gördüm. Sana baktım ve sana yazıldım."

"Peki şimdi neyi bekliyorsun, Zayde?"

"Benim yaşıma gelmeni bekliyorum."

Naomi güldü. "Ben ne beklediğini biliyorum," dedi. "Benim hamile kalmayacak denli yaşlanmamı. Seni oldum olası ürküten bu, bir çocuk sahibi olacaksın, derken bir torun, sonra da ölüm meleği kapına gelecek, bu kadar budalasın işte Zayde."

Meir'le onun bir çocukları var. O doğduğunda ben on yaşın-

daydım. Onun hakkında konuşmak istemediğimi daha önce söylemiştim. Bilhassa da doğum tarihi annemin ölümüne yakın olduğu için, ayrıca annemin yaşam öyküsüyle onun hiçbir ilgisi yok.

Kudüs'te geçirdiğim birkaç ay sonunda, oradaki karga türlerinin pek çoğunu tanıdım. Ay Bahçesi ile cüzzamlılar evindeki sürüyü, Alman yerleşiminin mezarlığındaki büyük grubu, Bet-İsrail mahallesindeki küçük grubu düzenli olarak ziyaret ediyordum. Yemin Moşe'den, sınırın ardındaki Ermeni mahallesinde bulunan toplantı ağacını gözetleyebiliyordum.

İkinci yılın sonunda, soğuk kenti, iç karartıcı derslerimi ve kargaları geride bırakıp köye döndüm.

2

İlk yemeğimizde Jacob aşağı yukarı elli beş, bense on iki yaşındaydım ve her ikimiz de hayli tutuk davranıyorduk.

Askerden döndükten sonra köydeki ikinci yemeğimizde ben işi eğlenceye vurmuştum, alaycı davranıyordum. Jacob'a gelince, yaşından büyük gösteriyordu.

Bu kez, ben otuzumu geride bırakmışım, o ise yetmişini. Üçüncü yemeğin davetiyesi elime ulaştığında kalbim sıkıştı. Hayli gösterişli bir davetiyeydi. Bu tek davetiyeyi bastırmak için özel olarak matbaaya gittiğini biliyordum, içim şefkat, merhamet ve heyecanla doldu.

"Sizi dışarıda, arabanın içinde bekliyorum," dedi beni almaya gelen şoför. Bana ikinci yemek davetini haber veren, Jacob'u da hâlâ otobüs durağına taşıyan şofördü bu.

"İçeri girip ben hazırlanana kadar birşeyler için," diye teklif ettim.

"Gerek yok. Nasılsa onu beklemeye alışkınım."

Moşe'ye akşam süt sağımı faslında yanında olmayacağımı haber verdim. Ayakkabılarımı cilalayıp duş aldım, beyaz bir gömlek giyip çıktım.

Jacob bu kez Rebecca'nın ikinci kocasından kalan bir elbiseyle karşıladı beni. Kusursuz ve pahalı bir takım olmasına karşın, onun üzerinde paçavradan farksız duruyordu. Büyük, muhteşem mutfağın içinde gezinirken, bir hayırseverin evine düşmüş bir dilenciyi andırıyordu. Yine de titreyen ellerinin ve her an kopacakmış gibi sallanan başının gerisinde, bir virtüözun maharetli devinimleri seçiliyordu. Bileğinin hafif bir kımıltısıyla tavadaki bifteği çevirdi, rostonun içinin kızarıp kızarmadığını gözü kapalı kestirdi, *kreplach* için hamur yoğurmak üzere kollarını sıvadı ve on parmağını, avuç içlerini, hatta dirseklerini kullanarak işe koyuldu.

"Aynı anda bir sürü şey yapmak önemlidir. Ocakta aynı anda iki tencere ve bir tavayla çalışmak," dedi. "Böylelikle zamandan tasarruf edersin."

"Yalnızca mutfakta değil," diye ekledi sonra. "İnsanlar zamanın sadece ve sadece kendi emirlerine amade olduğunu sanırlar. Oysa sen köyde süt sağarken, o sırada ağaçtaki greyfurtlar olgunlaşmakta, ipteki çamaşırlar kurumakta, birinin ruhu bedenini ağır ağır terk etmektedir. Sen uykudayken toprakta solucanlar çalışir, göklerde bulutlar seyreder, ana karnında bir çocuk serpilir, Amerika'da bir adam trenle başka bir kadına gider. Yazın damdaki meyveler ağır ağır kurur. İşte böyle, Zayde, bir şeftali kendi kendine kururken aynı anda bir kuşun yumurta bırakma, yavru yetiştirme ve yeni bir damat arama zamanı gelmiştir. Bir zamanlar savaş sırasında gazetede bir şey okumuştum: Müttefikler bütün cephelerden saldırıyor, diye. Bu çok hoşuma gitmişti. Aynı anda, bütün Müttefikler, bütün cephelerden saldırıyor. Her birinin ötekinin zaferinden sonra saldırıya geçtiğini düşünsene, o zaman savaş bugün hâlâ sürüyor olurdu. Dünyayı bu şekilde görürsen, birden o küçük kutuda daha fazla zaman geçirmeye başlarsın. Bunu hiç düşündün mü, Zayde?"

Tencereler fokurdadı. Baharatın ve buharın nefis kokusu, Jacob'un ellerinden yüzüme yöneldi usul usul. Jacob lezzete, dokunarak, merakla ulaşmayı tercih ederdi, onu fethedip içinde eriterek değil. Deneyim ve ustalık onu gururla değil, saygıyla

donatmıştı - yeşil salatalığın, taze yumurtanın, etin ve meyvanın önünde saygıyla eğilmeyi öğretmişti.

"Sana yemek pişirmesini kimden öğrendiğimi söylemiş miydim? Dans eden, insan ve hayvan seslerini taklit eden, büyük bir aşçı olan şişman işçimden. Bunu biliyor muydun? Bana, kalpteki duyguların birbirine karışması gerektiğini, yiyecek soslarınınsa birbirinin yanında var olması gerektiğini o söylemişti. Bu nedenle, Zayde, yemekle çözülen yemek tuzu sofra tuzundan iyidir. Ama ruhta aşk, endişeyle ve nefretle harmanlanmalıdır. Öfke ise arzu, korku ve bir parça sevinçle karışmalıdır. Yoksa seni paramparça eder."

"Sakın aklından çıkarma, Zayde," diye ekledi. "Yemeği pişirmek, ya da yemek amaç değildir. Bunlar yalnızca amaca giden yoldur. Çünkü pişirmek çok sıkıcı bir iştir. Belki ancak tarla sürmek daha sıkıcıdır."

Sonra aniden kaynar tencereye parmağını daldırdı, neredeyse yerimden fırlayacaktım.

"Parmağını böyle daldırmak canını yakmıyor mu?"

"Canımı yakmak mı?" Tadına bakmak için parmağını ağzına götürdü. "Bu bedeni daha ne kadar yaralayabilirsin ki? Artık iyi işitmiyorum, iyi görmüyorum, acıları neredeyse hissetmiyorum, belleğim de sağlam değil. Acılar ve anılar da tıpkı işitmek ya da görmek gibi, değil mi? Bu sabah, hafızası zayıflayan birinin ölmeyi bile unutabileceğini düşündüm. Böyle ağır aksak adımlarla yürür de yürürüz işte, kimse ne adımızı ne de hayat hikâyemizi bilir. Bir ihtiyarın geçkin yaşından başka nesi olabilir ki? Ne gücü, ne aklı, ne de bir kadını vardır. Bütün vücudunu paramparça eden kırık dökük hatıralarından başka hiçbir şeyi yoktur."

Derken birkaç saniye sonra ekledi: "Eğer Tanrı sana uzun ömür bahşederse, bil ki daha fazla budalalık edesin diye sana fırsat tanıyordur."

"Bizim köyde, nehir civarında çok ihtiyar bir *goy* vardı. Yüz yaşına gelince birden kendisini öteki dünyaya kabul etmeyecekleri korkusuna kapıldı. Orada bile genç erkeklere daha çok

rağbet vardır. Belki de ölüm meleği bu nedenle annenin sana verdiği isme bu kadar kızıyordu. Tam eline genç bir *yingele* geçirdiğini sanırken, bir bakıyor ki bir Zayde, ne *brokh*. İşte bu yaşlı adam, her pazar kiliseye gider, canını çoktan alması gerektiğini söyleyip tanrısına yakarırdı. Canına tak etmişti, uzun süredir bekliyordu ve hep önüne başkaları çıkıyordu. Bilirsin, yaşlı olmak için çalışmana, iş yapmana, mantıklı olmana gerek yoktur, yaşlanmak bir başarı da değildir. Tek yapman gereken, onun gelmesini beklemektir. Mesela ben birkaç yıldan beri ayna karşısında tıraş olmayı bıraktım. Bana nedenini sorsana, Zayde, hadi sor."

"Neden?" diye sordum.

"Sana nedenini söyleyeyim. Her şeyden önce, bunca zamandan sonra artık elin yüzünü iyice tanımıştır ve bir aynaya gerek duymazsın. İkincisi benim yaşımda biri şu veya bu şekilde aynaya baktığında başka bir adama rastlar. En iyisi o adamı aynada tek başına bırakmak ve aynanın dışında tıraş olmaktır. İhtiyarlığın bir başka tarafı da etrafındaki her tür insanın aniden ortadan kaybolmasıdır. Kimi onlardan bıkıp usandığından, kimi de onları hatırlamadığından yok olur, zaten bu, insanlardan kurtulmanın en iyi yoludur. Kimi onları görmediğin için, kimi de öldüğü için kaybolur. Derken sana durmadan nişan alanın ölüm meleği olduğunu anlarsın. Tıpkı uzaklardan top ateşleyen topçu subayları gibi - başlangıçta hedefin yakınına isabet ettirir, sonra hedefi tutturana dek yavaş yavaş yaklaşırlar. Bu arada ben de ıssız adadaki Robinson gibi yaşarım. İhtiyarlık budur. Bir ada. Gittiğim her yere adamı da götürürüm. Yaşlı bir adamla sokakta bu yüzden kimse konuşmaz. Dört yanı suyla çevrili metruk bir ada gibi gezinir. Bazen uzaklarda bir gemi görür, fişek yakıp işaret verir, zıplayıp haykırır: 'Buradayım, yaşıyorum!' Ama sadece dükkânın ayakçı oğlanı bir de temizlikçi kadın gelir, on yılda bir de Zayde. Neyse ki Köylü Papish de ara sıra gelir buraya. Kendi adasından benimkine yüzer. Konuşmak, daha çok da Rebecca'nın resmine bakıp bana bağırmak için. Eskiden buraya otobüsle gelirdi, artık telefon ediyor, ben de şoförümü yollayıp bir lord gibi onu buraya

dek getirtiyorum. Ona beynimin artık bir paçavraya döndüğünü söyledim. Bana ne dedi biliyor musun? 'Bundan korkman yersiz, Sheinfeld, çünkü sen daha otuzundayken de bir budalaydın.' Hâlâ ben konuşurken gülüyor. Sanki ben keyfimden mi böyle konuşuyorum? O Heder ve Yeşiva'da okurken ben kötü dayımın dükkânında kölelik ediyordum. Ama onu asıl çileden çıkartan mesele, Rebecca. Hâlâ o yüzden kızgın bana. Gelip oturuyor, onun resmine bakıp iç geçiriyor. Bir keresinde şöyle dedi: 'Bana bir iyilik yap, Sheinfeld, bu güzelliğin çıplakken nasıl göründüğünü tarif et.' İnan ki bunu istedi. Her şeyi ona anlatmalıymışım. Her noktayı, her çizgiyi, utanıp sıkılmadan istedi bunu."

Sanki küçük bir bebeğin elleri dudaklarımın kenarlarını çekiştiriyormuş gibi, tuhaf, hafif bir gerginlik hissettim; dudaklarıma hiçbir bebek dokunmamasına karşın, gülümsediğimin farkındaydım.

"Evet, Zayde, eğer talihin yaver giderse bu en son yemeğimiz olacak, baban artık başına ekşiyip durmayacak, ne dersin?"

Kalkmak için büyük çaba sarf etti ve bütün o süre boyunca çalışıp duran koca fırına yöneldi. Ağır kapağını açtığında, ılık biberiye, zeytin ve sarmısak kırlangıçları dışarı sökün etti ve zevkten gözlerim kararana dek burnumun üstünde kanat çırpıp durdular.

"Fırında ne pişirdin, Jacob?" diye sordum.

"Zavallı bir kuzucuk. Bir zamanlar İllut'ta yaşayan ihtiyar bir kör adam tanımıştım. Torunuyla bana bir kuzu göndermiş. İnanmazsın, durup dururken bir Arap çocuğu kapımı çalıp, "Bu size," dedi ve çekip gitti. Ben de oracıkta dikilen kuzuya bakakaldım. Evin arkasında onu tek başıma kestim, ağaca asıp derisini yüzdüm. İnanabiliyor musun? Burada, Tivon'da, Meşe Sokağı'nda bir kuzuyu kesip derisini yüzmek? Sokağa bir şeker ambalajı atacak olsan sana bakarlar, ama kimse bunun farkına bile varmadı. Kuzu bile fark etmedi. İlginç. Koyunlar ve keçiler kesilmeye gittiklerini anlamıyorlar, sığırlar fark ediyor. Üzülüp zayıf düşüyorlar. Bir gün sana kuzu postu yüzmeyi öğretirim. Bir babanın çocuğuna öğretmesi gereken diğer şeyler

gibidir o da, zira eğer yöntemini bilirsen çok basit, yoksa hayli zordur. Tertemiz bir kuzu. Eminim böyle bir şey tatmamışsındır. Öyle yumuşak ki, kaşıkla bile yiyebilirsin."

Kendi kendine gülerek sofrayı kurdu. Bana kuzu ve baharatlı pilav ikram ederken kendisi omlet ile zeytinli, süzme peynirli salata yedi.

"*Ess, meyn kind.*"

Et sahiden de olağanüstü yumuşak ve güzeldi. Çeşit çeşit renk ve tat - bahar vaktinde bir tarlanın görüntüsü gibi.

"İstersen, Zayde, seni ellerimle besleyebilirim. Tıpkı bir bebek veya kadınmışsın gibi."

"İstemez, Jacob."

"Bir insanı parmaklarınla beslemek onu çıplak görmek gibidir. Bir gün birisine yemek yedirilirken onu izle. Gözler bakar, burun delikleri açılır. Ağza tükürük dolar. Dudaklar ayrılır, çene hafifçe aralanır, dil yiyeceği almak üzere biraz dışarı çıkar. Şayet bir kadını bu şekilde besleyecek olursan, parmaklarını zamanında kurtarmayı unutma, zira bunların hemen ardından ısırık gelir. Al, Zayde, al." Küçük, hoş kokulu bir parça et dudaklarıma değdi.

Dudaklarımı geri çektim, Jacob da içini çekerek eti tabağa geri koydu.

"Beğendin mi?" diye sordu.

"Çok," dedim. "Tıpkı ağızda açılan bir tavuskuşu kuyruğu gibi."

"Ne güzel konuşuyorsun. Köylü Papish'in kadın güzelliğiyle ilgili söylediği sözleri andırıyor. Çok yaşayasın ve mutlu olasın..."

Bu sözlerin ardından çıkmak için yanıp tutuşan "oğlum" kelimesi, ciğerlerindeki havada asılı durdu, boğazında düğümlendi ve telaffuz edilmeden kaldı.

3

Yaşlıların dediğine göre, kâğıt gemilerden birisi vakti zamanında nehrin akıntısında kaybolmuş.

"Bu en berbat şeydir. Kayığı yüzerek uzaklara doğru yiten delikanlı bir daha asla huzur bulamaz. Birisiyle evlenecek olsa bile, hayatı boyunca zihninde yüzmeyi sürdüren bu kayık, her gece bir başka kadına ulaşacaktır."

Bunun üzerinden altmış yıl geçtikten sonra, köye kimsenin tanımadığı genç bir kadın gelmiş ve Nozdryov adında, artık hiçbir kadının arzulamadığı, seksen yaşlarındaki bir çiftçinin evine gitmiş.

"Kâğıt gemisi kaybolduktan sonra dört kez evlenmiş, dört karısı da düğünün ertesinde vefat etmişti. Böyle bir şey olduğunda, anla ki Tanrı'nın sana vermek istediği bir mesaj vardır."

Kadın zili birkaç kez üst üste çalmış, ama ihtiyarlık Nozdryov'un işitme duyusunu köreltmiş. Kapıya vurmuş, bağırmış, sonunda kendisi açıp içeri girmiş. Kadın yaşlı adamın omuzuna dokunur dokunmaz, adam, daha kendisi bile nedenini anlamadan yüzüne yayılan gülümsemeyle ona dönmüş. Ancak o vakit, yıllardır, onca zamandır düşlerinde yaşayan ve hayatındaki diğer kadınları uzaklaştıran o güzel kadını tanıyabilmiş.

Gözleri yaşla dolmuş. Çok geçmeden uykudan uyanacağını ve kadının her zamanki gibi eriyip yok olacağını sanıyormuş. Oysa ziyaretçisi adamın kırış buruş boynunun etrafına son derece gerçek ve hoş kokulu iki kolunu dolamış, bir deri bir kemik vücudunu göğsünün ılık şehvetine bastırmış ve adam gözyaşlarını tutamamış.

Kadının dili adamın ağzında tek bir dişçeğize rastlayamamışsa da, aynı gün içinde ikisi birlikte kilisede boy göstermişler. Kadın, afallamış rahibe, kendisi doğmadan çok önce nehre atılan ve eline yeni ulaşan kayığı göstermiş. Keskin kıvrımları, berrak harfleriyle, altmış yıl boyunca, bırakıldığı yerden iki yüz kilometre doğuya seyahat etmiş.

"O günden beri buraya, ona yürüyorum," demiş kadın, yaşlı adamı göstererek. "Yürüyorum ve nehir boyunca arıyorum."

"Elinde de küçük bir dal vardı," dedi Jacob. "Bir şey arayan insanlar böyle küçük bir dal taşır. Bu yolla toprakta su bulmayı bilen insanlar var, biliyor musun Zayde? Diğer insanlar gibi yürür, ararlar. Dalın bükülmesini, küçük bir kayığın gelmesini, sonunda yüreğimizin haykırmasını, *shvantz*'ımızın işaret vermesini, gözlerimizin toprağın derinliklerinde yatanları seçmesini beklerler. Annenin de tarlalarda bu şekilde gezme alışkanlığı vardı. Üzerine güzel bir elbise geçirip tarladaki patikadan yola yürür, yarım gün boyunca yamaçlarda ortadan kaybolurdu. Yanına ne bir sopa ne de yiyecek alırdı. Naomi'yi de götürmezdi, yalnızca ineği Rachel'i alırdı. Judith küçük kıza eve dönmesini söyleyene dek Naomi onların peşinden koştururdu. Rachel de ona kafasıyla tos vururdu, eve git Nomele, git, git. O düve, erkek bir sığır gibiydi. Sen gördüğünde çoktan yaşlanmıştı, ama eskiden, tıpkı bir *tsigele* gibi hoplayıp zıplardı. Şayet elini memesine atacak olsan seni gebertmesi işten değildi. Bir boğanın vücuduna, bir ineğin hassasiyetine sahipti. Ama annenleyken, kaymak gibi yumuşak olurdu. Judith bir seferinde onu arabaya bile koşmuştu. İnan Zayde. Onu arabaya koşarak tarladan yonca toplamaya gitmişti. Gün batımına doğru, Judith'in aldığı bir iki şişeyle geri döndüler. Biliyorsun, annen ara sıra içmekten hoşlanırdı, bu bir sır değil. Bunu pek hoş karşılamayan bazı insanlar vardı, oysa o haddini bilirdi. Asla sarhoş olmazdı. Düğünümüz için her şeyi hazırlamıştım. *Grappa*'yı nereden aldığını bile bulmuştum. Nazaret'te, bir İtalyan'ın içki yaptığı bir manastırdan. Şeytan bilir orayı nasıl keşfetmiş. Yanına ineğini alıp bütün o köyleri ve dağları aşar, Nazaret'e giderdi korkmadan, sıkıysa yaklaşsın biri yanına. Uzun lafın kısası, bizim tüccar, onun içkiyi sevdiğini keşfeder keşfetmez fırsatı ganimet bilip ara sıra ona içki götürmeye başladı. Tıpkı bir oyuğun ayırdına varıp da onu genişletmek için hababam uğraşan bir yer sıçanı gibi. Ahırda oturup içtikleri sırada, Judith insanların dedikodu etmelerini önlemek için kapıları ardına dek açardı. Asıl önemlisi, misafi-

rin de yanlış fikirlere kapılmamasıydı, anlıyor musun? Judith Globerman'dan ölesiye nefret ediyordu. Berikine gelince, bütün o şeytanî içgüdülerinin, kabalığının ve açgözlülüğünün ardında ondan ölesiye korkardı. Yine de beraber içki içmelerine engel değildi bu. Ağır ağır ve dozunu kaçırmadan, ama biraz da yarışır gibi. Önce kim kör kütük olup *goyim* gibi devrilecek yarışı değildi bu, önce hangisi ötekine bakıp gülümseyecek yarışmasıydı. Tüccarın içimizdeki en akıllı erkek olduğunu ancak bugün anlıyorum. O, aşkın yalnızca vermek üzerine kurulmadığını, bol miktarda almak anlamına da geldiğini, sevginin derecesini açık etmemen gerektiğini bilen tek kişiydi. Zira, aşkta bir anlık zayıflık kişinin tüm hayatına mal olabilirdi. Önlerindeki masada daima içkiye eşlik etmek üzere getirdiği yiyecekler bulunurdu. Çünkü içen birisi -bunu bilmen gerek Zayde- her içkiye kendine göre bir yiyeceğin eşlik etmesi gerektiğini bilir. Tıpkı el ele tutuşan ahbaplar gibi. Konyağın ahbabı tatlı birşeyler, şnapsınki tuzlu birşeylerdir, votkaya gelince o hepsiyle gider. Uzun lafın kısası, içkinin yanında birşeyler olması iyidir, böylelikle daha ağır içersin, zaman uzar, her yudumu ağzında şöyle bir çalkalarsın. Anlıyor musun, Zayde? Ağır ağır içersin, koklar, nefes alır, bir parça yer, bakar, konuşur, çiğner ve söyleyeceklerini aklında tartarsın. Tüccar hiçbir zaman kafasız biri olmadı, bu küçük numaraların hepsini bilirdi. Ağır ağır içip azar azar yersen, birlikte geçirecek daha çok zamanın olur. Sonra sözler dökülmeye başlar, aynı anda hem konuşup hem düşünebilirsin; bir seferinde onları, bardaklarını tokuşturup "*le-haim*" -hayata- içerken bile yakalamıştım, tüccar, 'Judith Hanım'ın kulakları da bayram etmeli,' dedi. Kadehler tokuştuğunda çıkan sesin köyde bir eşi daha yoktu, köy ahalisinin duyup duyabileceği en nadide çınlama, boğanın boynuzuna asılan demir boyunduruktaki çıngıraktan gelirdi. Derken birden Judith daha önce hiç görmediğim bir biçimde tüccara gülümsedi. Böyle bir gülüş beni yere yıkıp gözyaşlarına boğabilirdi. Gelgelelim piç kurusu tüccar yalnızca ona bakmakla yetindi, hiç istifini bozmadı. Şayet bu gülüş onu biraz olsun yıktıysa, bu ancak bedeninin içinde olmuştur

ve ağladıysa, ancak ruhunun derinliklerinde ağlamıştır. Et tüccarlarının kadınlara özel bir yaklaşım tarzı olduğunu bilmende yarar var, Zayde. Eskiden memlekette şöyle derlerdi: Bir *fleysh handler* bir dulla ne zaman ağlayıp ne zaman dans etmek gerektiğini iyi bilir. Onlar bize benzemez. Judith geldiğinde güneş başka bir vakitte ışıyor olsaydı, ben turunçgil fidanlığında olmasaydım ve onunla ancak bir hafta sonra sokakta ya da zahire ambarında, ya da sabah vakti karşılaşmış olsaydım her şey farklı olacaktı, gibi şeyler düşünmezler. Ama ben onu tam da sarımsı yeşil çiçek denizinin üzerinde seyrü sefer ederken gördüm ve o an anladım: İşte bu, Tanrı'nın bana bir lütfu, bu gelen benim kayığım, benim kuşum, işte bana kanat bahşedecek olan kadın. Tek yapman gereken, elini uzatıp tutmak, Jacob, kendi kendime bunu söyledim. Elini uzat ve tut, tut ki sonra sevdiğin kadının gitmesine izin verdiğin için bir ömür kendine eziyet etmeyesin. Bu başına gelebilecek en kötü olaydır, dedim."

Ayağa kalkıp odanın içinde gezindi. Acısı boğazıma düğümlense de yemeği çiğneyip yutmayı sürdürdüm.

"Böyle bir şeyden ötürü bir ömür kendini cezalandırırsın. Bu, kaybolup giden bir kayıktan daha beterdir. Bu Robinson Crusoe'nunkinden bile beter bir yalnızlıktır. Neden söz ettiğimi anlıyor musun? Kodima Nehri'nde yalnızdım, dayımın dükkânında yalnızdım, Eretz İsrail'e göç ettiğim zaman, Rebecca'yla birlikteyken bile yalnızdım. Öylesi bir güzellikle kim boy ölçüşebilir? Öylesine güzeldi ki nasıl göründüğünü bile çoktan unuttum. Judith farklıydı, onunla beraber olmak için gözlerimi yummam yeterliydi. Gelgelelim, Rebecca'yla beraberken, İncil'de dendiği gibi, bir evin damına tünemiş yalnız bir serçeden farksızdım. Artık bir çocuk da değildim, Zayde, her dua edişimde ancak Yahudilerin tanrısının benden daha yalnız olabileceğini düşünüyordum. Bu nedenle ona Tek Tanrı demiyorlar mı? İşit beni İsrail, yüce efendimiz yalnızdır. Biçare yürek. Ne kadar tekse o kadar yalnız. Bir seferinde Ey İsrail diye duaya başladığımda dayım bana elini kaldırdı. Oysa artık bir çocuk değildim. O zaman çoktan yetişkin bir erkek olmuş-

tum ve elimden gelenin en iyisini yaptım. Birer birer geri verdim ona bütün dayaklarını. Bu, bir insana ilk ve son kez vuruşumdu. Dayım yere devrildi, ben de kalkıp gittim ve Eretz İsrail'e göç etmeden önce bir daha onu hiç görmedim. Ama evde geçirdiğim Purim'lerin birinde, sarhoş bir soytarı sahneye tırmanıp Musa'nın tek Tanrı'yı, çöldeki Yahudilerin işini kolaylaştırmak için icat ettiğini söylemişti. Filistinliler, Yunanlılar ve diğer *goyim* gibi sırtlarında kırk türlü taştan tanrıyla çölde gezindiklerini düşünsene, bütün o heykelciklerle *shlepping* ederken gözünün önüne getirsene. Oysa onların taşımaları gereken tek bir ahidi var, onu sürükleyen iki Levili, ve onları güneşten koruyan melekler. Hem tanrıların hepsinin adını hatırında tutma, hangisinin hangisinden nefret edip hangisini sevdiğini bilme mecburiyetin de yok.

"Yahudilerin tanrısı," diye toparladı Jacob sözlerini, "kuzuları sever, bazen bir güvercin ya da iyi bir hamur işi, ama yemek üstüne hiç tatlı yemez, Yahudilerin tanrısı tuzlu sever."

Sonra birden Jacob yüksek sesle bir şarkı patlattı:

o gün, o gün, o gün
Ah o Şabat günü
O gün, o gün, o gün
Ah o Şabat günü
Hiç lekesiz iki kuzu
Ah o Şabat günü
Hiç lekesiz iki kuzu
Ay ay Yehova
İyi undan üç dirhem
yağla karışır
yağla karışır
Ve iyi undan üç dirhem
O kendine saklar.

4

Tüccar bir süreliğine yeşil kamyoneti Yakobi ile Yakoba'nın bahçesinde bıraktı ve köye her gelişinde onu ziyaret etti.

"Bana alışması gerek," diye açıklıyordu durumu, araba sürmeyi bilmediğini itiraf edemediğinden.

Herkes onunla dalga geçmeye başlayınca, tüccar da azimle, tozlu topraklı yollarda araba sürmeyi öğrenmeye uğraştı. Çok geçmeden tarlalarda, patlattığı su borularına işaret eden fıskiyeler belirdi. Bir eşeği öldürüp bir tarla dolusu karpuzu imha ettikten ve üç elma ağacını devirdikten sonra köy konseyi kendisine araba kullanmayı öğretecek birini bulmadığı takdirde suçlu ilan edileceğini belirtti.

Birkaç aday, kendisine yardımcı olmak üzere yarışa girdiyse de, Globerman, o sıralar henüz on bir yaşında olmasına rağmen şoförlükteki ustalığı dillere destan olmuş Oded Rabinoviç'i seçmekte bir an bile tereddüt etmedi.

Naomi, kardeşinin sadece birinci sınıfa gitmeye razı olduğunu söylemişti, böylece hiç olmazsa "motor", "araba" ve "kamyon" sözcüklerini yazıp okuyabiliyor, araba ithalatçılarına mektup yazabiliyordu. Böylelikle Oded, arabalar hakkında okudu, motorları düşündü, nakilleri, basınç oranlarını ve şanzımanları derin bir özlemle hayal etti ve kimseden yardım almadan araba kullanmayı öğrendi. Hem de bir kez bile sürücü koltuğuna oturmadan, zira yapması gereken her şeyi hayalinde binlerce defa gerçekleştirmişti: Vites değiştirip debriyajı boşaltır, hızlanır ve yavaşlar, frene basar ve manevra yapardı - özlemlerini hevesle saklayıp hayata geçecekleri günü bekleyen aşıklar misali.

"Böyle hababam araba patırtıları çıkarmayı sürdürürsen, dudakların zencilerinki gibi sarkacak," diye uyarmıştı Menahem amca onu.

Ama Oded uyarıya kulak asmadı ve sekiz yaşına girdiğinde, yetişkinlerin şaşkın bakışları altında, onlarla motor türleri hakkında tartışmaya, hava soğutmasıyla su soğutmasını kıyas-

lamaya başladı. O günlerde Arthur Ruppin köyü ziyarete gelmişti, Oded de hengameden faydalandı. Önder, başına çiçek taçlar takmış çocukları öper, şoförü de Rebecca Sheinfeld'le kırıştırmaya uğraşırken, Oded uzun Ford'un içine gizlice binip kontağı çevirdi ve tarlalara doğru gözden yitti.

Aracı usta bir şoför gibi sürdü, hatta kendi ekseni çevresinde döndürdü, dalga dalga çamur fırlattı, toz bulutları yükseltti. Nihayet meyve bahçelerinden birinde arabayı terk edip okaliptüs ormanına kaçtı. Ertesi sabah yürüyerek geri döndü. Kendisini izleyenlerin yüreklerini nasıl da gururlandırıp coşturduğundan habersizdi, zalimce cezalandırılmaktan korkuyordu.

Artık Globerman'a şoförlüğün tüm inceliklerini öğretiyor, hayvan tüccarı da onun tüm talimatlarına riayet ediyordu.

Tüccar yoldan tarlalara doğru saptığında kamyonetten tiz bir bağırtı yükseliyordu: "Bu bir araba, inek değil, Globerman! Onu döndürmek için kuyruğunu çekiştirmezsin, bir direksiyonu var!"

Bereket versin, altı devasa pistonu ve upuzun üç vitesiyle yeşil kamyonet tüccara bir hayli müsamaha gösteriyordu. Motora zarar gelmedi, kalın metal kaputu da, sahibinin nice denemesine ve kendisini maruz bıraktığı çarpışmalara tahammül edecek denli güçlüydü.

Her şey bir yana, yasalara olan saygısı konusunda tüccarın hakkını teslim etmek gerek. Hayfa'daki Manda mahkemesine başvurdu. Bu tür meselelerde uzman olan bir yetkiliye gitti. Yirmi kilo et karşılığında, biri kendisi diğeri küçük öğretmeni için iki ehliyet aldı: Motosikletten otobüse, özel arabadan her boyda ve çeşitte kamyona kadar tüm araçlar için geçerli ehliyetler.

"Ellerinde tren ve uçak için ehliyet yokmuş," diye kahkaha patlattı.

Globerman ehliyetini almış olmasına karşın Oded'le çalışmaya devam etti, ta ki oğlan bırakma zamanının geldiğini söyleyene dek.

"Artık nasıl sürüleceğini biliyor muyum?" diye sordu tüccar.

"Hayır," diye yanıtladı çocuk. "Ama bundan iyisini öğrenemezsin."

Ama Globerman ısrar etti, derken bir gün Oded eve elinde alaca renkli büyükçe bir gül buketiyle geldi.

"Bu sana," dedi Judith'e. "Benden değil ama, tüccardan."

Judith hediyeyi aldı ve bir buket değil, çiçek desenli bir elbise olduğunu anladı. Ellerinin arasında açtı elbiseyi, öfkesine rağmen tüccarın zevkli bir adam olduğunu, para konusunda da cimrilik etmediğini teslim etmek zorunda kaldı.

Akşam olduğunda Globerman, Rabinoviç'in avlusuna geldi. Ahırın kapısını açıp içeri girdiği an, Judith de ayna karşısında dikilmiş, üzerine denediği elbiseyi seyrediyordu.

"Sorarım size Judith Hanım," dedi zaferle Globerman, "bir ineğin kilosunu bir bakışta tartan biri, ölçülerini bilmediği bir kadına tamı tamına uyan bir elbise satın almayacak da kim alacak?"

Judith'in alınmasının nedeni, tüccarın kaba benzetmesi değil, haklı olmasıydı. Elbise tam üstüne göreydi.

"Kapıyı çalmadın!" diye kekeledi.

"Burası bir ahır, Judith Hanım." Goloberman sırtını dikleştirdi. "Burası benim işyerim. Köye gittiğinizde manava girmeden önce kapıyı çalar mısınız?"

"Burası bir ahır değil. Aynı zamanda benim evim!" dedi Judith.

"Rabinoviç süt sağmaya gelirken evinizin kapısını çalıyor mu?"

"Bu senin üstüne vazife değil, pislik."

Ayağı hiç kımıldamıyor gibi görünmesine rağmen, Globerman kusursuz bir çakal adımıyla kıvrıla kıvrıla ilerleyip ona yaklaştı.

"Siz Judith Hanım'dan tek bir ricam var, yepyeni elbiseyi kuşanıp bu denli güzel görünen, vücudunu saran güzel kumaşın dokusunu hisseden hanımefendi, o elbiseyi alan kişiyi de biraz olsun düşünsün."

"Defol buradan!" dedi Judith. "Kimse senden hediye filan istemedi. Onu sana yarın Oded'le göndereceğim."

"Yarın olmaz! Şimdi!" diye bağırdı tüccar. "Derhal çıkarıp onu bana geri ver." Sonra küstah bir tavırla ahırın duvarına yaslandı.

"Önce yıkayacağım," dedi Judith. "Böylece onu başka bir kadına verebilirsin. Her köyde seni bekleyen kızışmış bir ineğin vardır nasıl olsa."

"Yıkamayın onu Judith Hanım," dedi Globerman, önünde diz çökerek. "Onu bana bu haliyle verin, kokunuz kumaşa sinmiş halde."

Diğer tarafta Rachel kafasını eğdi ve göğsünün derinliklerinden kocaman bir öfke homurtusu yükseldi. Globerman gülümsedi. Ayağa kalkıp ineğe yöneldi. Elini boynunda gezdirdi, maharetli elleri aşağılara indi, omurgasında gezerek hayvanı hipnotize etti, sonunda da kuyruk sokumuna bir şaplak indirdi.

Ağzından memnuniyetini belirten bir ses çıktı. "Çok güzel büyüyor. İşinin ehli bir kasap bana onun için esaslı para ödeyecektir."

"Bu düveyi asla alamayacaksın, piç kurusu," dedi Judith.

Tüccar not defterini çıkarıp, "Bende kayıtlı," dedi. "Rachel, değil mi? Erkek bir sığır için gülünç bir ad. İşte burada. İşlemi yapılmış. Hata yok. Onu altı aylık olduğunda almam gerekiyordu, ama Rabinoviç erteledikçe erteliyor."

Zeki, kurnaz bir adamdı Globerman, Judith ile Rabinoviç'in arasında hassas bir mesele bulmuş, onu kurcalamaya karar vermişti.

Birkaç gün sonra Rabinoviç'e, "İyi bir *fleysh handler* intizamlı olmalıdır," dedi. "İşte Rachel burada, not defterimde bekliyor. Onu ne zaman satacaksın, Rabinoviç?"

"Hâlâ düşünüyorum," diye yanıtladı Moşe. "O kadar kolay değil."

Globerman alaycı bir edayla, "Kolay olmayan da neymiş?" diye sordu. "Elimizde bir çiftçi, bir sığır, bir de tüccar var, doğru mu? Çiftçiyle sığır ölüm meleğini düşünür, tüccarın aklıysa paradadır, işte o kadar. Bu nedenle tüccar her koşulda kazanır, Rabinoviç. Zira yaşamını yitirmek kolaydır, bir kere olur ve bir daha acı çekmezsin, ama para kaybetmek çok zordur. Zira

bu pek çok kereler başına gelebilir, her defasında yeniden acı çektirerek."

Moşe'ye baktı, beklediği gibi, adamın gözlerinin öfkeden karardığını fark etti.

"Bir buzağı!" Globerman ona bakıp sırıttı. Moşe gibi insanların kolay kolay sinirlenmediklerini, ama bir kez öfkeye kapıldılar mı çok tehlikeli olduklarını biliyordu. Rachel'in omuzundan makas alıp ona bir şaplak attı, yağ tabakasının kalınlığını, altında gizlenen kasların kuvvetini tarttı. "Ne de güzel bir omuz bu böyle, Rabinoviç, ee Rachel'i ne zaman satacaksın?"

"Bunu ona yapamam," diye yanıtladı Moşe.

"Kime? İneğe mi? Nesin sen kuzum? Hayvan hakları vakfı mı?"

"Judith'e," dedi Moşe.

"Judith Hanım mı?" dedi yüksek sesle tüccar. "Burada patron kim? Sen misin, yoksa işçin mi?"

Moşe'nin gözleri bir kez daha öfkeyle karardı.

5

Oded, annem hayattayken ondan hoşlanmaz, sataşmalarıyla onu canından bezdirirdi. Bu tavrını değiştirmek için de onun ölümünü geçerli bir neden olarak görmedi. Buna rağmen ben Oded'i severim, onunla beraberken kendimi iyi hissederim. Beni Naomi'nin yanına götürüp geri getirir; ona paketlerimi, mektuplarımı, "baş karga" için hazırladığım gözlem raporlarını taşır ve yol boyu babasından, annesinden, kız kardeşinden, ara sıra da eski karısı Dinah'dan söz eder.

"Dinah'yla otuz yedi buçuk yaşımdayken evlendim ve otuz sekizimde boşandım. Ne demeli buna, Zayde?"

Dihah'nın eski kocası 1936'da Sina Seferi'nde öldürülmüştü, Oded onunla bazı arkadaşları aracılığıyla tanışmıştı.

"Herkesin bu tür ahbapları vardır. Kendi evlilikleri çok matahmış gibi, herkesi çiftleştirmeye mecbur hissederler kendilerini."

Dinah'yı anımsıyorum. Oded'den sekiz yaş küçük, altı san-

tim uzundu. Hiç çekici değildi ya, saçındaki mavi ışıltılar ve bakır teni, bunları görebilecek erkeklerin içine hüzün salar, yüreklerini hoplatırdı.

Düğünlerini izleyen birkaç ay içinde, bir gece olağan seferlerinden birine çıkan Oded'in içini aniden garip bir huzursuzluk kapladı, öyle ki, aracı sürmeye korktu. Yolun kenarında durdu, oturup birkaç dakika düşündü, derken yola devam etti, yeniden durdu, nihayet manevra yaparak köye geri döndü.

Köy girişinde motoru susturdu; dev, metal bir sansarı andıran kamyonu evine varana dek yokuş aşağı kaydırdı. Ağacın altında motoru hâlâ soğumamış, garip ve tozlu bir motosiklet park edilmişti. Oded kamyonundan inip evin penceresinden baktı, Dinah bir adamın üzerine binmişti, zayıf, kaslı vücudu kendine özgü pırıltısıyla ışıldıyordu.

Oded birden eklemlerinin ve kaslarının çözüldüğünü hissetti. Sendeleye sendeleye kamyona geri döndü. Motoru çalıştırıp aracı köy merkezine sürdü. Orada inerek kamyonun altındaki büyük vanayı açtı, kendini sürücü kabinine kilitledi ve elini korna kablosunun üstüne asıp bıraktı.

Sokaklar bembeyaz, dehşet verici bir süt seline boğuldu. Rüyalarının sonunda gerçekleştiğini duyuran süt kokusuna uyanan buzağıların bağırtıları ve kamyonun haşmetli kornası, bütün köyü uyandırdı.

"Bu, hayatımın en güzel anıydı," diye anlatıyordu Oded. "Odaya girip ikisini de gebertmekten kat kat iyiydi. Bana çok pahalıya mal oldu. Süt ve boşanma, mahkemeler ve her şey, ama nasıl anlatsam Zayde, sahiden büyük bir zevkti."

"Kornayı öttürmek ister misin?" diye soruyor bana, her zamanki gibi.

Tabii ki isterim. Elimi uzatıp çekiyorum, kırağı yemiş çimenliklerin beşiğinden kurbağalar yanıt veriyor ve solgun bir ay bize eşlik ediyor, bulutların kuş tüyü sarılışlarını uzaklaştırıp, yumuşak geçitlerinin arasını dolduruyor.

Bu saatlerde Oded'in radyosu, Yugoslav ve Yunan istasyonlarında yaptıkları parazitli gezintilerden geri dönerek tekrar İbra-

nice konuşmaya başlar. Ama benim radyoya ihtiyacım yoktur. Her köşe başında muhtelif saatlerim vardır benim. Bir kez daha büyük zamanın yelkovanını arar bulurum, yılları ve mevsimleri gösteren kolu; derken kısa zamanın yelkovanını ararım, günün saatlerini gösteren kolu. Yaprakların rengi sonbaharın bittiğine işaret eder. Alçak yerlerde şafak vakti düşen çiy, görünmez su birikintilerine dönüşür. Doğu semalarındaki işlemeler soluklaşarak, bana saatin beşe on var olduğunu söyler.

"Saate ihtiyacın yok, Zayde," demişti annem. "Bak, dünyada ne çok saat var."

Köydeki her çiftçi sonbaharın dingin ışıklarına, baharın tomurcuklarına bakıp, hangi ayda olduğumuzu söyleyebilir. Oysa ben, kargaların eski yuvalarının gölgelenip koyulaşmasına, dökülen tüyleriyle olgunlaşıp palazlanan kanatlarına bakarak söylerim zamanı.

"Köy, bir sürü saatle dolu bir oda," diye yazmıştım Kudüs'te yaşayan Naomi'ye, köyü unutmaması için.

O ise kendisinin yalnızca tek bir saati olduğunu yazdı: Her sabah altıyı çeyrek geçe süt güğümleriyle dolu arabasını iterek, malını satmak üzere "süüt-çüü" diye bağırarak geçen, sesi merdivenlerde yankılanan, mahallenin dindar sütçüsü.

Birkaç hafta önce Naomi'ye, köyün salonunun harabeye döndüğünü yazdım: Duvarlarına dolaşan kuru sarmaşıkla, çatısını süsleyen yedi kollu avizesinin viraneliğiyle, gösteri salonunun köşelerinde yuvalanan güvercinleriyle, zamanın akışına işaret eden azametli bir gösterge.

Kırlangıçlar yavrularını beslemek için havalandırma boşluklarında kanat çırparken, bir zamanların makinist kulübesinden baykuş pisliklerinin kokusu tütüyor. Bu ne kolları olan, ne de kumla işleyen bir saat. Bu bir katman saati: Zamanı, kuruyan salgıların kalınlığıyla, trabzanda kabuk bağlayan pasla, zeminde, küçük kurtların kendilerine kaygan ölüm tünelleri kazdığı tozla ölçüyor.

Açıklıklara, sağı solu kırılmış tahta kalaslar çakılmış, içeri girip gözlerimin karanlığa alışmasını beklerken, insan dışkısının iğrenç kokusu ve bunu yapanların utanmazlığı, inceden

sızlatıyor burnumu. Viranelik insanın üstüne üstüne geliyor. Pislik içindeki koltuklardan birine çöküyorum ve tahtanın delici gıcırtısı, karanlık mekânın içinde hummalı kanat çırpışlarını tetikliyor.

Bir seferinde burada Köylü Papish'e rastlayıp onu şaşırttım. O da ara sıra salona gelir, içeri girip güvercin pislikleri arasında ağır ağır yürür, mırıldanır ve insanın içini sızlatan, yaşlılığa özgü o iniltileri çıkarır. Bundan yalnızca birkaç yıl önce, Naomi'ye de yazdığım gibi, buradaki son gösteri sırasında Köylü Papish de hayatının en büyük gösterisini sahneye koymuştu. Şehirden bir tiyatro kumpanyası gelmişti, aralarında vadinin her yanından genç erkekleri köye çeken, güzelliği dillere destan genç bir oyuncu vardı. İnsanın içine şehvet ya da aşk tohumları serpmeyen, sadece verimli olup ölme arzusu veren, yürekleri eriten türde bir güzellik. Kadın sahnede arz-ı endam etti ve bizlere, sanki eşref saatine denk geldiğimiz ve ancak kendisine tapanlara görünen bir tanrıçaymış gibi davrandı.

Hayli yaşlanmış ve iri cüsseli olan Köylü Papish, aniden ayağa fırlayıp öfkeyle haykırdı: "Yıllar önce bizim bir Rebecca Sheinfeld'imiz vardı ve, televizyondan gelen genç hanım, o sizden çok daha güzeldi!" Sonra da çıktı.

Köy salonunun harabeye dönmesinden ötürü köye kızgındı. Jacob'a da kızgındı, çünkü "Rabinoviç'in Judith'ine duyduğu aşk, Rebecca'nın köyden ayrılmasına, bütün güzelliğini beraberinde götürüp bizleri hiçbir şeysiz, çamur deryasında debelenmek üzere bırakmasına neden olmuştu."

Bir zamanlar Yakobi ile Yakoba'ya, sonrasında da albinoya ait olan kulübe de artık bir harabe. Rüzgâr ve yağmur çatısını yedi, solucanlar ve çiy tahtalarını eritti, güneşin buharlaştıramadığını da toprak emdi. Herkes kulübenin büzüşüp küçüldüğüne tanık oldu, iyice gözden yittikten sonra da, bir zamanlar var olduğunun yegâne kanıtı, orada boy atan dağ laleleriydi.

Ama albinonun inşa edip Jacob'a bıraktığı kanarya evi hâlâ dimdik ayakta. Ne yemlikleri ne sulukları dolduran var, kapısı ve kafesleri her daim açık, kanaryalar canları çektiğince girip

çıkıyorlar. Jacob'un da geçmişi yad etmek için oraya gittiği vaki değil.

"Sabahlar ve akşamlar," dedim, "zamanın en ağır geçtiği vakitler."

"Virajlarda yavaşlıyor," diye güldü Oded, "ki dünya ters dönmesin."

Köyün dönemecine yaklaşıyorduk. Oded yavaşlayıp vites değiştirdi. Ayakları pedalların üzerinde dans ediyor, kamyon inleyip sarsılıyordu.

"İşte, evdeyiz." Kamyonu büyük bir daireyle döndürdü ve dar giriş yolundan devam etti.

Yol eskiden tozlu bir patikaydı. Yazın tekerleklerin ve toynakların havalandırdığı toz toprak, kışın kalın, koyu bir çamura dönüşürdü. Sonra dağdan getirilen ufalanmış bazalt taşlarıyla kaplandı ve genişletilince mazot döküldü, devekuşu ağaçlarının kenarlarına toz yığdığı, iki kilometre uzunluğunda, düz, ince bir asfalt yola dönüştü.

Kavşağın kenarında bir otobüs durağı var, tepesinde küçük, sac bir gölgelik, üzerinde işareti olan demir bir direkten ibaret. Altındaki beton bankta Jacob Sheinfeld oturuyordu; büzüşmüş, buruş kırış olmuş bir aşk mumyası, üzerinde mavi pantolonu ve beyaz pamuklu gömleği. Her zamanki taksisi ağaçların duldasına park etmiş, şoförü arka koltukta uyuyakalmıştı.

Oded frene bastı, kontağı kapattı, sessizlik kulaklarımıza doldu. Başını camdan dışarı çıkarıp bağırdı: "Ne haber, Sheinfeld?"

"Buyrun gelin, ne iyi ettiniz de geldiniz arkadaşlar, buyrun gelin," dedi Jacob, düğün günündeki bir damadın sıcaklığıyla.

"Gelin hanım nerelerde peki, Sheinfeld?" diye bağırdı Oded.

Ama Jacob'un bakışı bizi geçip uzaklarda gezindi.

"Şuna bak," dedi Oded, her zamanki teşhisini yineleyerek. "Bir at olsaydı onu çoktan vurmuşlardı."

Yoldan yeşil bir araba geçti.

"Gelin, buyrun," diye seslendi Jacob. "Buyrun, bir düğünümüz var." Sonra gülümsedi, başıyla selam verdi, gözlerini yola dikti ve bizimle ilgilenmeyi kesti.

6

Yalancılar bile, gerçeklik ile kurmacanın zıt kutuplar olmadığını bilir. Onlar iyi arkadaştırlar, birbirlerinin iyiliğini gözetir, ihtiyaçlarını giderirler.

Bunu bir seferinde Meir'den duymuştum - hangi bağlamda olduğunu hatırlamıyorum. Gülmüş, gerçeklik ile yalanın kuzey ile güney olmadıklarını, birinin Kuzey Kutbu, diğerininse manyetik kutup olduğunu söylemişti.

Bunu söylüyorum, çünkü hayatının bazı bölümlerini uydurmak ya da silmek istemiyorum. Onları ne anlatmak, ne gizlemek, ne de yoktan var etmek istiyorum. Bu öykünün bütün gayesi, onları hizaya sokmak: Öküzün toynakları için saban izi, suyun akacağı bir kanal, adımların basacağı taş yollar misali.

Ne zaman, çözmeye mahkûm olduğum kaostan nefret etsem, varsayımların dipsiz kuyusundan, düşünce esintilerinden ne zaman bıkıp usansam, küçük olayların muazzam akışında teselli ararım kendime. İşte, albinonun beş takım elbisesini satın alan o ilginç tip, birkaç ay sonra köyde yeniden belirmişti. Tek kelime etmeden, sekreterin bürosuna gitti ve masanın üzerine takım elbiselerin ceplerinden çıkan beş not bıraktı. Her birinin üzerinde "Kuşlar Jacob'a kalacak," yazıyordu.

Sheinfeld büroya çağrıldı. Albinonun ölümünden beri kanaryaların bakımını üstlenmiş olmasına karşın, kalbi korkuyla ve sevinçle atıyordu. Tek kelime etmeden, önce kanarya evine gitti, sonra da kendi evine. Soyunmadan yattı ve ertesi gün akşam üstü, ta ki Rebecca, evlendiklerinden beri ilk kez bağıra çağıra onu uyandırıp neler olduğunu sorana dek, uyudu.

Jacob, karısının, saydamlığı gidip donuklaşmış gözlerine baktı, sükûnetini bozmadan, albinonun zavallı kanaryaları kendisine bıraktığını, kuşların artık kendisine ait olduğunu söyledi.

Köyün en güzel kadını, bir an, yere yığılıp çığlığı koparmak istedi, ama görünmez bir elin, birden sırtından tutup dizlerine

derman kattığını hissetti. O vakit, çok önceden çözdüğü bütün esrar perdeleri birer birer aralandı. Kocasının uykusuzluğu, iç çekişleri ve -ne yalan söylemeli- kulak tırmalayan şakımalarıyla şu aptal kanaryalara olan düşkünlüğü.

Sonra, Judith'in sarılı yeşilli bahar tarlasından geçişi, Jacob'un titreyişi, nadiren daldığı kısa uykularında sayıklamaları, gözlerinin renginin değiştiği günler - bütün bu gizler, birer birer çözüldü Rebecca'nın önünde, belirginleşti, alnında üçüncü bir göz açıldı sanki. Kulübenin arkasından dışarı çıktı hemen. Hiç aranmadan elini uzattı, beton zemin ile toprağın arasındaki boşlukta gömülü duran tahta kanaryayı çıkarıp öteye fırlattı.

Sonra merdiveni alıp, kanarya evine taşıdı. Onu duvara yaslayıp tırmandı ve bir kez daha elini uzattı, tavan ile çatı arasındaki boşluktan, Jacob'un yazısıyla dolu küçük not defterini çekti: Judith Judith Judith Judith Judith Htiduj Htiduj Htiduj Htiduj Judith Judith...

Sonra, aynı eminlikle, yaprak hışırtılarının açıkça Judith Judith diye iç çektiği meyve bahçesine gitti, ağaç sıralarının arasında birer birer yürüdü, bir ileri bir geri, Judith Htiduj Judith Htiduj...

Ve orada, üçüncü sıranın üçüncü ağacının altını kazdığında, Rabinoviç'in işçisinin, karanlık bir gecede, yüreği çarpan bir aşık tarafından çamaşır ipinden çalınan mavi yemenisini buldu.

Rebecca'nın dudaklarına bir gülümseme yayıldı, zihni berraklaştı. Kendisini çözüme yöneltecek çizgiyi birleştiren tüm noktaların ve boşlukların arasını doldurdu.

"Her zamanki gibi güzelliği üzerindeydi. O zamanlar yetmiş kat daha güzeldi. Hepimiz sersemlemiştik," diye anlatıyordu Köylü Papish.

Rebecca aynı gün, sırtındaki elbisesi, nefreti, güzelliği ve erdemiyle, evi de köyü de terk ederek annesinin evine döndü. Zihron Yakov'da yaşayan Bayan Schwartz'a. Köylü Papish onu köyün dışına kadar izledi, köyde kalmasını engelleyen her ne varsa ortadan kaldırmaya söz verip, gitmemesi için boş yere onu ikna etmeye çalıştı.

"Güzel bir günde çekip gitti ve ortadan kayboldu," diyordu Köylü Papish. "Kimse niçin gittiğini, nereye gittiğini bilmiyordu."

Nasıl yuvasından süzülürse bülbül
uçtu o da öylece
kimse şüphelenmeden
kimse tahmin etmeden

Soğuk yağmurlu bir gün gelecek
ikinci ve üçüncü gün gelecek
bütün gözler yaşaracak
sessiz hüzün işitilmeyecek

Köylü Papish hüzünle, ciddi ciddi okudu ezberinden şiiri. İnce dudakları kelimelerin şeklini aldı, göz kapakları satır sonundaki uyakların hüznünü perçinledi.

Eli yüzü kırışmış, gerçekçi ve faal biri olan Bayan Schwartz, hiç zaman yitirmedi. Mektuplar, haberciler ve mesaj taşıyan güvercinler vızır vızır işledi; derken, Zihron Yakov'a özel şoförlü bir araba yanaştı, Rebecca'yla annesini Tantura'nın eski limanına götürdü.

Beyaz, güzel, biçimli gövdesinde altın harflerle *Rebecca* yazan küçük gemi, denizden yükselen ılık sisin arasından belirdi. İndirilen bir filika limana yaklaştı, iki gemici Rebecca'yı sahilden aldı.

Varlıklı bir tüccar olan, bir zamanların genç İngiliz subayı Haim Green, gençliğinde geceler boyu Zihron Yakov'daki evlerinde Rebecca'yı beklemişti. Şimdiyse güvertede durmuş, yine onu bekliyordu.

Rebecca kendi etrafında döndü, iki bacasından iki duman bulutu püskürtüp usulca demir aldı. Bayan Schwartz gemi gözden yitene dek bekledi, sonra arabaya atlayıp köyüne döndü.

Yirmi beş yıl boyunca ne gemi *Rebecca*, ne de Rebecca döndü İsrail topraklarına, ta ki bir gün "*Sir* Haim ile *Lady* Gre-

en'in" fotoğrafları gazetede boy gösterip, "topraklarımızı geliştirmek ve buraya yerleşmek üzere" İsrail'e geldikleri haberi çıkana kadar. İkisi de şeritli yakaları, parlak gülüşleri ve kaptan şapkalarıyla Hayfa'daki limanda fotoğraflanmıştı. Rebecca'nın yüz hatlarını bir an bile aklından çıkaramamış olan Köylü Papish, köylülerin şaşkın bakışları altında köy sokaklarında bağırmıştı: "O döndü, o döndü!"

Lady Green sahiden de Rebecca'ydı, *Sir* Haim de kocası. Yıllar içinde genç ve varlıklı İngiliz tüccarından, yaşlı ve zengin bir bankacıya dönüşmüştü.

"Önemli bir şahsiyet, görgülü bir beyefendiydi," diyordu Köylü Papish. Gerçekten de *Sir* Haim okullara para bağışlamış, üniversitelerde laboratuvarlar kurmuş, yoksul öğrencilere arka çıkmış, Tivon'da, Meşe Sokağı'ndaki güzel evi satın almıştı. Her şeyine damgasını vuran o nazik cömertliğiyle, elini çabuk tutup vefat etmiş, böylece dul eşi eski kocasını yanına alıp onunla yaşamaya başlamıştı - hayatının son yılında zafer kazanan, yaşlı, hoşgörülü, hüzünlü kadın.

Ama Rebecca'nın köyü terk ettiği gün, "hepimiz gözü oyulmuş mahluklara dönmüşken", onun gidişine dertlenmeyen tek kişi, Jacob'du. Kendisini sandık odasına kapatmış, mavi ve altın sarısı renklere boyadığı, içine emaye yemlik, suluk ve iki tahterevalli koyduğu muhteşem, tahta bir kafes yapmakla meşguldü.

Geceleyin sandık odasından çıkıp eve girdiğinde birkaç kez, "Rebecca, Rebecca," diye seslendi, yanıt alamayınca da kendisine bir fincan çay yaparak yatmaya gitti ve şafak sökmeden kalktı. Gece boyunca yanı başında uzanmış ürpertili boşluğun ayırdına varmadan, dışarı çıktı.

Hemen çözüme kavuşturulmayı bekleyen aşk meseleleri vardı. Aynı gece Judith sığırlara su verip döndüğünde, ahırın kirişinin üstünde tahta bir kuş kafesi asılı olduğunu fark etti. Albinodan miras kalan erkek kanaryaların en güzeli, ufak opera parçaları şakıyabilen, son derece sevecen bir kanarya, hoplayıp ötüyordu; duvara iliştirilen notta da, muhtemelen bir yerden alıntılanmış beylik bir aşk deyişi yazılıydı: "İnsanın kelimelere dökemediğini, kuşlar şakır."

7

Batşeba'nın, kocası Menahem'i edepli bir kuş diye adlandırdığından daha önce söz etmiştim. Moşe'ye soracak olursanız, ağabeyini "deli horoz" diye nitelerdi. Ama onu sever, sağduyusunu, iyi niyetini takdir ederdi. Hatta geceleri saç örgüsünü aradığını bile itiraf etmişti ona, zaten Menahem de en az Moşe kadar iyi anımsardı bunu.

İki kardeş birbirlerine hiç benzemezdi, ama bu farklılık onları daha da yakınlaştırırdı. Menahem, karısı ve oğullarıyla sık sık komşu köydeki kardeşini ziyarete gider, Judith, Moşe ve çocuklar da onu ve Batşeba yengelerini görmeye giderlerdi.

Yine bir ziyaretlerinde, Oded atı arabaya koştu ve tahta kasanın sarsıntısını yumuşatmak için üzerine saman çuvalları yükledi. Güçlü kuvvetli, sorumluluk sahibi bir çocuk olduğundan, dizginleri tutmayı istedi.

Herkes arabaya bindi, Naomi, melul bir ifadeyle avludan kendilerini izleyen Rachel'i görünce güldü.

"Hadi, geh, geh," diye seslendi Judith, Rachel de çabucak çitin üzerinden atladı, uzun bacaklarıyla seğirterek, ara sıra kendine bir yonca buketi ya da keten çiçeğiyle ziyafet çekmenin haricinde, yol boyunca onlara eşlik etti.

"Neden bir köpek gibi her yere peşimizden geliyor?" Moşe'nin alnında öfke çizgileri kabarmıştı.

"Sana ne baba?" dedi Naomi. "Kimse seni bu konuda karalayacak değil. Judith'in peşinden gidiyor, üstelik havlamıyor."

"Hem Rabinoviç, yol boyunca çimen otlarsa senin de paran boşa gitmez," dedi Judith.

"Kepazelik bu," diye homurdandı Moşe.

Toprak yol bir zamanlar kaynaktan köye su taşıyan eski su borusu boyunca yılankavi bir şekil alıyordu. O günlerde civarda bir yığın kene otu boy atmıştı. Tarla kenarında cıvıl cıvıl kaynayan dev bir tarla faresi sürüsü vardı. Geceleyin onları avlayan çakallar, avaz avaz inleyip ağızlarından kanlar aka aka ev-

lerin pencere altlarına gelirdi. İnsanın yüreği dehşetle dolup ürperir, çakallardan daha iri kıyım ve güçlü olan köy köpekleri bile, onların iniltilerinde açıkça duyulan gerçeğin vahşetinden ürker, ısırılmaktan ya da kışkırtılmaktan korkarak içeri alınmak için evlerin kapısına dayanırlardı.

Yıllar sonra okulu bırakıp köye döndüğümde, köyün ortak arazisinde çalışmaya başladım. Dört gün boyunca eski traktörün üzerinde oturup, sevdiğim yazma yöntemiyle tarlayı sürdüm. İleri geri, ileri geri, ileri geri. Kartallar tepemde fır dönüyor, saban mevsimini çoktan öğrenmiş kargalar sürüler halinde toplaşıyor, peşim sıra hoplayıp zıplayarak, sabanın toprak yüzeyine çıkardığı böcekleri ve solucanları avlıyorlardı. Oraya gittiğimde, saban izlerinden sapıp tarla kenarlarına doğru giderdim. Sabanın ağzı tarla farelerinin barınaklarına dalar, kuşlar da onları korkunç bir kıyımdan geçirirdi.

Tarlaların bitiminde, yuvaların çalılıkları, vadi kanalının kavisini çizerdi. Su buraya bol miktarda çökelti taşır, böylece toprakta gür bitkiler boy verirdi.

Çocukluğumdan bugüne kadar, hep geldim buraya. Sonbaharda cumartesi günleri böğürtlen, ilkbaharda da nergis ile dağ lalesi toplamaya.

Moşe kışın oraya gitmeme izin vermezdi. O vakitlerde su grileşip yükselir, çamur derinleşir, nehir yatağı kaygan ve hain tuzaklara gebe olurdu.

"Neden onu oraya yalnız başına yolluyorsun?" diye çıkışırdı anneme.

"Ona hiçbir şey olmaz," diye yanıtlardı annem. "Git Zayde, ama geç kalma," derdi bana.

Ben de giderdim, ara sıra onları, güvenliğim konusunda endişeye kapılmış babalarımı, belli bir mesafeden beni gözetlerken görürdüm.

Artık Moşe, vadinin karşı yakasına geçerken de Oded'in dizginleri almasına izin veriyordu. Sessizlik hüküm sürüyordu. Moşe kimseyle Toniçka'sı hakkında konuşmasa da, vadi aynı vadi, su aynı su, yer aynı yerdi.

Moşe'nin, katırın yerini almak üzere satın aldığı at bile, kanalı geçmeden önce bir parça duraksardı. Sanki o da farkındaymış gibi, burun delikleri açılır, yelesi diken diken olur, ürkek adımlarla aşağı doğru inerdi. Suyun seviyesine varıp geri çekilmeye yeltendiğinde, nehir yatağının eğimi, arabanın yükü ve Oded'in dizginleri, onu arkasından itekleyerek karşı yakaya geçmeye zorlardı.

Sığ suyun içine gömülen toynaklar, çamurdan güller açtırırdı. Sıçrayan sedef parıltılı su damlalarının üzerinde ilerledikleri sırada, sudaki yansımalar titrerdi. Tekerleklerin aniden daldığı nehir çalkalanırdı. Yusufçuklar uçuşur, karşı yakanın yamacını tırmanmaya çalışan atın baldırındaki kocaman, kokulu kaslar derisinin altında kabarırdı.

Arka tekerlekler sudan çıktı, nehir kenarları cılız dalgaları emdi, çamur usul usul çöktü. Bir kadın bedenini andıran kanal, geride tek bir iz kalmaksızın başlangıçtaki konumuna döndü.

Kesif kahverengi damlalar birkaç dakika boyunca tekerleklerden yola akıp gerilerinde sulu çamur topakları bıraktı. Oded, "Hoo!" diye seslenerek atı bir zamanlar annemi karşıladıkları tren istasyonunda durdurdu.

"Birşeyler yemek için mola verelim," dedi Moşe. "İnsanlara aç karnına gitmek hoş olmaz."

Herkes arabadan inip gerindi. Naomi çimenlere eski bir örtü serdi. Rachel bir kenarda otladı, kelebeklere tos vurmaya kalkıştı, çiçek yedi ve memnun mesut içini çekti. Judith, seyahat eden ailelere has kokular saçan sepeti açtı, soğanlı yumurtalı sandviçleri çıkardı. Aradan yıllar geçtikten sonra, herkes yaşlandıktan, ben doğduktan ve onlarla seyahat etmeye başladıktan sonra dahi, aynı sandviçleri yapmaya devam etti.

İstasyondaki heybetli okaliptüs ağacının gölgesine çöküp yedik.

Bir kenarda çürük oyuklu tahtalar yığılıydı. O sıralar demiryolu sökülüp koparılmıştı. Raylar, sığır sürülerine geçit, samanlık inşaatlarına kiriş vazifesi görüyordu.

Annemi getiren tren artık buradan geçmiyor. Bir zamanlar

İtalyan savaş esirlerinin hapsedildiği kamp, artık dev bir karpuz tarlası. Bir zamanlar ordu mutfağının olduğu yerde, taş fırının kalıntıları hâlâ seçilebiliyor.

İstasyonun su kulesine tırmandım. Görkemli günlerinde oradan buharlı lokomotifler kalkardı. Artık çatlamış duvarlarıyla kertenkelelerin ve baykuşların meskeni olmuştu. Yuvarlak gözleriyle beni izleyip, raconuna aklımın ermediği gülünç bir gözdağı merasimiyle guruldadılar. Bir zamanlar onların kalıntılarını toplardım, bulduğum şeyler çocukluğumdan kalan eski defterimde hâlâ kayıtlı: "Tarla faresi kafatası, kertenkele omurgası, zavallı serçelerin tüyleri."

Ağaç tepelerinde kargalar merakla bizi seyrediyordu, orayı terk edip ardımızda onlar için artıklar bırakmamızı bekleyerek. Daha arsız olanları dimdik boyunları ve simsiyah gözleriyle yakınımıza hoplamaktan çekinmiyordu. Bazılarını tanıyordum, akşam üstü sohbetlerine katılmak için o zamanlar hâlâ tüm azametiyle bahçemizde dikilen okaliptüs ağacına gelirlerdi.

Menahem amcamın keçiboynuzu fidanlığındaki meyveler çoktan olgunlaşmış, yeşil rengin içine kahverengi nüfuz etmiş, amcamın ses telleri de çoktan sessizliğe gömülmüştü.

Not defterinin bir sayfasına, "Merhaba Zayde, nasılsın?" diye yazdı, kâğıdı koparıp bana verdi.

Ben de sanki onun dilsizliğini paylaşır gibi, önceden yazmış olduğum notu çıkarıp verdim: "İyidir, Menahem amca." Kardeşine hiç baba demesem de, nedendir bilmem, ona oldum olası amca diye hitap ederim.

Menahem amca işitilmeyen bir kahkahayla tepeden tırnağa sarsıldı ve başımı okşadı. Bir sonraki hareketinin ne olacağını biliyordum. Cebinden çıkardığı büyükçe bir mendili üçgen şeklinde katladı, sonra bir daha, uç uca katladı, ters çevirip yuvarladı, sonunda elinde sosis biçimli bir kumaş parçası kalana kadar mendili kıvırdı. Sonra kenarlarını gevşetti, bir ucuna iki kulak biçiminde hayalî bir düğüm attı.

"Bir fare!" deyiverdim heyecanla. Menahem amca kumaştan

fareyi sol bileğine koydu, sağ elinin çevik hareketleriyle onu yüzüme doğru zıplattı, bu şakayı sanki ilk kez yapıyormuşçasına korkup neşelendim.

Bahar dönemi ona musallat olan dilsizlik öyle mutlaktı ki, gırtlağından dışarı ne bir bağrış, ne bir kahkaha, ne iç çekiş, ne de bir inilti çıkardı. İçinde pusuya yatmış sükûnet haftalarına nasıl hazırlanması gerektiğini biliyordu artık. Çocuklarına çiftlik işleriyle ilgili talimatları önceden veriyor, ihtiyacı olan kimselerle iletişim kurarken kullanacağı not defterini zamanından önce hazır ediyordu. Açıklama yapma ya da özür dileme mecburiyetinde kalmamak için her sayfanın tepesine kırmızı mürekkeple, "sesimi kaybettim," diye yazıyordu.

Gel zaman git zaman, alerjisine öyle ayak uydurdu ki, onun tadını çıkartmaya, hatta gelişini dört gözle beklemeye başladı. Bahar suskunluğu esnasında daha iyi çalıştığını, kitap okumaya, müzik dinlemeye, kokulara ve manzaralara dalıp gitmeye daha çok vakit bulduğunu anladı. Yüzü sık sık mesut bir gülüşle aydınlanırdı - mükemmel düşüncelere delalet bir gülüş, onu sözlere bel bağlama mecburiyetinden kurtaran bir gülüş.

Pesah'ı izleyen birkaç hafta içinde Menahem amcanın sesi geri dönerdi. Bunun öncesinde hep, yüreğinin çevresinde adeta bir meyvenin olgunlaştığını hissederdi. Ama konuşma yetisinin geri gelişinin işaretlerini, genellikle, gün ortasında, aklından geçen bir düşünceyi, sanki kendisininkine tıpatıp benzeyen bir başka ses tarafından telaffuz edilmişçesine, kafatasının dışında işittiği zaman alırdı. Ya da sabahleyin tıraş olurken, ayna ona bir şey söylerdi. Ya da gece yarısı rüyasında kendini konuşurken görür, uyandığında Batşeba'nın sırtından sekip kendisine dönen sözler sayesinde, onları sahiden de söylediğinin farkına varırdı.

O zaman, derhal yataktan fırlayıp giyinir, tarlaların arasından bize koşar, karısının kıskanç hayallerinden fırlayarak ete kemiğe bürünmüş şıllıklardan biriyle karşılaşacağını, hatta şansı yaver giderse onunla sohbet edip sözleriyle kadının tenini yakacağını umardı.

Avlumuza girince "Moşe! Judith! Çocuklar!" diye bağırırdı

ve bahar süresince yolunu gözlediği kelimeler, olanca güçleriyle uçup bağrışan, hiç yere konmayan kırlangıçlar gibi, ağzından dışarı sökün ederdi.

8

Rachel gelişip serpildikçe erkekliği su götürmez bir hal aldı. Kaslı omuzları olağandışı diklikte, sağrılarından daha genişti, memeleri küçüktü ve bir sığırınkinden daha alçak olan alnındaki tüy tutamı, ona haşarı bir hava veriyordu. Hal ve tavırlarıyla oyun düşkünü bir boğanın kibirli hallerini hatırlatıyor, bu durum Moşe'yi açıkça utandırıp tiksindiriyordu.

"İnek dediğin böyle mi davranır?" diye tekrarlıyordu durmadan.

Hayvanı Globerman'a satma niyetini durmadan dile getiriyor, ne zaman bunu söylese, Judith sağır kulağına denk gelmiş gibi davranıyor, yine de alnına ve gözlerine bir öfke bulutu inmesine engel olamıyordu.

Kardeşinin aksine, bir insanın tuhaf ve beklenmedik davranışlar sergileme hakkını teslim eden Menahem amca, Judith'in ineğine düşkünlüğünü bildiği için, ona, daha önce adını andığım komşusu Samson Bloch'a başvurmasını önerdi.

"Yalnız, sana saçma sapan şeyler sormasına izin verme," diye uyardı onu.

Vadi halkı Samson Bloch'u bir hayli sevip takdir ederdi, gelgelelim sürü hayvanlarının kızışma evrelerine ilişkin meşhur araştırması nedeniyle, kadınları mahrem sorularıyla sıkıştırırdı.

"Üniversitedeki profesörler insanoğlunun içini dışını öğrenmek için fare üzerinde ameliyat yapmıyor mu? Ben de ineğin hislerini çözmek için kadınlara soru soruyorum," diye açıklıyordu durumu.

"Sevdalı bir kadınla kızışmış bir ineği bir tutamazsın!" diye bağırmıştı Batşeba bir gün ona.

"Dişi dişidir, erkek de erkek," diye yanıtlamıştı Bloch. "Yumurtalık ve testis, gürültü ve acı. Onlar dört ayak üzerinde,

biz iki ayak üzerinde yürüyorsak ne olmuş? Ha midende geviş getirmişsin, ha kafanda?"

Judith ona gittiğinde adam Rachel'e bir göz atıp başını salladı: "Vakit kaybı."

Bir mezura getirerek omuzundan kuyruk sokumuna, ön ayaklarına dek vücudunu enine boyuna ölçtü.

"Tam tamına denk," dedi. "Kendin bak, Judith, boyuyla eni aynı. Bu bir *tumtum*. Ne bir boğa, ne bir inek."

"Ben bu ineği istiyorum," dedi Judith. "Şayet süt vermezse Rabinoviç onu Globerman'a satacak."

"İneklerin makus talihi," dedi Bloch. "Bu meme ne kadar süt verebilir ki?"

"Azıcığı bile işimi görür."

"Yalnız tek bir yol var," dedi Bloch. "Onu sağmak, sağmak ve sağmak; bakarsın bir gün oradan bir şey çıkar. Bu bazen işe yarar, bazen de yaramaz."

Judith eve dönerek Rachel'i sağmaya koyuldu.

Başlangıçta inek mızmızlandı, titredi, tekme attı. Ancak sözleri ve okşamalarıyla hayvanı yatıştıran Judith, onu dize getirdi.

Judith'e söylenenlerden haberdar olan Rabinoviç, onu bu şekilde çabalarken görünce bunun zaman ve enerji kaybı olduğunu söyledi.

Globerman'sa şöyle demekten kendini alamadı: "Öteki sığırları da sağ bari, Judith Hanım. Emin ol çok hoşlarına gidecektir."

"Onun memesinden süt, benim parmaklarımdan kan gelene dek pes etmeyeceğim," diye yanıtladı Judith. "Asla ona sahip olamayacaksın."

9

Pencerenin üstüne, pencerenin üstüne
şirin bir kuş kondu
bir çocuk koştu pencereye
uçup gitti şirin kuş

ağla oğlum ağla
uçup gitti şirin kuş
pencereye koştu çocuk
uçup gitti şirin kuş

Ahırın kirişine asılı duran büyük tahta kafesin içinde Jacob'un güzel kanaryası çırpınıyordu.

Önceleri, hevesle, sesli sesli ötüyordu, ama sonra, tıpkı parayla tutulmuş serenatçılar gibi, kimsenin onun çırpınışlarına hayranlık duymadığını fark edince utanç içinde sessizliğe gömüldü. Birkaç hafta sonra yüz kızartıcı bir oranda tüy dökmeye başladı. Judith kafesi açtı, o da uçtu -huzursuz, utanmış, mutlu, bir kuş yüreğinde ne kadar karmaşık duygu barındırabilirse öyle bir halde- efendisinin yanına gitti.

Jacob kanaryayı görünce, aşkta elçilere yer olmadığını, aşkın, kişinin kendi kendine halletmesi gereken bir mesele olduğunu idrak etti. Judith'e sözlerle yaklaşacak cesareti de bulamadığından, bir şey yaptı. Şehre inerek sarı kâğıt aldı - "aşkın rengi sarıdır", diye yanıtladı sorumu, böyle temel konulardaki cehaletim karşısında hayrete düşerek. Kâğıtları keserek çeşitli boylarda kare parçalara ayırdı, çok geçmeden her biri sözcüklerle dolup taşacak, aşk notlarına dönüşerek kilitli bir çekmecenin derinliklerine gömülecekti.

Her akşam, annem, *grappa* şişesinden bir yudum alır, şişeyi her zaman saklı tuttuğu yere geri koyarak çalışmaya yollanırdı.

Bir seferinde şişeyi dışarda unutmuştu, hep yanlış zamanlarda gelme alışkanlığı olan Globerman, ahıra gizlice girerek şişeyi masada gördü. Hiçbir şey söylemedi, ancak bir sonraki ziyaretinde, "Belki bir ara benimle birlikte de kadeh kaldırırsın, Judith Hanım," dedi.

"Belki," diye yanıtladı beriki. "Makul bir zamanda gelip adam gibi davranırsan."

"Yarın akşam üstü saat dörtte," dedi tüccar. "Bir şişe içki getireceğim ve adam gibi davranacağım."

Saat dörtte malum çarpışma işitildi ve yeşil kamyonet okaliptüsün haşmetli gövdesi sayesinde durdu.

Globerman tıraş olmuş, temiz pak bir halde, yanında ipiyle bastonu olmaksızın, kendisini tanımayı güçleştirecek kadar temiz giysiler içinde -Jacob onu tarif etmek için *oysgeputz* sıfatını seçmişti- ince parlak bir sopayla ahırın kapısını çaldı ve sabırla, nezaketle kapının açılmasını, içeri buyur edilmeyi bekledi.

Çiçekli elbisesini kuşanmış olan Judith kapıyı açtığında beriki ona iyi günler diledi. Gözleri de ayakkabıları da heyecandan parlıyordu. Yüzü ve elleri kolonya, kavrulmuş kahve ve çikolata kokuyordu. Kapı eşiğinden dönüp içeri girince masaya yeşil bir şişe bıraktı. Yanına da ince camdan, tombul iki kadeh yerleştirdi. "Fransız konyağı," dedi. "Judith Hanım, sana *pettitt furs* getirdim, içkinin yanında iyi gider."

Birlikte konyak yudumladılar ve tepeden tırnağa değişmiş olan hayvan tüccarı, tevazu ve sükûnet içinde içkisini yudumlarken, kaba ve bayağı laflar sarf etmeyip Rachel'le ilgili ihtirasını dile getirmeyecek denli kurnaz davrandığından, Judith ilk kez ona karşı minnettarlık hissetti.

Beriki kadının yanından ayrılırken ertesi hafta da gelip gelemeyeceğini sordu, o günden itibaren her salı günü, beraberinde içki ve *pettitt furs* getirerek, ahırın kapısını çalıp içeri buyur edilene dek bekleyecekti.

"Sana öykü anlatmamı ister misin?" diye sordu, Judith'in itiraz etmeyeceğinden emin bir şekilde.

"Her insanın içinde, çocukluğundan kalan bir şey vardır," diye açıklayacaktı bana yıllar sonra. "O şey sayesinde, o kişinin kalbini kazanman işten değildir. Erkekler için bu bir oyuncaktır genelde, kadınlar için bir öykü, çocuklar içinse, şaşıracaksın Zayde ama, birşeyler öğrenmektir, işte o kadar."

Globerman Judith'e, ailesinin, "kuşaklar boyu" her sevişmenin ardından göz rengi değişen kadın fertlerinden söz etti. "Bir baba kızının çiçeğinin koparıldığını, bir koca karısının kendisine ihanet ettiğini bu şekilde anlardı."

Titiz ve hassas yaradılışlı olan en küçük kardeşinin, etle haşır neşir olmaktan tiksindiği için babasının kasap dükkânına

her girdiğinde kustuğunu ve sonunda vejetaryen olmayı seçtiğini anlattı.

"Ailemizin entelektüeliydi o, bir çiçek, bir genç kız, bir şair gibi utangaç ve narindi!"

Globerman ailesinin entelektüeli, sonunda Paris'e, sanat eğitimi almaya gitti; derken günün birinde arkadaşları onu sarhoş ettikten sonra bakirliğine ve melankolisine son vermek amacıyla yatağına bir kız bıraktılar. Sabah olduğunda, kızın ılıklığını, derisine değen yumuşak memeleri ve kendi bedenini saran tenin gerginliğini hissettiğinde, daha gözlerini bile açmadan kıza aşık oldu.

İkisi aynı gün belediye binasında evlendiler, delikanlı ancak düğünden sonra, kızın, bir kasabın en küçük çocuğu olduğunu öğrendi.

Globerman bir kahkaha koyverdi: "Bugün artık ne vejetaryen ne de sanatçı. Aşkı ve kayınbabası sayesinde bir domuz kasabına, at etinden sucuk yapmak konusunda büyük bir uzmana dönüştü. Zira, Judith Hanım, kimse kaderden, taşıdığı kandan ve soyundan kaçamaz. Her kim kaçmaya yeltenirse, Yüce Efendimiz onu yakalaması için büyük balığını peşine salar."

"Öykü sırası sende," dedi, annemin hiçbir şey söylemediğini görünce.

"Sana anlatacak bir şeyim yok, Globerman."

"Herkesin, omuzunda taşıdığı küçük bir *peckele*'si, bir bohçası vardır," dedi Globerman. "Küçük bir şeyden söz et. Her gece seni yakalayıp yutan balıktan mesela, Judith Hanım, nereden enseliyor seni? Ellerinden söz et bana, anılarından, gözlerinin arasındaki güzel çizgiden, ardında bıraktığın birşeylerden."

"İşte ellerim, Globerman," dedi annem ve aniden ellerini uzattı. "Onlar her şeyi anlatır."

Globerman kendisine uzanan elleri tuttu. Kalbi duracak gibiydi. Yıllardır ilk kez, içinin korkuyla dolduğunu hissetti.

"Nereden geldin, Judith Hanım?" diye fısıldadı.

"*A nafka mina*, Globerman." Annem ellerini geri çekti. "Kimin umurunda?"

"Peki niye buraya geldin?"

"Çünkü büyük balık beni burada kustu," diye kahkaha patlattı Judith Hanım.

Ahırın duvarından bakmakla yetinen Rabinoviç çıtını çıkarmadı. Ama sözleri değil, yalnızca pencereden yükselen kahkahayı işiten Jacob, giderek büyüyen bir çaresizliğe kapıldı. Bir gün tarlada Globerman'ı beklemeye koyuldu ve kamyonet belirince önüne fırlayarak sertçe bağırdı: "Neden onu benden uzaklaştırıyorsun? Paran var, etin var, her yerde kadınların var? Neden?"

Ama haykırışı gırtlağından dışarı çıkamadı, yalnızca yüreğinin içinde yankılandı. Kamyoneti, titreyerek aracın önünde dikilen kanarya besicisine çarpmadan, mucizevî bir şekilde durdurmayı başaran Globerman, sürücü koltuğundan indi: "Keçileri mi kaçırdın, Sheinfeld? Kendini kamyonların altına atacaksan, benden daha iyi şoförler bul."

"Tamam, her şey yolunda," dedi Jacob ve koşarak uzaklaştı.

İlerleyen günlerde, sarı kâğıtlar kilitli durdukları çekmecelerden çıkmaya başladı. Önceleri yere düşmekle yetindiler, sonra Jacob'un evinin duvarlarına yapıştılar, derken avlunun çitlerine, oradan da tüm köye yayıldılar: Köyün ilan tahtasına, mandıranın duvarına, elektrik direğine, ağaç gövdelerine.

"Bu cesareti nereden bulduğumu Tanrı bilir," diyordu Jacob.

Aşkını tüm köye mal etmekte kararlıydı, hiç utanmıyordu. Üzerinde ışıltılı sözcükler, küstahça parlayan renkleriyle, notlarını her yerde görmek olasıydı. "Geceleri yatağımda" yazıyordu kiminde, "denizler kadar engin" diye fısıldıyordu bir tanesi, "azaplarım ne zaman son bulacak" diye feryat ediyordu öteki.

"Bu cahil cühela böyle güzel sözleri nereden bulup çıkarıyor?" diye homurdanıyordu Köylü Papish.

Ama Jacob hiç de aşağılanmış hissetmiyordu kendini. Hatta bir gün köy meclisinin genel toplantısına katılmış, köyün giriş yolunun asfaltlanmasıyla -o sıralar yol yalnızca taş bir patikadan ibaretti ve her yıl kış yağmurları nedeniyle gevşek kuma

dönüşüyordu- ilgili bir tartışmanın orta yerinde ayağa fırlayıp, huşû içinde aşkının çatallı yollarından söz etmeye koyuldu. Şaşılacak bir şekilde, ne bir uyarı aldı ne de toplantıdan atıldı.

Genelde, köydeki birinin budala ya da kaçık ilan edilmesi için köy halkı öyle elle tutulur nedenlere ya da uzman görüşlerine gereksinim duymaz. Ama her nedense, Jacob için durum öyle olmadı. Konuşmasını yaptığı esnada, sanki çiftçilerin dağlanmış gözleri bir hayalin beziyle sarmalanmış, sonra o bez havalanarak yanaklarındaki kabukları örtmüştü. Tırpan saplarıyla nasırlaşmış, mısır koçanlarıyla berelenmiş kaba parmakları, ani bir yumuşaklıkla masaların üzerine vurmaya başladı. Herkes, Jacob'un aşkının zaferini hayal etmek istiyordu.

"Ne aşkıymış?" diye bağırdı Köylü Papish. "Durup dururken yağmurun haricinde bekleyecek başka bir şeye sahip olmak, ha? O önce Rebecca'yı geri getirsin de!"

Gelgelelim Jacob, dinleyicileri arasında küçük mumlar misali ışıldayıp yayılan gülümsemelerden, onaylayıcı baş sallamalardan cesaret aldı. İlerleyen günlerde, köy gazetesine yazılar yolladı. "Judith'e" diye başlayan ve yakarışlarla, sevgi sözcükleriyle dolup taşan bir dizi mektup ve yazı, gazetede boy gösterir oldu.

Ayağa kalktı, çekmeceyi karıştırdı, bir not çıkardı.

"Derken bir gün bütün notları yaktım," dedi. "Nasıl olduysa bu kalmış. Bak, Zayde, ne de güzel sözler."

Kâğıdın üzerinde koca bir "X" işareti vardı, altındaysa şöyle yazıyordu: "Günbatımında seni dağ lalesi tarlasında bekleyeceğim. Lütfen bu kez beni hayal kırıklığına uğratma."

"Bu 'X' ne?" diye sordum.

"Rusçada bu 'çı' sesine karşılık gelen harftir," diye yanıtladı Jacob. "Buluşmaya gelmediği her seferinde tepeye bir 'çı' koydum. Çı, bir çı daha, bir çı daha. Rusça'da bu kaderin kahkahasıdır."

Judith gelmedi, bir gün akşam üstü saat beşte, Jacob ona gitti.

Judith Rachel'i sağıyordu ve Jacob'un içinden gülümsemek, ona sabırlı olduğunu, bekleyebileceğini, sükûnetlerini koru-

yup bu bekleyişin tadını çıkarmalarının bile mümkün olduğunu söylemek istedi. Ama Judith ona ne istediğini sorar sormaz, idam sehpasına giden bir mahkûm gibi dizleri boşaldı, sendeledi ve -"tıpkı bir budala gibi"- sığırların su kovasının üstüne düşüp başını yalağın köşesine çarptı.

Çarpmanın etkisiyle alnında derin bir yara açıldı. Bir an kendinden geçti, derken yüzüne kan hücum etti. Judith ona doğru atılıp yemenisiyle alnını sildi. Jacob henüz ayılıp ayılmadığının bile ayırdına varmamışken, kocaman açılan ağzından acı dolu, dehşet verici sözler döküldü.

"Birden, ona olabilecek en budalaca sözleri ettim, bir kadın olsaydım Judith olacağımı söyledim. Geri zekalı gibi, kanların ortasında yerde yatmış, ben senim, Judith, ben senim, diyordum."

10

O sıralarda Naomi on bir yaşlarındaydı ve neler olup bittiğinin bilincindeydi. Judith'e, Jacob hakkında ne düşündüğünü sorduğunda, Judith, "Nomele, Sheinfeld bir *nudnik*," dedi. "Ona dikkatle bak ve hafızana kazı, zira her kadın bir *nudnik*'in neye benzediğini bilmeli."

"Peki sen en çok kimi seviyorsun?" diye sordu Naomi.

"Seni," diye güldü Judith.

"Hayır, Judith, üçünün içinde en çok hangisini seviyorsun? Babamı mı, Sheinfeld'i mi, Globerman'ı mı?"

"Üçünün içinde en çok seni ve Rachel'i seviyorum," dedi Judith. "Nomele, artık bırak da biraz dinleneyim."

"Onun Nomele deyişini özlüyorum," diye anlatıyordu Naomi bana. "Ellerinin limon kokusunu, daha birçok şeyini."

Jacob'un anlattıklarından Naomi'ye de söz ettim. Onun haklı olduğunu söyledi: Erkekler eşlerinde ne bir anne, ne bir kız çocuğu, ne bir bakire, ne de "kitaplarda yazan diğer saçmalıkları" arardı.

"Onların aradığı, kız kardeşleridir," dedi. İçlerinde gömülü olan ikizleri, bütün yakınlığı, dokunaklılığı, çıplaklığı - ve ulaşılmazlığıyla. "Ayrıca siz erkekler çok budalasınız." Bana sarıldı. "Sizden daha budala olan varsa, onlar da biziz. Bu da sizin şansınız."

"Bizim sonumuz ne olacak, Naomi?" diye sordum.

"Siz erkeklerin mi?"

"Bizim, seninle benim."

Kahkaha attı. "Aynı şey: Sana ismini sorsam, bana, Zayde diyeceksin. Ben de ortada bir hata olduğunu anlayıp geceyi başka bir erkeğin koynunda geçirmeye gideceğim. Şimdi olan bu, hep de böyle olacak."

Bundan yıllar önce, ben yedi sekiz yaşlarındayken, Naomi ile Meir de hâlâ eski apartman dairelerinde yaşarken, gece yarısı ikisinin konuşmasına uyanmıştım.

Birkaç dakika sonra sessizlik çökmüştü. Odalarının kapısı aralandı, koridor duvarı aydınlandı ve Naomi çıplak bir halde odadan çıktı.

Onu gördüm. Koridoru geçip kendini küvetin kabinine kapattı, musluğu açtı, ama gözyaşlarının sesi, akan suyun üzerinden, altından, içinden geçerek, açıkça işitiliyordu.

Sonra geri geldi. Odadan yansıyan ışık, ense kökünden kalçasının altın kumuluna kadar çıplak vücudunu aydınlatıyor, teninden bir kesit sunuyordu gözlerimin önüne.

Bu ölümsüz manzaramdan kimseye söz etmedim, ama birkaç yıl önce Menahem amcaya, ikiz kardeş arayışı konusunda ne düşündüğünü sorduğumda, bunda doğruluk payı olduğunu, ama yeni bir şey olmadığını, atalarımızın bunu çoktandır bildiğini söyledi. Ama her şey, göründüğünden daha karmaşıktır ve ancak onlar işe yaramaz hale geldikten sonra biz onları anlarız.

Aynı şeyi sorduğumda, Köylü Papish küçümser bir ifadeyle homurdandı ve, erkekler öyle çirkin ki, hiçbirinin ikiz kardeşi olamaz, en azından ben öyle umuyorum, dedi. Sonra da, eşlerinin o maymunları sadece başka seçenekleri olmadığı için sevdiğini ekledi.

Globerman'sa bir kahkaha patlatıp şöyle dedi: "Evet, Zayde, tebrikler, işte her şey böyle başlar. Önce ikiz kardeş masalları, sonra ayna önünde elle kurcalama faaliyeti, kim bilir belki sonunda da kendi *shmuck*'unun üstüne oturmak istersin."

Ahırın pis zemininde baygın ve yaralı vaziyette uzanmakta olan Jacob, aşkına bakıyordu. Heyecandan, Judith'in sol kulağının ağır işittiğini unutmuş, kadının yüzündeki şaşkınlık ve dikkat ifadesini, yarasından oluk oluk akan kan yüzünden duyduğu tiksintiye yormuştu. Hemen kalkıp evine koştu. Kapıyı sertçe açıp, "Rebecca, Rebecca yardım et!" diye bağırdı. Ama boş kulübeden, yatağın öteki soğuk yarısından, kurumuş civciv leşleriyle dolu kümesten sadece bir yankı karşılık verdi.

Ancak o zaman, birkaç gündür karısını görmediğini fark etti. Köyün çoktan bildiği şeyi ancak o zaman anladı: Karısı çekip gitmişti ve onu bir daha göremeyecekti.

El yordamıyla yalağın yolunu buldu. Alnına, kaşına ve gözüne bulaşan kanları yıkadı. Sonra, küçük tıraş aynasının önüne oturdu, bir iğne ile ipi alkole batırdı, dişlerini sıktı, yaranın kesik uçlarını birbirine dikti.

Etine batan iğne geçtiği yerleri dağladı. Yaranın kenarları birbirine sıkıca dikilene dek titredi. Korkunç sızı Jacob'un beynini deldi, iliklerini ürpertti, gözlerinden yaşlar boşandı.

Bomboş evindeki bomboş yatağında titreyerek uzanırken, bundan böyle, diye karar verdi, sohbet başlatmak için kendini tüketmek yok, çiçek buketleri yok, süslü sözler, yakarmalar, sızlanmalar yok. Zira Jacob'un bunlara yeteneği yoktu. Bundan böyle Kader'e meydan okuyacaktı. Ya onu sivri dikenlerinden yakalayıp bükerek emeline ulaşacak, ya da onun dikenleriyle ölecekti.

"Şimdi sana Kader'le ilgili bir şeyden söz edeceğim, Zayde. Ben anlatırken, sen yemeğini yeyip bana kulak vereceksin. Bizim oralarda Kader'le aşık atan zengin bir Yahudi vardı. Adı Haim'di, ama kadeh tokuşturmaya çok düşkün olduğundan herkes ona *Le-haim* derdi. Globerman'ın annenle çok nazik bir

kadeh tokuşturma alışkanlığı vardı: Kristalleri birbirine değdirip, 'Judith Hanım'ın kulakları da bayram etsin,' derdi. Ama bu Yadudi, kadehi epey sert tokuşturur, sonra hem kadının hem de kendisinin parmaklarından akan kanı yalar, ikisi de zevkten mest olurlardı. *Le-haim* gibisine hayatım boyunca rastlamadım. Bir gün bizim kasabaya gelmişti. Altmış yaşında, bekâr bir Yahudi, iki arabası, iki çocuğuyla, kimse onun kimin nesi neyin fesi olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini bilmiyordu. Tonla parası vardı ve valizlerinin hepsi tıka basa ipek ve kürkle doluydu. Herkese duyurmayı hedeflediği bir sesle şöyle demişti: 'Ben ölürsem bu çocuklar hayırseverlerin insafına terk edilmeyecekler. İkisinin de hayata başlamasına yetecek birşeyleri olacak.' Sonra her zaman olan şey oldu, aile ve para meseleleri birbirine karıştı, çocuklar büyüyüp *Le-Haim*'in ölmesini beklemeye koyuldu, *Le-Haim* sonunda çocuklarından öyle nefret etti ki, onlara tek bir kuruşçuk bile bırakmamak için, çalışmaktan vazgeçip ömrünün sonuna kadar bütün parasının suyunu çektirmeye karar verdi. Bu hep böyle olmuştur. Çılgınlık etmeye karar veren biri dur durak bilmez. Olsa olsa çılgınlığını başka mecralara akıtır, ama hep çılgın kalır. Adam, büyük evini ve şık mobilyalarını sattı, kendisi için küçük bir ev, bir yerden bir yere giderken binmek için iki at, bir de uşak sakladı. Kendisine biçtiği on yedi yıllık ömür boyunca ne kadar yiyeceğe, giyeceğe ihtiyaç duyacağını hesap etti: Şu kadar ton et, bu kadar ton un, toz şeker ve şu kadar içki, ısınmak için odun ve daha nice nice kadınlarla tokuşturulup parmak kesilecek kristal kadehler. O kadar titizdi ki bir Yahudi'nin vermesi gereken gizli bağışı, hahama verilen parayı, Şabat ve bayram yemeklerini bile hesapladı ve önündeki on yedi yıldan, Gedalya orucu, Yom Kipur, 10 Tevet, Ester orucu, 17 Tamuz ve Tişa Be Av yemeklerini çıkartmayı ihmal etmedi. Kendisi en büyük erkek çocuk olduğundan, Pesah gecesi oruç tutmakla da yükümlüydü. Bunların hepsi on yedi yılda yedişer oruç anlamına geliyordu. Yani yüz on dokuz günlük yemek ihtiyacı ortadan kalkıyordu. Bu da bir miktar daha para, bir miktar daha ömür anlamına geliyordu. Kaç kalıp sabun kulla-

nacağını ve başka şeyleri de hesaplamıştı. Çünkü ara sıra bir giysiden bir düğme kopuverip Tanrı bilir ne cehenneme yuvarlanırdı ve boşuna arayıp dururdun, yenisini alman şart olurdu. Sonra at yeminin kaça patlayacağını hesapladı. Yeni at satın alıp yaşlıların derilerini yüzdürmeye göndermek için yeterli parayı ayırdı. Hatta kediler için sütü, kuşlar için yemi bile hesaba kattı. Derken berikinin ciddi olduğunu idrak eden çocuklar, kıyameti kopardılar: Babamız mirasımızı çalıyor! Hahama gittiler, o da, elden bir şey gelmez, dedi. Bir adamın parası kendisine aittir, vasiyetine de saygı duymak gerekir. Çocuklar, ya babanın ömrü paranın ömründen uzun olup da ihtiyarlar, beş kuruşsuz bizim başımıza kalırsa, dedi. *Le-Haim* de şöyle dedi: Uzun süre yaşamayacağım. Benim açımdan her şey rakamlara döküldü, ölçüldü, para tükenince öleceğim, öldüğümde de para tükenmiş olacak. İşi iyice güvenceye almak için Makarov şehrine giderek, büyüklüğü ve içindeki kum miktarıyla tam on yedi yıllık zamana göre ayarlanmış büyük bir kum saati ısmarladı. Bu kum saatinin getirilişini anımsıyorum; at arabasının arkasına yanlamasına yatırılmış, kalaslara bağlanıp kumaşla sarılmıştı. Onu avluya yerleştirdiklerinde, *Le-Haim* herkesin izlemek için toplanmış olduğunu fark etti. Elini kaldırıp indirdi ve "*Itzz*, şimdi!" diye bağırdı. İki adam, kum saatini çevirdi, böylece herkes, zamanın, *Le-Haim*'in ömrünün sonuna doğru akışına tanıklık edecekti. Kum saatinin en güzel yanı budur, dünyanın zamanını ölçmez. Kendi zamanını ölçer, daha önce olanlara, daha sonra olacaklara ilgisizdir. İzlemek için bir sürü insan gelmişti. Haim de konuşup durmuş, hesaplarıyla, kum saatiyle, kendine ayırdığı paralarla övünmüştü. Son nefesini verirken kum saatinin yanına çöküp ruhunun son zerrelerinin bedenini terk edişini nasıl izleyeceğini anlattı ballandıra ballandıra, öyle çok anlattı ki sonunda herkes bunu konuşur oldu. Derken bir gece, *Le-Haim* işi bıraktıktan dokuz ay bir hafta sonra, para sandığının üstüne oturmuş ringa balığı yeyip kumunu seyrederken, birden evine dalıveren iki soyguncu, demir bir çubukla, tek darbede, adamın başını yardı, kum saatini kırdı ve paranın tamamını alıp

gitti. Böylelikle herkes *Le-Haim*'in haklı çıktığını gördü. Tıpkı söylediği gibi, parası da hayatı da aynı anda sona ermişti, tıpkı dediği gibi, ölümünden sonra oğullarına hiçbir şey kalmamıştı. Zira, Zayde, Kader bir oyuna el atmaya karar verdiyse, bu oyunun mucidi sen bile olsan, kanunları ve kuralları o koyar. Ayrıca, Zayde, bilmelisin ki ne Kader, ne Talih, ne de Kısmet, insanların onları sandıkları yerde, yani iskambil destesinin ya da zarın içinde değildir; sana söyleyeyim Zayde, hayatın tam ortasındadır. Bunu bilhassa da zar ya da iskambil oynamayasın diye söylüyorum. Yalnız satranç oyna. Zira hayatımızda, başkalarının fırlattığı ve bizim oynamak zorunda olduğumuz çok zar vardır. Hayatımızda, bizim yerimize kâğıtları karan birileri vardır hep. Bu nedenle, oyun oynarken de aynı şeye ihtiyacın yoktur."

11

Bütün o süre boyunca Judith, Rachel'in kupkuru memelerini sağmayı sürdürdü. Derken günün birinde Bloch'un mucizesi gerçekleşti ve süt beliriverdi; başlangıçtaki incecik sızıntı, günden güne güçlenerek fışkırtılara dönüştü.

"Asla gerçek bir inek kadar süt veremez," dedi Moşe.

"Mühim olan ona verdiğin yemin karşılığını ödemesi," dedi Judith. "Senin için de önemli olan bu, değil mi?"

"Yavru da veremeyecek," diye ısrar etti Moşe.

Rachel'in süt dedikodusu Globerman'ın kulağına gidince bunu defterine kaydetti. Ama umudunu yitirmedi. Moşe'nin o acayip hayvana katlanamadığının farkındaydı. Hatta ondan biraz korktuğunu düşünüyordu ki, bu tahmininde haklıydı. Hayvanı satın alma niyetini belirtmek için eline geçen her fırsatı değerlendiriyordu.

Zeki bir adamdı ve yılların ticaret hayatı, ona insan ruhunu anlama yeteneği kazandırmıştı. Bir insanın boynundaki yılgınlık emarelerini okur, soluğundaki gizli kasılmaları ayırt eder, alnında gezinen bulutların haritasını görürdü.

Zor günler yaşanıyordu, tüccar ne zaman bir inek satın alacak olsa, sahibinin çocuklarına da bakardı. Giysilerdeki yamaları fark eder, büyüyen çocuk bir sonraki yıl da giyebilsin diye ön kısmı kesilen eskimiş ayakkabıları görürdü. Cebinden bir kurabiye çıkarır, çocukların uzanan ellerindeki isteği tartardı.

"Bakın," derdi, "Globerman için köyde demediklerini komazlar, oysa Globerman ne yapar? Hokus pokus yapar. Bakın burada bir inek var, hokus pokus, ineğin arkasından ne çıkıyor? Üç tane on *pound*'luk banknot."

Kış yaklaştığından, Globerman artık sürekli havadan söz ediyor, vadinin yoğun çamurundan, o yıl yağacak yağmurlardan, soğuklardan dem vuruyordu. Ah Rabinoviç, ah, çocuklara palto ile ayakkabı almak gerekecek, ne çok para gidecek.

Kimsenin görmediği, var olduklarının bile meçhul olduğu çocuklarından söz eder, "çocuklara palto" diye lafa girer girmez, çiftçinin alnını endişe bulutları kaplardı. Globerman daha çiftçi endişeyi hissetmeden o bulutları görür, *knippl*'ını çıkarıp paraları sayma vaktinin geldiğini anlardı.

Ama Moşe, Judith'in gazabından korkuyor, beriki de Rachel'in kavruk memelerini sağmaya devam edip onu kızıştırmaya çalışıyordu. Menahem amcanın tavsiyesi üzerine, tatlansın diye hayvanın yemine keçiboynuzu katıyordu. Samson Bloch'un tavsiyesiyle de hayvanın kuyruk sokumunu, sağrılarını, ılık ve nemli bir bezle arsızca okşuyordu - ama boşunaydı.

"Onu birkaç günlüğüne Gordon'a getir," diye önerdi sonunda Bloch. "Benim *Krasoviç*'ime bir baksın hele, belki hoşuna gider."

İkisi beraber Bloch'un avlusuna vardıklarında, adam kauçuk çizmeleriyle evinden çıkıp neşeyle gülümsedi.

"Bana mı geldin, yoksa boğaya mı?" diye sordu içtenlikle.

Annem gülmesine engel olamadı. "Şoşana evde mi?" diye sordu.

"Samanlıkta."

"Mutfağa gidip çaydanlığı ocağa koyacağım."

Şoşana samanlıktan döndüğünde, Judith iki fincan çay doldurmuştu bile.

"Hiç böyle güzel civcivler gördün mü?" diye sordu Şoşana. "Sheinfeld'in kuluçka makinesini satın aldık. Durup dururken onları satıverdi."

Judith yanıt vermedi.

"Karısı terk edeli beri hayli güç durumda."

Judith çayı karıştırdı. Gözleri fincanda dönen siyah çay yapraklarına takıldı.

"Senden ne haber, Judith?" diye sordu Şoşana Bloch.

"Her şey yolunda," diye yanıtladı Judith.

"Hâlâ ahırda mısın?"

"Orada rahatım yerinde."

"Bu senin için iyi değil. Rabinoviç için de, bütün köy için de iyi değil." Elini anneminkinin üzerine koyarak, "Bu hoş değil, Judith. Artık genç bir kız değilsin. Daha ne kadar ahırda yalnız başına yaşayacaksın?" dedi.

"Orada rahatım yerinde," diye tekrarladı Judith.

"Şu anda hâlâ gücün ve sıhhatın yerinde. Peki ya on, yirmi yıl sonra? Ya yüreğin, Judith? Ya rahmin? Onlara ne demeli?"

"*A nafka mina*," dedi Judith. "Kalbim artık boş, rahmim de boşluğa alıştı."

Bir fincan daha çay içti. Ayrılırken Rachel'in boynuna sarıldı ve bir hafta sonra onu almaya geleceğini söyleyerek, kısa bir nezaket ziyareti için Menahem amcalara gitti.

Oradan eve döndü, düşünmemek için adımlarını hızlandırarak.

12

Bir hafta boyunca Gordon'la kalan Rachel kızışmadı. Bir seferinde çitleri kırıp onun yanına gitmeye yeltendiğinde, planının işlediğinden emin olan Bloch, hemen onu içeri bıraktı. Gelgelelim Rachel'in gönlünde aşk yoktu. Tek istediği Gordon'la boğuşmaktı, üstelik onu neredeyse yere yıkıyor-

du. Bloch, ancak soğuk su dökerek hayvanı oradan uzaklaştırdı.

"Zaman ve para kaybı," dedi Judith'e. "Bu kız oğlanlarla ilgilenmiyor. Onu eve götürüp biraz daha sağmaya devam et."

Bir kış günüydü. Yağmur yağmıyordu, ama göğü gri, yassı bir kabuk kaplamıştı. Ayakkabıların, toynakların ezip parçaladığı çimenlerden keskin kokular yükseliyordu. Öfkeli kızkuşu çiftleri, tepelerinde yükselip alçalarak uçuyor, saklı hançerleri, korkunç, kulak tırmalayıcı çığlıklarıyla vahşi ve muhteşem görünüyorlardı.

Vadinin karşı yakasına geçtiler. Su yutan inek, koca cüssesini taşırken nefes nefese kaldı ve burun delikleri soğuk havada buhar bıraktı. Ara sıra Judith'in baldırlarına usulca tos vurarak onu oyuna davet ediyordu. O da, hayvanın ensesine şaplak indirip kahkahalarla yanında koşarak ona karşılık veriyordu. Ama yüreğine bir taş çökmüştü, göz pınarlarına soğuk, endişe yaşları birikiyordu.

Nefes nefese, Sheinfeld'in ceviz ağaçlığına vardılar. Çıplak dallar gökyüzünün çarşafına narin bir resim çiziyor, kargaların koyu yuvaları tuvalin üzerindeki fırça darbelerini andırıyordu. Biraz ötede, kendinden emin ve yüksek bir sesle şarkı söyleyerek uzun adımlarla yürüyen Globerman'ın uzun silueti belirdi.

Onları fark eden tüccar, şarkı söylemeyi kesti, salladığı bastonuyla bir yaban gülünün tepesini budadı. Gülümsedi, zira hiçbir şey karşılaşmalarının önüne geçemeyecekti.

Aynı nedenden ötürü öfkeye kapılan Judith, olduğu yerde kaldı. Tüccara karşı beslediği bütün nefret yeniden canlandı içinde. Ahırdaki haftalık içki buluşmalarının haricinde, Globerman Judith'e hâlâ tehlikeli ve tiksinti verici görünüyordu.

Tüccar, aralarında on adım kalana dek yaklaştı, sonra durdu, kafasındaki pis bereyi çıkarıp göğsüne yaslayarak eğildi.

"Judith Hanım... sığır Rachel... bu ne tesadüf, zavallı bir tüccar için ne büyük onur."

"Beni takip mi ediyordun, Globerman? Burada olduğumu sana kim söyledi?"

"Küçük bir kuş," dedi Globerman gülümseyerek. "Judith

Hanım köyü terk edince rüzgâr esmeyi, kuşlar şakımayı, erkekler nefes almayı keser."

Cebinden çıkarttığı küçük paketi ona uzattı: "Sizin için ufak bir şey, iki harika kulak için. Saf altından *oyringlakh*, küpeler."

"Senden asla bir şey istemedim ve hediyelerinden hoşlanmıyorum," dedi Judith. "Seninle yalnızca içki içmeye varım, Globerman, haftada bir gün, hepsi o kadar."

Rachel kalın boynunu salladı ve toynağıyla yeri eşeledi.

"Hiçbir hanımefendi Gleberman'dan bir şey istemek zorunda değildir. Globerman her şeyi bilir, en başından beri, hangi kadına neyin yakışacağını kendi akıl eder, işte o kadar."

Öne eğilerek uzattığı eliyle küpeleri Judith'e vermek istedi, ama Judith elini uzatıp onları almadı ve Globerman kendi kendine güldü. "Judith Hanım nereye gidiyorlar? Sığırınızı yürüyüşe mi çıkartmıştınız?"

"Kızıştı."

"Kızıştı öyle mi?" dedi tüccar alaycı bir edayla gülerek. "Kızıştı demek? Bu inek kızışmış falan değil, asla da kızışmayacak. Ona bir kez göz atman yeter, Judith Hanım. Bir erkeğin bedenine, bir erkeğin yüzüne, bir erkeğin küçük ayaklarına sahip. En nihayetinde, bağışla ama, Globerman'ı çağırmak zorunda kalacaklar, değil mi? O zaman onu kestiğimizde içinde de bir erkeğin yumurtalıkları olduğunu göreceksin."

Rachel'e yaklaştı, hayvan kalın ensesini gözdağı verircesine eğdi, ama sonra geri çekildi.

"İhtiyar bir adam ölüm meleğinin kokusunu nasıl alırsa, o da Globerman'ın kokusunu alıyor," dedi tüccar. "Hiç ölümüne birkaç gün kalan yaşlı bir adam gördün mü, Judith Hanım? Nasıl da huzursuz olur, köşe bucak koklaya koklaya evin içinde bir fare gibi gezinir, gözüne uyku girmez. Ona bir bak, bizim hissedemediğimiz bir şeyin kokusunu alıyor. Bizim anlayamadığımız işaretleri okuyor. Ölmeden önce yaşlı adam da böyledir. Yalnızlık arayan bir hayvanı andırır. Bir kadın da doğum yapmadan iki üç gün önce böyle olur, birden bütün evi temizlemeye başlar. Ölüm meleğinin kokusunu alınca da aynı şey olur."

Sonra tüccar aniden bir adım öne gelerek elini uzattı, Rachel'in sırtında gezdirdi, hipnotize edici "*tappen*" hareketiyle, omurga ile deri arasındaki etin kalınlığını kontrol etti.

Elinin dokunuşu, ikisinin de sırtını ürpertti.

"Vay vay, dünyanın en harikulâde eti," dedi tüccar, arzuyla. "Dünyanın en lezzetli eti, kısır ineklerinkidir. Paris'in en iyi aşçıları bile bunu bilmez. Yalnız ve yalnız bizler, kasap tezgâhının üzerinde doğanlar biliriz bunu. Lokantalardaki o beyaz şapkalı dangalakların hiçbirisi bilmez. Dana etini yumuşatır, besler, her tür baharatla çeşnilendirirler, hatta Japonya'da *kelbelakh*'a, danaya, bira içirdiklerini duydum, Fransa'daysa konyağa yatırırlar. Ama bilmedikleri bir şey var. Bu et kralların ağzına layıktır, işte o kadar. Kısır bir düve, bir buzağının *tsvilling*'i, bir erkeğin bedenini ve bir bebeğin kokusunu taşıyan, hiçbir zaman kızışamayacak, hiçbir boğanın da dönüp bakmayacağı, bu yüzden de hiç yavrusu olmayacak bir hayvan."

Doğudan büyük bir çekirge kuşu sürüsü çıktı, tarlalardan, su kulesinin civarındaki gece meskenlerine dönüyorlardı.

"İşte geldiler," dedi Judith. "Saat beşe çeyrek var. Gitmemiz gerek."

Dev bir çember gibi gökyüzünü bölen sürü, fırıl fırıl döndü, koca bir örtüye dönüştü, ters döndü. İçinden bir ip çıktı, kendi etrafında dolandı, kocaman bir yelken şeklini alarak geniş bir kurdeleye dönüştü. Binlerce kanat ve gaga, bir gürültü dalgası oluşturdu. Hava titreyip karardı.

"Bu ineğe asla sahip olamayacaksın, Globerman," dedi Judith.

"Bütün ineklerin sonu Globerman'dır," diye yanıtladı tüccar.

"Ama bu ineğinki değil," dedi Judith. "Bu bana ait."

"Hepimiz sana aitiz, Judith Hanım." Şapkasını başına geçiren Globerman eğilip gerisin geri adımlamaya koyuldu. "Hepimiz sana aitiz ve hepimiz ait olduğumuz yere gideriz. Herkes kendi tüccarına, kendi kıyımcısına."

13

"Yani, ona nasıl aşık olduğumu mu soruyorsun? Hadi sor, Zayde, ben de yanıtlayayım. Çamurun aynı çamur olduğu, dökülen terin, sağılan sütün ve yağan yağmurun, her şeyin aynı olduğu böyle bir köyde yaşayıp da ona aşık olmamak elden gelir mi? Dallar yine tomurcuklanır, çiçekler yine açar, yine hasat, yine kes biç, yaz kış. Sonra aniden bir kadın gelir. Ona nasıl aşık olduğumu soracak olursan, ben de sana karşılığında başka bir soru sorarım: Bir Yahudi'ye reva görülen yaşam bu mudur? Bizleri dualarla emirlerin hep aynı olduğu sinagoglarımızdan çıkardılar ve buraya, İsrail topraklarına, Kfar David'e getirdiler. Burada da her şey aynı ve çok geçmeden buradaki kuralı anladım: Bugün, dün ve yarın, kardeşler gibi birbirlerine benzerler, ben de bir kuş gibi bu tuzağa düştüm. Ye, Zayde, ye, dinlerken yemeyi ihmal etme, bu yemeğin iyi tarafıdır: Aynı anda hem yeyip hem de bana kulak verebilirsin. Beni sıkan şey zor işler değildi, beklemek de değildi. Tanrı'ya şükür, çok küçük yaşlarımdan itibaren zaten çalışıyordum ve on erkeğe bedel bir sabrım vardı. Aşk uğruna mücadele etmek biz Jacob'ların alışkın olduğu bir şeydir. Yıllar, bizim için birkaç gün gibidir. Aşk uğruna benim kadar bekleyen birisinin atlara, ağaçlara, kazlara, yağmura ve özellikle de zamana karşı sabrı vardır. Zira zaman karşısında sabırlı olmak en mühimidir, birbirine gösterilen sabır, aşk için, iş için ya da bir başka şey için değil, zaman için sabır. Hem yılın mevsimleri gibi döngü içinde ilerleyen zaman için, hem de insan ömrü gibi düz bir çizgide ilerleyen zaman için. Ancak burada, hiçbir zaman yazın portakal olmayacak, hiçbir horoz yumurtlamayacak, hiçbir tavuk armut yapmayacak. En fazla, belki ara sıra hava biraz daha sıcak olacak, ya da biraz daha yağmur yağacak. Hiçbir fikrine katılmadığım, ben onu bilge sanırken benim ahmak olduğumu düşünen -ki ikimiz de yanılıyoruz- Köylü Papish, buraya gelişimizden iki yıl sonra şöyle demişti: Neler oluyor burada, yoldaşlar? Bu nasıl bir yaşam? Aynı mevsimde aynı ağacın

üzerinde aynı sarı limonlara bakmayı kaç yıl sürdürebilir insan? Bunu şakayınışçasına söylemişti, oysa çok üzücü bir şeydi. Bir sefer Globerman bana, Nahalal'da, iki şehirli kadın misafiri büyük bir ağılda dikilirken gördüğünü anlatmıştı. Gözlerini dikmiş bakıyorlarmış, yetişkin bir sığırın, afedersin; görülecek nesi varsa oraya. Sonunda bir tanesi ağzını açıp sormuş: Buzağıların sütüyle ne yapıyorlar? Buna ne buyrulur, Zayde? Efendime söyleyeyim, köylülerin hepsi gülmeyi kestikten sonra, ikinci kadın bilmişliğini kanıtlamak için berikine dönüp şöyle demiş: Amma budalasın, henüz süt vermiyorlar çünkü onlar yavru. Gülünç, değil mi? Gülersin tabii. Sana bir şey söyleyeyim o zaman, Zayde, aslında bu hikâye acıklı. Zira bütün gün amuda kalkıp başının üstünde dursan da buzağı süt vermez. Arada bir, iki başlı bir buzağı ya da dört bacaklı bir civciv dünyaya gelir. Millet toplaşır, fotoğraflar çekilir, sorular sorulur, derken bir bakmışsın dört adet göz çoktan yumulmuş, iki kafa devrilmiş, biçare küçük *kelbel* çoktan can vermiştir. İki ruhu çoktan uçmuştur, puf, sonra ziyaretçiler de gider, puf, her şey yine yerli yerine döner. Dediğim gibi, güneşin altında var olan ne varsa, gelecekte de onlar olacaktır. Şimdi hâlâ ona nasıl aşık olduğumu soruyor musun?"

Fırının diğer kapısı da açıldı, bu kez içinden kızarmış meyveli turta kokusu yükseliyordu. Yarım saat boyunca dikkatimi toplamak için epey çaba sarf etmeme neden olan koku, burnumun geçitlerinde patlayarak duyularımı iyiden iyiye karıştırıyordu.

Jacob gevrek kabuğun içine bir kürdan batırıp yaladı, tatmin olmuşçasına kıkırdadı. Sonra tepsiyi çıkardı ve ince bir tel yardımıyla, beklenmedik bir maharetle tepsiden ayırdığı keki metal bir tabağın üzerine yerleştirdi.

Eşsiz bir rom, yanık şeker, limon kabuğu, elma ve kuru üzüm kokusu yükseldi.

"Gördüğün gibi," dedi Jacob, "keki tepside değil düz bir metalin üzerinde soğutmalısın ki alt kısmı nemlenip paçavraya dönüşmesin."

"Böyle şeyleri nereden biliyorsun?" diye sordum.

"Burada çalışan bir işçim vardı, ihtiyacım olan her şeyi o öğretti."

Takma dişleri yüzünden sesi değişmişti. İkimize de son derece keskin, armut kokulu berrak bir içki doldurdu. Sonra yorgun olduğunu, ama bulaşıklara dokunmamamı söyledi. "Yarın temizlikçi kadın gelecek, Zayde, her şeyi o halleder."

Ardından yatağa uzandı, adeta yıkıldı.

"Ne düşünüyorsun, Jacob?" diye sordum.

"Bir düğünü." Sesi titriyordu. "Uyumlu birliktelikleri. Yemeği ve sindirimi, bedeni ve ruhu. Beden ile ruh arasında uyumlu bir beraberlik sağlamak, bir kadınla bir erkeği biraraya getirmekten daha zor. Böylesi bir beraberlikten ötürü heyecana kapılmak bile olası değil. Mümkün olan tek şey, intihara kalkışmak, öyleyse nerede bunun iyi tarafı? Bedenle ruh beraber gelişmeyi, beraber yaşlanmayı öğrenmeli. O zaman ikisi de kanatlarında güç olmayan, aynı kafese tıkılmış iki biçare ihtiyar kuş olurlar. Beden çoktan zayıflamıştır ve yıkılır. Ruh çoktan unutmakta ve acı çekmektedir. Artık birbirlerinden kaçamazlar da. O vakit sana kalan tek seçenek, bağışlamayı bilmektir. Bütün akıllıca şeyler tükendiğinde kalan tek bilgece şey budur: Birbirini bağışlamayı bilmek. Bir başkasını olmasa da, en azından kendini bağışlamak."

İnleyip sessizliğe gömüldü. Onun yanındaki sandalyeye çöktüm. Konuşmayı sürdürüp sürdürmemekte kararsızdım.

Jacob, bir elini ensesine yaslamış, sırt üstü uzanıyordu. Hayretler içinde, öbür elinin sürüne sürüne pantolonunun içine girdiğini gördüm, yanılgıya meydan bırakmayacak derinliklere. Yüzümdeki utanç ifadesini görünce önce elini çıkardı, ama birkaç dakika sonra, sanki kendi kendine yuvasına dönermişçesine, eli yeniden oraya süzüldü.

İkimiz de huzursuz olduk, Jacob nihayet şöyle dedi: "Bak, Zayde, ancak bu şekilde uzanınca rahat ediyorum, lütfen alınma. Bu şekilde birbirimize sarılıp huzur veriyoruz. Artık ikimiz de yaşlanıp pörsüdük. Beraberce anıların tadını çıkarıyoruz. Bu yaşına gelmiş bir ihtiyarın başka kaç arkadaşı kalmıştır ki?"

Bu sözler üzerine o da, ben de güldük.

"Ona baksana," dedi Jacob, birkaç dakikalığına uyuyakalıp ben ayaklanmak üzereyken gözlerini açmıştı. "Bazen bu resme baktığımda onun kim olduğunu bile çıkartamıyorum. Kokusu çoktan çarşaflardan, teni tenimden silindi. Hatırasına gelince, ne yüreğimde ne de zihnimde. Kendi kendime Rebecca Schwartz ya da Rebecca Sheinfeld diyecek olsam derhal düzeltiyorum - Rebecca Green. O İngiliz adam istediği her şeyi verdi ona. Onu uzaklara götürdü, geri getirdi, bu evi aldı ve hemen öldü, zira Rebecca yalnız kalmak istiyordu. İngiltere'de sahiden de büyük bir adamdı. Yarı lord sayılırdı. Ama bu öyküdeki payı figüranlardan farksız. Rolü sona erdiğinde hiç şikâyet etmeden sahneden çıkıyor. Oyunda tek bir rolün vardır. Ufak ya da büyük. Gerçek hayata gelince, bir sürü oyunda yer alman gerekir, bir sürü rolün vardır. Biri çıkıp da Rabinoviç'in ya da Köylü Papish'in hayatını oyunlaştırsa, onların içinde küçük bir role sahip olurdum. Gelgelelim birisi annenle ilgili bir oyun hazırlasa daha büyük bir rolüm olurdu, değil mi? Kendi hayatına ait bir oyundaysa başrolde oynarsın. Asla, Zayde, benim durumuma düşüp de başka birisinin kendi hayatında başrol oynamasına izin verme."

"Onunla nasıl olup da tekrar birlikte yaşamış? Bir zamanlar ondan vazgeçmişken?" diyordum. "Buna hiç aklım ermiyor."

"Duyamıyorum," diye bağırdı Oded motorun sesini bastırarak. "Ne dedin, Zayde?"

Bağırarak sorumu yineledikten sonra Oded güldü. "Amma yaptın, Zayde, bunda anlamayacak ne var? Kanaryaları gittikten, annen de onun teklifini geri çevirdikten sonra seninkinin başka nesi kalmıştı ki? Tivon'da bir ev, onu bekleyen güzel bir oda, güzel yemekler, Rebecca'nın İngiliz kocasından kalan, üzerine biçilmiş gibi uyan takım elbiseler, odasını temizleyen bir temizlikçi, kıçını silen bir hasta bakıcı, otobüs durağımızda her oturmak istediğinde kendisini taşıyan bir taksi, oturmaktan ve buyrun demekten sıkılana dek onu bekleyen bir şoför, mutfağında karısına ait güzel bir fotoğraf, yatağının başucunda da annene ait güzel bir fotoğraf. Daha ne olsun?"

"Yani Rebecca tüm bunlara razı mı geldi?" dedim. "Başka bir kadını sevdiğini bile bile."

"Başka kadını seviyorsa ne olmuş?" diye bağırdı Oded. "Bırak dilediğini sevsin. Biri ölü öteki sağ. Önemli olan kimi sevdiği değil, kiminle yaşadığı."

Motoru durdurdu. Kamyonun gövdesinden bir homurtu çıktı, ardından dev bir sessizlik kertenkelesi sürüne sürüne yol aldı.

"Sonunun yakın olduğunu anladığın vakit, hayata farklı bakmaya başlarsın." Oded'in bağırtısı sessizliği yardı.

Gelgelelim, Jacob ne sonunun geldiğini görüyor, ne de hayata farklı bakmaya başlıyordu. Sahip olduğu aşk, ne yüreğini ne de bedenini terk ediyordu.

"Hele şükür, artık ikisi iyi geçiniyorlar," diye anlatıyordu bana, eli usul usul pantolonunun içinde gezinir, sağaltıp bağışlar, teselli ederken. "Artık bedenle yürek birbirlerini iyi tanıyor. Ben onun nereden yara aldığını biliyorum, o da benim."

14

Her gün kuşları için erkenden kalkar, sularını değiştirir, kafeslerin altlığını temizler, yeşillik, meyve, susam tohumu, pancar, yumurta sarısı ve kabuğundan karışımlar hazırlar, asabi olanları haşhaş tohumuyla, gamlıları kenevirle, sesi boğuk çıkanlarıysa balla beslerdi.

"Sana bir şey söyleyeyim mi?" dedi bana. "Şakımalarından pek hoşlanmazdım. Dışarıda onlardan kat kat güzel öten başka kuşlar var."

Onun hoşuna giden, çalışmanın rutinliği, yalnızlık, dinginlikti. Her gün aşk oyunları için dışarı çıkıyor, köyün her köşesine sarı notlarını asıyordu.

Notları kolaylıkla görülebilen yerlerdeydi, renkleri çok çarpıcıydı, üzerlerinde yazanlar da gayet açık ve net olduğundan, köylüler kâğıtları okuyup kendi görüşlerini ifade etmeye, çok geçmeden de köyün ilan tahtasına kendi notlarını asmaya baş-

ladılar: Defterlerden koparılan kâğıtlara, portakal sarmakta kullanılan kokulu kâğıtlara, süt tozu paketlerinden koparılan şeritlere, yazmak ve konuşmak isteyen eller tarafından isimsiz notlar yazıldı. Önceleri Jacob'un Judith'e olan aşkından söz ediyorlardı, sonra genel olarak aşk hakkında yazdılar.

Komite sonunda eski ilan tahtasının yanına başka bir tane daha astı; ötekisi basmakalıp sözlerle ve saçmalıklarla dolduğundan, sekreterin, sinema göstericisinin ve eğitim komitesinin muhtelif ilanlarına yer kalmamıştı.

Yeni tahta sadece Jacob ile Judith meselesine tahsis edilmişti ve başında hep birileri olurdu - tartışan, gülüşen, aşkla ilgili görüş alış verişinde bulunan ya da iç çeken birileri.

Bir akşam Rabinoviç'in ahırına gelen Köylü Papish Judith'e şöyle dedi: "Ona teslim olman şart değil, tek yapman gereken onunla bir sefer buluşup azıcık muhabbet etmek, niyetinin ne olduğunu açıkça söylemek, tıpkı böylesi durumlarla karşı karşıya kalan her edepli kadının yapması gerektiği gibi."

Judith ona sağır kulağını dönmekte gecikmedi, ama sağlam kulağına denk gelen "edepli kadın" sözü, ok gibi çarpmıştı yüzüne.

Yüzündeki kan çekildi, öfkeyle şöyle dedi: "Ben edepli bir kadınım. O adamın aklından zoru varsa suç benim değil. Ben edepli bir kadınım. Ondan aşkını ben mi istedim? Onu karısından ben mi ayırdım?"

"Bu tür meselelerde mantık aranmaz," diye yanıtladı onu Köylü Papish. "Bu, şu an için bir terbiye sorunu olabilir, ama birkaç haftaya kalmadan, Tanrı esirgesin, bir ölüm kalım meselesine dönüşecek."

"Judith'in başının etini yemekten vazgeç," dedi Moşe Rabinoviç Jacob'u uyararak. "Buraya çalışmak için geldi, senin çılgınlıkların için değil."

Ne gazetedeki yazılar, ne de ilan tahtasındaki notlar ırgalıyordu onu. Ama her deliğin altından çıkıp üstüne üstüne hücum eden sarı notlar, adeta gözlerini oyuyordu. Yumruklarını kenetliyor, alnı titreyip kırışıyordu.

Günün birinde notlardan birini avludaki okaliptüs ağacına çivilenmiş bulan Moşe, onu okumaya bile zahmet etmedi. Yeri ve rengi onun için yeterliydi. Kâğıdı parça parça ederek Jacob'un kanarya evine gitti, küt elleriyle kapıyı ittirdi ve menteşelerinden oynayan tahta devrildi.

Korkuya kapılan kanaryalar kafeslerinin içinde çırpınıp kanat çırpmaya başladılar. Havaya tüyler ve çığlıklar savruldu. Saf ve masum gözlerle Moşe'ye bakan Jacob, "Lütfen sessiz ol, Rabinoviç, kuşları korkutuyorsun," dedi.

Moşe donakaldı, gıkını bile çıkarmadan kımıltısızca dikildi. Jacob kanaryaları sakinleştirdi, bağırmaktan seslerinin kısılacağını bildiğinden onlara bal ve limon suyundan oluşan karışımı hazırlamaya başladı. Moşe utanmıştı ve aceleyle kapının menteşelerini tamir etmeye koyuldu. Beriki çıkıp gittikten sonra, Jacob banyo yapıp tıraş oldu. Üstünü başını değiştirdi ve Judith'in gelmeyeceği, sonunda üzerine bir "X" çekilecek randevularından birine gitti.

15

Bütün o süre boyunca, Rachel'e, tarlada birbirlerine sarf ettikleri haşin sözlere rağmen, Judith ile tüccar haftada bir buluşup içki içmeye devam ettiler.

Globerman içki şisesiyle bardakları ahırda bırakıyordu. Judith bir seferinde, kendisi yanında olmadığında şişeye el sürmediğini belirtince berikinin kalbine umulmadık bir sevinç doldu.

"Bu bizim şişemiz," dedi yumuşak bir sesle. "Sadece ikimize ait. Bize içelim, Judith Hanım."

"Bize, Globerman."

"Sana babam hakkında bir öykü anlatmamı ister miydin?"

"Kimi canın istiyorsa onu anlat," dedi Judith.

"Öğrendiğim her şeyi ona borçluyum," diye söze başladı tüccar. "Bir *fleysh handler* için başat kural şudur: İlkelerinle rızkını aynı çekmeceye koymalısın."

"Bunu fark etmiştim, Globerman," dedi Judith.

"İnek satın almasını ondan öğrendim, kontrol etmeyi, pazarlığı, üçkâğıdı ve kâr etmeyi. On yaşındayken, ineğin tartılacağı günün öncesinde hayvana tuz yedirip su içiriyor mu, ya da dışkısından para kazanmaya çalışıyor mu diye bakmam için beni sahibinin ahırında uyumaya gönderirdi. Bu şekilde nasıl para kazanırlar biliyor musun, Judith Hanım? Tartma işleminden önceki akşam bütün dışkı karnında kalsın ve et niyetine hesaba katılsın diye ineğe kabızlık yapan bir şey yedirirler."

Baba Globerman, Kastina'lı ve Gazze'li Araplardan sürüler alırdı.

"Müthiş bir tüccardı. Türk ordusuyla, efendime söyleyeyim İngiliz ordusuyla ticaret yapardı. Her seferinde Gazze'li şeyhten yirmi otuz kelle satın alır, karşılığında birkaç kuruş verir, şeyhe, kalan parayı bütün sığırlar eline sağ salim ulaştıktan sonra ödeyeceğini söylerdi. Bu şeyhin aptal bir çobanı vardı, sürüleri Gazze'den Hayfa'ya, kıyı boyunca yürüte yürüte getirirdi. Her seferinde, Tanrı esirgesin, haydutlar çıkar karşısına, vahşi hayvanlar saldırır ya da sel olur diye sadece beş inek götürürdü ki bütün sürü telef olmasın."

İlk grup eline ulaşınca Globerman çobanı büyük iltifatlarla karşıladı, ona yiyecek içecek ikram etti, bir de yanına buz gibi bir şişe Lübnan rakısı koymayı ihmal etmedi.

"Bu nedir?" diye sordu çoban, şişenin kenarlarında biriken küçük damlaların üzerinde zevkle parmaklarını gezdirerek.

"Soğuk su," diye yanıtladı baba Globerman, misafirinin mensubu olduğu dinin yasaklarını ve adamın inancının zayıflığını biliyordu.

Çobana bol bol içki doldurdu, beriki bir dikişte içti, boğazını yakan içkinin keskinliğinden neredeyse boğuluyordu.

"Esaslı bir su," diye inledi, mest olmuş halde.

"Bizim kuyudan," dedi baba Globerman.

"Esaslı bir kuyu," dedi çoban.

"Sağlığına." Baba Globerman adamın alnına dokundu. "Aşrab, biraz daha iç dostum, yolculuk seni susatmış olmalı."

Kadehlerin içine ince buz kalıpları attı, yanında zeytin, taze maydonoz tutamları, soyulmuş salatalık ikram etti. Portakal odunu yakıp kızgın korda et parçaları kızarttı. İkisi de yeyip içmeyi, suyun lezizliğinden inlemeyi kestikten sonra, baba Globerman isli bir odun parçasıyla kasap dükkânının duvarına beş dik çizgi, bir de ortalarından geçen yatay bir çizgi çekti.

"Bunlar bugün getirdiğin beş inek için," dedi çobana. "Şimdi git beş tane daha getir. Sonra biraz daha et yer, kuyu suyundan biraz daha içeriz, duvara da beş çentik daha atarız. Böyle böyle ineklerin tamamını buraya getirirsin, en son grupta şeyhin kendisi de gelsin, her şeyi kendi gözleriyle görüp hesabını da kendi çıkarsın."

Ellerini küle buladılar, gelen ineklerin sayısını doğrulamak için ikisi de parmaklarını duvara bastılar. Sonra çoban, dostluk ve minnet sözleriyle ev sahibinin yanından ayrıldı, yola koyulmadan önce sudan son bir yudum aldı ve şehrine geri döndü.

Bir hafta sonra ikinci grubu getirdi. Yine tıka basa yeyip içti, yine baba Globerman kasap dükkânının duvarına kömürle beş çentik çekti, ikisi de parmaklarını basıp sayıyı onayladı.

Son beş ineği teslim ederken sürünün sahibi şeyh de onlarla beraber hesabı kapatmak üzere kasaba gitti ve -sözünün burasında tüccar sopasını botlarına güm güm vurarak, katılırcasına kahkaha attı- korkunç bir şey öğrendi.

"Bil bakalım, Judith Hanım," dedi gözünü kırparak. "Bil bakalım ne öğrendi?"

"Neymiş?"

"Babamın o hafta kasap dükkânını badana ettiğini Bütün işaretlerin, parmak izlerinin ve her şeyin üzerine üç kat kireç badanası vurulmuştu. Git de kolaysa kasap tezgâhında dünyaya gelmiş birisiyle kaç tane inek satın aldığını tartış." Globerman kahkahayla kükredi.

Judith kadehinden bir yudum alıp gülümsedi. Başındaki yemeniyi çözünce saçları omuzlarına döküldü.

Dışarıda akşam rüzgârı esmeye başlamıştı. Okaliptüsün hı-

şırtısı git gide güçlendi. Tüccar Judith Hanım'ın az sonra ayaklanıp, "Pekâlâ Globerman, saat dört buçuk oldu, çalışmaya gitmeliyim," diyeceğini biliyordu. Ayağa kalktı, beresini taktı ve sağ el parmaklarıyla şapkasını kaldırarak veda etti.

"Ben artık gideyim bari, kovmak zorunda kalmayasın," dedi. "Bir dahaki sefere başka bir öykü anlatırım."

Avluya çıktı, bir kez bile "işte o kadar" demeden konuşabilmiş olmaktan memnundu. Oded'i yanına çağırarak kamyoneti kendisi için avludan çıkarmasını istedi.

"Bizim okaliptüs olmasa, dosdoğru Köylü Papish'in kümesine toslardı," diye anlatıyordu Naomi. "Üzerinde ne çok iz olduğuna baksana."

Bir zamanlar üzerinde Oded'in bir kulübe inşa ettiği, tepesinde kargaların yuva kurduğu, Jacob'un aşk notlarını iğnelediği, Globerman'ın ancak kendisine çarparak arabasını durdurduğu bir ağaç olan, şimdiyse Moşe'nin çivileri düzleştirmek için üstüne çöktüğü o kütüğün üzerindeki izlere baktığımda, budanıp atılan geçmişini hayalimde yeniden yeşertiyorum. Dallar yeniden filiz veriyor, kalınlaşıp ayrışıyor, yapraklar yine hışırdıyor, dallar uzuyor ve kesildiğine işaret eden o çatlama sesini duyuyorum yine, boynumu büküp kırılmayı işiteceğim anı bekliyorum, devrilirken çıkan o korkunç kükreyişi, yere çarpan gövdenin dehşetini... ve hiçbir şey beni sarsıp rüyamdan çıkaramıyor, onun ölümünden uyandıramıyor.

Moşe o kütüğü söküp yaksa daha iyi ederdi, bu haliyle bir mezar taşını andırıyor. Ama o, intikamının yadigârı olan budanmış gövdeyi seviyor, tıpkı gücünün kanıtı olan kayasını sevdiği gibi. Ara sıra kayanın yanına giderek eski ahbaplarmışçasına onu şefkatle sıvazlar; yaz bitiminde ve sonbaharda, Karmel Dağı'ndan gelen ikindi rüzgârı açık samanlıklara doğru estiğinde, okaliptüsün yanına gelir, güçlü elleriyle, filizlenen dalları, kütüğün kesik kenarlarından boy veren sürgünleri koparıp atar, bir kez daha okaliptüse cezasını hatırlatır: "Ne bütünüyle öleceksin, ne de yeşerebileceksin."

Ardından kesik gövdeye çökerek çalışmaya koyulur. Tahtası kucağında durur, üzerinde de eğri çivi yığını. Göz açıp kapa-

yana kadar, eğri çivi yığının yanında düzleştirilmiş bir çivi yığını yükselir, biri küçüldükçe diğeri büyür.

O yaşlı bir adam. Kesik kesik solur, yüzü, sanki hep görünmez bir çabayla yoruluyormuşçasına, kırmızıdır. İhtiyarlık dudaklarını çarpıtmıştır, dünyaya akıl sır erdiremeyen bir çocuk gibi görünür. Ama saç örgüsünü arayan yüreği hâlâ yanıktır ve korkunç gücü hâlâ kollarında gezinir. Onu yıllardır tanıyor olmama karşın, ne zaman birer metal telmişçesine küt parmaklarıyla çivileri düzleştirdiğini görsem, gözlerime inanmakta güçlük çekerim.

"Bu onu sakinleştiriyor," der Oded.

Rabinoviç düzleştirme işleminin ardından çivileri deniz kumu ve motor yağıyla cilalar. Çiviler, yeni üretilmişçesine parıldayıp ışıldayınca, yüzüne memnun bir gülümseme yerleşir.

Menahem amcam, onun parlak şeylere her zaman düşkün olduğunu anlatmıştı. Küçük bir kız çocuğuyken, annesinin giydirdiği elbisenin uçlarını sıyırıp yere çömelir, evin tahta zeminine bıçak gibi indirdiği balyoz darbeleriyle çiviler çakarmış.

Zeminin akıbetinden kaygı duyan, fakat kız çocukların bazı arzularının engellenmemesi gerektiğini bilen annesi, çözümü mutfak zemininde Moşe'nin çivilerini çakacağı bir yer ayırmakta bulmuş. Birkaç hafta içinde, ayrılan alan cam gibi pürüzsüz, ışıl ışıl çivi başlarıyla dolmuş.

"Moşe çok şeker bir kız çocuğuydu," diye noktaladı hikâyeyi Menahem amcam. "Bir kız olan, elbise giyen ve saçları örgülü gezen bir oğlan, aşk rekabetlerinde bütün diğer oğlanları geride bırakır."

16

Günün birinde Batşeba yenge, haşin adımlarla tarlaları geçip bize geldi. Yüzü öfkeden kireç gibi, bedeni giydiği elbiseden kapkaraydı. Manzara öyle garipti ki, insanlar pencerelerinden durumu görür görmez evlerinden çıkıp onun peşine düştüler.

"Ne oldu?" diye sordu Moşe yengesine. "Bu elbise de neyin nesi?"

"Bu dul elbisesi," diye açıkladı yengem. "Kör müsün? Menahem vefat etti, ben de dul kaldım."

"Öldü mü!?" diye sordu Moşe, avazı çıktığı kadar bağırarak. "Neler geveliyorsun, kaçık kadın!?"

Yüreği korku içinde, atına atladığı gibi dört nala komşu köye yollandı. Sapasağlam ağabeyi kendisini karşılamak üzere dışarı çıkıp ata su verdi, kardeşinin kafayı çekip çekmediğinden emin oldu, sonra ona su ikram etti. Ardından karısını sahiden de ara sıra aldattığını, fakat berikinin bütün kıskançlığına, şüphelerine ve hafiyeliğine rağmen kendisini bir kez bile faaliyet halinde yakalamayı beceremediğini anlattı.

"Bu benim hatam," dedi Menahem. "Bir kez olsun beni bir 'şıllık'la yakalama fırsatı tanısaydım, sakinleşip durulacaktı. Bir kadının sadece şüpheleri varsa, hiç ispatı yoksa, keçileri kaçırması işten değildir."

Bir gün Batşeba onu canından bezdirene dek sorguya çektiğinde, amcam zaman zaman bir şıllıkla beraber olduğunu itiraf etmişti.

"Nerede?" diye sordu Batşeba.

"Düşlerimde," deyiverdi Menahem, bir kahkaha patlatarak.

Karısının da güleceğini sanmıştı. Zira düşler, diktatörlerin bile söz geçiremediği meşru ve makul sığınaklardı. Gelgelelim Batşeba öyle bir yaygara kopardı ki, Menahem kadından da kıskançlığından da illallah dedi. Bu defa kadının garezine karşı beklenmedik bir intikam eylemine girişti: "Şıllık"larıyla buluşmalarını en rahatsız edici yerde gerçekleştirmeye koyuldu - karısının düşlerinde.

"Bana başka seçenek bırakmadın." Batşeba'nın suçlamasını duyunca güldü. "Onlarla kendi rüyalarımda buluşmama izin verseydin, seninkilere girmezdik."

"Katiyen olmaz," dedi Batşeba. Daha sonraki günlerde, rüyalarının kocasına yalnızca yeni buluşma mekânları değil, onun arzularını tatmin edecek yeni şıllıklar da yarattığını fark etti.

Uyanık kalmaya çalışıyordu, ama bu sefer cüretkâr kocası

faaliyet alanını genişletti, daldığı gündüz hayallerinde de onu aldatmaya başladı. Üstelik düşlerini aydınlatan gün ışığı sayesinde, bu kez açık seçik görmüştü: Menahem, kendisinin hiç şüphelenmediği birkaç kadından biri olan Şoşana Bloch'la da beraber oluyordu.

"Seni Bloch'un şıllığıyla gördüm!"

"Belki bana ne yaptığımızı tarif edebilirsin." Menahem şaşkınlıktan donakalmıştı. Batşeba derin bir nefes alıp ağzını sonuna kadar açtığında Menahem elini kibarca berikinin ağzına kapatıp, "Ama ağır ağır anlat da tadını çıkartabileyim," dedi.

Batşeba derhal dışarı koştu, başını kaldırıp doğruca güneşe baktı, birkaç kez gözünü kırpıştırdı, zina yapan çifti bu yolla da gözünün önünden silemeyince, otobüse atlayıp onları da beraberinde götürdü. Hayfa'daki giysi mağazasına girdi ve siyah bir elbise istedi.

"Eşiniz ne zaman vefat etti?" diye sordu tezgâhtar, kadının yasını paylaşmaya çalışarak.

"O vefat etmedi, ben onu vefat ettiriyorum," diye yanıtladı Batşeba.

"Nasıl yani?" dedi tezgâhtar.

"O benim için bir ölü, ben de dul elbisesi istiyorum!" diye açıkladı Batşeba. "Anlayamadığınız ne?"

Elbise tam üstüne göreydi, Batşeba çok memnun oldu. Saat üçteki otobüsle geri dönüp köy merkezinde indi, herkese karalara büründüğünü gösterdi, uzunca bir yürüyüşten ve bütün komşuların evinde bir bir konakladıktan sonra, kocasının keçiboynuzu fidanlığına vardı.

Menahem, üzerine ağaçlarının salgıladığı bel kokusu sinmiş halde, bir ağacın tepesinde kurumuş dalları buduyordu. Aniden ağacın altında dikilen dul karısını fark etti.

Kadın gözlerini havaya kaldırıp kocasına baktı, kendi etrafında döndü ve kindar bir ifadeyle, "Yakışmış mı?" diye sordu.

"Çok," diye güldü Menahem.

Aniden, öfkeye ve karalara bürünmüş bu alımlı dula karşı şehvetle doldu içi. Kadının eteğini kaldırma, koyu elbisesinin altındaki beyaz baldırları öpme isteğiyle ağaçtan indi.

Ama Batşeba geri çekilip bağırmaya başladı.

"Sen benim için ölüsün!" diye cırladı. "Sen ve tüm şıllıkların. Şimdi beni bu elbiseyle gören herkes, işte, diyecek, Menahem yok. O ölmüş, karısı da dul kalmış!"

Bu sözleri gün boyu bağıra çağıra tekrarladı. Kocasının peşi sıra koşup yaygarasını sürdürdü. Bu arada, zihni kendi gönül işleriyle meşgul olan ve hiçbir şeyden haberi olmayan Jacob, her zamanki gibi Judith'le ilgili tavsiye almak üzere Menahem'i ziyarete geldiğinde, Batşeba'yı avluda ateş püskürerek koştururken gördü.

"Ne oldu?" diye sordu korku içinde.

"Öldü!" diye bağırdı Batşeba. "Biri öldü mü ne olur, anlamıyor musun? Bir kadın karalar giymişse ne demektir bu?"

Gelgelelim merhum koca, camın ardından başını uzattı ve Jacob'a işaret ederek kendisiyle samanlıkta buluşmasını söyledi.

"Onun hakkında ne düşünüyorsun?" diye sordu.

"Ziyaret için pek uygun bir zaman değil galiba, ha?" diye özür diledi Jacob.

"Yo, hayır," dedi Menahem. "Bilakis, şimdi sevda meselelerinin tam sırası."

Jacob bütün uğraşlarını, çırpınışlarını ayrıntılarıyla anlattı, yazdığı notları gösterdi ve Judith'in Globerman'la buluşup konyak içmesinden yakındı.

Menahem önce kahkaha attı, sonra hüzünlendi, sonra da kızdı.

"Sheinfeld, hep anlamsız işlerle uğraşıyorsun," dedi konuğuna. "Aşk dediğin bu mu? Birkaç not ve kuş? Söyleyeceklerimi dinle ve kulağına küpe et, çünkü bundan böyle konuşmayacağım. Büyük bir aşk için büyük planlar gerekir, büyük bir aşk ancak büyük şeylerden etkilenir. Artık bana müsaade, Sheinfeld, karım benim için yas tutuyor, gidip onu teselli etmem gerek."

17

O günlerin üzerinden uzun yıllar geçti. O zaman köyün sokaklarında yapılanların, hissedilenlerin çoğu, şimdi unutuldu. Jacob'un alnında al bir iplik gibi yanan yara izi, aradan geçen yıllarda soldu. Belli ki dikişler iyi tutmuş. Yara izi artık, anılar yüzünden heyecanlanan Jacob'un kızaran yüzünde soluk bir çizgi olarak beliriyor.

Her neyse, Jacob büyük bir eylem gerçekleştirmeye karar vermişti. 1937 yılında, ışıl ışıl, sıcacık bir yaz günü şafak sökerken, kanaryaların coşkuyla, yüksek sesle şakıdıkları işitildi; insanlar seslerin kanarya evinin içinden değil, dışından geldiğini fark edene dek, kanaryalar köyü bir uçtan bir uca kat etmişti bile.

İnsanlar telaşla evlerinden dışarı fırladıklarında, Jacob Sheinfeld'in atını arabaya koştuğunu, üzerine kanaryalarla dolu dört kafes yüklediğini ve Rabinoviç'in avlusuna yöneldiğini gördüler.

Birer birer evlerinden çıkan köy halkı, sokak boyunca git gide kalabalıklaşan sessiz bir tören alayı gibi ona eşlik etti.

Jacob arabayı ahıra yönelterek seslendi: "Judith!"

Sıcak ve tozlu havada, yaz sonu alacakaranlığı hâkimdi. Olgunlaşan ilk narların arzuyla patladıkları mevsimdi. Kumruların seslerini, selvilerin hüznünden damla damla akıttıkları zamandı. Okaliptüsün tepesinde, kargalar olağan toplantıları için biraraya geliyordu. Judith ahırda güğümleri yıkıyor, Moşe Rabinoviç akşamki süt sağımı için yalaklara yem boşaltıyordu.

"Sana geliyor," dedi Judith'e.

Judith yanıt vermedi.

"Çık da yanına git. O asalağı burada istemiyorum!"

Naomi onun annemi kıskandığını söylüyor, ama bence Rabinoviç sadece Jacob'un aşk oyunlarından tiksiniyor, insanın içine baygınlık getiren o tatlılığa katlanamıyordu.

Öfkeliydi, bıkmıştı; kendisi dışarı çıkacak olsa ya da Jacob ahıra girse, işlerin kötü bir şekilde sona ereceğini biliyordu.

Judith temizlik kovasının üzerinden doğruldu, başından çıkardığı mavi yemenisiyle alnını ve ellerini kuruladı, ahırdan çıktı.

"Derdin ne?" diye bağırdı. "Benden ve biçare kuşlarından ne istiyorsun?"

Sonra, bir daha asla hafızalardan silinmeyecek bir olay gerçekleşti, bunun en iyi kanıtı, olaya tanıklık etmeyenlerin dahi her şeyi gayet iyi hatırlamalarıdır.

Jacob, dört kafesin kilidine özenle bağladığı ipi tutup elini kaldırdı.

"Bu senin için, Judith!" diye bağırdı.

İpi çeker çekmez dört kapı da anında ardına dek açıldı.

Judith donakaldı.

Ahırın öte yanında dikilen Moşe de öyle.

Bunu gerçekleştirebileceğinden son ana kadar emin olmayan Jacob da.

Sessizlik çöktü. İnsanlar, böylesi büyük feragat ve fedakârlık eylemleri karşısında hep yaptıkları gibi, suskunluğa gömüldüler. Evlerdeki, sokaklardaki hayvanlar da suskundu, zira özgürlük ile esaret arasındaki sınır ihlal edilmişti. Rüzgâr bile, az sonra uçup gidecek sarı kanatlara yol açmak istercesine, aniden sustu.

Kafeslerinin arabaya yüklendiği ilk andan itibaren olağanüstü birşeyler olacağını sezen kanaryalar da şaşırdı, şakımayı kesti. Ama çabucak toparladılar kendilerini ve Jacob, "Bu senin için Judith!" diye tekrar bağırdığında, sözlerini kaplayan sessizlik, özgürlüğe susamış binlerce sarı kanatın sevinç dolu çırpınışıyla dağıldı.

Olaya tanıklık edenler hep bir ağızdan iç çekti. Kandırılmış, öfkeye kapılmış Judith'se, tuhaf ve küstah bir yumruk kalbini sıkıştırıyormuş gibi hissetti.

"Artık hiç kanaryan kalmadı, Jacob," dedi. "Çok yazık."

Jacob arabadan inip ona yöneldi.

"Sen varsın ya," dedi.

"Hayır, hiç de değil." Bir adım geri çekildi.

"Evet," dedi Jacob. "Az önce bana ilk kez Jacob dedin."

"Yanılıyorsun, Sheinfeld," diye yanıtladı Judith, son sözcüğün üstüne basa basa.

Ama Jacob haklıydı. Ona ilk kez Sheinfeld değil, Jacob diye hitap etmişti ve bu isim ağzında acıbadem gibi keskin ve rahatsız edici bir tat bırakmıştı.

Bütün köy tarafından izlenip dinlendiğinin farkında olan Jacob, titreyerek, "Yanılan sensin," dedi. "Biçare kuşlarımdan sonra sana verebileceğim daha büyük bir şeyim kalmadı. Geriye kalan tek şey, ruhum."

"Ruhunu da istemiyorum."

Judith arkasını dönüp ahıra girdi, onun davranış tarzını iyi bildiğinden bir daha dışarı çıkmayacağını da bilen Jacob, atın başlığını tuttu, boş arabayı döndürdü ve evine döndü.

Ahırın içinde, Moşe Rabinoviç süt sağmayı bıraktı, dikildi ve duvara yaslandı.

"Pekâlâ, Judith," dedi nihayet. "Belki artık onunla bir kez olsun buluşmayı kabul edersin."

"Nedenmiş o?" diye sordu Judith şaşkın vaziyette.

"Çünkü, bundan sonra artık yapabileceği tek şey intihar etmek. Aşkı uğruna onurunu, işini, gücünü, malını mülkünü feda eden birinin elinden başka ne gelir? Kendisine hiçbir şey kalmadı."

Kendisi bilmese de, ancak aynı kadının kalbini kazanmak için yarışan iki erkeğin birbirine besleyebileceği bir anlayışla konuşuyordu. Judith hafif bir bulantıyla sarsıldı.

"Endişelenme," dedi. "Bir kadını sahiden seven bir erkek, onun için intihar etmez. İntiharlar yalnız kendilerini sever."

"Bir kadın için, onun yaptıklarını yapacak kaç erkek tanıyorsun?" diye sordu Moşe.

"Kendini bu denli feda eden bir erkeği isteyecek kaç kadın tanıyorsun?" diye sordu Judith de. "Hem, Rabinoviç, kaç kadın tanıyorsun sen? Ne zamandan beri böyle *maven* kesildin? Ne diye burnunu sokuyorsun ki hem? Ben yalnızca senin işçinim. Bana söyleyeceğin şeyler sadece sağdığım sütle, pişirdiğim yemekle ilgili olabilir. O kadar."

İnsanlar dışarıda hâlâ kalabalıklar halinde bekleşiyordu. Bir cenaze töreni sessizliği içinde, gruplara ayrılıp dağılmalarına kadar aradan biraz zaman geçti. Mırıltılar dindi. Toz çökeldi. Havada, yaklaşan bir felaket duygusu hâkimdi.

18

"Ben küçükken," diye anlatıyor Oded, "babam geceleri oturup kahverengi *penny*'leri altın paralar gibi ışıldayana dek cilalardı, ben de çılgına dönen kargalar onları çalmak için camları kıracak diye korkardım. Bugüne kadar onların yuvalarında o parlak paralara rastlamamış olmana hayret ediyorum."

"Parlak şeyleri yuvalarında saklamazlar," diyorum. "Toprağa gömerler."

Oded'in daha yanık olan sol kolu, direksiyonun kenarında duruyor. Sağ eliyse, vitesle çeşit çeşit düğmeler arasında dans ediyor, ara sıra birşeyler açıklamak ya da bir sözcüğü vurgulamak için havaya kalkıp iniyor.

Yüzü kızarmış, gri atleti, oturduğunda birkaç kat halinde sarkan göbeğine sıkıştırılmış. Sandaletler içindeki tüysüz ayakları, tahta pedalların üzerinde duruyor.

"Eski Mack'lerde direksiyonu döndürebilmek için çelikten kollara gereksinim duyardın. Oysa şimdi hidrolik koltuk, amortisör, yarı otomatik vites falan gibi rahatlıklar var, bu nedenle yapmam gereken tek alıştırma her gece çalar saate vurmak," diye anlatıyor, kahkahalarla gülerek.

"Bir keresinde Dinah'ya şöyle demiştim: 'Hadi gel, Amerika'ya gidip karavan alalım, şu araba arkasına bağlananlardan değil ama, tek başına giden, her şeyi içinde olan karavanlardan: İki kişinin uyuyabileceği, duşu, kabini, buzdolabı, radyosu havalandırması ve bir sürü şeyi olanlardan.' Bu araç, Zayde, dünyanın en iyi, en rahat, en güçlü aracıdır. Onunla Amerika'yı dolaştığını düşünsene, tepelerden manzarayı izlemek - bundan güzel ne olabilir? Miller birbirini kovalar, ormanlar, çöller, dağlar, tarlalar. Uzaklığı kilometre yerine mille ölçtüğünde her şey

bambaşka görünür. Bir mil bir mildir, bir kilometre bir kilometre. İkisi arasındaki farkı anlamak için tek yapman gereken, bu iki sözcüğü duymak. Bizim buralarda bir şoförün işi nedir? Biraz süt, patlıcan, biber ya da yumurta taşımak. Taş çatlasa Kudüs ile Yizre'el Vadisi arasında. Manavda çalışan bisikletli çocuktan ne farkın vardır? Neyse ki, arada sırada beni ordudan çağırıp birkaç tankı çekmemi istiyorlar. Sina'dan Golan'a, Golan'dan Sina'ya, bu da belki bir şeydir. Küçümsediğimi sanma, Tanrı esirgesin, ama bu ülkede bir karavan 'u' dönüşü yapamaz, sınırı geçmemek için mutlaka geri geri gitmek zorundadır. Oysa orası, ucu bucağı görünmez bir ülkedir; kocaman, alabildiğine geniş, her alanda cömert. Grand Canyon dedikleri yer, sahiden de büyüktür ve sahici bir vadidir. Bir zamanlar bizim köyün çocuklarını götürdükleri Eliat yakınlarındaki Necef'in sonu gibi değil. Bütün gün güneşin altında bir kanyon göreceğiz diye taban teptik, meğer kanyon dedikleri şey göt yarığından farksızmış - küçücük kırmızı bir çizgi. Oralarda bir kanyon kanyondur, dağ dağdır, nehir nehirdir. Mississippi'yi al mesela, gerçek bir denizdir. Mississippi'yi hecelemeyi biliyor musun? Kendine bak, Zayde, üniversiteli bir beyin, bütün o p'leri ve s'leri bilmen gerekir. O zaman dinle, Zayde, bu küçük bir şarkı - m-i-s, s-i-s, s-i-p-pi, bunu birisinden öğrendim, bir kızdan, yoldan aldığım bir otostopçu, Amerikalı bir turist. Orada kamyonunla bir benzinciye yanaştığın vakit, güzel yemekler, temiz tuvaletler ve müzik bulursun, boşalan kahve fincanın derhal yeniden doldurulur, tazelemek diyorlar buna. Bir seferinde bir filmde görmüştüm bunu; şoför benzincide, botlu bacaklarını uzatmış, kahvesini yudumlarken garson kız geliyor. Sahici bir kadın, ebleh bir velet değil, hayattan ders almış bir kadın, hemşireler gibi beyaz ayakkabılar giymiş, küçük bir önlük takmış biri. Dördüncü fincan kahvesini içen şoföre şöyle soruyor, Zayde, dinle: "Kahvenizi tazelememi ister misiniz, efendim?" Buranın benzincileri her şeyde pintilik eder oysa - kahve diye çamurlu su, sandviç diye leş gibi bir domatesle ıslak ekmek verirler, tuvalet ağzına dek *drek* doludur ve kendi kâğıdını yanında götürmek zorundasındır. Öyle ya, buradaki ben-

zincilerde kimin tuvalete ihtiyacı var ki? Nereye gidersen git, nerede olursan ol, evinden hep bir çiş mesafesindedir."

Dağın yamaçlarındaki çam fidanlığından beyaz bir buğu, ılık reçine kokusu yükseldi. Güneş yükseldi. Dev kamyon yokuşlu yoldan aşağı kaydı, tepede sola döndü, kısa bir tırmanıştan sonra döndü ve o an vadi tekerleklerin altında uzanır gibi göründü.

Oded ciğerlerine temiz hava çekti. Yüzünü bana dönerek gülümsedi. "Naomi'yi Kudüs'te her ziyaret edişimde bana bu anı sorar - Milek Vadisi'nden çıktığımız bu an. Sola tırmanır, sağa dönersin ve vadi birden gözlerinin önüne serilir. İşte Givot Zayid, işte Kfar Yeşu, Bet Şa'arim ve Nahalal, uzaklardaki de Givat Moreh. İşte Vadi. O bunları sorduğu zaman ben de ona 'Özlüyor musun, kardeşim?' diye sorarım. 'Özlüyorsan bana söylemen yeterli, gelip seni eve götürürüm.' Böyle dediğimde Meir'in suratının aldığı şekli görmelisin."

Kamyonun içinden baktığımızda, Naomi'yi hüzünlendiren topraklar, göz alabildiğine uzanıyor - ötelerdeki dağların mavi duvarlarına dek. Bölünmüş tarlalarda, bir zamanlar orada olan muhteşem ormandan kalan tek tük çam ağacı yükseliyor.

"Bildiğin gibi annenle aramız iyi değildi. Ama Meir konusunda bütünüyle hemfikirdik," dedi.

Kişon kanalını geçtik, Sadeh Yakov'a yöneldik, sağa döndük ve büyük bir homurtuyla Oded'in hâlâ Jeida demekte ısrar ettiği Ramat-İşay'a tırmandık. Yokuş indik, yokuş çıktık ve İngilizlere ait eski karakolun yanında Oded bana, on sekizinci kez, bir zamanlar dirlik düzen sağlamak amacıyla kırbacıyla Arap köylerinde gezinen Komiser Shvili'nin serüvenlerini anlattı.

"Bunların hepsini yazacaksın, Zayde," diye bağırdı. "Yoksa bütün bunları niye anlatayım? Aklında tutacak, yazacaksın."

18

"Önünde sonunda hepsi ölecek," diyordu Köylü Papish. "Bu şımarık kafes kuşları gökyüzünde uçmaktan ne anlar?"

Gelgelelim Jacob Sheinfeld'in özgürlüğe kavuşan kanaryala-

rı, şaşırtıcı bir kahramanlıkla güneşe, rüzgâra, yağmura ve doluya direnç gösterdiler.

Devedikeni tohumlarından, yalaklardaki artıklardan akşam yemeklerini çıkardılar, her ağaca yuva kurdular, ne baykuşlardan, ne kedilerden ne de atmacalardan çekindiler. Sığırcıkları, baştankaraları bir hamlede avlayan bu yaratıklar da, Jacob'un kanaryalarına dokunmuyordu. Köydeki her direğin, her çatının üzerinde kanarya vardı artık, kış sonunda sarı ispinozlar yeşil ispinozlarla çiftleşmeye başladı ve onların meyvesi olan *bandook*'lara da, aşk şarkıları söyleme görevi ve kiralık serenatçıların makus talihi miras kaldı.

Binlerce sarı aşk postacısı gibi, şakıyarak uçuyordu erkek kanaryalar - ağaçların dallarına iliştirilen sarı notlar gibi, başı sonu olmayan eski bir ilahiyi söyleyen sarı hazanlar gibi.

Jacob ne ettiyse Judith onun yakarmalarına karşılık vermedi. Serbest kalmalarının üzerinden bir yıl geçtikten sonra yenilgiyi kabullenen kuşlar, Jacob'a geri dönüp eski kafeslerine girmeyi talep ettiklerinde, köyün gazabı alevlendi. Rabinoviç'in Judith'i bu kez fazla ileri gitti, diyordu herkes.

Ama köylülerin kehanetlerinin aksine, Jacob yaşamına son vermedi. Kanaryaların serbest kalmalarıyla başlayıp dönmeleriyle sona eren yıl içerisinde, herkese açık ilan-ı aşklarına son vermişti. Bundan böyle notlarıyla köyü sarıya boyamıyor, sokağa nadiren çıkıyordu. Herkes şaşkınlık içindeyken, Jacob her zamankinden daha sakindi. Kanaryaları eski kafeslerine yerleştirdi, fakat kapılarını kilitlemedi. Böylelikle kuşlar canları çektiğince çıkıp girdiler. Artık eskisine göre daha az şakıyorlardı, Jacob yalnızca bir yığın kanat çırpış duyuyordu - tıpkı, gözüne uyku girmeyen birinin, karanlıkta anılarını yad edip şakaklarındaki damarların sesini dinlerken işittiği kan hışırtısı gibi.

Jacob ara sıra köyün civarındaki tepeye tırmanıyor, büyük hurmanın altında dineliyor, gelmesini umduğu biri varmış gibi uzakları izliyordu. Şayet rüzgâr doğru yönden eserse, İtalyan savaş esirlerinin bağırtılarını, şarkılarını işitebilirdiniz, Jacob da onlara kulak kabartır, kendi kendine gülerdi.

Ama genellikle yolun kenarına gider, bir taşa çöküp bekler-

di. Büyük bir beklentiyle, teni atın derisi gibi ürperir, gözleri tozdan yaşarır, parmakları kenetli dururdu. O günlerde orada henüz bir otobüs durağı kurulmamıştı. Onu inşa edecekleri vakit Jacob Sheinfeld'in her zaman oturduğu yere dikmeye karar verdiler. Zira şoförler ve yoldan geçenler orada durup onunla sohbet etmeye alışmışlar, otobüs durağına has bekleme havası uzun zaman önce oraya sinmişti.

Jacob eve döndüğünde kanarya yuvasına gitti. Yalaklarda filizlenip sararan tohumları temizledi, boş sulukların kıyısında köşesinde biriken tuz çökeltilerini temizledi.

"Yalnızca büyük olaylar ve büyük planlar," diye tekrarladı kendi kendine. "Büyük aşkları yalnızca büyük şeyler etkiler."

Açık kapılarıyla boş kafesler ve içlerindeki kurumuş kalıntılar, ona, olması istenen şeylerin gerçekten de doğru dünyayı, doğru zamanı beklediklerini söyledi. Bu korkutucu bir bilgiydi - evrenin boyutu, zamanın akışı, yerçekiminin görünmez ipleri hakkındaki düşünceler, sonlarında hep bir uçurumun beklediği, peşleri sıra kapkara sis perdelerinin yürüdüğü tüm o düşünceler gibi.

"Tıpkı bir tomurcuğun tam da patlamak zorunda olduğu gün patlaması gibi," diye açıkladı bana, mutfakta yürürken. Benzetmelerde teselli arayan bir şair gibi huzursuzdu. "Tıpkı kışın belli bir gününde, yılanların hepsinin birden yeryüzüne sökün etmeleri gibi. Herkes kendi yerindedir. Bu nasıl oluyor, Zayde? Nereden biliyorlar? Kime sorarsan sana bunun takdir-i ilahî olduğunu söyleyecektir. Peki ama, Zayde, Yahudilerin tanrısının bu meselelerden daha ivedi işleri yok mu? Ama ışık ve ısı, zamanla ve topraktaki suyla birleşince, her şey yerindedir, her şey hazırdır ve bekleyiş halindedir, dolayısıyla yılanın da dışarı çıkmaktan başka seçeneği kalmaz. O zamanlar ben de kendi kendime, demek ki Jacob, diyordum, sen de her şeyi öyle bir ayarlayacaksın ki, o da dışarı çıkacak."

Beni evinin sundurmasına götürdü. Karanlıktı, yine de Jacob Karmel Dağı'nın görünmeyen yamacının sırtlarını, batıyı işaret ederek şöyle dedi: "Elişa peygamber bütün bu sırları çok uzun süre önce bildi."

Tahtayı uygun yere yerleştirirsen, dedi, ateş kendiliğinden çıkar içinden. Yağmur yağması için gereken her töreni yerine getirirsen, küçük bulutçuk gelir, damlalar düşer.

O an hem heyecanlanmış, hem de hüzünlenmişti. Ayağa kalkıp oturdu. İhtiyar parmaklarını çıtlattı, "doğanın düzeni"nden söz etti, bu düzenin takdire şayan tezahürlerinden: Büyük, kapsayıcı, nefes kesen, her şeyin yerli yerinde durmasını sağlayan yerçekimi kuvvetinden.

Her şey birbirini itip çeker, dedi. Ağaçlar yürümez. İnekler gökte uçmaz, denizin suyu, onu tutan havzadan taşıp akmaz. Yıldızlar, insanların tersine, birbirine yumruk atmaz.

Bu yasalardan ötürü, diye devam etti, mozayiği oluşturan parçaları biraraya getirirsen, o en son kayıp halka, hasretle beklenen o parça da yolunu bulup yerli yerine oturur.

"Ben Menahem Rabinoviç'in dediğinden bunu anlıyordum, büyük aşklar ve büyük olaylar hikâyesi. Yani eğer tüm dünya hazırsa -masalar, oturaklar, sayvan, gelinlik, yiyecekler, haham- o vakit gelin de gelmek zorunda kalır. O zaman, daha önce yaptığım her şeyin -kanaryalar, armağanlar, notlar ve yakarmalar- hepsinin hata olduğunu anladım. Peşinde koşmam gereken şey ne aşkı, ne yüreği, ne de bedeniydi. Yapmam gereken tek şey, düğünü hazırlamaktı. Öyle kusursuz hazırlamalıydım ki gelmeye mecbur kalsın. Önceleri bu tür meseleleri bir rüyadaymışım gibi kavrıyordum. Derken şişman işçim Yeşu çıkageldi. O geldiğinde anladım: İşte, Jacob, artık bir düğünün nasıl ayarlanması gerektiğini öğreneceksin. Artık her şeyi hazırlayacaksın. Ardından, tıpkı olması gerektiği gibi, bütün taşlar bir bir yerine oturacak."

20

Rachel, Globerman'a 1940 yılının kışında satıldı. Bazen mart başlarında, bazense şubat ortasında gelen doğu rüzgârının esme haftasında - her gelişinde vadiyi beş gecelik çılgın bir yağmurla şaşkına çeviren, altı gün boyunca da göğü koyu maviye

boyayıp taptaze bir güneşle baş başa bırakan doğu rüzgârı.

Üçüncü gün de havayı güneşli gören Judith, bu fırsatı değerlendirip Naomi'yle birlikte eve birşeyler almak için Hayfa'ya gitti, onların yokluğunu fırsat bilen Moşe de ineği sattı.

Yürek de zihin de, ikisi de kendi tarzlarında, bunun nedenini merak ediyor. Gelgelelim, bu sorunun önemi yok, bir yanıtı varsa dahi, bize bir şey öğretmez. Çoğumuz gönlümüze taht kuranı elde edemeyiz, ama pek azımız onun uğruna yüzlerce kanaryayı serbest bırakır, pek azımız çiftliğinde çalışan kadının sevdiği kısır ineği satar.

Kim bilir, Moşe belki boyun eğdi, belki isyan etti, ya da büyük olasılıkla patronun kim olduğunu göstermek istedi. Ya da belki de sadece para sıkıntısı içindeydi. Bana sorarsanız, bir açıklamam yok, tıpkı insanların yaptığı başka birçok şey için de bir açıklamam olmaması gibi - Globerman'ın sık sık tekrarladığı şu söz hariç: *A mensh trakht un Gott lakht*, insan plan yapar, Tanrı da onunla alay eder.

Sebepler her ne kadar incir çekirdeğini doldurmasa da, yol açtığı sonuçlar mühim olabiliyor. Rachel kesilmek üzere satıldı. Annem onu kurtarıp eve geri getirdi, aradan dokuz ay geçtikten sonra da bendeniz, Zayde Rabinoviç, dünyaya geldim.

Rachel'in satılışı, haliyle, gizlice, alelacele gerçekleşti.

Ani bir cesaretle hareket eden Rabinoviç de, kâr elde etme dürtüsü, içindeki diğer tüm duyguları bastıran tüccar da, işi hemen bitirmek için ellerinden geleni yaptılar. Hayvan sahibinin gözünün önünde para sayma huyundan hiç taviz vermeyen Globerman, bu kez Moşe'nin eline, sayılmamış bir tomar para sıkıştırmakla yetindi ve ganimetini alarak bir an önce toz olmaya çalıştı. Elinden düşmeyen ipini Rachel'in boynuna doladı ve *baston*'unu hayvanın burnuna doğru savurdu, zira ipi çektiği vakit kısır ineğin umulmadık erkeksi kuvvetiyle kendisine saldıracağından korkuyordu.

"Bir boğanın suratından niyetini okursun, ama böyle bir *tumtum*'la her an tetikte olman gerek," dedi Moşe'ye.

Ama Judith'siz kalan Rachel'in bütün gücü bedenini terk et-

mişti sanki. Boyun eğerek tüccarı üç adım geriden izledi, sonra birden ağlamaklı bir ses kopardı, tıpkı bir insan gibi poposunun üzerine oturup yayıldı, sanki bir anda güçlü bir oğlan çocuğundan, bitap düşmüş yaşlı bir kadına dönmüştü.

Rabinoviç ile Globerman, böyle durumlarda ineğin saatlerce kendilerini oyalayabileceğini bilecek kadar deneyimliydiler. İkisi de, Judith'in dönmesinden ve durumu görüp öfkelenmesinden korkuyordu.

"Bana yardım etmelisin, Rabinoviç!" dedi Globerman.

Genellikle çiftçilerin tüccara ettikleri tek yardım, sattıkları hayvanı yönlendirmek olurdu. Satılan hayvan bir sağmal inekse, sahibi onun götürülüşüne tanıklık etmemek için eve girerdi, eğer çok sevdiği bir hayvansa, o zaman tarlalara gider, kendi kendine, ağaçlarla, taşlarla dertleşir, ya da köyün ortasına giderek, tüccarla kurbanı gözden ıraklaşana, hayvanın sesi işitilmez olana dek oradaki insanları huzursuz ederdi.

Bu, herkesçe bilinen ve kabul edilen bir durumdu, bugüne dek tüccar hiçbir hayvan sahibinden yardım istememişti. Ama bu kez, Moşe hayvanın arkasından atıldı, kuyruğunu yumruğunun etrafına sardı ve sertçe sıktı. Hareketin yarattığı şaşkınlık ve acıyla yerinden fırlayan hayvan, kalkıp alıcısının peşine takıldı.

Naomi'yle Judith gün batımında Hayfa'dan döndüler. Rachel'in bölmesinin boş olduğunu fark ettiklerinde Naomi yaygara koparıp ağlamaya başladı, ama Judith ona, "Şimdi eve gir, Nomele," dedi ve tek kelime daha etmedi.

Judith, Moşe'nin dilini damağını kurutan, parmaklarını, ineklerin canını yakacak denli katılaştıran bir sessizlik içinde, onunla beraber inekleri sağdı. Ardından kendi köşesine çekilip perdeyi kapadı.

Kendini bir tartışmaya, savaşa hazırlamış, zihnini mazeretlerle, savlarla doldurmuş olan Moşe, çocuklarla akşam yemeği yemek üzere eve çekildi. Oded masada onunlaydı, ama Naomi gözleri kapalı, sessiz sedasız yatağında uzanıyordu.

"Onu satmakla iyi ettin, baba," dedi Oded. "Zaten beş para etmiyordu."

"Yatağa git, Oded," dedi Moşe.

Bir süreliğine evin içinde volta attıktan sonra dışarı çıktı, bu kez de ahırın kuzey duvarının yanında bir ileri bir geri yürüdü. Nihayet içeri girdiğinde, Judith'in orada olmadığını gördü. Aynı anda içini endişe ve rahatlama kapladı, ama birbirlerine karışmadığından, onu daha da çok sıktı bu iki duygu. Eve dönüp yatağına uzandı, bekledi.

Dışarıda sert bir rüzgâr esiyordu. Havaya nemli selvilerin keskin kokusu sinmişti. Okaliptüs haşmetli kollarını savuruyordu.

Yağmur başladı, çatılarda sekti, oluklarda hüzünle uğuldadı, diğer bütün gürültüleri susturup yuttu.

Moşe kulak kesildi, gözleri yumulu bekledi, ta ki, fırtınanın uzaklardan taşıdığı soluk seslerini, çamura batıp çıkan ağır toynakların sesine benzeyen, yaklaşan ama varmayan gürültüleri işitene dek. Birkaç kez yataktan fırlayıp dışarı çıktı. Sonunda üzerinde pijaması, ayağında botlarıyla, yağmura aldırmaksızın tarlaların içinden okaliptüs ormanına doğru koştu.

Çamur bacaklarına dolanıyor, soğuk hava ciğerlerine işliyordu; soluğu kesilmiş, bitap bir halde ormana vardığında ormanı geçmeye cesaret edemedi. Ağır adımlarla evine döndü, üzerindekileri çıkardı, yatağına girip gözlerini yumdu.

"Geh, geh, geh..." sözlerini işitti, bir de kendi adını - annesinin ağzından Maydele, Judith'in ağzından Rabinoviç, dudakları suya gömülü Tonya'nın ağzından "Moşem" diye. Bunları sahiden işitmiş miydi, yoksa yağmurla rüzgârın azizliğine mi uğruyordu? Belki de inleyen okaliptüsün yapraklarıydı, ya da kendi kafasının içinde kabarıp dalgalanan acıların sesi.

Çıplak vücuduna sardığı battaniyenin altında titreyerek avluya tekrar çıktığında, hiçbir şey görmedi. Ama dönüp uyuyakaldıktan sonra, aradan bir saat geçmemişti ki, ahırın sürgüsü, yanılgıya yer bırakmayan düşlerdeki gibi, bariz bir çınlamayla yuvasında döndü ve Moşe, uyuyakalmışım, diye geçirdi içinden. İki dakika sonra, yeniden battaniyeye sarınıp gözlerini açmadan ağır adımlarla ahıra vardığında, ikisini orada, iliklerine dek sırılsıklam ve buz kesmiş vaziyette buldu.

Her zamanki yerinde duran Rachel'in burnu soğuktan buhar saçıyordu. Başı Judith'e doğru eğilmiş, kir içindeki zeminin üzerinde, onun ayaklarına uzanmış, ya uyuyor ya da nazlanıyordu.

"Bu inek burada ne arıyor?" diye bağırdı Rabinoviç.

Judith yanıtlamadı.

Buz kesmiş, tüyleri diken diken olmuştu. Gözleri, ölü bir balığınkiler gibi nefret dolu ve soğuktu.

Moşe ayıldı. Eve koşarak tüccarın Rachel için ödediği bir tomar paranın yerinde durduğunu gördü.

Yüreği taş kesildi. Ahıra döndüğünde Judith çoktan ayaklanmıştı. Teneke varilin içindeki tahta parçalarını yakmış, kuru çuvallarla Rachel'i kurulamaktaydı.

İkisi de bitkinlikten, soğuktan inliyordu.

"İneği nereden getirdin?" diye bağırdı Moşe.

Judith burnunu çekti ve tepeden tırnağa ürperdi.

"Seni hiç alâkadar etmez, Rabinoviç, ayrıca bana sesini yükseltme," diye mırıldandı.

"Parayı nasıl ödedin?"

"Sana tek bir *penny*'ye mal olmadı." Saçındaki suyu silkeledi. "Rachel'i geri aldım, artık bana ait."

"Tüccar bir ineği geri verdi, öyle mi?" diye bağırdı Moşe. "Onun bir ineği geri verdiği vâki değildir. Buna dünyada inanmam."

Judith yanıt vermedi.

"Demek onu çaldın!"

Judith kahkahayı patlattı ve sesinde öyle bir alay, öyle bir kötücüllük vardı ki, Moşe adım adım yaklaşan hakikatin farkına varıp korktu.

"Eğer onu para karşılığında almadıysan, neyle aldın?" Sesi titriyordu, kendisini bekleyen yanıt daha o işitmeden boğazına yapışmış gibi.

"Bundan böyle Rachel benim," dedi Judith. "Yediği yemin ve işgal ettiği yerin karşılığında sütünü alırsın, ama bundan böyle inek bana ait."

"*Kurve*, orospu, nasıl ödedin? *Pirde*'nle mi?" Moşe beklen-

medik bir şekilde, içinde barındığından habersiz olduğu bir duygunun etkisiyle aniden bağırmıştı. Dudaklarından ya da dilinden, böylesine aşağılık sözlerin çıkabileceğine inanmazdı.

Bu sözleri işiten Judith olduğu yere mıhlanıp kaldı. Sadece başı, sanki bir menteşeyle bağlıymışçasına, hafifçe dönüp Moşe'ye çevrildi.

"Böyle sözleri daha önce de bir kez işitmiştim," dedi, katıksız bir sükûnet içinde. Duvara dayalı duran tırmığı aldı, Moşe'nin üzerine yürüdü.

Adımlarını yavaşlatmadı, saldırmadı, vurur gibi yapmadı, tehdit savurmadı. Kinle değil, sadece büyük bir maharetle, tırmığı tek hamlede indirdi. Onun sadece gözdağı vermek niyetinde olmadığını idrak eden Moşe, geri çekildi, sendeledi ve birşeylere tutunmak isterken ayağı gübre oluğunun küreğine takıldı.

Battaniye vücudundan kaydı, sırt üstü vaziyette, donmuş gübre yığınının üstüne düştü. Tırmık bir kez daha, sanki hedef aldığı şey bir saman yığınıymışçasına, aynı etkili ve pervasız hamleyle kendisine nişan alındı, Moşe bu kez çatal dişlerinin hedefi olmaktan kendini kurtaramadı ve kolu delindi.

Yara derin ve beklenmedikti, Moşe acı içinde feryat etmesine karşın Judith'in yüzü hâlâ buz gibi soğuktu. Tırmığın dişini Moşe'nin etinden çıkardı ve silahını üçüncü kez salladığında Moşe yan tarafa yuvarlandı, çırılçıplak ayağa kalktı ve göz açıp kapayana dek ahırdan dışarı fırladı.

Eve girdikten sonra kapıyı kilitleyip yere yığıldı. Sonra sürüne sürüne, bedenine bulaşan kanı, çamuru ve gübreyi temizledi, yarasına alkol bastı. Bedenini ürperten şey zayıflık değil, ilk kez zayıf düşüyor olmasıydı. Kolunu sardı, yatağına uzandı ve yavaş yavaş anladı ki, uykuya dalacakken ya da yutkunacakken boğazına sarılan parmaklar, öfke ya da korkunun değil, kıskançlığındı. Kıskançlık da, tıpkı zayıflık gibi, onun için yabancı, tuhaf, hayatı boyunca hiç tatmadığı bir duyguydu.

Bir ara uyudu, sonra yeniden uyandı, zira Judith'in inlemelerini işitmemişti ve nedenini merak ediyordu. Ayağa kalkıp ahıra gitmek istedi, ama kolundaki acı ve alttan alta zonklayan

şişkinlik, ona neler olup bittiğini anımsatınca yatağında kalmanın daha isabetli olacağını düşündü. Gözlerini kapadığında, göğsüne bastıran bir şeyin onu boğduğunu gördü düşünde. Ama ortada hiçbir şey yoktu, yalnızca bir meleğin elleri ve bedenine kenetlediği güçlü uyluklarının, aidiyetini mühürlemek için göğsünü dağlarcasına üzerinde gezinen iki meme ucunun, yüzüne değen parmaklarının düşü, bir de şöyle diyen sesi: "Şş... şş, uyu artık, şş..."

Dudaklar boynuna doğru fısıldıyordu: "Üzgünüm." Ve ılık, nemli bir ipek, tenini sıyırıp boş bir dokunuşla sarıyordu. Öyle zevkliydi ki dokunuşu, Moşe gözlerini açtıktan sonra bile düş devam etti, ama yaralı kolundaki acı dayanılmazdı, ateşi iyice yükseldi.

Güzel, ağır bir koku, aynı anda hem unutulmuş hem de anımsanmış bir koku, genişleyip açılan bir elbise gibi yüzünü kapladı.

"Sen de kimsin?" diye sordu, hiçbir kadın yanıt vermedi.

Dışarıda fırtına dinmişti, şakıyan nar bülbülleri gecenin bitimini haber veriyordu: Birisi Tonya'nın nar ağacından, düşmanı da Papish'in avlusundan. Rabinoviç tek başına olduğunu ve bir saat daha uyuyabileceğini biliyordu. Ama ikinci kez uyandığında güneş çoktan pencere eşiğini aşmış, serçelerle kargalar şafak ezgilerini çoktan bitirmiş, güvercinler çoktan köy ambarından dönmüş, gırtlaklarının var gücüyle ötüyorlardı. Hava pırıl pırıl, ılık ve kuruydu, sadece vücudundan tüten ve açık camdan gelen nemli toprak kokusu, Moşe'ye tanıklık ediyordu.

Judith onun yatağına koca bir fincan limonlu çay getirdi, yarasını muayene edip, "Bugün yataktan çıkma, Moşe, senin yerine sütü ben sağdım bile," dedi.

"Tek başına mı?" diye sordu Moşe.

"Şafak sökmeden Sheinfeld'e gittim, o da gelip bana yardım etti."

O geceden sonra Judith'in inlemeleri işitilmedi.

"Hamile kaldığı an bunu hisseden kadınlar vardır," diye anlatıyordu Naomi. "Eminim onun için de öyle oldu. Bu tür me-

selelerde bir hayvan gibiydi içgüdüleri. Yumurtlama anını bile saniyesi saniyesine bilirdi. İlk âdet günümde benimle kadın kadına konuşurken söylemişti bunu. Yani, o gece üçüyle birden mi yattı, yoksa hiçbiriyle yatmadan mı hamile kaldı, bunu ancak kendisi bilebilir. Zaten, Zayde, bunun artık bir önemi yok. Bu sırrını da kendisiyle birlikte mezara götürdü. Orası çok kalabalık, Zayde, annenin mezarı bir yığın sır dolu."

Öyle ya da böyle, inleme sesi artık işitilmiyordu. Ahırdan kahkaha yükseldiğini işitenler olurdu, hiçbir şey işitmeyenler olurdu, ama herkes bir şey olduğunu biliyordu, köyde bir dedikodudur alıp yürümüştü.

Her zaman olduğu gibi, gerçeklik mi dedikoduları besledi, yoksa tam tersi mi oldu, bilinmiyor, ama kanıtlar git gide berraklaşıp aşikâr hale geldi: Judith'in gözlerinin akı büyüdü, göğüsleri şişti, karnı henüz büyümeye başlamasa da bazı kadınlar onu kuzukulağı saplarını toplayıp yerken gördü.

O gecenin üzerinden iki buçuk ay geçtikten sonra, bir sabah Moşe ahıra girdiğinde onu Rachel'in boynu üzerinden eğilmiş kusarken gördü ve bütün söylenenlerin doğru olduğunu anladı.

Birkaç hafta sonra Globerman ile Sheinfeld kendisini ziyaret etti, ağız birliği etmişçesine, "Bu kabul edilemez, Rabinoviç, Judith bebeğini ineklerin arasında doğuramaz," dediler.

Üçü birlikte ahıra, Judith'le konuşmaya gittiler, ama Judith onlara köşesinde, sevgili Rachel'inin yanında mutlu ve rahat olduğunu söyledi. Üç adam birbirine baktı, eve girip tartışmaya, hesaplar, planlar yapmaya koyuldular. Ertesi gün Globerman ile Sheinfeld kamyoneti alıp şehre indi, Moşe Rabinoviç de dışarı.çıkıp temel kazmaya koyuldu.

İkindi üstü, çakıl ve çimento çuvalları altında çökmüş, alet edevat ve kalas yüklü kamyonet geri döndü. Globerman ahıra girdi, kendisine ve Judith'e ait olan konyak ve *grappa* şişelerini topladı -"Karnındaki bebek için iyi değil"- ve kadının dolabını çiçek desenli hamile elbiseleri, kurutulmuş meyve, sosis ve *pettitt furs*'la doldurdu.

Yeni ahırın inşası aşağı yukarı iki ay sürdü ve Rabinoviç inekleri oraya naklettikten sonra eline on kilo ağırlığındaki

balyozu alarak eski ahırdaki bütün hayvan bölmelerini ve yalakları kırdı. Sheinfeld ile Globerman beton yıkıntılarını topladı ve ilerleyen haftalarda yeni iç duvarlar kurarak, iki oda, bir mutfak, bir de duş bölümü inşa ettiler, duvardaki pencereleri çoğalttılar ve yeni bir çatı inşa etmek için kafes yaptılar.

Nihayet, bütün bu inşaat malzemelerini satın aldıkları dükkânın sahibi olan Kentli Papish de bu vesileyle ortaya çıktı ve Köylü Papish'in var olduğu iddia edilen kardeşi böylelikle bir şaka konusu olmaktan çıkıp bütün köyün gözleri önünde gerçeğe dönüştü. Kentli Papish hemen hemen her konuda ağabeyiyle tartışırken, bir yandan da yerlere şap döküp duvarları badanalıyor, binaya yaşam soluğu kazandıran ve onu bir eve, içinde doğduğum ve annemin beni büyüttüğü eve dönüştüren elektrik kablolarını, su borularını takıyordu - bir zamanlar ahır olan, tuğlaları anıları dize getiren, duvarlarından ılık bir süt kokusu tüten eve.

Bütün o süre boyunca erkekler pek konuşmadı, ama ahırın git gide daralan alanında birbirlerine çok yakındılar. Kâh omuzları, kâh elleri değdi birbirine. Sonra tüccar dağdaki Dürzî köyünden dökme bir soba alınca, onu kamyonetten ahıra taşıması için Moşe'yi çağırdı, Jacob da terk edip gittiği turunçgil fidanlığından iki ağaç kesip yakacak odun getirdi.

"Bunlar senin için, Judith," dedi. "Portakal iyi yanar ve hoş bir koku yayar."

21

"Onu kim hamile bıraktı?" diye sordu Naomi Oded'e.

"Kim mi? Hepsi!" diye yanıtladı Oded.

"Onu kim hamile bıraktı?" diye sordu Naomi babasına.

"Hiç kimse," dedi Moşe.

"Seni kim hamile bıraktı?" diye sordu Naomi Judith'e.

"*A nafka mina*," dedi Judith, Naomi'nin ısrar edip mızıldanmaya başladığını görünce de, nihayet, "Kendi kendime hamile kaldım, Nomele, kendi kendime," dedi.

"Burada dünyaya geldiğin günü anımsıyor musun, Zayde?"
"Kimse doğduğu günü anımsamaz."
"Ben anımsıyorum, buradaydım."
"Biliyorum."
"Belki de burada seninle kalır, Kudüs'e dönmem, ne dersin?"
"Orada bir çocuğun var, Naomi, bir de kocan."
Pencereden bir köy akşamının kokuları yükseliyordu. Yüreğim göğüs kafesimden kanatlanıp uçacak gibiydi, karanlıkta çıkarılan giysilerin hışırtısı işitiliyordu.
"Işığı yakma," dedi, gözlerimin yumulu olduğunu bilmiyordu.
"Adın ne?" diye sordu, yatağıma girerek.
"Zayde," dedim.
Dışarıda kara tavuklar ötüşüyordu. Sesleri şafağın ürpertili soğuğunu eritiyor, gagalarının turuncusu doğu göğünü renklendiriyordu.
"Gözlerin mavileşti, Zayde," dedi Naomi. "Aç gözlerini bak, göreceksin."
Gözlerinde eski bir hüzün vardı. Gözyaşları parlıyordu. Odanın karanlığında ışıldayarak, yataktan çıktı.
"Dersin ortasında kalkıp buraya koştum. Çoktan yere yığılmıştı ve havada sonbahar zamanları Menahem amcamın yaydığı kokuya benzer bir koku vardı. Ama bu Judith'in suyundan geliyordu. Yalnızca kadınların ve doktorların bildiği o suyun kokusu."
"Korkma, Nomele," dedi Judith. "Kimseye haber verme, eve git ve temiz havluyla çarşaf getir."
Yüzü acıdan çarpılmıştı.
"Ölme," diye bağırdı Naomi. "Ölme!"
Judith'in gülümseyen dudakları solgunlaştı.
"Bu, insanı öldürmez," dedi. "Ömrün uzar."
Sonra gülmeye ve inlemeye başladı. "Nasıl da uzayacak ömrüm, Nomele, ah nasıl..."
Kırlangıç yavruları, çatıların köşesindeki çamur yuvalarında bağrışıp kırmızı gagalarını açtılar. Avlusunda bağırıp duran Rachel, demir kapıya tosladı.
"Şimdi," dedi Judith, "*kurve* yeni bir kız çocuğu doğuracak."

Sırt üstü uzanarak elbisesini karnına topladı, topuklarını zemine batırdı, bacaklarını ayırdı ve kalçasını havaya kaldırdı.

"Çabuk!" dedi. "Çarşafı altıma yerleştir!"

Naomi dehşet içinde, Judith'in, avazı çıktığı kadar bağırıyormuş gibi görünen kasıklarına baktı.

"Ne görüyorsun orada, Naomi?" diye sordu Judith.

Naomi, "İçeride bir duvar var sanki," dedi.

"Bu onun kafası, birazdan dışarı çıkmaya başlayacak. Sen de ona yavaşça yardım edeceksin. Korkma yeter ki, Nomele, bir dakikacık sabret, sonra zaten dışarı çıkacak. Kolay bir doğum olacak. Tek yapman gereken, ellerin hazır küçük kızı beklemek."

"Bir erkek," dedi Naomi.

"Bunu duyar duymaz elbisesini yırttı," diye anlatıyordu Naomi. Sözleri, dudakları boynumda, kalçasının ılıklığı karnımdaydı, "elbisesinin düğmeleri havaya fırladı ve bana dedi ki: 'Çabuk, Nomele, daha fazla taşıyamıyorum, onu göğsüme yerleştir.' Ben de dediğini yaptım, göğsü bir güvercinin beyaz göğsünü andırıyordu, sonra inledi."

Naomi ahırdan kaçıp gitmek istedi, çünkü o ana kadar son derece sakin ve kararlı davranan Judith, o dakika, son geceler içinde sakladığı bütün çığlıklarını bir anda koyverdi.

Naomi, yapış yapış ellerini birbirine sürterek, duvar onu durdurana dek geriledi - bezler ve kanlar arasında debelenen, attığı çığlıklar boğazını yırtan, oğlunu sıkı sıkı kucağında tutan kadına bakarak.

Sheinfeld, Rabinoviç ve Globerman en şık giysilerini kuşanmış halde sünnetime geldiler ve beni bir an olsun yalnız bırakmadılar.

O sıralar henüz dikiş dikmeyi bilmeyen Jacob, bana birkaç bebek elbisesi getirdi.

Moşe Rabinoviç, hem ayakta durabilen hem de çatı kirişine asılabilen bir beşik yaptı.

Globerman'sa, her zamanki tarzı ve değerleri uyarınca, bir tomar parayla geldi, parmağını tükürükleyip onları beş küçük

yığına böldü, misafirlere dönerek şöyle dedi: "Biri bebeğe, biri anneye, biri babaya, biri babaya, biri babaya..." Sonunda Köylü Papish'le Kentli Papish kalkıp ona bağırdılar: "Hediyeni ver de çeneni kapa!"

22

Shlaf meyn Zaydele, meyn kleyne,
Shlaf meyn kind un her tsikh tsu,
Ot dos feygele dos kleyne,
Iz keyn andere vie du.

Uyu, Zaydeciğim, uyu küçüğüm,
anneni dinle, dinle küçüğüm,
o küçük kuş, o küçük kuş,
o sensin, küçüğüm, sensin o kuş.

"Ölüm meleği gelir de karşısında Zayde adında bir çocuk bulursa, derhal ortada bir yanlışlık olduğunu anlar ve çekip başka bir yere gider."

Ben de, annemin bana verdiği ada katıksız bir inanç besleyerek büyüyüp yetişkin bir erkek oldum. Büyükbaba olup adımın hakkını verdiğim zaman, artık sabrı tükenmiş ölüm meleğinin, aldatılmışlığın kiniyle alı al moru mor bir halde gelerek beni adımla çağıracağına, hayatımı bir çırpıda dağıtacağına inanıyordum.

* * *

Bebekliğime dair küçük, son derece belirgin görüntüler anımsıyorum.

Bir seferinde gece uyandığımda onu sırt üstü uzanır vaziyette görmüştüm. Sıcak bir yaz akşamıydı, üzerindeki örtü sıyrılmış, kolları yana açılmış, göğsü çıplaktı. Yüzündeki ciddi ifadeden eser yoktu, hatta burun kemerinin ortasındaki çizgi bile silinmeye yüz tutmuştu.

Üstünü örtmek için kalktım, havalanan çarşaf vücuduna konunca gerindi, gevşedi ve uykusunda gülümsedi, çıplak bedeninden dalgalar geçiyor gibiydi. Çarşafı bir kez daha havalandırdım, boğazından çıkacak iç çekişi duymak için bir kez daha düşürdüm. Üçüncü kez havalandırmıştım ki, bu kez aniden gözleri açıldı. Bakışlar da tıpkı sesi gibi sert ve keskindi: "Yeter artık, Zayde, git de uyu."

"Ama ben senin için yapıyorum," dedim.

Annemin kalkıp kolumdan çekerek beni sertçe yatağıma götürüşünü anımsıyorum. Sonra geri dönüp kendi yatağına yatmıştı, ikimiz de diğerinin uyanık olduğunu biliyorduk.

Sonra, Menahem amcamın bahar notlarını okuyamayan tek kişi olduğumdan yakınınca Jacob'un bana henüz üç buçuk yaşındayken okuma yazma öğretişini anımsıyorum.

Globerman'ın bana, emeyim diye incecik, tuzlu ve çok lezzetli çiğ et dilimleri verdiğini anımsıyorum.

Moşe'yle oynadığımız "korkunç ayı" oyununu, okaliptüs ağacından ilk düşüşümü anımsıyorum. Ben dahil herkes, öldüğümden emindi. Gözlerimi açıp Tanrı'yı ve meleklerini ararken, annem, "Ayağa kalk, Zayde, bir şey olmadı," demişti.

Annemin öyküleri anılarıma derinden işleyip onlara karıştı. Ben doğmadan çok evvel ihtiyarlıktan ölen merkep mesela; ama atın önünden kurnazca arpa çalışını gün gibi anımsıyorum: At ağzını arpayla doldurunca beriki ensesine diş geçirirdi. At kendi sırtını ısırmaya çalışırken tahıl taneleri ağzından dökülür, merkep de onları yerden toplardı.

"Bunu ben de anımsıyorum," dedi Naomi. "Birlikte nar yediğimiz zamanları da anımsıyorum, önceleri kayanın üzerine çökerdik, sonra babamın annen için döşediği yolun üzerine oturmaya başladık. Bir de güvercin yakalayayım diye beni yollardı, onları nasıl da öldürürdü. Küçük bir çıtırtı çıkana dek iki parmağıyla boyunlarını çeker, sonra da alt dudağını ısırırdı."

Kudüs'teydik, kargaların, Alman yerleşiminin mezarlığındaki buluşma ağacının yanında dikiliyorduk ve Naomi gülerek bana ağaca tırmanma konusunda meydan okudu: "Düşerken daha iyi olabilirsin, ama tırmanışta seni geçerim."

Sonra, "Meir'in annesini görmeye gitmem lazım. Bana eşlik eder misin, Zayde? Bu civarda oturuyor," dedi.

Naomi kayınvalidesini "Meir'in annesi" ya da "Bayan Klebanov" diye andığından, onun ilk adını bilmiyorum. Belki de beş yaşındayken, Meir'le Naomi evlendiklerinde kadının adını öğrenmiş, sonra unutmayı başarmıştım. Bahçesinde olağanüstü bir gül ağacı, incecik yaşlı bir badem ağacı, bir de hanımeli sarmaşığı vardı.

Gül ağacı benzersizdi. Bir ağaç kadar uzundu, dikenleri kedi pençelerini andırıyordu. Öyle iri ve güçlüydü ki, daha fazla bakıma ve suya ihtiyacı yoktu. Keskin kokusu insanları yoldan çevirip yıldırım çarpmışa döndürür, çiçeklerinin düğümlerinde sivrisinekler mest olurdu.

Savaş ve kuşatma yıllarında bile, bütün bahçelerdeki çiçekler susuzluktan öldüğünde, Bayan Klebanov'un gururla anlattığı gibi, gül ağacının yaprakları yemyeşildi.

Bayan Klebanov duldu. Çabuk yaşlanmaya kararlı olmasına rağmen, yüzünde hâlâ kurtarılmayı bekleyen eski bir güzelliğin izleri kendini gösterirdi.

"Seni anımsıyorum," dedi. "Sen işçinin oğlusun, Meir'in düğünü sırasında küçük bir çocuktun, değil mi?"

"Ben de o düğündeydim," dedi Naomi. "Beni anımsamıyor musunuz?"

"Gülünç bir adın vardı, değil mi?" Bayan Klebanov beni sorguya çekiyordu.

"Adım Zayde," diye yanıtladım.

"Peki yaşın kaç?"

O zaman yirmi üçtüm.

"Senin yaşında, adı Zayde olan biri, olsa olsa yalancıdır," diye buyurdu Bayan Klebanov. "Söyle lütfen, siz orada, ahırda, ineklerle beraber yaşıyordunuz, değil mi, sen ve annen?"

"Öyle de denebilir," dedim. "Tam olarak ineklerle yaşıyorduk sayılmaz. Evimiz eskiden bir ahırdı."

"Çok ilginç," diye sonuca bağladı Bayan Klebanov. "Bu konu hakkında daha sonra kocamın akrabalarıyla da sohbet etmiştik. Yaşamını ineklerin arasında sürdüren bir kadın ile çocuğu."

Sundurmadan tuhaf bir metalik çarpma sesi geliyordu, karşılığında çıkan yankı ondan bile yüksekti.

"Su deposunu gagalayan kuşların sesi, benim tek ziyaretçilerim," diye mırıldandı Meir'in annesi.

Pencereden dışarı göz attım. Sundurmada dört ayaklı bir depo duruyordu. Kudüslülerin acil durumlar için su saklama yöntemi. Bayan Klebanov onun üzerine ekmek kırıntıları serper, serçeler de oraya toplanıp tenekeyi gagalardı. Soğuk, taş yürekli, hasis şehri kendine mesken edinen aç kuşlar, kadına minnet duyarlar, Bayan Klebanov da onların boncuk gözlerinde ışıldayan minneti görmekten hoşnut olurdu. Gagalarının çarpmasına karşılık veren yankı, Bayan Klebanov'un dediğine göre, depoda kalan su miktarına işaret ediyordu.

Arada, daha okkalı ve güçlü bir gaga sesi işitiliyordu. O zaman Bayan Klebanov, büyük selviden gelen karganın, serçeleri kovalayarak onların ekmeğini gagaladığını anlıyordu.

Bayan Klebanov avucunun büyüklüğünü geçen siyah hayvanları sevmiyordu. Sağ elinde diken diken olmuş süpürgesi, diğer yanında ayaklar altına alınmış adalet, hemen sundurmaya çıktı: "Defol buradan! *Kishta!* Toz ol!" diye bağırarak hırsızı def etti.

Yüzü kızarmış halde odaya geri geldi ve sakinleşip bize çay yapmak için mutfağa yöneldi. Naomi bana kayınvalidesinin köpekleri genellikle İbranice, keçileri Arapça, kedileri Yidiş dilinde kovaladığını fısıldadı. Ama kargaların hangi millete mensup olduklarını ve hangi dili konuştuklarını bilmiyordu. Bu yüzden de hepsini birden kullanıyordu.

Çayı içtik, tatlı, lezzetli ve hayli sıcaktı, sonra da oradan ayrıldık.

"Onu Kudüs'e götürmenin, topraktan bir çiçek koparıp ezilsin diye yola fırlatmaktan farkı yok," dedi Oded.

Kız kardeşi Meir'le evlendiğinden beri aradan geçen süre, öfkesini soğutmaya yetmemişti. Çocukluğumdan beri beni sık sık köy kamyonuyla Kudüs'e, onları ziyarete götürürdü. Heyecanlı, uyku sersemi bir halde, mandıraya koşardım. Oded süt

tankına tırmanıp güğümlerin kapaklarını kontrol etmeme, köyü terk ederken de sol omuzunun üzerinden korna kablosunu çekmeme izin verirdi.

Sonra uyuyakalır ve şafak sökene dek uyanmazdım. Ta ki, Oded Tnuva'nın girişinde, Kudüs'teki satış kooperatifinde el frenini çekene dek. Çoktan beridir orada dikilmekte olan Naomi bize el sallardı. Oded de uzun bir korna sesiyle selam verir, kooperatifin yöneticisi de bürosundan çıkıp bağırırdı: "Lütfen, kesesiniz şunu. Basmazsiniz kornaya! Sabahin altisi bile değil daha, insanlar uyur Kudüs'te!" Sonra Kfar Vitkin'in şoförü Ezriel de berikine bağırırdı: "Samson, Samson, sen de susasin artik!"

Oded heybetli bir homurtuyla kamyonu durdurdu, şoför kabininden inerek kardeşine sarıldı, sonra hemen tekrar binip Judith'in köyden Naomi'ye yolladığı paketi aldı: Paketleri daima büyük süt tozu kâğıtlarından kesilen parçalarla ve iple sarılı olurdu. İçlerinde ekşi kaymak, peynir, yumurta, meyve sebze, mevsimine göre nar, bir de mektup bulunurdu.

"Bunu evden getirdim, Naomi. Bu yalnız senin için, anlıyor musun? Hepsini tek başına ye, ona koklatma. Ben çok ciddiyim, neden gülüyorsun?"

"Şayet o herif geldiğinde evde olsaydım, olaylar tamamen farklı olurdu," derdi. "Onu götüremezdi, o da onunla gitmezdi. O adam avluya bile adımını atamazdı. O aşağılık herif, tarlalarda sürtüp tavuk çalmaya gelen bir çakal gibi. Aklım almıyor, senin o erkek fatma anan nasıl oldu da onu buradan sepetlemedi, anlamıyorum."

İki üç gün sonra, köye dönüş yolunda, koca kamyon Milek Vadisi'nden çıktığında, daima orada uyanırdım ve sevgili, ılık, geniş vadimiz yine gözlerimin önünde uzanırdı. Oded bana bir kez daha bir zamanlar oradan geçen trenden, Arapların tarlalarda başı boş bıraktıkları aç sürülerden -"Biz de onları kırbaçlarla kovardık"- İngilizlerin eski uçaksavar postalarından, Komiser Shvili'nin maceralarından, tarladaki virane taş fırınla ilgili efsaneden, bekçilerin boş boş gezindiği, her daim yemek kokularının ve şarkı seslerinin yükseldiği esir kampından söz ederdi.

"Bunların hepsini yazacaksın, tamam mı, Zayde?" diye bağırırdı.

23

Jacob ocakta bir tencere su kaynattı, avucunun içine bir yumurta kırdı, akını akıtıp sarısını kaseye koydu. Bir parça şarap, biraz şeker ekledi. Çatal elinde parıldıyordu, buhar yükseldi ve şarap kokusu ılıklığa karıştı.

"Yumurta sarısı," dedi, "anadır, hayattır, kuvvettir."

Kasenin üstündeki maharetli elleri, parmaklarının hareketiyle titredi, kasenin içinden lezzet yükseldi.

"Sakın beni unutma," dedi birden.

"Tabii ki unutmayacağım," dedim.

"Globerman'la Rabinoviç'i de unutma."

"Yoruldun mu, Jacob? Artık gideyim istersen."

"Lütfen, dolabın kapağını açar mısın?"

Açtım.

"Kutuyu çıkarır mısın, lütfen?"

Dolapta yassı ve uzun bir kutu vardı, asılı giysilerin arkasında bir hayaleti andırıyordu. Onu hatırlıyor, içinde ne olduğunu biliyordum.

"Aç," dedi Jacob.

Kutunun içinde eski, tül gibi hafif, beyaz bir elbise vardı.

"Bu, annenin gelinliği." Sesi titriyordu. "Anımsıyor musun? Kendi ellerimle dikmiştim."

Vücudum ürperdi, gözlerim doldu. Annem onu yalnızca birkaç dakikalığına giymişti, ama boş elbise onun tarlalarda bıraktığı, tıpkı benimle Jacob gibi sahibesinin tenine kavuşacağı anı bekleyen, içi boş bir deri kabuğu andırıyordu.

"Bu elbiseyi kuşanmış bana geliyordu, onun içindeydi, derken bir şey oldu. Herkes masalara kurulmuş onu beklerken, onun yerine, Zayde, sen geldin. Elinde elbise kutusuyla, on yaşında bir çocuktun, hatırlamıyor musun? Gelip tüm köyün gözleri önünde onu bana verdin ve yüzüme bile bakmadan ka-

çıp gittin. Sonra misafirlerin hepsi birer birer gitti. Ben de eve girip kapıyı kilitledim ve gelinlikle beraber yatağa yığıldım. Bütün o yemekler, Alman porselenleri, güneşte kurusun, sinekler yesin diye masaların üzerinde kaldı. Ne gözüme uyku girdi, ne de düş gördüm, yüreğim taş kesilmişti. Ve onlar geri döndüklerinde, Şubat 1950'deki o büyük kardan önceydi. Sen o zaman küçük bir çocuktun, Zayde, ama o karı hatırlaman gerek. 1950'deki o büyük karı kim unutabilir ki? Bütün ülkeyi kaplamıştı. Ürdün Vadisi'ne bile birkaç santim yağmıştı. Nasıl desem, bu tam manasıyla beklenmedik bir olaydı. Burada, köyde ağaçlar kırıldı, tavuklar öldü, iki sığır dondu, yakınlardaki kampta birkaç göçmen öldü, mutfak, çatıyla beraber üzerlerine yıkılmıştı. Ama bizler, yarım metre karın olduğu, üç atın ve dana kadar kurtların çektiği kızaklarla yol alınan bir memlekette doğmuştuk, oyun olsun diye kuyunun demir çıkrığına dilimizi yapıştırırdık. O kar bizim için çocuk oyuncağıydı. Buradaki de kar mı? Burada kızak mı var? Kurt mu var? Biz burada yalnızca çamur yüzünden kızak yapardık, süt taşımak için. Zamanın birinde Köylü Papish kazlarına dadanan bir kurdu vurmuştu. O, vurduğunun bir kurt olduğunu söylemişti ya, hayvan kedi kadardı. Bana kalsa en fazla çakal derdim. Kudüs'te ya da Safed'de kar görmeye hadi eyvallah, ama burada, bu küçük, sıcak köyde, bu kurak vadide? Özellikle de ağaçlar gafil avlandı, bilhassa da okaliptüs. Bu ağaç kara gelir mi hiç? Sorarım sana, Zayde, Avustralya'dan gelme böyle bir okaliptüs, kara dayanır mı? Elma ağacının, kiraz ağacının, *beryozka*'nın - kayın ağacının- kar altında kaldığını görmüşümdür. Ama o nemli yumuşak gövdesiyle, kışın dökülmeyen yapraklarıyla, üzerinde taşıyabileceğinden çok daha fazla kar biriken okaliptüsün kırılmaktan başka seçeneği var mıydı? Bir kar tanesi, derken bir tane daha, bir tane daha, bir tane daha, ta ki son tanecik de düşüp, "*Itzzz*! Şimdi!" diyene kadar. Tepedeki kocaman dal kırılıp düştü ve kırılma sesi köyün her tarafından işitildi. Düştüğü esnada esen rüzgâr, çarpma sesi de öyle. Herkes derhal oraya toplandı. Rabinoviç'in okaliptüsünü bilmeyen var mıydı? Tepesinde kargalar yuva yapardı, çocukluğunda sen de

oraya tırmanırdın. Globerman, ben ve Rabinoviç de, Tanrı esirgesin, düştün düşeceksin endişesiyle aşağılarda deliler gibi yürürdük. Judith'se yalnızca gülerdi, çünkü Zayde adında bir çocuğa hiçbir şey olmazdı. Ama bundan böyle adına dikkat etmelisin, zira artık küçük bir çocuk değilsin. Ölüm meleği de kendisini aldattığın için seni asla bağışlamayacaktır. Uygun zamanı kollar. Bazen, herkesin kendi ölüm meleği olduğunu düşünürüm. Seninle beraber dünyaya gelip yanı başında yaşayan, ömrünün sonuna kadar seni bekleyen bir melek. Bu nedenle, birisi gerçekten ihtiyarlamışsa, önünde daha uzun yıllar var demektir. Çünkü onun ölüm meleği de artık genç değildir, onun da gözleri iyi görmez, elleri titrer ve sabahları uyandığında her yanı ağrır. En sonunda, senin yaşamına son vermeyi başardığında, kendisi de bir dakika içinde can verir. Tıpkı iğnesini bırakan arı gibi. Bir kadın vardı, yalnız bir kadın, annen. Çok güzel değildi, ama duru, berrak bir yüzü vardı, bahçeye açılan bir pencere gibi. Kaşlarının ortasındaki acı çizgisi, sevgisiyle bedeni dağlanmış bir kadına aitti. Sadece teni de değil, onu süt sağarken, salata için sebze doğrarken ya da çocukları yıkarken görmüş olsan, o ellerin nasıl da güzel olduğunu anlardın. Ona nasıl aşık olduğumu mu soruyorsun hâlâ? Ondan ne istediğimi mi bilmek istiyorsun? Hem benim gibi bir adam bir kadından ne ister ki? Bağışla beni ama, Zayde, o adamın arzusu ne *tukhis*, ne de *tsitskes*'ti. Güzellik de bir süre sonra ilgisini çekmez olur insanın, fiziksel çekim kaybolmaya başlar, yalnızca zihin değil, bütün vücut sıkılır. Globerman'ın dediği gibi: Pek çok kız karşısında *shvantz* esnemeye başlar. O adamın tek arzuladığı, o güzel ellerdir. Kendisini okşayacak, ruhunun kuyularındaki tortuları karıştıracak bir kadının güzel elleri, su misali akan eller, konuşan eller: Buradayım, Jacob, buradayım, şş uyu artık, yalnız değilsin, şş Jacob. Uyu."

Dördüncü Ziyafet

1

Jacob'un bana hazırladığı dördüncü yemek, 1981 yılında, ölümünden birkaç hafta sonraydı.

Sessiz ve sıradan bir ölümdü. Ruhu ne saman alevi gibi parlayıp sönmüş, ne de göğüs kafesinden fırlayıp bedenini yırtarak terk etmiş, ağır ağır göçüp gitmişti. Şoförü onu, iki dirhem bir çekirdek, salondaki divanda uzanır vaziyette buldu. Jacob'un yüzünün sakin, soğumuş bedeninin hâlâ yumuşak olduğunu söyledi. Ne yüz ifadesinde, ne de bedeninin konumunda bir çırpınma veya acı belirtisine rastlamıştı.

"Ben de artık genç bir adam değilim," diye anlatıyordu. "Keşke benim de ölümüm onunki gibi olsa."

Jacob öldüğü gün Kudüs'teydim. Naomi'yle Meir'in evinde, misafir odasında uyanık vaziyette uzanıyordum. Aniden çalan telefon, ikisinin gece sohbetlerini bölmüştü. Her zaman geceleri konuşurlardı ve onlara kulak kabartmama karşın mırıldanmalarının sessiz ve buruk akışı içinde kelimeleri seçmeyi beceremezdim.

Çocukken onları ziyarete gittiğimde kaldığım, konut projesi-

ne ait küçük apartman dairesinde oturmuyorlardı artık. Ferah, güzel bir taş evde yaşıyorlardı. Önceleri Meir'le Naomi aynı odada çift kişilik yatakta uyurlardı, sonra aynı odada iki ayrı yatakta uyumaya, sonunda ayrı odalarda ayrı yataklarda uyumaya başladılar. Bu da zamanın akışına dair bir gösterge olsa gerek.

Her zaman yaptığım gibi, o gece de döşeğimde uzanmış, bir daha açılmayacak, aralığından bir daha üçgen bir ışık huzmesi sızmayacak, bir daha gözlerimin önüne bir bedenin altın kesitini sergilemeyecek olan o kapıya bakıyordum.

Jacob ne zaman nehir kenarında çamaşır yıkayan kızlardan söz açıp bunun "aşkın ölümsüz manzarası" olduğunu söylese, ben de kendi ölümsüz manzaramı düşünürdüm - yanakları nemli, belden aşağısı görünmeyen, teni gece karanlığına karşı ışıl ışıl parlayan o kadını. O odaya, o zamana geri dönmek ister, bir daha asla geri gelmeyecek o çıplak bedenin karanlıkta parıldayışını bir kez daha görmek isterdim.

Ama masumiyet çoktan bedenimi terk etti, gençlik de onunkini. Hem zaten, hayatta eskiyi yaşamak kadar sefil bir şey yoktur. Hayal kurmak daha iyidir, hayalden iyisi kurmaca, hepsinden iyisi de anıdır.

Meir ahizeyi kaldırdı. "Evet," dediğini duydum, "burada" Sonra derhal seslendi: "Telefon sana, Zayde. Lütfen her kimse, sabahın dördü olduğunu da hatırlatıver."

"Buradayım, Kudüs'te, Tnuva'da," dedi Oded hattın öbür ucundan. "Bilmek isteyeceğini düşündüm. Sheinfeld öldü."

"Ne zaman?" diye sordum, mideme saplanan keskin acıya şaşarak.

"Dün sabah."

"Niye bana söylemediler? Neden daha önce haberdar etmediler?"

"Kim bu "-ler" dediklerin? Hem kimi arayacaklardı?" diye sordu Oded sertçe. "Onu gömdüler bile. Dün ikindi vakti."

"Köye ne zaman dönüyorsun?"

"Beni şehir çıkışında bekle. Yarım saate kalmaz burada işim biter."

Yol boyunca aklımda tek bir şey vardı. Sadece annemle benim bildiğimiz o sır - annemin, Jacob'un aşkını son kez reddetmesinin nedeni. Annem öldükten sonra birçok kereler bu sırrı Jacob'a açmak için cesaret toplamaya çalıştım. Yolda yürürken, dudaklarım kımıldar, sesim işitilmezken ona anlattım bunu. Çoktandır içine sığmakta zorlandığım gözetleme kutumda fısıldadım. Uzak ormanlara doğru haykırdım, ağzım açık, sesim ürkütücüydü, ama ona söyleyemedim.

Büyük bir pişmanlık ve sarsıntı içinde olduğumu anlayan Oded, yol boyunca benimle konuşmadı.

Hatta durup dururken yüksek sesle, "Böylesi daha iyi oldu. Ona anlatmış olsaydım uzun zaman önce ölürdü," dediğimde, sanki itirafım motorun kükreyişiyle bastırılmış gibi yaparak duymazdan geldi.

Birkaç hafta sonra Hayfa'daki bir avukattan resmî bir çağrı aldım. Tivon Meşe Sokağı'ndaki güzel evin, bahçesi, mutfağı ve içindeki her şeyiyle bana kaldığını öğrendim.

"Bu evi ne yapacaksınız?" diye sordu avukat.

"Kiraya vereceğim," dedim.

"Ben memnuniyetle kiralarım," dedi.

"On gün içinde taşınabilirsiniz."

Avukat gözlerini yere indirip boğazını temizledi. "Mutfak duvarında bir kadının resmi asılı," dedi utana sıkıla. "Onu bırakırsanız minnet duyarım."

"Onu tanır mıydınız?" diye sordum.

"Bayan Green'i mi? Maalesef gençliğinde değil, ama yaşlılığında tanımıştım," dedi. "Onların avukatıydım, onun ve Bay Green'in. Yıllar önce, hanımefendi vefat ettiğinde Bay Sheinfeld'i buraya çağırmış, kendisine miras bırakılan evin anahtarlarını teslim etmiştim. Bayan Green'in ilk kocası olduğunu söyleyince hayrete kapıldığımı itiraf etmeliyim. Şimdi, Bay Rabinoviç, bu ev size kaldı. Kişisel bir soru sormamı mazur görün: Bu aileyle nasıl bir akrabalığınız vardı?"

O gece Bay Rabinoviç yeni evinde uyudu.

Her zaman olduğu gibi, ancak şafak sökerken uyuyakaldı ve hiç rüya görmedi.

Ertesi gün kapı yüksek sesle çalındı.

"Kim o?" diye sordu Bay Rabinoviç.

"Dükkândan geldim."

Sosis ve defne yaprağı kokan bir çocuk içeri girdi. Evi tanıyor gibiydi. Dosdoğru mutfağa yöneldi, sarılı birkaç paketi buzdolabına, sebze meyveleri sepetlere, şişeleri raflara yerleştirdi.

"Bunun için borcunuz yok," dedi ve masanın üzerine, dükkânlarının kartvizini ve üzerinde adım yazılı, mühürlü bir zarf bıraktı.

Kapıda bana döndü, derin bir nefes aldı ve şöyle dedi: "Çok üzgünüz, Bay Rabinoviç Zayde. Bay Sheinfeld Jacob iyi bir adamdı ve yemekler hakkında çok şey bilirdi. Şarapların adlarını sayamazdı belki, ama tavası kahkahalar atar, bıçak elinde dans ederdi. O yemek pişirdiği zaman patronum evin etrafındaki havayı koklamak için buralara gelir, sonra dükkâna geri döndüğünde şöyle derdi: Bay Sheinfeld Jacob'a öteberi satmak bizim için bir şeref, çünkü o aynı anda üç tencerede birden yemek pişirebilen biri. Patronum, Bay Rabinoviç Zayde, şunu da belirtmemi istedi. Şayet burada yaşarsanız size de hizmet etmekten memnuniyet duyarız."

Delikanlı bütün söyleyeceklerini bir solukta söyleyip gitti.

Bay Rabinoviç Zayde evi karıştırıp alt üst etmeye koyuldu.

Çocuğun getirdiği zarfın içinde dördüncü yemeğin tarifi yazılıydı.

Yatağın baş ucundaki komodinin çekmecesinde annemin mavi yemenisi duruyordu.

Muhteşem gelinliği dolapta asılıydı, kutusunun dışına çıkmıştı. Beyaz, pürüzsüz, kokusuz.

Bay Rabinoviç Zayde, onu dolaptan çıkardı, yatağın üzerine serdi, büyük sandalyeye oturdu ve uyuyakaldı.

2

Anılar ne kadar canlı: Akça ağaç yaprakları sararıp dökülüyor, kesilmiş birer el misali suda yüzüyordu. Çiftçiler kaz tuzaklarını söküyor, kurutmak üzere çatılara serdikleri meyveleri topluyorlardı.

Her şey ne kadar da düzenli: Kuzeyden bir rüzgâr esti, ince bulut kümeleri toplaştı, ilk kar yağdı, sabah olduğunda kurtların ayak izleri köy evlerinin yakınlarına sızdı.

Dünya dönüyordu. Kış sona erdi. Bahar kuşları ne kadar da itaatkâr: Sazlık bülbülleri şakıyor, elma çiçekleri etrafa olağan kokularını saçıyor, arılar da bunu kaçırmıyordu. Jacob'un gözlerinin önünde beyaz kelebekler ileri geri uçuşuyordu - anıların ağlarına takılmış, sarhoşlar gibi.

Altın sarısı ve yeşil hüküm sürüyordu. Güneş yükseldi, o tanıdık, güzel manzaralar açıldı gözlerimizin önünde: Küçük bir yalıçapkını sudaki aksinin üzerinde uçtu, muzip bir esinti kayın ağacının yapraklarını dalgalandırdı, kızlar nehir kıyısındaki kayada giysilerini ve çarşaflarını yıkamak üzere toplandı.

O zamanlar aşkın ana renklerinin kalbini boyadığını söylemişti Jacob. Çünkü, diyordu, küçük bir çocuğun sevgisinde merak şehvete, büyülenme kıskançlığa ağır basar ve bu ilerde besleyeceği bütün sevgilerden daha büyüktür, çünkü bedenin kendisi kadar ağır ve güçlüdür.

O çocukluk günlerinde, diye devam ederdi anlatmaya, tek bir kadını değil, bütün kadınları seviyordu, onların ağırlığını taşıyan yeryüzünü, başlarının görkemi üzerinde sayvan gibi yükselen göğü, onları bahşeden Yahudilerin tanrısını seviyordu.

Siyah kayanın üzerine çömelen dizlerine şehvetle bakardı. Elbiselerinin kafeslerinden fırlayan göğüsleri şakırdı ona. Suyun parıltılı girdapları yüreğini alt üst ederdi. O yer ve o açı nedeniyle, kızlar güneşin aydınlattığı engin sularda yüzüyor gibi görünürlerdi. Rüzgâr elbiseleriyle oynaşır, üzerlerine yapışır, vücut hatlarını ortaya çıkartırdı.

"Aşkın ölümsüz manzarası," diye yineledi Jacob, sadece anı-

nın değil, zarafet fukarası dilinden çıkmayı başaran ifadenin de tadını çıkararak.

3

Ne yemek pişirmeye yatkınlığım ne de yemeğe karşı özel bir ilgim var. Herkes gibi ben de lezzetli bir yemekten hoşlanırım, ama nasıl yapıldığına ilişkin gizlerin altını kurcalamam, içindeki malzemeleri merak etmem, belli bir tadın peşinde koşmam. Ben Globerman'ın düsturuna itibar edenlerdenim: "İyi bir yemek, sonunda tabağını ekmekle sıyırdığın yemektir, işte o kadar."

Masa beni bekliyordu, yassı ve sabırlı. Üzerinde, artık bana ait olan büyük beyaz tabaklar parlıyordu. Duvardaki bakır tencereler batan birer güneşi andırıyordu. Bıçaklar dolabın içinde nefeslerini tutmuştu. Çekmeceyi açacak yeni el, acaba içlerinden hangisini tercih edecekti?

Jacob'un tarifini karşıma asıp belime önlüğünü bağladım.

İlk başta korktum, çünkü yemek pişirme konusunda bütün bildiğim, daha önce de söylediğim gibi, Moşe'yle benim basit yemeğimizden ibaretti: Haşlanmış yumurta, salata, patates püresi ve haşlanmış tavuk. Ama Jacob'un tarifleri anlaşılırdı, et uysaldı, baharatlar ve sebzeler hazırlanmış bekliyordu. Kepçeler elimde kendi kendilerine kımıldadı, tava ile tencere bana karşılık verdi ve çok geçmeden, aynı anda birden fazla ocağı idare edebilecek kadar güven geldi üzerime.

Sevinç ve hüzün yüreğimde birbirine karışmıştı. Buhar ve yağ damlaları birbirine değmiyordu. Her şey, birbirinin yanında var oluyordu, aynı zaman kutusunu paylaşan komşular gibi. Kızartırken kestim, sıkarken karıştırdım, hüzün zamanı gülümsedim, buharda ısıttım, karıştırıp püskürttüm, kaynattım, anımsadım, ağladım ve baharat kattım.

Bitirdiğimde, insanların tek başına oldukları zamana has bir merasim edasıyla noktaladım: Topuklarımın üzerinde yükseldim, önlüğü çözdüm, eğilerek ocakları söndürdüm.

Duvardan, Rebecca merakla bakıyordu bana - şimdi ondan çok daha yaşlı olduğumun farkına varana dek anlamını çözemediğim bir merakla.

"*Ess, meyn kind*," dedim ona, alaylı bir sesle, ve kendime son yemeğimi ikram ettim.

4

"Onun içinde ne vardı, derisinin altında, bir kadının zihninde değil de bedeninde saklı tuttuğu, kimselerin haberdar olmadığı sırlar nelerdir? Sen bile, Zayde, annenle ilgili hiçbir şey bilmiyorsun. Ne biliyorsun? Bir trene binip geldiğini ve Rabinoviç'in çocuklarını büyüttüğünü, yemek pişirip çamaşır yıkadığını, duruladığını, süt sağdığını, köydeki herhangi bir kadının yapacağı işlerle meşgul olduğunu, bir de, tek başına yaşamını sürdürdüğü ahırda geceleri inlediğini. Hepsi bundan ibaret. Bazen buraya birşeyler için kefaret ödemek üzere geldiğini düşünürdüm. Orada ineğini de büyüttü. Bir insan bir hayvanı büyütüp ona Rachel adını takıyorsa, bağışlanmak için değilse nedendir bu? Ama onun ağzından tek kelime duymazdın, yüzünde bir ize rastlayamazdın. Yüzü bahçeye açılan bir pencere gibi aydınlıktı, ama hiçbir gizini ele vermiyordu. Bu, onun saklanma tarzıydı. O zamanlar sakladığı çok şey vardı, ben de bugün onun adına saklamayı sürdürüyorum. Sana her şeyi anlattığımı mı sandın? Rabinoviç muhtemelen birşeylerden haberdardı, ama bu tür şeyleri kurcalama huyu yoktu. Uzun yıllar, içine kapalı, kendi felaketleriyle baş başa yaşadı, diğer insanların felaketleri onu alâkadar etmezdi. Yalnızca bir defa, komiteye başvuran birisi Judith'in gece inlemelerinden şikâyetçi olduğunda, Rabinoviç sekreterin bürosuna giderek şöyle dedi: "Bu çığlıklar yüzünden inekleriniz sütten mi kesiliyor? Hayır mı? Öyleyse size ne, üstünüze vazife mi? Herkes bağırabilir, Ruben yüksek sesle bağırır, Simon içinden." Sözlerini bitirip arkasını dönerek çıkmıştı. Önce Ruben'le Simon'un kim olduğunu anlamamıştım, sonra Köylü Papish bunların örnek

vermek için kullanılan isimler olduğunu açıkladı. Sonra kendi kendime Jacob adının asla bir örnek teşkil edemeyeceğini düşündüm. İşte o her gece, insanın kalbini parçalayarak çığlık atardı. Gecenin sesleri, onlar asla saklayamayacağın şeylerdir. Bu, babasının kim olduğunu bilemediğin bir Zayde gibi değildir. Bir kadının sırlarına da benzemez - nereden geldin? Kimi seviyorsun? Bu sırların hiçbiri bedende iz bırakmıyorsa, nerede bırakacak? Ruhta mı? Ruhta nasıl bir iz bırakabilirsin? Böyle sesler bütün gün, geceleyin duyulacakları vakti beklerler. Ahırda, ineğin yanında yatardı. O yonca yaprağıyla, beriki de anılarıyla geviş getirirdi   ve o inleme   her gece   bir kurdun ruhu gibi uçardı köyün üzerinde, yükselir, alçalır, arar   evet, arar   nasıl anlatsam, Zayde, burada öyle insanlar vardı ki, adları lazım değil, şöyle derlerdi: Yok efendim Rabinoviç'in Judith'i bu şekilde inlemeyi sürdürürse çakallar akrabalarını bulmak için köye inecekmiş. Hikâyelerin ardı arkası kesilmedi, hepsi de birbirinden yaratıcıydı. Biri çıkıp bunun kadınlara has bir mesele olduğunu, erkeklerin hiç sahip olmadıkları yerlerden kaynaklanan ve bu yüzden onların hiç anlayamayacakları acılarla ilgili olduğunu söyledi. Ötekisi bunun bir aşk meselesi olduğunu, bir diğeri uykuda duyulan pişmanlıklar olduğunu söyledi. Bilirsin herkes birşeylerden pişmanlık duyar, kimi büyük kimi küçük, kimi sesli kimi sessiz çığlıklarla, kimi de hayat boyu pişmanlık duyar. Bir zamanlar, *goyish* bir marangoz tanıdığım vardı. Bazen yediği bir şeyden, bazen sevdiği birinden, söylediği ya da yaptığı bir şeyden ötürü pişmanlık hissederdi. İnsanların pişmanlık duymaları için bahane mi yok? Bazen bir hafta önce yaptığı bir masayı yenilemek için insanların evine giderdi. Onu iki kez mezarlıkta, toprağı kazarken yakalamışlardı, çünkü tabut için kullandığı tahtadan pişmandı. Yılda iki üç kez adını değiştirir, mazideki sorunlarıyla boğuşsun diye adını ardında bırakırdı - tıpkı eski derisini tarlada bırakan yılan gibi. Zayde, sen de çocukken hep adından şikâyet ederdin. Nasıl oldu da onu değiştirmeye yeltenmedin? Sen de pekâlâ mahkemeye gidebilir, artık Zayde olmak istemiyorum diyebilirdin. Gerşon olmak istiyorum, Solomon ol-

mak istiyorum. Jacob olmak istiyorum. Jacob olsaydın harika olurdu. Ama bu çok da tehlikeli, çünkü benimki ve seninki gibi adlar Kader'dir. Bizimkiler gibi adlarla oyun olmaz."

5

Dünya Savaşı'nın sonlarıydı. Bir gece Jacob Sheinfeld'in evine tuhaf, yabancı bir adam çıkageldi.

"Hayli garip bir misafirdi, ama gelişi tesadüf olamayacak bir misafir. Derhal onun gönderildiğini anladım. Tıpkı Judith, engerek yılanı ve albino muhasebeci gibi. Tıpkı onlar gibi, o da otoyoldan değil, tarlalardan gelmişti."

Her neyse, tedirgin ve yalvaran bir el, Jacob'un evinin kapısını tıklattı. Beriki kapıyı açtığında, karşısında, karanlıkta dikilen şişman ve çirkin bir dev buldu; seyrek saçları arkaya yatırılmış, çipil gözleri fareninkiler gibi ürkekti.

Jacob, İngilizlerin köy yakınında kurduğu esir kampında kalan İtalyanların giydiği mavi tulumu tanıdı hemen. Tarlalarda gezen mavi tulumlu savaş esirlerine sık sık rastlanırdı. Çitlerindeki gedikten herkes haberdardı. Esirler oradan dışarı çıkar, sos yapmak için baharat toplar, çocuklar gibi haşarılık ederlerdi.

Ama bu esirin gözleri yuvalarından uğramıştı, kan ter içindeydi. Dizleri üstüne çöktü, nefes nefese, korku dolu bir sesle, İbranice şöyle dedi: "Peşimdeler. Beni burada saklayın, lütfen."

"Peşinizde olan kim?" diye sordu Jacob.

"Beni saklayın, bayım," diye tekrarladı esir. "Yalnızca bir geceliğine, lütfen."

"Kimsiniz? Yahudi misiniz? Dilimizi nereden biliyorsunuz?" diye sordu Jacob kuşkuyla.

"Duyduğum her dili konuşabilirim," dedi adam, Jacob hayretten donakaldı, zira şimdi de onun sesini taklit ediyordu. "Dilerseniz size de öğretirim. Beni içeri alıp kapıyı kapayın yeter, içerde size her şeyi anlatacağım."

"Kimseyi bu şekilde içeri alamam," diye diretti Jacob. "Birilerine haber vermem gerek."

Adam sırtını dikleştirdi, Jacob'u nazik ama yeterince sert bir hamleyle içeri itti, peşinden girip kapıyı kapattı.

"Kimseye haber vermeyin, anlatmayın," diye yakardı.

"Biliyor musun, Zayde, neden üzüldüm haline? Esir kampından kaçtığı, ya da birden benim sesimle konuştuğu için değil. Ona acıdım, çünkü masaya oturup üç parmağını tuz kasesine daldırdı, sonra diğer elinin avucuna bir parça tuz koyup yalak başındaki inekler gibi yalanmaya başladı da ondan. Bu duyguyu çok iyi biliyordum. Böyle yapan biri, anla ki güçten kuvvetten düşmüştür, umarsızdır. Annem de ömrünün son yılında böyle yapardı. Masada her daim küçük bir tuz parçası bulundurur, küçük bir parça da cebinde taşırdı. Böyle insanlar kendilerini zayıf hissettiklerinde, bazılarının şekere gereksinim duyması gibi, ağızlarına bir parça tuz alırlar, aksi takdirde dizlerinin bağı çözülür. Oldum olası bir hayalim vardı, bir gün çok zengin olup, anneme, ineklerin yaladıkları gri tuz topağı yerine zengin insanların kullandığı incecik, beyaz tuzdan almak. İşte o zavallı İtalyan'ı tuz yalarken gördüğümde, gerçekten yardıma ihtiyacı olduğunu anladım."

Jacob kaçak mahkûm için bir parça peynir dilimledi, yumurta kızarttı ve yerken onu izledi, sonra onu kanarya evine götürdü.

Samanlıktan getirdiği iki talaş çuvalını uzattı ve şöyle dedi: "Burada yat. Yarın sabah konuşuruz."

Ertesi sabah Jacob her zamankinden erken uyandı, çünkü kanaryalar ciğerlerini patlatırcasına şakıyordu. Birkaç dakika daha yatakta uzandı, sonra kalktı. Yüreğinde biçimlenen yarı karar, yarı istek benzeri bir düşünce, yeniden uyumasına engel oluyordu.

Kanarya evine girdiğinde İtalyan esirin çoktan uyandığını, çuvalların üzerinde gözleri faltaşı gibi açık bir halde uzanarak, oklava misali koca parmaklarıyla kuşları yönettiğini gördü.

"Adın ne?" diye sordu.

"Salvatore." Esir ayağa kalkıp eğilerek selam verdi.

"Salvatore ne?" dedi Jacob.

"Sadece Salvatore. Anne babasını kaybetmiş, eşi olmayan ve hiç çocuk sahibi olmayacak birinin, soyadına da ihtiyacı olmaz."

"Salvatore," dedi Jacob. "Lütfen otur. Ayakta durman hoş değil."

Esir oturmaya oturmuştu ya o haliyle bile odayı kaplıyordu.

"İtalya'nın neresindensin?"

"Güneyde küçük bir köyden, Calabria."

"O halde küçük köylerde işler nasıldır bilirsin, Salvatore. Kimseden bir şey gizlenmez. Herkes birbirinin tenceresinde kaynayan aştan haberdardır. Seni toprağa dahi gömsem burada gizleyemem. Ama dilimizi konuşuyorsun, bizlere benziyorsun, sana bizim adlarımızdan birini vereceğiz, bizim kıyafetlerimizi giydireceğiz ve seni işçim olarak tanıtacağız."

Böylelikle Salvatore, soyadı olmayan bir savaş esirinden, Yeşu Ber adındaki bir Yahudi işçiye dönüştü.

Kimse onun gerçekte kim olduğunu bilmezdi, zira Salvatore eşsiz bir taklitçiydi ve ana dilinden başka, İbranice'yi, Almanca, İngilizce, Rusça, Yidiş ve Arapça'yı da sular seller gibi konuşuyordu. Jacob'la yalnızca İbranice konuşur, ona yalnızca "Sheinfeld" diye hitap ederdi. Jacob nedenini sorduğunda, onu ilk adıyla çağırmaya cesaret edemeyeceğini söylemişti: "Bir kere her şeyden önce ben senin işçinim, ayrıca o adı ağza almak da zor."

Jacob, mavi esir tulumuyla dışarı çıkmasın diye Yeşu'ya işçi elbisesi aldı. Adam süt sağmayı, şarap damıtmayı, çimento dökmeyi, çimleri biçmeyi, ağaçlara musallat olan asalakların kökünü kazımayı, su tesisatını tamir etmeyi biliyordu ve birkaç hafta içinde köydeki herkes, Sheinfeld'in işçisinin ne kadar hünerli elleri olduğunu öğrendi. Ara sıra birkaç *penny* karşılığında çifliklerinde çalışması için onu çağırıyorlardı.

Yeşu Jacob'a minnet duyuyor, elinden geldiğince ona yardımcı olup hizmet etmek istiyordu. Yemek pişiriyor, evi temizliyor, bulaşık yıkıyor, bahçenin bakımını yapıyordu. Yakobi ile

Yakoba'nın kulübesinin yakınında, albinonun bir zamanlar diktiği güllerin kalıntılarını buldu, sarmaşığın ölümcül kucağından kurtardığı fidanlara yeni aşılar yaptı.

Yer sıçanlarını avlamaktaki mahareti herkesi büyülüyordu: Tek bir tırmık darbesiyle, toprağın altındaki deliklerinde onları bulup vahşice öldürüyordu. Herkes onun hem toprak konusunda hem de teknik bakımdan son derece deneyimli olduğunu düşünüyordu. Bilmiyorlardı ki, bütün maharetinin altında taklit yeteneği yatıyordu - onca dili öğrenebilmesini, onca meziyeti kazanmasını sağlayan da bu yetenekti. Salvatore-Yeşu'nun tek yapması gereken, birini süt sağarken, ağaç budarken, bina inşa ederken, çim biçerken bir dakika izlemekti, sonra aynı işi, aynı hareketi şaşırtıcı bir maharetle gerçekleştirirdi. Yeni bir zemine karo kaplamak ya da ineklerin toynaklarını nallamak gibi zor ve uzmanlık gerektiren işleri bile, bir bakışta öğrenir, yıllarca o işi yapmışçasına yerine getirirdi.

Yalnızca Naomi Rabinoviç birşeylerden şüpheleniyordu. Bir gün Sheinfeld'in işçisinin 'gülünç' olduğunu söyledi, bununla ne kast ettiği sorulduğunda da şöyle dedi: "O adam bir Yeşu'ya değil, Neşu'ya benziyor."

O günden sonra bu takma ad yerleşti ve herkes ona Neşu diye hitap etmeye başladı.

Neşu bir seferinde Globerman'ın konuşmasını önceden tahmin ederek, satışa sunulan bir ineğin tam ağırlığını, onun sesiyle, Yidiş dilinde söyledi.

"Bunu nasıl yaptın?" diye sordu Jacob, evde baş başa kaldıklarında.

"İneğe bakarkenki yüz ifadesini taklit ettim, sonra ses kendiliğinden geldi, işte o kadar," diye yanıtladı Neşu.

"Bir daha böyle şeyler yapma," diye uyardı onu Jacob. "Globerman tehlikeli bir adamdır. Küçük bir çocuk değil o. İyi koku alır ve hiç merhameti yoktur. Eğer senden herhangi bir şekilde şüphelenecek olursa, her şey biter."

Ama taklit yeteneğiyle ilgili olarak Neşu'yu sürekli soru yağmuruna tutan da kendisiydi. Sonunda işçi güldü ve kendisinin

gerçek bir taklit yeteneği olmadığını söyledi. Aslında o yalnızca, gezgin bir kukla tiyatrosu işleten ve "büyük bir sanatçı olan" babasının taklit yeteneğini taklit ediyordu.

Esir, çok duygusal bir adamdı, merhum babasından söz açılınca gözlerinden boşanan damlalar öyle iriydi ki, yanaklarını sırılsıklam edip baldırlarına dek süzüldüler.

"Boyum da ona çekmiş, ama o zayıftı, bense çok şişmanım."

Jacob nasıl o kadar şişmanladığını sorunca, Neşu gençken bir erkek sevgilisi olduğunu söyledi.

"Her gece ikimize '*zabaglione*' yapardım, aşk ve kuvvet için. Sonra ayrıldık, ama ben onun anısına her gece *zabaglione* yapmayı sürdürdüm. Acılarımı dindirmek için yedikçe yedim ve böyle kilo aldım."

Jacob utanmıştı. Daha önce, başka bir erkekle yaşadığı aşkı anlatan bir erkeği dinlememişti. "*Zabaglione*" kelimesinin anlamını da bilmiyordu. Saçma geliyordu kulağına, kaba ve tuhaf bir sözcüktü. Sonra Neşu iki yumurta getirdi. Bir parça tatlı şarap buldu. Yumurtanın sarısını avuç içinde ayırıp şeker ilave etti, su kaynattı, karıştırdı ve tadına bakması için Jacob'a uzattı.

"Çok güzel," dedi Jacob, şaşırmış ve heyecanlanmış bir halde. "Bu kadar basit malzemeler ve bu kadar az çabayla nasıl olup da böylesine muhteşem bir sonuç çıkıyor?"

"İyi şarabın olsaydı, Sheinfeld, daha da lezzetli olurdu," dedi Neşu.

"Bana babanı anlat biraz daha," dedi Jacob.

Neşu ona, babasının boğazına dek taklitçiliğe battığını, sonunda kendi sesini unutacak raddeye geldiğini, her zaman konuştuğu en son adamın sesini kullandığını anlattı. Karısı da onun alemlerini ve aşk ilişkilerini bu yolla öğrenirdi, gece yarısı eve döndüğünde, uykusunda kız arkadaşlarının sesiyle konuşurdu.

"Benim gibi değildi," diye devam etti. "O kadınları, kadınlar da onu severdi. Zira istedikleri her erkeğin taklidini yapabilirdi."

"Onlar için kimi taklit ederdi?" diye sordu Jacob merakla, kendi aşkının üzerindeki sisi dağıtabilecek bir ışık bulma umuduyla.

"Bahse girerim, Sheinfeld, Kazanova taklidi yaptığını sanıyorsundur. Hiç de değil. Tek istedikleri kocalarının taklit edilmesiydi."

Jacob buna anlam veremedi.

"Onun mükemmel bir şekilde taklit etmeyeceğini umarlardı, kocalarına azıcık benzesin, tıpatıp onun gibi de olmasın isterlerdi," diye güldü Neşu. "Her kadın kocasını sever, tek istediği birkaç küçük değişikliktir."

"Peki neden öldü?" diye sordu Jacob.

"*A nafka mina*," dedi Neşu, sesi Jacob'un sesiydi. "Bir gün arkadaşının cenazesinden döndü, kimseyle konuşmadı, yatağa girdi ve kendi kendine öldü. İlk başta kimse ona inanmaya yanaşmadı, arkadaşını taklit ettiğini sandılar ve onu kendi haline bıraktılar, ama bedeni kokular saçmaya başlayınca artık gerçekten ölmüş olduğu anlaşıldı."

Ben o zamanlar üç dört yaşlarındaydım, işçiyi hayal meyal anımsıyorum. Ara sıra anaokuluna gelir, bize kâğıttan bebekler, şekiller yapar, budala hindileri, anaokulu öğretmenini ve Köylü Papish'in avlusundaki yaban kazlarının kavga seslerini taklit ederdi.

Artık herkes onun taklit yeteneğini öğrenmişti. Kiminin hiç şikâyeti yoktu, kimi ondan yeteneğini sergilemesini ister, kimiyse dünyalarının sınırlarını ihlal eden taklitler karşısında öfkeye kapılırdı.

Taklitleri öyle gerçekti ki, sığırları, kümes hayvanlarını bile şaşkına çeviriyordu. Neşu aç kedilerin miyavlamasıyla tavukların ödlerini patlatıyor, onları kendinden geçen kuluçka tavuklarının uzun hamsin matemiyle uyutuyordu. Globerman'ın sözlerini kusursuzca tekrarlayarak ineklerin sütten kesilmesine neden oluyordu. Gordon'un ve Bloch'un kösnül seslerini taklit ederek kızışmış düveleri heyecanlandırıyordu. Bütün kanatlı yaratıklar arasında en gürültücü ve sinir bozucusu olan alakarga gibi ötmesi, sanatının doruğuydu.

Mavi alakargaların, çığlık çığlığa ormandan köye gelmelerinin üzerinden on yıl geçmişti. Yeni meskenlerine hemen alış-

mışlar, yemek çalmaya, etrafı seyredip öğrenmeye başlamışlardı ve çok geçmeden, bütün oyunları, taklitleri ve aldatmaları tekellerine aldılar: Annelerin korkunç yaygaralarını yinelediler, birbirlerine ilan-ı aşk eden sevgililerin tepesinde fısıldaştılar, olmadık zamanlarda atlara "deh" diye bağırdılar.

Oysa şimdi İtalyan esirdeydi sıra, o da kargalardan iyi intikam aldı: Tam yumurtlama mevsiminin ortasında, baştan çıkarıcı ötüşlerle yaşamlarını alt üst etti. İkindi üstü, baykuşun donuk ölüm tıslamasıyla kafalarını ütüledi, çiftleşmelerinin doruğunda, yavruların yardım isteyen çığlıklarıyla içlerine korku saldı.

6

Oded hâlâ İngiliz Manda mahkemesinden aldığı ehliyeti kullanıyor. Yolculuğun ortasında onu bana göstererek, henüz çocukken Globerman'ın ona ehliyeti verişini anlattı bir kez daha. Bunun üzerine yüreğimi, tıpkı annem gibi, aynı anda hem sevdiğim hem de lanetle andığım sığır tüccarına karşı hüzünle karışık bir sevgi kapladı.

"Esaslı bir piçti, o *drek*. Beyninin değil yalnızca ayaklarının ona çekmiş olması talihsizlik," diye bağırdı Oded.

Gecenin bir buçuğunda mandıraya vardığımda, Oded epeydir oradaydı, hortumları söküyor, vanaları kapıyor, tankerin tepesine doğru eğilerek örtüleri sıkıştırıyordu.

Sonra yola koyulduk. Sürücü kabinini diş macunuyla tıraş sabununun keskin kokusu doldurmuş. Oded'in yanağı gece olduğu tıraştan ötürü kızarmış, acaba sol yanağı da öyle mi diye merak ediyorum. Yıllardır yolculuklarda onun sağ yanında otururum, yüzünün öteki yarısı, tıpkı ayın öteki yüzü gibi, büyük bir muammadır benim için.

Oded babası gibi güçlü kuvvetli değil. Zaten pek az erkek Moşe Rabinoviç gibi olabilir. Yine de onun kuvvetinden birşeyler almış. Her baba oğulda olduğu gibi, oğulun babasının daha gelişmiş ve incelik kazanmış hali mi olduğu, yoksa baba-

nın daha yüksek bir seviyede mi olduğuna karar verilemiyor. Oded köydeki güreş müsabakalarında hep galip gelirdi, ama Moşe'nin kayasını kaldırmayı başaramadı. Uzun bir süre çabaladıktan sonra, insanlar yorumlarda bulunmaya başlayınca, denemelerini geceye, yola çıkmadan önceki saatlere kaydırdı.

Bir seferinde Sheinfeld'in işçisi onu görüp ne yapmaya çalıştığını sordu.

"Şu gördüğün kayayı kaldırmaya çalışıyorum," diye yanıtladı Oded.

"Hiçbir insan böyle bir kayayı kaldıramaz," dedi Neşu.

Oded ona, bir zamanlar annesinin kazıdığı, silinmeye yüz tutmuş işareti gösterdi. Gelgelelim Neşu'nun taklit yeteneği okuma yazma becerisini kapsamadığından, sırrının açığa çıkacağından korkan esir, derhal eve koştu ve Jacob'a orada ne yazdığını sordu.

Jacob köydeki herkesin ezbere bildiği o sözcükleri tekrarladı: "Burada beni havaya kaldıran Moşe Rabinoviç yaşamaktadır." Neşu heyecanlandı ve, madem öyle ben de o kayayı kaldırabilirim, dedi.

"Hiç şansın yok," dedi Jacob. "Çok kişi denedi, hepsi de çuvalladı."

Neşu kayayın yanına döndü, birkaç kez denedi, başaramadı; ama içinde bulunduğu iyi ruh halini etkilemedi bu. Yeni hayatı, zaten bir köylünün her gün yaptığı gündelik işlerle kutsanmıştı, şimdi bunlara bir de Rabinoviç'in kayasını kaldırmayı denemeyi ekleyecekti. Sabahları kalktığında bir fincan çayın yanında bir çiğ yumurta içerek iş tulumlarını giyiyor, tarlaya ve avluya gidiyor, öğlenleri Rebecca'nın eski elbiselerinden diktiği bir elbiseyi kuşanıp beline önlük takarak yemek pişiriyordu. Akşam üzerleri yeniden iş tulumlarını giyerek avluya çalışmaya gidiyor, gün batımında bir yumurta daha içerek kayanın başına gidiyor, yine kaldırmayı beceremiyordu.

7

Neşu ağır ağır Jacob'un yaşamına nüfuz ediyordu.

"Sana pişirdiğim yemeği beğenmiyorsun galiba," diye yakındı bir gün, Jacob tabağındakilerin neredeyse tamamını bırakınca.

"Yemekler çok güzel," diye yanıtladı Jacob. "Ama İtalyanlar için. İnsanlar genellikle evlerinde ne yiyorlarsa ona alışkın olurlar."

Neşu, Aliza Papish'e giderek, yemek pişirirken onu izlemek için izin istedi; hemen ertesi gün bir tavuk kesip haşladı ve Jacob'a, içinde altın sarısı, nefis kokulu damlacıkların yüzdüğü bir kase çorba ve tabağın kenarına serpiştirdiği tuzla, kavrulmuş soğanlı, ekşi kaymaklı, dereotlu patates püresi ikram etti.

Jacob yemeği yedi ve sevdi, yemeğin ardından Neşu kürek gibi ellerine birkaç damla zeytinyağı döktü, patronundan gömleğini çıkarmasını istedi ve berikinin boynuna ve omuzlarına masaj yaptı.

"Omuzlarının arasındaki kaslar çok sert, Sheinfeld," dedi. "Galiba aşkına karşılık vermeyen bir kadın var."

Jacob, hayal kırıklığına uğramış erkeklere has gururla, itirafta bulunmaya yanaşmadı, Neşu da fazla üstelemedi. Ama aradan birkaç hafta geçtikten sonra, savaş esiri *kreplach* için hamur keserken, hiçbir şeyden haberi yokmuşçasına, "Şu kayayı kaldırabilen adamın adı ne demiştin?" diye sordu.

"Söyledim ya, Moşe Rabinoviç, adı kayanın üzerinde de yazılı," diye yanıtladı Jacob.

Öfkelenmişti, çünkü İtalyan'ın delici ve inceleyen bakışlarını üzerinde hissetmişti.

"Onun ahırında oturup *grappa* içen bir kadın gördüm."

Jacob bir şey demedi.

"Kim o?"

"Rabinoviç'in Judith'i," dedi Jacob. Hazırlıklı ve sakin olmasına karşın, sorunun ve yanıtın sesinde neden olduğu titremeyi gizleyememişti.

"Bu ülkede daha önce *grappa* içen birisine rastlamamıştım," dedi Neşu. "Nereden buluyor?"
"Globerman getiriyor."
"Niye tüccar götürüyor da, Sheinfeld, sen götürmüyorsun?"
Jacob sessizdi.
"Bir de küçük oğlu var," diye sürdürdü sözlerini Neşu. "Her gün yanıma gelerek babasının kayasını kaldıramayışıma tanık oluyor."
"O babası değil!" diye bağırdı Jacob, ve o saat hata ettiğini anladı.
"Babası kim o halde?"
"Bu senin üstüne vazife değil," dedi Jacob.
"Kendinden başkasına benzemeyen ve henüz kime çekeceğine karar verememiş bir çocuk."
Jacob sessizdi.
"Burada bir yara olduğunu hissediyorum," dedi Neşu. "Sana yardımcı olabilirim."
"Senin yardımına ihtiyacım yok," dedi Jacob. Sonra, kendi kulaklarına inanamayarak, şu sözlerin ağzından çıktığını işitti: "Ne olursa olsun, asla benim kadınım olmayacak."
Bir an bu sözleri söyleyenin kendisi değil, onun sesini taklit eden Neşu olmasını diledi. Ancak savaş esiri ona baktı ve şöyle dedi: "Sheinfeld, senin de artık bildiğin üzere kadınlardan hoşlanmıyorum, ama tam da bu nedenle, diğer erkeklere kıyasla daha iyi anladığım bazı şeyler var."
"Biliyorum," dedi Jacob.
"Asıl önemli bir şey biliyorum ki, sizlerin hiç bilmediği bir sır."
"Neymiş o?" diye sordu Jacob.
"Aşkın kuralları olduğunu. Aşk herkese açık bir şey değildir. Kuralları vardır, aksi takdirde aşk, dizginsiz bir ata binmişsin gibi, ölüme sürükler seni. Bu son derece basit. İlk kural: Bir kadını gerçekten arzulayan bir erkek onunla evlenmelidir. İkinci kural: Bir kadınla evlenmek isteyen bir erkek, evinde eli kolu bağlı oturup Tanrı'dan yardım dileyemez."
" 'Herkese açık' lafını da nereden öğrendin?" diye sordu Jacob gülümseyerek.

"Konuyu değiştirme Sheinfeld," dedi Neşu ciddi bir ifadeyle. "Şu anda senin hayatın mevzu bahis, bana kullandığım kelimeleri sorma. Aşkın kuralları vardır, ve kuralların olduğu yerde dünya daha basittir. Bir kadınla evlenmek isteyen bir erkek düğün dansını etmeyi, düğün yemeğini pişirmeyi, gelinliği dikmeyi de bilmeli. Öyle evde oturup bekleyerek, nasılsa sonunda benim olacak, demekle olmaz."

Jacob titredi. Savaş esiri, kaderin gidişatına hükmetme konusunda yıllar yılı beynini kurcalayan ve bir türlü benzetmelerin kabuğunu yırtıp havaya karışamayan sisli düşüncelerin hepsini, son derece açık ve anlaşılır biçimde ortaya koymuştu.

"Bak, lütfen, gökyüzünde uçan kargalara bak. Dünyanın her yerinde aynı şekilde hareket ederler. Burada da, İtalya'da da. Kargalar en kurnaz kuşlardır. Bak, nasıl kur yaptıklarını öğren."

"Nasıl kur yaptıklarını biliyorum." Jacob sinirlenmişti. "Müsaade et de kuşları senden daha iyi tanıyayım."

"Şimdi karganın gösterisi için rüzgâr çok elverişli," dedi Neşu, pencereden dışarıyı gözetleyerek. "Benimle dışarı gel, Sheinfeld. Bakalım kargalarla ilgili neler biliyormuşsun."

Dışarı çıktılar. Erkek karga göğe yükseldi ve bir an ılık havada asılı kaldı, sonra bacaklarını gövdesine toplayıp taş gibi yere kondu. Dallara tünemiş esmer ve heyecanlı sevdiğinin önünde, kuyruğuyla kanatlarını açtı. Hafif bir çarpma sesi işitildi, grimsi siyah beden havada durdu, ters dönerek pike yaptı.

Öyle çevik ve maharetliydi ki ters dönmesine rağmen hızından hiçbir şey kaybetmişe benzemiyordu. Fırıl fırıl döndü, sanki yaralıymış da ölümüne düşüyormuş gibi çırpınarak yeniden inişe geçti ve yere çarpmasına ramak kala tekrar yükselmeye başladı.

"Her yerde, her zaman bu şekilde davranırlar," dedi Neşu. "Hatta bu ikisi ömürlerini beraber sürdürüyor olsalar dahi, erkek her yıl ona yeniden kur yapacaktır. İşte kurallar. Buna karşılık da, başka bir karga dişiye kur yapıp *grappa* getirecek olsa, beriki ona yüz vermeyecektir."

"Yere konduğunda çok çirkin görünüyor," dedi Jacob.

"İşte, Sheinfeld, tam da bundan ötürü, yerde değil havada

kur yapar. Kur yapmanın ilk kuralı: Güzel göründüğün yerde kur yapar, çirkin göründüğün yerde yapmazsın."

Jacob kendisinin yerde de havada da çirkin göründüğünü öne sürdü. Gelgelelim Neşu, "Herkesin güzel olduğu bir ya da iki yer vardır," dedi.

Sonra da ekledi: "Aşk akla ve düzene dayanır. Kafa işidir. Bir ev inşa etmek gibi, araba sürmek, kitap yazmak, yemek pişirmek gibi - sevmek böyledir."

"Ha mantık ha duygu," dedi Jacob bıkkınlıkla. "*A nafka mina.*"

"Hakikaten de *nafka mina*," dedi. "Ama güldüğünü görebiliyorum, Sheinfeld. Demek ki hâlâ umudun var."

Uzun süredir aşkın dile dökülmemiş ve beklenmedik dalgalarıyla sürüklenen Jacob, kendini kuralların kesin ve güvenli kollarında rahatlamış hissediyor, bu kuralları ve artlarındaki sağlam toprağa nasıl ulaşılacağını gayet iyi bilen bu koca, tuhaf adam yanında olduğu için şükran duyuyordu.

"İhtiyacım olduğunda bana yardım elini uzattın, Sheinfeld, ben de iyiliğinin karşılığını vereceğim. Sana Rabinoviç'in ahırındaki kadını getireceğim. Tek yapman gereken, dans etmek, yemek pişirmek ve dikiş dikmek. İşte kurallar bunlar."

"Ne dans etmeyi, ne yemek pişirmeyi ne de dikiş dikmeyi bilirim," dedi Jacob.

"Dans etmenin ve yemek pişirmenin de kuralları vardır," dedi Neşu, "Kuralları olan her şeyi öğrenmek mümkündür."

Bulaşık yıkamayı bitirdi, ellerini lavaboya silkeleyip önlüğe kuruladı ve beklenmedik bir anda Jacob'a yönelerek onu ayağa kaldırdı. "Bir saniye müsaade et, lütfen."

Bir elini berikinin başının üzerine, diğerini de omuzuna yerleştirdi.

"Sakın düşeyim deme," dedi ve onu hafif, kendinden emin bir itişle topaç gibi çevirdi.

Jacob girdabın ve korkutucu karanlığının içindeki turuncu dilimlerin verdiği zevkle gözlerini yumdu, ağzından tek kelime çıkmamıştı, ama kendi sesini işitti: "Dans etmeyi öğreneceksin."

Şafak sökerken, Jacob kanarya evine girdi, uyuklamakta olan *bandook*'ların iyilerinden birkaç tane seçti, Globerman'dan ganimetiyle birlikte kendisini Hayfa'ya bırakmasını istedi.

"Yine kuşçuluğa mı başladın?" diye sordu Globerman.

"Onları satıyorum," dedi Jacob. "Paraya ihtiyacım var."

Yol boyunca, adını dahi bilmediği o İngiliz subayını nasıl bulacağını düşündü. İşe bakın ki, üsse ulaştıkları vakit, subay, sanki aradan geçen bütün o yıllar boyunca kendisini orada beklemiş gibi, giriş kapısında dikiliyordu. Albinoyu ziyarete geldiği zamanlardan bu yana hiç değişmemişti. Ama üniformasının koluna altın şeritler, saçlarına da gümüş bir şerit eklenmişti. Jacob ona *bandook*'ları verdi, o da karşılığında cömert bir ödemede bulundu.

Oradan, Arapların, tren istasyonunun karşısındaki kumaş dükkânına gittiler. Jacob, Neşu'nun tarif ettiği büyük, renkli çarşaflardan aldı. Sonra Shapiro Sokağı'ndaki müzik dükkânına gittiler ve taksitle, bronz kollu bir gramofon, devasa bir kulaklık ve Neşu'nun adlarını verdiği dört adet plağı aldı.

"Aşkın kuralları vardır," diye açıkladı Jacob, şaşkına dönen tüccar ona bu alış verişlerin anlamını sorduğunda. "Sanıyorsun ki bir tek sen ve Rabinoviç bunu biliyorsunuz. Artık ben de biliyorum, ikiniz de göreceksiniz. Aşk düzen ister, Judith eninde sonunda benim olacak, çocuk da öyle."

Köye döndüklerinde, Jacob insanların evinin çitleri çevresinde toplanmış olduğunu fark etti. Neşu'nun ormandan keserek avluya sürüklediği, gemi direği gibi uzun ve ince bir okaliptüs gövdesi, bir oyuğa sokulmuş, kablolara bağlı vaziyette dikili duruyordu. İşçi hemen, maharetli ve güçlü hareketlerle, Jacob'un getirdiği çarşafları açıp gerdi, sıkıca birbirine bağladı ve direğin etrafında, dev bir çiçeği andıran ve nefis kokular saçan rengârenk bir tente yaptı.

Savaş esiri, iri bir kedi gibi, ahırın çatısındaki elektrik direğine tırmandı, arka cebinde bir tornavida, dişlerinin arasında bir pense vardı.

"Elektriğe dikkat et," dedi Jacob.

"Endişelenme," diye güldü Neşu. "Bir seferinde elektrikçiyi

çalışırken izlemiştim."

Kesti, vidaladı, sardı, çatıdan tenteye bir kablo çekti. Gramofonu tahta bir kutunun üzerine yerleştirdi, dört plağı da yanına. Işığı yaktı, tentenin çarşafını kapattı, resmî bir edayla Jacob'un karşısına dikilip şöyle dedi: "Başlama zamanı geldi."

Bütün dünyada, dedi Neşu, topu topu dört dans vardır, onların da topu topu dört figürü.

"Dönüş, zıplayış, geri ve öne hareket," diye sıraladı.

"Ya sağ ile sola?" diye sordu Jacob.

"Sağ solun gerisi, ön de solun sağıdır," dedi Neşu canayakın bir tavırla. Geri kalan tüm dansların, sadece dört temel dansın çeşitlemesi, taklidi ya da varsayılması olduğunu anlattı: Vals, anılar dansı, savaş dansı ve dokunma dansı, tango - dansların en yücesi. "Geri kalanların hiçbiri," diye devam etti küçümser bir ifadeyle, "çobanların, çiftçilerin, avcıların dansları, yağmur ve şarap dansları, insanların el ele tutuşup daire oluşturdukları o dansların hiçbiri, dans değildir."

Jacob bir kahkaha patlattı ve o an, Judith köye geldiğinden beri, yıllardır ilk kez sesli güldüğünü fark etti. Neşu da, kendisininkine çok benzeyen bir sesle ona eşlik etti, sanki Jacob'un kahkahasının korkunç yankısı, karşısındaki iri gövdenin kabuğuna çarpıp geri dönmüş gibi.

"Tam da bu nedenle, Sheinfeld, tangoyu öğreneceksin," dedi Neşu. "Ne onu memnun etmek ne de ona dokunmak için. Tangoyu öğreneceksin, çünkü bu bir kuraldır: Damat gelinle tango yapmak zorundadır."

Gramofonu kurup bir plak koyunca telaşa kapılan Jacob ayağa fırladı, şimdi de kendisinden dans etmesi istenecek diye ödü patlıyor, utanç içinde kıvranıyordu. Ne var ki Neşu, ağır elini onun omuzuna koyarak Jacob'u oturttu, tangonun notalarını kımıldamadan, ayağa kalkmadan dinlemesini emretti.

"Sadece otur ve kulak ver, Sheinfeld, kımıldadan otur ki seni bağlamak zorunda kalmayayım!" dedi. "Sadece dinle, dinle, dinle ve kımıldama. Vücudun müzikle dolup taşana dek sadece bunu yapacağız."

Jacob tangoyu önce kulağıyla dinledi, sonra diyaframı ve midesiyle. Aradan birkaç saat geçtikten sonra isyan edip ayağa kalkmak istediğinde, iş işten geçmişti. Kasları, gevşeyip yumuşayan vücudunu taşıyamayacak hale gelmişti.

Ilık yağmurların altına uzanırcasına tentenin altındaki zemine serildi. Akşam olduğunda Neşu aniden gramofonu kapatıp, avluya çıkması için öğrencisine yardımcı olduğunda, Jacob bedeninin, sınırlarının ötesine taştığını, ayaklarının daha önce bilmediği yepyeni adımlar attığını fark etti. Kendisi şaşkınlık ve saadet içinde gülerken, vücudunun bütün kasları da gülerek ona eşlik ediyordu.

8

Artık Neşu, Sheinfeld'in evinde ipleri eline almıştı.

Günlük programı belirliyor, yemekleri pişiriyor, Jacob'un yapacağı alıştırmaları hazırlıyor, eğitimini takip ediyordu. Ne zaman gidilip ne zaman gelineceğini, ne zaman kalkılıp ne zaman yatılacağını o belirliyordu.

"Bu program çok önemli," diye tekrarlayıp duruyordu.

Bazen Jacob, Neşu'nun, inceleyici bakışlarla uzun uzun kendisini seyrettiği, hatta, muhtemelen portakal üreticilerinden kaptığı, hasat öncesine has bir yüz ifadesiyle, sanki olgunlaşıp olgunlaşmadığına karar verecekmiş gibi, kendisini kokladığı hissine bile kapılıyordu.

"Aşkın kuralları vardır, Sheinfeld," diye yineliyordu düsturunu. "Sana bahsettiğim gibi, kuralların en önemlisi de, aşkın yürek değil mantık meselesi olduğudur. Başka bir kuralı da şimdi söyleyeceğim: Aşkın için çok şey vermelisin, ama kabuğunu sonuna dek soyup varını yoğunu da ortaya koymamalısın. Daha önce de dediğim gibi, aşk için, tıpkı bütün sanatlarda, idmanlarda ve diğer işlerde olduğu gibi, dengeli beslenmeye, dinlenmeye ve düzenli bir yaşama ihtiyacın vardır."

"Bundan böyle sokağa çıkmayacaksın," dedi. "Bundan böyle insanları görmeyeceksin, bilhassa da onu. Yürüyüşlerini yal-

nızca kendi evinde, avlunda ve tarlanda yapacaksın. İşte böyle. Bir iki üç dört, bir iki üç dört. Hayır Sheinfeld! Sen saymayacaksın, sen yürüyeceksin, ben de senle yürüyüp sayacağım. Bir iki üç dört. Rakamlar zihinden gelir ve unutma ki zihin tango için iyi değildir. Vals, tek adım ve çarliston, zihin için -hatta aptal bir zihin için- icat edilmiş danslardır. Bizim *tarantella*'mız bile zihin içindir. Gelgelelim, dokunmak demek olan tango - o burası için yaratılmış bir danstır, burası..."

Savaş esirinin bedeni, birden çakan geniş bir ışık kütlesi gibi hareket etti, öğrencisinin arkasına geçti. Demir göğsü Jacob'un ensesine, koca göbeği sırtına, büyük elleri göğüs kafesine yapışmıştı. Elleri oradan sertçe Jacob'un beline, kalçalarına indi, sonra baldırlarının hassas ve ürkek içlerine kaydı.

"Burası," dedi. "Tango budur. Dokunmaktır."

Jacob'un bedenini kavrayan ellerini sıktı. "Buradan doğar ve buraya döner."

Jacob sırtının ürperdiğini, ürktüğünü, nefesinin göğüs kafesinden çırpınarak çıktığını hissetti.

"Beyinle değil," diye fısıldadı Neşu ensesinden. "Zaten bir beynin olsaydı ne sen beni çağırırdın ne de ben buraya gelirdim, Sheinfeld."

Jacob onu kendisinin çağırmadığını söylemek istedi, ama sanki karnında hissettiği bir bilgiyle, bunun beyhude olacağını anladı. Savaş esirinin elleri onu kavrıyor, bacakları onu yönlendiriyordu. Bir yığın su, sarımsı yeşil bir bahar suyu, onu içine almaksızın, Jacob'un çevresinde akıyordu.

9

Zaman geçti. Dünya savaşı sona erdi. Jacob bunu Salvatore'den gizlemeyi düşündü önce. Ama sonra ona acıyıp gerçeği anlattı.

Savaş esiri derin bir nefes alıp şöyle dedi: "Kısa bir yürüyüşe çıkacağım." Bir saat sonra geri gelip kalmak istediğini söyledi.

"Evine, İtalya'daki küçük köyüne gitmek istersin sanmıştım," dedi Jacob.

"Anne babasını kaybetmiş, yolunu gözleyen bir eşi olmayan, hiç çocuğu olmayacak birinin eve dönmesi gerekmez," dedi esir. "Bana artık Yeşu diyorlar. Tamirat yapıp yaraları sarıyorum, yemek pişirip dikiş dikiyorum, temizlik yapıp dans ediyorum. Hadi, Sheinfeld, yapacak işlerimiz var."

Savaşın bitimiyle beraber, İngiliz ordusu için silah altına alınan delikanlılar yuvaya döndü. Beraberlerinde yeni tarzlar getirdiler köye: Bira içiyor, İngilizce şarkılar söylüyor, gurbet ve yabancılık öyküleri anlatıyorlardı. Derken köyde muhtelif ziyaretçiler, birtakım asker arkadaşları belirdi. Günün birinde de Meir Klebanov adında, Kudüslü bir delikanlı çıkageldi.

O gün Oded seferdeydi, Judith evde yemek pişiriyordu, Moşe ambardaydı, Naomi de ahırın çatısında oturmuş kiremitleri aktarıyordu. Alnını kurulamak üzere ayağa kalktığında, güneşin uzaklardan yaklaşmakta olan bir arabayı aydınlattığını, sonra kararttığını gördü - yol aldıkça açılıp kapanan bir göz misali.

O günlerde vadide, bir araba pek alışıldık bir görüntü değildi. Naomi onun, otoyolun üstündeki eski polis karakolunun yanında durduğunu gördü.

Araçtan inen küçük bir nokta, arazinin üzerinde dik bir hat izleyerek ilerledi. Naomi ona baktı, on beş dakikaya kalmadan o noktanın tarlaların içinden geçip avlularına ulaşacağını, birkaç ay içinde de kendisiyle evlenip onu Kudüs'e götüreceğini bilmiyordu. Uzaktan baktığında, o noktanın erkek mi yoksa kadın mı olduğunu bile seçemiyordu.

Küçük siluet darı tarlasının kenarından yol aldı, vadinin arka kısmında bulunan turunçgil fıdanlığındaki ağaçlar boyunca ilerledikçe büyüdü, kanalı geçti ve henüz adı meçhul olan, fakat yüz hatları giderek belirginleşen, dünyaya boşvermişçesine hafif adımlarla yürüyen genç bir erkeğe dönüştü.

Naomi işitmese de, yürürken ıslık çaldığını gösteren emareler vardı yürüyüşünde. Yürüyüş güzergâhının sonunda, kendi

avlularının bulunduğu aşikârdı artık. Gerçekten de, çok geçmeden yumuşak ıslık sesi işitildi, git gide yükseldi ve Naomi, savaştan dönen askerlerin köye taşıdıkları bir şarkının ezgisini duydu.

Yürüyen figür, Naomi'nin yirmi yedi yaşlarında bir delikanlı görmesini sağlayacak kadar yaklaşmıştı; saçları gür ve pırıl pırıldı, şehirli çocuklar gibi fırçalanıp ortadan ayrılmıştı. Teni pürüzsüz ve açık renkti, yüzü için ne yakışıklı ne de çirkin denebilirdi. Haki renk pantolonundaki ütü çizgisi, keskin ve özenliydi.

"Buralarda birine mi baktınız?" diye sordu Naomi, delikanlı ahırı geçerken.

Islık kesildi. Adam gözleriyle dört bir yanı aradı. Yumuşak deriden ayakkabıları öyle cilalanmıştı ki, tarlaların tozunu yemesine karşın hâlâ parlıyordu.

"Burası özel bir mülktür," dedi Naomi.

Kendisiyle konuşan kişinin çatıda dikildiğini fark eden yabancının gözleri yukarı çevrildi.

"Bağışlayın," dedi. "Liberman ailesini arıyordum."

Hoş, kalın bir sesi vardı, konuşması netti. Ani bir rüzgâr esti, Naomi de elbisesini elleriyle baldırlarına yapıştırdı.

"Avludan sokağa çıkıp sola dönün, buradan sonra altıncı avlu."

"Teşekkürler," dedi delikanlı, birkaç adım attıktan sonra geri dönerek, "Oradan ne zaman ineceksiniz?" diye sordu.

"Biraz sonra."

"Yukarı gelmek isterdim, ama yükseklik korkum var."

"O zaman aşağıda kalmanız daha isabetli."

"Adınız ne?"

"Esther Greenfeld," diye yanıtladı Naomi.

Delikanlı bir defter ve dolmakalem çıkardı, birşeyler karaladı, sayfayı yırttı ve yere koydu. Rüzgârdan uçmasın diye üzerine küçük bir taş yerleştirdi, ayağa kalktı. "Sola döndükten sonra altıncı avlu..." diyerek gitti.

İkisi de, Naomi'nin dayanamayıp kâğıtta yazılanları okumak için çatıdan ineceğini biliyordu. İkisi de, Naomi'nin inmeden

önce delikanlının avluyu terk edip gözden kaybolmasını bekleyeceğini, çatıdan saman balyalarına atlayıp kâğıda ulaşmak için nasıl da acele ettiğini görmeyeceğinden emin olana dek olduğu yerde kalacağını biliyordu.

"Ne yazık ki size göndereceğim bütün mektuplar Esther Greenfeld'e gidecek," diye yazıyordu kâğıtta.

İki saat sonra avluya geri gelen delikanlı, her yöne baktı, yüzü yukarı dönük bir halde ahırın çevresini dolandı. Naomi de şöyle dedi: "Artık buradayım."

Çatı kiremitlerini tamir etmeyi çoktan bitirmiş, Oded'in yıllanmış ağaç kulübesinde oturarak nar yiyordu. Okaliptüsün dalları sayesinde ziyaretçisinden gizleniyordu. Yaprakların arasından, delikanlının haşmetli ağaç gövdesine yaklaştığını, çevresinde dolanıp yukarı baktığını gördü.

"Arada sırada yeryüzüne indiğin oluyor mu?"

Sonra Judith gelip öfkeli bir sesle delikanlıya kimi aradığını sordu.

"Esther Greenfeld'i."

"Burada Esther Greenfeld filan yok," dedi Judith. "Bu köyde Esther Greenfeld yok. Git ve onu başka yerde ara."

Naomi duyduğu sesin acımasızlığı karşısında şaşkına döndü, zira Judith yoldan geçenlere karşı oldum olası cömert davranır, her zaman onlara bir bardak soğuk su ikram ederdi.

"Duydun mu? Burada hiç Esther Greenfeld yokmuş!" Delikanlı yüksek ve neşeli bir sesle yukarı bağırdı. "Sen Naomi Rabinoviç'sin. Liberman'lara, sağdan altıncı avluda yaşayan kızın adını sordum, onlar da söyledi. Sen Naomi Rabinoviç'sin, ben de sana mektup yollayacağım."

Delikanlı bir yandan konuşup bir yandan geri geri yürüyor, onu adeta gözleriyle iten Judith'in elleri de, önlüğünün üzerinde, savaşa hazır olduğuna işaret eden sert kurulama hareketiyle ileri geri kımıldıyordu.

"Geri döneceğim," diye bağırdı delikanlı. "Adım Meir Klebanov, geri döneceğim."

Bütün yolu bu şekilde, geri geri yürüdü; arkasındaki kopmaz, görünmez bir ağ onu sırtından çekiyormuşçasına, elini

sallayarak, arada tökezleyerek, gittikçe uzaklaşıp ufalan öpücükler yollayarak. Sonunda hepsi o küçük noktanın içinde toplandı - vadiyi geçip turunçgil fidanlığındaki yaşlı ağaçlara, onların arkasındaki darı tarlasının kenarına, oradan yola doğru çekilen, en nihayet üç otobüsünün içinde kaybolan bir nokta.

İki gün sonra ilk mektup geldi - ardı arkası kesilmeyecek mavi zarf konvoyunun ilk yolcusu. Köyde, Naomi Rabinoviç'in "Kudüs'te bir yavuklusu" olduğu dedikodusu yayıldı. Birkaç hafta sonra, Meir yeniden ziyarete geldi.

Oded yine seferdeydi, bariz bir öfke ve düşmanlık sergileyen Judith ise, "O çocuk sana göre değil, Nomele," diyerek delikanlıyı eve almasına izin vermedi.

Naomi bunun üzerine kendisiyle Meir için avluya yemek çıkardı ve ikisi birlikte okaliptüsün gölgesinde yediler.

"Annen de pek nevi şahsına münhasırmış," dedi Meir.

"Evet, öyledir," dedi Naomi. "Ama annem değil."

Meir keyifle yemeğini yedi, ne bir talepte bulundu ne de soru sordu. Sonra Naomi ona otoyola kadar eşlik edip tozlu ağacın altında onu öptü.

"Bundan tam bir dakika sonra ben kamyonumla Tel Aviv'den döndüm," diye anlatıyordu Oded, hayıflanarak. "Yolun karşı tarafında herifin biri otostop çekiyordu. Ama Naomi çoktan oradan ayrılmıştı, ben de onun kimin nesi neyin fesi olduğunu anlayamadım. Gör işte, bir dakikanın azizliği."

10

"Bu evde hoş olmayan birşeyler var," diye homurdandı Neşu yine.

Etrafı kokladı, araştırdı ve bir zamanlar Judith'e yazılmış sarı kâğıt koleksiyonunu buldu. Yüzünü buruşturarak Jacob'dan onları yakmasını istedi.

"Görüyor musun, Sheinfeld?" Küçük ateşin üzerinde ellerini ısıttı. "Bak ve kendi gözlerinle gör. Aşk mektupları da diğer bütün kâğıtlar gibi yanar."

Öğleden önce Neşu biraz avluda çalışır, bazen de diğer çiftliklere çalışmaya giderdi. Ama günün büyük kısmını birlikte geçiriyorlardı. Alacakaranlık çöktüğünde, Neşu, Moşe'nin kayasını kaldırmak için Rabinoviç'in evine yollanıyordu.

O sıralar beş altı yaşlarındaydım, o manzara gayet iyi hatırımda: Sheinfeld'in evinden çıkan işçi ellerini ovuşturur, kendi kendine cesaret naraları atardı. Koşar adımlarla Rabinoviç'in evine yürür, köyün bütün çocukları da peşi sıra tıpış tıpış giderdi. Ağır, hımbıl bedeninden beklenmeyecek kadar uzun ve esnek adımlar atar, koşarken gülünç bir şekilde eğilir, hayalî rakiplerine sıkılı yumruklarını savururdu.

"Max Schmeling," derdi Köylü Papish. "Hık demiş burnundan düşmüş."

Neşu kayanın yanına varınca bir saniye bile duraksamazdı. Eğilir, taşa sarılır, inlerdi. Yüzüne kan hücum eder, kızarır, soluk soluğa kalır, bağırırdı. Fakat Yahudi kasapları, Çerkez demircileri, Karmel Dağı'ndan gelen oduncuları ve Hayfa limanından oralara yolu düşen Selaniklileri alt eden Rabinoviç'in kayası, gerçek çaba ile taklidini ayırt edebiliyor, bana mısın demiyor, yerinden bir milim bile kımıldamıyordu.

Köylüler onun da kayayı tekmeleyip başparmağını kırmasını beklerken, beriki ne öfkeleniyor, ne kayayı tekmeliyor, ne parmağını kırıyor ne de topallıyordu.

"Bir taş parçasına öfkelenmemek gerek," derdi. "Taş anlamaz, suçlu da değildir. Bu tamamen bir zeka sorunu. Önünde sonunda ben de Rabinoviç gibi onu kaldıracağım."

Sonra tentesine, plaklarına, danslarına ve öğrencisine geri dönüyordu.

"Gün boyu dans edip duruyorum," diye yakınıyordu Jacob. "Yemek pişirmek ve dikiş dikmekten de söz etmemiş miydik?"

"Yakında, yakında," diye yatıştırıyordu Neşu onu.

Tarlalarda yürüyüş yaparlarken, "Bu turunçgil fidanlığına artık ihtiyacın kalmadı, Sheinfeld," dedi Neşu.

Sahiden de epey süredir olgunlaşan portakal ve greyfurtlar yerlere dökülüyor, ağaçların üzerinde sinekler vızıldıyor, ara-

larında yabani otlar boy atıyordu.

"Portakal ağacının odunu yemek pişirmek için çok elverişlidir," diye sürdürdü sözlerini Neşu. "İyi köz olur ve güzel koku verir. Ağaçları kesmemizin vakti geldi. Kuruduklarında, onların üzerinde düğün yemeği pişirmeyi öğreneceğiz."

Jacob iki balta ve iki kollu bir testere satın aldı. Neşu'yla beraber turunçgil fidanlığındaki ağaçları kestiler. Yıllar önce Jacob o fidanlığı karısıyla birlikte dikmişti - Judith'in köye geldiği ilk gün Jacob'un çalıştığı, üçüncü sırasındaki üçüncü ağacın dibinde Rebecca'nın rakibesine ait olan o mavi yemeniyi bulduğu fidanlık.

Jacob'un bütün kasları sızım sızım sızlıyordu. Avuçları su toplamıştı. Limon ağaçlarının gövdelerindeki keskin reçineler gözlerini yakmıştı. Neşu ona bakıp güldü. "Ben ne yapıyorsam, onu yap," dedi. "Yorulmak bilmeyen bir insanı taklit et!"

Dalları biraraya toplayıp sıkı desteler halinde bağladı. "İşte, Sheinfeld," dedi. "Bundan böyle geri döneceğin bir fidanlığın kalmadı."

Ayağa kalktım, bir tencere su kaynattım ve avucuma iki yumurta kırdım. Parmaklarımı ayırıp beyazlarını lavaboya akıttım. Sarılarını şeker ve şarapla, anılarımda bekleyen o lezzetle karıştırdım.

Bir dakika beklemeden, kaseyi kaynayan su dolu tencerenin üstüne koydum ve iki dakika daha karıştırmayı sürdürdüm. Sarılar ısındı, şarabı özümsedi, bıraktıkları sıvı pürüzsüz bir köpük halini aldı ve hemen, *zabaglione*'nin nefis kokusu havayı sardı. Parmağımı yalamayı bitirince ayağa kalktım, dilimi dişimde gezdirdim, sağdan sola, soldan sağa: Tatlı tatlı tatlı tatlı tatlı tatlı lıtat lıtat lıtat lıtat lıtat tatlı tatlı.

Sonra dilimi damağıma yapıştırdım ve ağzımın içini sel gibi basan tükürüğü yuttum.

Yeniden masaya oturdum, karnım tıka basa dolu, zihnim bomboştu. Sonra lavaboya koyduğum bulaşıkları yıkadım.

Lavabonun üzerindeki pencerenin camları tertemizdi, bahçe, "saat akşamın yedisi birazdan batacağım" güneşiyle parlı-

yordu. Zihnimde birer birer patlayıp sönen müşfik anılar, kadehin saydam ışığının ardında, bütün hüzünlerden yumuşak yüzü Jacob'un.

"Ona nasıl mı aşık oldum, Zayde?" Sanki kendi kendine sorarcasına gülümsedi, çünkü aslında soruyu soran ben değildim, en azından yüksek sesle sormamıştım.

"Yalnız ben değildim," diye sürdürdü. "Globerman da, Rabinoviç de, Naomi de sevdi onu. Hep birlikte, her birimiz kendi tarzımızda sevdik. O da seni böyle büyüttü. Tek değil, üç babayla. Doğduğun günden itibaren üç adam kendilerini senin baban saydı. Hem seni gözettiler, hem de birbirlerini kolladılar. Globerman öldüğünde cenazesine yalnızca âdet yerini bulsun diye değil, bu kez sahiden öldüğünü, bir ineğin fiyatını düşürmeye çalışmadığını kendi gözlerimle görmek için gittim. Rabinoviç'in de orada bulunma nedeni tam olarak buydu, ne sanıyorsun? Biz birbirimizi izliyorduk, bütün köy de bizi. Herkes konuşuyor, çocuğun kimden olduğunu soruşturuyordu, bütün bu lakırdıların nedenini anlamayan tek kişi bendim. Bak, şayet aşk varsa düşlerinde bile hamile kalabilirsin. Yine de sadece emin olmak için, bir gün onu sokakta bekleyerek elini tuttum, ve şöyle dedim: 'Judith, belki de o gece bana gelmişsindir de ben fark etmemişimdir. Hani o gece, Rabinoviç'in ineği sattığı gece.' Bilirsin, bazen kadın çocuk sahibi olmayı çok fazla arzuladığında, böyle yollara başvurabilir. Gece vakti çıkıp gelir ve erkeğin ruhu bile duymaz ya da düş gördüğünü sanır. Uyanmaktan korkar; tıpkı pek çok kereler benim başıma geldiği gibi. Gözlerim açık, onun geldiğini düşlerdim. Benimledir, ellerini hissederim, burada, dudakları benimkilerde, afedersin, Zayde, memeleri göğsümde... Hep sorarlar, niye erkeklerin memeleri vardır diye, buna türlü türlü yanıt verilir. İlkinde, bize nereden geldiğimizi hatırlatmak için olduğu söylenir; ikincisinde olabileceğimiz diğer şeyi göstermek için olduğu, üçüncüsünde de bir mucize yaratıp süt verme fırsatımız olsun diye verildiği söylenir. Biliyor musun, Zayde. bazen bir mucize yaratmak istersin, ama bunun için hiçbir şeyin yoktur, işte Yahudilerin tanrısı bunu önceden düşünmüş, sana da meme vermiştir. O ki

taştan su çıkarabilendir, erkekten süt mü getiremeyecek? Aslına bakarsan, Zayde, bunların hepsi hikâye. Erkeğe meme, kadınla aynı hizada olabilsin diye verilmiştir. Ağzı kadınınkinin üzerindeyse ve memeleri birbirine değiyorsa, gözleri de birbirine bakacak, vücutlarının tamamı birbirine uyacaktıır. Ben de dedim ki, belki de öyle bir düşte gerçekten de gelmiş olabilirsin bana. Bak, gözlerim açık vaziyette benimle olduğunu düşlüyordum ve, Judith, belime sarıldın, kollarını, bacaklarını sardın bedenime, Judith, her yanınla benimleydin. Pek çok kereler böyle düşler kurmuştum, ama o gece gözlerimi yumduğumda gerçeğe döndüğünü gördüm, her şey birbirine bakıyordu: Göğüs göğüse, ağız ağıza, göz göze, elleri sudaymışçasına vücudumu okşuyordu. 'Buradayım, şş... buradayım, yalnız değilsin, şimdi uyu Jacob, uyu...' Ve bütün bu sözlerden sonra kalkıp onunla ahıra gittim ve yarı uyur yarı uyanık halde süt sağmasına yardım ettim. Derken git gide büyüyen karnına bakınca, belki de gerçekten olmuştur, diye düşünmekten kendimi alamadım. Zira, bilirsin ya, sonunda uyanıp bir bakarsın ki o artık yanında değildir, ama bir yandan da bakarsın ki -afedersin- bir meni tabakasıyla sırılsıklam olmuşsun, havada bir sonbahar kokusu hâkim. Bu, anlayanlar için, aşk zamanı geldiğine işarettir. Bunu Menahem Rabinoviç söylemişti bana. Hayvanların kışa güçlü girmek için yiyecek depoladıkları sonbahar mevsimi, insanların da yanlarında yatıp kendilerini ısıtacak bir eş aradıkları mevsimdir. İlkbahara gelince, yalnızca hoplayıp zıplama, neşelenip çocuk yapma mevsimidir. İnsanların baharda kendi canlarına kıymalarının nedeni de budur, çünkü herkes o mutluluğa iştirak etmek istemeyebilir. Eskiden burada, Purim'de söylenen şarkılarda dendiği gibi: 'Neşeli olmak zorundasın.' Sonra bir gün Rabinoviç, kendisine tıpatıp benzeyen rahmetli Toniçka'sının kılığına girip sahneye fırlayarak millete neşeli olma mecburiyetinin nasıl bir şey olduğunu göstermişti. Her neyse, sonbahar konusuna nereden gelmiştik, Zayde? Şu keçiboynuzlarının kokusundan herhalde. Pekâlâ, benimle beraber olduğunu gösteren daha iyi bir kanıt olabilir mi? İnsanın vücudundan kendi kendine meni fışkırır mı? Yolda bunları

söyledim ona. Elini avucumun içinden sertçe çekip şöyle dedi bana: 'Sheinfeld, kendini rezil etme. Sana gelmedim, ne gece, ne de gündüz geldim, karnımın içindeki şeyin tek zerresi bile sana ait değil, bunu aklından bile geçirme.' 'O zaman kime ait? Hadi, Judith, bana söyle.' Tepeden tırnağa titriyordum. 'Senin bildiğin ve sandığın hiç kimse değil, sakın o gece sana geldiğim, sen de bana süt sağmaya yardım ettiğin için herhangi bir hakkın olduğunu sanma.' Ama onu rahat bırakmıyordum, karın ve öfke onun olsundu, ama o düş ve o meni benimdi. Onu ziyaret etmeyi sürdürdüm, o da beni kovmayı. Bir keresinde dedi ki: 'Bak, şu tırmığı görüyor musun, Sheinfeld? Karnım hakkında konuşmayı kesmezsen, bunu karnına yiyeceksin.' Bana Sheinfeld demesine katlanamıyordum. Yalnızca üç kere bana Jacob dediydi. Biri kuşları onun için serbest bıraktığımda, biri o gece benimle beraberken, diğeriniyse birazdan anlatacağım. Korktum mu sanıyorsun, hemencecik gömleğimi açıp, 'Hadi, batır tırmığı, Judith!' dedim. Hamile kadınların divaneliklerini dikkate almamak olmaz. Bir şey mi yemek istiyor bırak yesin, dövüşmek mi istiyor bırak dövüşsün, sana tırmık mı saplamak istiyor bırak saplasın. Sonra kahkaha attı, deliler gibi güldü: 'Senin sonun ne olacak, Jacob?' dedi. İşte öyle, elinde tırmıkla, üçüncü kez Jacob diyordu bana. Doğumdan birkaç gün önce senin ihtiyacın olan şeyleri satın almaya gittim, bir de oynayacağın bir şey olsun diye tahta bir kuş oydum. Sen doğduktan sonra defalarca yanına gidip defalarca sordum: 'Seni bağışlayacağım, Judith, yalnızca kimin çocuğu olduğunu söyle.' Sonunda bir gün elini kaldırıp yüzüme bir tokat attı: 'Seni *nudnik*! Senin bağışlamana filan ihtiyacım yok, ne seninkine ne de başkasınınkine.' Aşk söz konusu olduğunda *nudnik* hayli aşağılayıcı bir sözdür. Sorumu yanıtsız bırakmıştı yine. Son ana dek söylemedi. Oraya varıp okaliptüsün yarı gövdesinin çoktan yere devrildiğini, biçare karga yumurtalarının karın üzerine saçıldığını, o kara tüyleri ve mavi yemeniyi gördüğümüzde her şey ortadaydı, yanıt hariç. Rabinoviç hemen baltasını bilemeye koyuldu, sanki bir işe yarayacakmış gibi, sanki ağaç bunu kasten yapmış gibi. O zaman düşündüm de, Zayde, belki de bu olayın

sorumlusu Kader değil, onun kötü kardeşi Rastlantı'ydı. Bunu daha önce anlatmış mıydım? Kader'in iki kardeşi vardır. İyi kardeş Talih, kötü kardeş Rastlantı'dır. Bu üç kardeş kahkaha attığında yer yerinden oynar. Şöyle de denebilir: Onun buraya gelişi Talih'ti, ölümü Rastlantı, onun için diktiğim gelinliği giyip hazırladığım düğüne gelirken yolda başına bir şey gelmiş olması da Kader'di. İsrail topraklarında böyle bir okaliptüs, bu rastlantı değil de nedir? İsrail topraklarında o kadar çok kar, Rastlantı değil mi? Ya senin, Judith, o gece bana gelişin, Kader mi Rastlantı mı? Bir kâğıt geminin bir kıza ulaşmasında bir amaç var mıdır, yoksa Rastlantı mıdır? Sana ne diyeyim, Zayde, bunların hiçbirinin artık önemi yok, tıpkı onun daima söylediği gibi, *a nafka mina*. Bütün köy onun cenazesine gitti, ben hariç. Neden diye sorsana. Şöyle diyelim: O tören bir cenaze değil de düğün olsaydı, beni oraya davet etmeyeceklerini hissettim. Anlıyor musun? Bundan ötürü de gitmedim. Bütün yaşamını tek başına geçiren yaşlı bir adam, bir süre daha yalnız kalmaya devam edecek. Yalnızlığa epeydir alışkın zaten. Onu bir süre daha tek başına bırakmanın ne sakıncası olacak?"

11

"Peki gelinliği ne zaman dikeceğiz?" diye sordu Jacob endişeyle, turunçgil fidanlığından budanıp kesilen kütükleri doğrayıp dizmeyi tamamladıktan sonra.

"Her şeyin zamanı var, Sheinfeld," diye yanıtladı Neşu.

"Peki ne zaman bir kadınla dans edeceğim?"

"Günü geldiğinde, Sheinfeld," dedi Neşu.

"Peki bana neden durmadan Sheinfeld diye hitap ediyorsun da Jacob demiyorsun?"

"Her şey sırayla," dedi savaş esiri. "Elbise, kadın, isim."

"Sen bu oyunlarla eğleniyorsun, ama ben hiçbir şey öğrenemeyeceğim."

"Her şeyden önce, eğlenmenin kötü bir tarafı yoktur. İkincisi, sen de öğrenip anlayacaksın," dedi Neşu. "Yeri gelmişken,

illa bir kadınla dans etmen gerekmiyor. Tangoda bir kadının olup olmaması fark etmez..."

"Ama tangonun dokunmak demek olduğunu söyleyen sendin."

Neşu gülümsedi: "Kadınlar, Sheinfeld, öyle çok birbirlerine benzerler ki, aralarında ciddi anlamda bir fark yoktur. Tangoya gelince, sahiden de dokunmak anlamına gelir, ama öbür danslara benzemez. Birlikteyken de, tek başınayken de dokunabilirsin, bir kadınla da bir erkekle de."

Aradan birkaç hafta daha geçti. Jacob'un hareketleri gelişiyordu. Neşu da onu tatminkâr bir ifadeyle, dudaklarında git gide büyüyen gülümsemelerle izledi. Ona övgüler düzdü, Jacob'un ayaklarını dolaştırıp yüreğini sarsan anlamsız düsturlar mırıldanmayı sürdürdü: "Tangoda beraberkan aslında ayrısındır", "Onu yönlendirme, kendini ona teslim et."

Ama İtalyan ne yaptığını biliyordu ve bir sabah kalkıp şöyle dedi: "Gün bugündür!" Jacob öğretmeninin bir gün önce Köylü Papish'e ziyarete gittiğini anladı, zira Papish, yavru kazların kümesine girdiği gün tam da aynı ses tonuyla, aynı sözleri sarf ederdi.

Jacob artık sonunda eşiyle dans edebileceğini sanırken, Neşu eğilerek ona selam verdi, koca kollarını ona uzattı, kirpiklerini kırpıştırıp şöyle dedi: "Bu dansı bana lütfeder misiniz?" Bunu o kadar zarifçe söylemişti ki, Jacob vücudunu saran ani korkuya rağmen kahkahayla gülmekten kendini alamadı.

Cesaretini topladı, öğretmenine yaklaştı ve göz açıp kapayana kadar kendini İtalyan'ın güvenli, sıcak kollarında kıstırılmış buldu.

Kalbi hızla atıyordu, gelgelelim, kalçaları çoktan dansa ayak uydurmuştu. Özgürlüğünü ilan eden başına buyruk bedeni, Neşu'nun sert karnına kenetlendi, dans ediyorlardı.

"Tango budur işte. Bazen sen erkek olursun ben kadın, bazen sen kadın ben erkek. Bazen ikimiz de kadın oluruz, bazen ikimiz de erkek," diyerek güldü savaş esiri.

Ağzından hoş bir koku yükseldi ve Jacob o iri, maharetli be-

denin, sırtında durup kendisini yönlendiren o büyük elin temasından, onu itip onunla oynayan talepkâr ve güçlü karından utandı. Ardı arkası kesilmeden akıp duran talimatlar, onu daha da çok utandırıyordu.

"Bir kadın üzerinde parça icra edilecek bir piyano değildir!"

"Bir kadın yol gösterilmesi gereken bir kör değildir!"

"Bir kadın yerden kaldıracağın bir taş değildir!"

"Bir kadın uçmasın diye tutacağın bir balon değildir!"

"Öyleyse nedir bir kadın?" diye aniden bağırdı Jacob.

Neşu, fırıl fırıl dönmeye, Jacob'u çekiştirip dans etmeye devam ederken, berikinin kulağına yaklaşıp gülerek fısıldadı: "Bir iki üç dört. Bir kadın sensin, sensin."

Bir kadeh konyak parmaklarımın arasından kaydı. Küçük bir çarpma sesi duyuldu, ince bir şerit kan sızdı, sabun köpükleri pembeye boyandı.

Dışarıda baykuş tısladı. Dalların arasından kısa bir ölüm çırpınışı işitildi. Yaprakların arasında "saat sabahın dördü, birazdan durulacağım" rüzgârı hışırdadı.

Jacob'un yatağına döndüm, kesilen parmağımı yaladım, gözüme uyku girmedi. Kalktım, fırıl fırıl dönen eski gramofonu kapadım ve yeni evimin odalarında gezindim.

Havanın ürpertici soğuğu yirmi dakikaya kalmadan kuşların şafak ötüşlerine başlayacağını anlatıyordu bana, ve benim, daha önce de anlattığım gibi, mevsimi, saati ve dünyada ne kadar vaktim kaldığını bilmek için tek yapmam gereken, erken öten ilk kuşa kulak vermekti. Kışın, sabahın beşinde şakıyıp kendisine eşlik etsinler diye kırlangıçla ötleğen kuşunu uyandıran, nar bülbülüdür. Sonra saat altıda, karatavukların sesiyle alakargalar işitilir. Bahar sonunda ilk uyanan kuşlar leylekler ve kartallardır. Yaz ortasındaysa yalnızca ötleğen kuşu onlardan önce davranır. Karganın, tıpkı insanlar gibi, sabit bir zamanı yoktur, ama bir karga kalkar kalkmaz bütün cemaat onu izler.

"Geceleyin üzeri örtülen dünya, uyur," demişti bir sabah annem, yalaklara su dağıtmak için kalktığında, çocuk Zayde'nin -o ölümsüz piçin- çoktan uyanıp can kulağıyla dünyayı

dinlediğini gördüğünde. "Sabah olduğunda da, kuşlar dünyanın battaniyesini gagalayıp delik deşik ederler."

12

Bazen Jacob, Neşu'nun evle avluyu kendisinden daha iyi bildiği hissine kapılırdı.

"Belki de bir zamanlar yolun buralara düşmüştü," diye soruştururdu, korkusunu şakaya döküp gizlemeye çalışarak.

"Belki," diye yanıtlardı Neşu. Bir gün, Rabinoviç'in kayasından dönüşte, dosdoğru avludaki ambara yöneldi, kâhinlere has bir kendinden eminlikle sağı solu alt üst edip kazdı, sonunda aradıklarını -albino muhasebecinin eski tencere ve tavalarını- buldu.

Kalınlıklarının ağırlıklarına oranını tarttı ve memnun mesut gülümsedi.

"Bu tencere tavalar senin mi?"

"Eskiden burada yaşayan bir komşuma aitti. Artık benim."

Tencerelerle tavalar kir pas içindeydi. Neşu onları baş parmak tırnağıyla birkaç kez kazıdıktan sonra gözleri parladı.

"İyi bir aşçı böyle tencereler uğruna oğlunu bile gözden çıkarır," dedi.

Kendisi limon, kül, yağ ve kum karışımından oluşan ve ovarak temizleme işlevi görecek bir macun hazırlarken, Jacob'u da çelik parlatma teli alması için yolladı. Tencere ve tavalar ovuldukça, siyah kir pasın arasından ışıltıları belirginleşmeye başladı. Sonunda, bütün madenlerin en heyecan verici, en sıcak ve en insanî olanı kırmızı bakırın mat pırıltıları ortaya çıktı.

Neşu bakır tencere ve tavaların, soğukkanlı ve fevrî usta aşçılar, bir de sabırla ve kuvvetle yiyen kadınlar için yapıldıklarını anlattı. Mutfak duvarına çaktığı çivilere asılan dev tavalar, batmakta olan üç güneşi andırıyordu.

"Şimdi sana özel bir yemek pişireceğim," dedi Neşu. "Dışarı çık, Sheinfeld, her şey hazır olduğunda seni çağıracağım."

Jacob dışarı çıkmaya çıktı, fakat evin etrafında dolanıp cam-

dan içeriyi gözetlemekten kendini alamadı. Savaş esiri, Rebecca'nın eski önlüğünü beline taktı, çevik, kocaman elleriyle kesip karıştırmaya, çalkalayıp dökmeye başladı. Bunları yaparken öylesine kendinden emindi ki, Jacob gülümsemeden edemedi, zira Neşu'nun bir seferinde usta bir aşçıyı iş başında izlediğini, şimdi de onun taklidini yaparak kendini eğlendirdiğini anlamıştı.

Birden savaş esiri, Jacob'un faltaşı gibi açılmış gözlerinin önünde, tereddüt etmeksizin, acıdan yüzünü buruşturmaksızın, parmağını fokur fokur kaynayan tencerenin içine daldırdı. Orada birkaç saniye tuttuktan sonra ağzına soktu. Yüzündeki meraklı çocuk ifadesi, düşünceli ve ciddi bir hal aldı. Baharatları karıştırıp ekledi ve tekrar parmağını daldırıp yaladı, başını sallayıp Jacob'u masaya çağırdı.

Yemek hoş kokulu, lezzetli ve Jacob'un daha önce tattığı her şeyden farklıydı.

"Çok çiğne ve az ye, Sheinfeld," dedi Neşu. "Tabağında bir sürü yemek bırakabilirsin. Bu kötü bir alışkanlık değildir."

Jacob'un soran bakışlarını görünce de şöyle devam etti: "Birbirini gerçekten seven çiftler, asla çok yemezler. Eğer bir lokantada çok yemek yiyen bir çifte rastlarsan, anla ki birbirlerinden nefret ediyorlar, yemek yoluyla birbirlerini gebertmeye uğraşıyorlar, birlikte yatağa girmemek için bahaneleri olsun diye karınlarını tıka basa dolduruyorlardır."

Kısa bir sessizlikten sonra, şöyle dedi: "En önemli şey, Sheinfeld, tıpkı aşk gibi yemeğin de kuralları olmasıdır. Kuralların olmadığı bir evde, Kader yabanileşir, Talih seni unutur, Rastlantı kapıya dayanır. Gelgelelim kuralların olduğu bir evde, Kader ona buyrulanlara itaat eder, Talih'e ihtiyacın kalmaz, Rastlantı da kapıyı çalıp dövünür, kapının dışında kalır."

Evde, kesilip küçük sarı kâğıtların akıbetine uğramayan birkaç yaprak sarı kâğıt kalmıştı. Onları bulan Neşu, Jacob'dan yemek pişirirken yapılması ve yapılmaması gerekenleri yazmasını, sonra da bu talimatları mutfak duvarına asmasını istedi. Bazıları hayli tuhaftı:

"Unu baharatlarla birarada saklama."

"Kullandığın bıçak kekin çapından uzun olmalıdır."
"Biberiye maydonozun çatlak kardeşidir."
"Yemek yerken kullanılan ışık, okurkenki kadar parlak olmalıdır."
"Armutlar birbirlerine değmeden saklanmalı."
"Kışın sığırın ön tarafı, yazın arka tarafı yenir."
"Her içeceğin kendine yakışan bir yemek ahbabı vardır."
Derken bir yaz sabahı, ikisi birlikte tentenin altında iç çamaşırlarıyla oturmuş kuralları tekrarlarken -"Yumurtalar önce küçük bir kaseye kırılmalı, sonra büyük bir kaseye aktarılmalıdır"- İtalyan aniden alnına bir şaplak indirerek bağırdı: "*Cretino*! *Cretino*! Nasıl oldu da daha önce akıl edemedim? Rabinoviç'in kayasını nasıl kaldırmam gerektiğini artık biliyorum."
Ve Neşu o günden itibaren kendisine erkeklerin, hayvanların ya da kuşların taklidini yapmayı yasakladı. Hatta birkaç gün boyunca başka bir sesle konuştu. Öylesine alışılmadık bir sesti ki, Jacob bunun kendi sesi olduğunu düşündü.
Yeni bir devre başlamıştı. Artık köy çocuklarıyla oynamıyor, sığırlarla alakargaların peşinden koşmuyordu. Bundan böyle İtalyan savaş esiri tüm boş zamanını Moşe Rabinoviç'in hareketlerini, çalışmasını ve neyi nasıl yaptığını adamakıllı bellemeye adamıştı.

13

Bir gün Kudüs'teki öğretmenlik okulunda okuyan Nahalal'lı bir kızdan, Naomi'nin arkadaşlarından birinden bir mektup geldi. Naomi'yi birkaç günlüğüne oraya davet ediyordu.
"Ona mı gidiyorsun?" diye sordu Judith.
"Ona filan gittiğim yok." Naomi öfkelenmişti. "Hem 'o' da kim oluyor? Bir kız arkadaşa ziyarete gidiyorum, belki 'o'nu da görürüm."
Onu Kudüs'e, süt kamyonuyla Oded bıraktı.
"Siz ikiniz geceleri nerede yatıyorsunuz?" diye sordu, öfkesini engellemeye çalıştığı gergin bir sesle.

"Sokakta."

"Sana nerede uyuduğunu sordum, Naomi, laubaliliği kes de yanıt ver."

"Altın dişli ve bıyığında nikotin lekesi olan garip adamların yanına varıp, onların evinde uyuyup uyuyamayacağımı soruyorum. Benim için yerleri olmadığını söylerlerse, o zaman diyorum ki, aman olsun efendim, ikimiz bir yatağa sığışıveririz."

"Böyle davranmayı sürdürürsen, kamyonu döndürüp seni köye geri götüreceğim."

"Kamyonu falan döndüremezsin, tankerin içindeki süt ekşir."

"Nerede şu arkadaşın?" diye sordu Oded, üç saatlik bir sessizlikten sonra, şafak sökmek üzereyken Kudüs'e vardıklarında.

"Az sonra burada olur."

Gerçekten de Nahalal'lı kız arkadaş geldi ve Naomi'yi, yakınlarda bulunan Buhara mahallesindeki odasına götürdü. Meir orada kendisini bekliyordu ve onu, Beit İsrail'in gece vardiyasındaki işçilerine hizmet veren bir lokantaya götürerek bir fincan şekerli çay ısmarladı.

Şafak soğuğu vardı havada. Naomi, babasının evindeki Rus yapımı ince çay bardaklarından hayli farklı olan kalın fincanların etrafında ellerini kenetledi.

Güneş yükselmeye başladı. Çanlar çaldı. Meir'le birlikte taze çörek aldılar ve Naomi, genç adamın odasına giderlerken yolda dayanamayıp iki tanesini yedi. Prenses Mary Sokağı'nın yokuşunu inerlerken Meir kızın dudağına yapışan susam tanelerini aldı - birini ihtiyatlı parmak ucuyla, ötekini hafifçe üfleyerek, üçüncüsünü de dilinin nazik bir dokunuşuyla.

Meir'in yaşadığı kiralık oda, Ludwig Meyer'in kitap dükkânına yakındı. Girer girmez Naomi'yi büyüleyen kırmızı halısı, cumbaları, alçak bir yatağı vardı. Yastıklardan Meir'in teninin kokusuna çok benzeyen bir koku geliyordu, öyle ki hangisi hangisininkine sinmişti, söylemek zordu.

"Sen bir aptalsın, Nomele," dedi annem.

"Bana öğüt verecek en son kişi sensin," dedi Naomi.

Ağladıklarını işitiyordum - yakın ama birbirine karışmayan

seslerle. Birkaç ay sonra, 1946 baharında, Rabinoviç'in avlusundaki okaliptüsün altında düğünleri yapıldı.

Kudüs'ten ve Tel Aviv'den gelen yabancı konukların gülünç giysilerini anımsıyorum. Aniden üzerimize pike yapan yabani kanaryaların korosunu, sevinç şakımalarıyla onlara eşlik eden sarı ve yeşil sakaları da. Sonra, Sheinfeld'in işçisinin omuzunda taşıyarak renkli tenteden getirdiği büyük gramofonu anımsıyorum - onu, ahırın duvarına yakın bir yere kurmuş, tören boyunca kolunu döndürüp şarkılar çalmıştı.

Jacob dans etmedi. Bir kenarda oturuyordu, sonra birden beni yanına çağırdı.

Meir'le Naomi'nin düğününde altı yaşındaydım ve bana öyle geliyor ki, Jacob'un benimle yaptığı ilk ciddi konuşma o zamandı, beni kucağına oturtmuş, hiç de yaşıma uygun olmayan bir şey söylemişti: "Her insan, Zaydele, çocuğu doğduğunda, çocuğu evlendiğinde ve annesiyle babası öldüğünde, ölümü hisseder. Bunu biliyor muydun?"

"Hayır," demiştim.

"Pekâlâ, artık biliyorsun."

Kucağından inmek, masaların arasında bakışların odağı olmak, şeker kapmak istiyordum. Ama Jacob bana sarıldıkça sarıldı, tuhaf konuşmasına devam etti. "Senden önce toprağa gidecek üç baban var, Zayde, bir de seni ölümden koruyan özel bir ismin. Çocuk meselesine gelince, korkarım senin de çocuğun olmayacak. Bu konuda bana çekmişsin. Benim de çocuğum yok. Bir çocuğun yalnızca bir parçası bana ait, senin yüzde otuz üçün. Ama sen doğduğunda, tam bir çocuk sahibi olan her baba gibi ben de ağladım. İnsanlar bizim sevinçten ağladığımızı söyler, ama sevinçten değil, kederden ağlarız. Çünkü ölüm meleğinin birçok işaretini anlamasak da, bunu biliriz. Bu, senin de sıranın geleceğine dair bir işarettir. Pekâlâ, Zaydele, galiba artık gitmek istiyorsun, hadi koş, oyna, mutlu ol. Bugün bir düğünümüz var, mutlu olmamız gerek."

Meir'in akrabaları bana sorgulayıcı, alaycı gözlerle baktılar. Batşeba'nın siyah dul giysileri hakkında fısıldaştılar, aniden

hırdan fırlayıp ürkek misafirleri yararak annemin oturduğu masaya yönelen Rachel'den korktular.

Düğüne üç gün kala bahar dilsizliğine gömülen Menahem amcam bütün yabancılara, "Sesimi kaybettim, gelinin amcası ve dul bayanın kocasıyım" yazılı notlarını dağıtmaya başlayınca utangaç kikirdemeler işitildi.

Sonra başıyla işaret ederek beni yanına çağırdı. Tatlı eliyle omuzumu sıvazlayarak cesaret verdi, kâğıtlarından birini uzattı: "Boşver, Zayde, bırak baksınlar."

Meir'in, tavuk gibi kabarmış annesi, Köylü Papish'in kaz avlusundan yükselen kokulardan, ayakkabılarına yapışan çamurdan yakındı habire. Nihayet Globerman kadının kolunu yakalayıp onu dansa kaldırarak, hem tanımadığı bu adamla arasındaki yakınlıktan, hem harcadığı çabadan, hem de bedeninin uğradığı hakaretten ötürü yüzünün kızarmasına neden oldu. Tüccarın koca ayakları kadınınkilerin arasında vahşi hayvanlar gibi kımıldıyor, eli gerginlikten kasılmış sırtında geziniyor, parmakları kadının kalçasının üzerindeki uysal yağ tabakasını tartıyordu.

"Yaşa inanmayın, Bayan Klebanov," diye fısıldadı tüccar. "Güzel, yumuşak, tatlı bir kadınsınız. Kalçasının üzerinde böylesine hoş bir tepeciğe sahip olan bir kadının, güzel görünmek için fazla uğraşmasına gerek yoktur."

Bayan Klebanov, adamın ense kökünden yükselen tuhaf ve çekici kokunun, kan kokusu olduğunu bilmiyordu. Tüccarın eli yine kalktı, elbisesinin kumaşının altından kadının sırtını yokladı. Kadın birden yumuşak bir iç çekiş koyverdi. Bedeninin en ele verici dokularından, çoktan unutulmuş, ılık, rahatsız edici ve arsız altın damlaları aktı.

"Hangi taraftansınız?" diye sordu kızararak.

"Rabinoviç'lerden," dedi Globerman.

"Onun kardeşi misiniz?"

"Hayır," dedi sığır tüccarı kibarca. "Ben Rabinoviç'in oğlunun babasıyım." Sonra bana işaret etti. "Meir'in annesine merhaba de, Zayde."

İki küçük misafir -ya da Menahem amcamın notunda alaycı bir şekilde belirttiği üzere iki "küçük burjuva"- koyu mavi be-

relerini ve ayakkabılarını kuşanmış halde ceplerinden çıkarttıkları çakıyla okaliptüsün narin gövdesine isimlerini kazımak istediler. Ama annem yanlarına gitti ve sadece benim duyabileceğim bir ses tonuyla tısladı: "O ağacı rahat bırakın, sizi leş kargaları, yoksa bıçağınızı alıp kulaklarınızı keserim."

Rachel kafasını eğdi, çocuklar uçarcasına kaçtı, korkusuz kargalar pike yapıp masalardan dökülenleri topladılar.

Düğünden iki gün sonra, bahar bulutları göğü kasvete boğdu. Yoğun bir nisan yağmuru yağdı ve Meir'le annem arasındaki ilk büyük kavga yaşandı.

Tartışmanın konusunu hatırlamıyorum, ama şafak sökerken Naomi elbiselerini bir bavula, kitaplarını da bir meyve kolisine topladı. Öfkeden yüzü solmuş ve buz gibi görünen Oded, kız kardeşiyle yeni bacanağını Kudüs'e götürdü.

Neşu düğün esnasında bile Moşe Rabinoviç'i izlemeyi sürdürdü. Artık kayayı kaldırma girişimlerini noktalamış, yalnızca Moşe üzerinde yoğunlaşmıştı. O yıl, Rabinoviç'in küçük büyük pek çok huyunu kapmış, ama bunları hiç kimseye, Jacob'a dahi göstermemişti.

Derken, Sukot sonrasında, günlerin kısalmaya, havanın da iyiden iyiye yağmur kokusuyla ve ilk soğukların yüküyle dolmaya durduğu vakitlerden birinde, Neşu karanlıkta mandıradan dönen Moşe'yi takip etti.

Moşe birşeyler sezdi, ama bir anlam veremedi. Bir iki kez başını sağa sola çevirdi. Sonra birden teninde ve bütün bedeninde, mezarından dirilerek peşi sıra yürüyen Toniçka'sını hissetti, tepeden tırnağa ürperdi.

Bütün bu eski, kapanmış mevzulardan bihaber olan ve Moşe'yi taklit ederken onun ölmüş karısına da benzediğini bilmeyen Neşu, ertesi akşam da onun peşi sıra yürüdü.

Bir kez daha aynı hisse kapılan Rabinoviç, bu kez ne erteledi, ne de tereddüt etti, arkasına dönüp karanlıkta berikinin peşinden koşturdu. Neye uğradığını şaşıran işçiyi ensesinden yakalayıp bağırdı: "Örgü nerede? Artık bana saç örgüsünün nerede olduğunu söyleme zamanın geldi!"

Neşu neredeyse yere yığılacaktı. Moşe ondan iki karış kısa olmasına karşın, ellerinin kavra·yışı demir mengeneden farksızdı.

"Bana söylemiş olsaydın, bugün hayatta olacaktın," diye haykırdı Moşe.

Birden umarsızlaşıp güçsüzleşen elleri, iki yanına düştü. Neşu nefes nefese, muzzaffer bir edayla kahkahalar atarak, öksüre tıksıra öğrencisinin evine doğru uçarcasına kaçtı.

Bu arada Jacob tangonun en zor kısmı olan bir sonraki aşamayı öğrenmekle meşguldü. O dans ederken Neşu da bilmeceler, sorular sorup hikâyeler anlatıyor, onunla tartışarak zihnini meşgul ediyor, böylece bedeninin kendi halinde kalmasını sağlıyordu.

Önceleri çok karmaşık geliyordu Jacob'a. Sözgelimi savaş esiri, iki yüz otuz beşten yüz on yedi çıkarsa kaç kalır, diye sorduğunda, Jacob'un vücudu kaskatı kesiliyor, dizleri titreyip bacakları birbirine dolanıyordu. Derken işler öyle bir noktaya vardı ki, günün birinde dans ederken Neşu ona, bir yol ağzında hep yalan söyleyen ve hep doğru söyleyen iki adamla karşılaşan birisi hakkındaki o beylik mantık bulmacasını sorduğunda, Jacob'un bacakları kilitlendi ve yüz üstü yere kapaklandı.

Ama kısa sürede deneyim kazanan bacakları, artık beyniyle de düşünceleriyle de bağlantıyı koparacak denli kendine güvenliydi. Birkaç ayın ardından, bir yandan Buenos Aires'in "Paso Doble" dansını yaparken, bir yandan da en zor geometri kurallarını sayıyor, "Kıskançlık" dansının en yaman dönüşlerini yaparken, ruh ile beden uyumu konusunda hararetli bir tartışmayı -hafiften bir alaycılık bile katarak- yürütebiliyordu.

14

O sıralar ben okula gidiyordum, büyük küçük bütün çocuklar, benimle, adımla, üç babamla, annemle alay ederdi. Onların zalimliklerinden kaçıp köyün okaliptüslerinde, selvilerinde, sıra-

dan insanların tırmanmaya cesaret edemeyeceği yükseklikler-de sığınak arardım. İşte kargaları, onların yuvalarını ve yavru-larını da bu şekilde keşfetmiştim.

"Eh, Zayde," dedi bir seferinde, sokakta kolumu yakalayan Jacob Sheinfeld, "belki kargaların arasında bir mücevher bu-lup annene hediye edersin."

Bir çocuğun sahip olabileceği tüm ciddiyeti takınarak, ona kargaların mücevher çaldıklarına ilişkin hiçbir bilimsel veri olmadığını söyledim. Jacob bir kahkaha patlatıp şöyle dedi: "Karga bilimsel bir kuş değildir."

"İçeri girmek ister misin?" diye sordu, avlusunun kapısına vardığımızda.

İşçisi yemek pişiriyordu, içeri girdiğimde önümde gülünç bir şekilde eğilip köpek gibi havladı. Jacob çay doldurdu ve Kodima Nehri kıyısındaki köyünde yaşayan bir *shaygets*'ten - Hıristiyan'dan- söz etti. Adam her yıl, sırf orada çok ama çok zengin insanlar olduğu için trenle şehre gider, terk edilmiş karga yuvalarını bulur, kargaların, pencerelerini açık unutan zengin kadınlardan yürüttükleri değerli taşlarla mücevherleri alırmış.

"Hırsızın çaldığını çalmak hırsızlık değildir," diye yorumda bulundu Neşu ocağın başından.

"Yalnızca erkek kargalar mücevher çalar," dedi Jacob. "Onlar da ganimetlerini yuvalarında saklamazlar. Ya eski bir yuva-ya götürür, veya toprağa gömerler. Zira kimselere güvenleri yoktur. Bayan Karga'ya bile. Elbette ki yavru kargalara da. Kimsenin görmediği bir sırada, tek başlarınayken gelerek hazi-nelerini izleyip oynar, onun keyfini sürerler. Şunu da söyleye-yim, Zayde, bu *shaygetz* biletsiz ve kaçak, trenin tepesinde yolculuk ederdi, ama köye geri dönerken yanında bir çanta dolusu altın, kucağında iki çingene kadınıyla, birinci sınıf kompartımanda olurdu."

Kış ortasında, yağmurun hâlâ sürdüğü ama günlerin çoktan uzamaya durduğu vakitlerde, kargalar ağaçlardan kopardıkları kuru dallarla yuvalarını kurmaya başladılar. Kaba iskeletin

üzerine daha ince dallar yerleştirdiler, içe kavisli yüzeyi, samanla, iple, tel ve tüylerle desteklediler. Öyle güvenli ve cesurdular ki, sık sık hücuma geçip, burnundan soluyan bir ineğin tüylerini yolduklarına tanık olmuştum. Artık eski yuvalarına rağbet etmiyorlardı. İhtişamından bir şey yitirmeden kalan eski meskenleriyse çoğunlukla kartallar ve baykuşlar tarafından sahipleniliyordu.

Derken dişi karganın yumurtlama dönemi geldi, erkek karga da civar ağaçlardaki gözetleme noktasından ona eşlik ediyordu.

Artık, erkek karganın, yuvanın yerini belli eden bakışını ve dişinin, yuvanın dış çeperinden yukarı doğru sopa gibi dikilen kuyruğunu ayırt edebiliyordum. Yuvalarını incelemek için yukarı tırmandığımda, erkek kargalar öfkeye kapılıp etrafımı kuşatır, civar ağaçlardan birine konup avaz avaz bağırırdı. Bir seferinde ağacın gövdesine yapışmış, yeni palazlanan iki yavruyu fark etmiştim. Guguk kuşunun iki kurbanı. Küçük ve çirkinlerdi. Gözleri maviydi, kanat uçlarında yeni yeni uzamaya başlayan tüyler, henüz kanatlarını örtmüyordu.

Benimle hep alay edip bana adlar takan, benden iki sınıf büyük bir çocuk vardı. Ona böyle bir yavruyu eve götürüp evcilleştirmenin olası olduğunu söylemiştim. Yavruyu eline alır almaz kargalar öfkeyle üzerine hücum etmiş, onu kanatlarıyla dövmüş, beriki feryat figan ağlaya zırlaya evine kaçana dek kafasını gagalamışlardı. Bütün bir yıl boyunca da onu okulun ve evin avlusunda bekleyip yaralamak için ellerine geçen hiçbir fırsatı kaçırmadılar.

Bunun annemin hayat öyküsüyle hiçbir ilgisi yok, bu nedenle şöyle bir değinmekle yetineceğim. Bu, ilk ve son intikamımdı. İntikam içgüdüsüne saygı duyup değer vermeme karşın, yaşattığı tatminden haz almadığımı belirtmeliyim.

Bazen Jacob'un avlusunun etrafında dikilir, işçinin dışarı çıkmasını, bize biraz gösteri sunmasını ya da Rabinoviç'in kayasıyla giriştiği savaşa devam etmesini umut ederdik. Gözlerimiz renkli tente çarşafının arkasını görmeye, burunlarımız tencere

kapaklarının altını koklamaya çalışırdı. Neşu'nun pişirdiği yemeklerin kokuları çok farklıydı. Kendi evlerimizde pişen her şeyden daha güzeldi. İşçinin davranışları da bambaşka ve etkileyiciydi. Yabancı olduğunu hepimiz biliyorduk gerçi, ama hiçbirimiz Sheinfeld'in işçisinin kaçak bir İtalyan savaş esiri olduğundan şüphelenmemiştik. Ne de olsa savaş artık sona ermiş, kamp tahliye edilmiş, kapatılmıştı. İşçi dilimizi konuşuyor, bizlerden biri gibi giyiniyordu. Ancak uzun zaman sonra, onun için gerekli tüm evrak ve resmî kâğıtları Jacob'un ricası üzerine Globerman'ın sağladığını öğrenmiştik.

Sheinfeld birden avluya çıktı. Kendi etrafında dönerek tuhaf adımlarla yürüdü. Çocuklar da, annemin inatçı talibi hakkında ne düşündüğümü ölçmek istercesine, gözlerini bana diktiler. Anne babaları da bana aynen öyle bakardı. Zira onlar da annem hakkındaki düşüncelerimi merak ederlerdi. Gelgelelim benim bu konuda hiçbir fikrim yoktu. Annem bana tek kelime etmez, ben de tek soru sormazdım.

"Pekâlâ, Zayde, belki de sen, belki de sen kimin oğlu olduğunu biliyorsundur, ha? Belki onun bizi terk edişinin üzerinden bunca zaman geçtikten sonra birisi bunu söyler bize. Belki de bunu anlamak için test yaptırırsın, ha? Duyduğuma göre bunun için özel bir mikroskop varmış. Ama söz konusu sen olunca mikroskoba ne gerek var? Her şey zaten yeterince bariz. İşte, kendine bak ve soyaçekimin ne anlama geldiğini gör. Globerman gibi kocaman ayakların, Rabinoviç gibi mavi gözlerin, benim gibi düşük omuzların var. Çok kötü, öteki türlü olsaydı daha iyi olurdu. Normal bir ailede bile çocuk her zaman anne babasına benzemez. Bazen bir amcaya, bazen büyükbabanın amcasına benzer. Memlekette, kadının biri, kocasının ilk karısına tıpatıp benzeyen bir kız doğurmuştu. Buna ne demeli, Zayde? Aslında ilk kocasına benzeyen bir çocuk dünyaya getirmiş olsa, bu biraz nahoş olmakla birlikte açıklanması daha kolay bir durum olurdu. Ama ya böylesi bir şey? Nedeni ne? Benzerlik hayli ilginç bir mevzu, Zayde. Bak, yalnızca çocuklarla ebeveynleri değil, eşler de zamanla birbirleri-

ne benzermiş. Kim bilir, belki de kanları harmanlanıyordur. Ya da belki kadının bedeni adamın menisini emiyordur, ha? Ya da tam tersi. Kadının da erkeğin de o bölgesindeki deri çok hassastır, kimi kadınların orasında tatlı bir nehir akar. Hatta, inan Zayde, sonrasında kurusun diye çarşafları dışarı asmak zorunda kalabilirsin. Memlekette böyle bir *goya* vardı ve bütün köy, haftada kaç kez sırılsıklam çarşafları astıklarını sayardı, sinagoga gelen maskaralar da onunla kocasından söz ederken, 'Tanrı atla binicisini denize fırlatmış,' derdi. Karanlıkta gelen pervaneler çarşafların üzerinde ölürdü, köyün çok ötelerinden gelen köpekler çılgına dönüp ulurdu. Yani, Zayde, yıllar yılı Rebecca'yla birlikte yaşasaydım ne olacaktı? Bugün ona benzeyip yakışıklı bir adam olurdum belki, ha? Moşe'yle Toniçka'sı sahiden birbirlerine benzerlerdi, ama tanışmadan önce de öyleydiler. Onlar doğduklarında da birbirlerine benziyorlardı, birbirlerini sevmelerinin nedeni de buydu, bir erkeği kendisine benzeyen bir kadından daha fazla hiçbir şey cezbedemez. Kapıyı bile çalmadan o bedenin içine girip ona sahip olmak ister. O dakika her şeyi yapmak için Tanrı'nın rızasını aldığı hissine kapılır. Keşke benim aşkım için de böyle basit ve iyi bir bahane olsaydı. Nasıl anlatsam, Zayde, bu birbirine benzeme mevzuları hayli karışıktır. Burada, Rabinoviç'lerin evinde daha da ilginç şeyler oldu. Tonya'nın küçük kızı Judith'e benzemeye başladı. Küçük kız Judith'in yürüyüşünü aldı, yüzünü de. Onların birbirlerine ne çok benzediklerini fark etmediğini söyleme. Bu çok ağır oldu, Naomi'nin ona benzemesi - sonunda öyle çok benzedi ki, onlara bakıp ana kız olduklarına yemin ederdin."

Güneş ışınları kırılarak içeri girdi. Dolabı açtım. Büyük ayna sarı saçlarıma, koca ayaklarıma, düşük omuzlarıma baktı.

Aslında, dedim kendi kendime yüksek sesle, bende hiçbir yanıt yok. Sadece daha çok soru var.

Göz pınarlarından dökülen kum, mezarının üzerinde salınan selvi gölgeleri, çıplak kemiklerinin beyazlığı.

"Bu dansı bana lütfeder misiniz?"

Jacob'un ölü, yaşlı, titrek kolları uzandı bana.

Ayakları tökezledi. Soğuk eli sırtımı sıvazladı. Çenesini omuzuma dayadı. Güneş yükseldi, ben de onu üzerimden silkeledim. Yatağa geri döndüm, kısa uykum için hazır olan gözlerimi yumdum.

"Senin de bildiğin gibi, Zayde, düğüne gelmedi. Hazırladığım düğüne herkes geldi, pişirdiğim yemeği herkes yedi, diktiğim gelinliği o giydi, öğrendiğim dansı tek başıma yapmak zorunda kaldım. Bu nasıl oldu, Zayde? Bana gelmek üzere yola çıkmıştı, sonra ne oldu?

15

Neşu aramalarını sürdürürken albinonun eski tırpanını buldu. Kavisli ağzını biledi, avludaki çimleri biçti, samanlarla ve zamanla orada boy atan dikenli çalılarla beraber hepsini bir yığın yaptı. Daha önce hiç kimse onu sigara içerken görmediği halde, gömlek cebinden çıkarttığı ezik büzük bir sigarayı yaktı. Büyük bir zevkle dumanı içine çekti, kibriti söndürmedi, yığının üzerine attı. Ateş gürleyerek alev aldı ve meraklı çocukların yüzünü kırmızıya boyadı.

"Şimdi sıra, düğün yemeğinde," dedi.

Toprağı tırmıkla kazıp alt üst etti, kazıklar çaktı, kablolar gerdi, tohum ekmek üzere tarhlar kazdı, sebze ekti. Kanarya evinin arka bahçesinde kısa sürede soğan, patates, patlıcan, biber ve kabak filizlendi. Arsanın önündeyse sarımsak, maydonoz, kokuları tango notalarına ve kanarya cıvıltılarına karışan muhtelif türde ot, bir de her kanunu ihlal ederek toprakta beklemiş, artık onlara katılmaya karar veren eski kenevirler boy attı.

Neşu Jacob'a sebzeleri kanla gübrelemesini söyledi. Ama bunun düşüncesi bile Jacob'u dehşete düşürmeye yetti. "Niye kan? Hayvan gübresi kıtlığı mı var? Üstelik onca sığır ve tavuğa rağmen?"

"Niye hayvan pisliği?" diye karşılık verdi Neşu hayret içinde. "Şayet bir domates olsaydın sen hangisini tercih ederdin?"

Kasapların ve sığır tüccarlarının her daim faaliyet halindeki küçük krallıkları olan mezbaha, okaliptüs ormanının bitimindeydi ve Jacob, omuzundaki direğe bağladığı iki güğümle haftanın üç günü oraya gidiyordu.

Kurt gibi aç ve gözü dönmüş sinekler, yeşilimsi bir gelinlik eteği gibi peşi sıra uçuşurdu. Güğümlerden yükselen kan kokusuyla deliye dönen zerdevalarla çakallar, gözlerini yumup bacaklarına sürtünürdü.

O zamanlar Jacob bana gözetleme kutusunu vermişti, ben de sık sık, mezbaha çalışanlarının bıçaklarından akan sakatatlardan nasiplenmeye çalışan kuşları izliyordum.

İnsanları da görüyordum. Görüyor, işitiyor, anımsıyordum.

"Judith Hanım bahçeni sığır kanlarıyla suladığını öğrenecek olsa, hayatta yüzüne bakmaz," dedi Globerman bir seferinde, ormana giden patikada Jacob'la karşılaştığında. "Lütfen, bayım, Globerman'ın bu lafını kulağına küpe et."

Jacob yanıt vermedi.

"Eee, ne var ne yok, Sheinfeld?" diye konuyu değiştirdi tüccar. "Hâlâ dans ediyor musun?"

"Evet," diye yanıtladı Jacob, bütün alaycılıkları bertaraf eden, aşıklara özgü o ciddiyetle.

"Budalanın tekisin," dedi Globerman. "Ama bu önemli değil, senden başka çok budala var. Budalalar asla yalnız değildir. Onlar büyük bir ailenin üyesidir."

"Söz konusu Judith olunca hepimiz budalayız," dedi Jacob. Sonra ani bir küstahlıkla ekledi: "Judith söz konusu olunca, sen bile budalasın, Globerman."

Kalbim çarpıyor, göğüs kafesimi, kutunun kenarlarını titretiyordu. Tüccar, bastonunun çelik ucuyla kibarca Jacob'un botlarının ayak uçlarına vurdu.

"Haklısın, Sheinfeld," diye mırıldandı. "Judith söz konusu olunca hepimiz budalayız. Ama bir tek sen aynı zamanda dangalaksın. Bir dangalak gibi davranıyor, dangalak gibi seviyorsun. Bu gidişle sonun da dangalakça olacak."

"Bir dangalağın sonu nasıl olurmuş?" diye sordu Jacob.

"Bir dangalağın sonu da aynen bir budalanınki gibi olur.

Ama herkes görür bu sonu, işte o kadar," dedi sığır tüccarı, ikisinin de üzerine çöreklenen kısa ve soğuk bir duraksamadan sonra devam etti: "Ve bir dangalak olduğuna göre, Sheinfeld, sana yardımcı olmak için senin gibi birinin bile anlayabileceği bir örnek vermeme müsaade et. Senin aşkın, cebinde yüz *pound*'luk banknotla gezmeye benziyor. İyi para, değil mi? Bununla bir ömür geçinebilirsin. Gelgelelim, hiçbir şey de yapamazsın. Bir yüzlükle ne bir bardak bira içebilir, ne sosis yiyebilir, ne sinemaya gidebilirsin. Bir fahişeye bile gidemezsin. Kimse sana yüzlük karşılığı bozuk para veremez, kimse sana bir şey satamaz, işte o kadar. İşte senin aşkın tam olarak böyle."

"Büyük aşklar büyük şeylerle işler," dedi Jacob gururla. "Bozukluklarla değil."

Tüccarın sesinde hem acıma hem de aşağılama vardı. "O dans eden soytarının sana ne öğrettiğinden, ya da ağlaya zırlaya yanına koşturduğun Menahem Rabinoviç'in sana ne söylediğinden haberim yok. Ama bilmen gereken bir şey var, Sheinfeld, aşkı bozdurman gerekir. O kadar yüksek düşünüp yüksekten atmamalı, bütün yaşamını bir çırpıda feda etmemelisin. Onun uğruna kanaryalarının hepsini serbest bıraktın da ne oldu? Karşılığında ne elde ettin? Bir hiç. Ne onu, ne de kuşlarının karşılığı olan bozukluğu."

"Kapa çeneni," dedi Jacob.

Tüccar umutsuz bir edayla elini salladı. "Sana öğüt verende kabahat zaten. Bir kere o kadını ben de seviyorum, oğlunu ben de istiyorum, ama senin için üzülüyorum, Sheinfeld. Çünkü bir dangalaksın ve kafan karışık. Bir zamanlar babamın sana benzeyen biri için dediği şeyi ben de sana söyleyeceğim: Tanrı iyi ki insafa gelmiş de taşaklarını bir kılıfa koymuş, aksi takdirde onları bile kaybederdin. Bari şu öğüdüme kulak ver. Arada ufak bir hediye götürmeyi, kimi zaman küçük bir hikâye anlatmayı bilmelisin, işe yarayan budur, Sheinfeld, sık sık ufak şeyler vermek."

16

İsrail'in bağımsızlık savaşı çıktığında köy erkeksiz kaldı. Yollardan kurşun sesleri geliyor, tepelerin ardından dumanlar yükseliyordu. Köyün mezarlığı genişledikçe genişledi. Ama Neşu, mükemmel bir Celile aksanıyla, geçtiği yerlerde iz bırakan çıplak ayaklarıyla, yakındaki Arap köyüne gitti, dişi koyunlar gibi meledi ve dönüş yolunda peşine küçük bir kuzu taktı.

Kuzuyu iki hafta boyunca şişmanlatıp, tarlalarda saklambaç oynatıp koşturduktan sonra ceviz ağacına götüren Neşu, zavallıcığı arka ayaklarından bir iple baş aşağı astı ve beriki daha bu yeni oyunu çözmeye fırsat bulamadan, körelmiş eski bir orakla kurbanının boynunu gererek tek hamlede kellesini uçurdu.

Boynu kopan kuzunun kaslarının seğirmesi dinmeden, işçi hayvanın bacak eklemlerini, paçanın hemen üst bölgesini doğrayıp dudaklarını et parçasına yapıştırarak kuvvetlice üfledi.

"Dikkatle izle, Sheinfeld," dedi, küçük gövdeye iki eliyle vurarak.

İşçinin üflediği havayla deri etten ayrıldı ve Neşu kuzunun karnını yararak, tıpkı bir ceketi çıkarırcasına deriyi sıyırdı.

"Bunun yöntemini bildin mi çok kolaydır, yoksa çok zor."

Burunlarının dibindeki ölüm kokusuyla baştan çıkan kargalar çevrede uçuşup hoplamaya başladı. Sabırsızlık onları öylesine cesur kılıyordu ki, yakınlara gelerek Neşu'nın kana bulanmış ayakkabılarını da gagaladılar. Beriki onlara bağırsakları fırlattı ve kuzuyu, Rebecca'yla Jacob'un eski turunçgil fidanlığındaki portakal ağaçlarının korları üstünde kızarttı.

"Otur şöyle, Sheinfeld," dedi Neşu. Parmaklarıyla kokulu etten bir lokma aldı, soğutmak için üfledi ve öğrencisinin dudaklarına yerleştirdi. "Bu işin kuralları olduğunu unutma," diye sürdürdü sözlerini. "Sen onun gözlerine bakacaksın, o da seninkilere, sonra yavaş yavaş kapanacak gözleri. Bu, sana güven duyduğunun işaretidir. Derken usul usul dudaklar arala-

nacak, sen de dikkatle sunacaksın lokmayı, ama eti tam manasıyla ağzının içine koymamalısın. Bir saniye bekleyeceksin, sonra hediyeyi kabul ettiğine dair bir işaret verecek sana, dili bir parça dışarı çıkacak - tıpkı küçük bir el gibi. Sonra ona etle dokunacaksın, o da ağzını açıp alacak. Bu, büyük bir güven ve aşk anlamına gelir, bilmelisin. Gözlerini yumup ağzını bu şekilde açmak, gözleri kapalı yan yana uzanmaktan daha büyük bir güven anlamına gelir."

Jacob'un gözleri yumuldu, çenesi açıldı, dili dışarı çıktı. Güven duyarak ve karanlığı yoklarmış gibi, güzel kokuyu içine çekip ganimetini ağzına aldı.

"Ye şimdi, Sheinfeld, ye." Jacob'un ağzına bir lokma daha yerleştirdi.

"Düğünden sonra ikiniz birlikte masaya oturacaksınız. Bütün köy izleyecek, sen de onu tam olarak bu şekilde besleyeceksin. Çok değil, çatalla değil, parmaklarınla, azar azar, çiğnerken ona bakacaksın, o da sana bakacak."

Jacob gözlerini faltaşı gibi açtı, baktı, çiğnedi, yuttu. Alnındaki yara belirginleşti. Tükürük ve gözyaşı -bedenin bütün salgılarından daha yumuşak ve hafif sıvılar- çenesinden gırtlağına doğru yuvarlanan nesneyi kaydırdı, baldırları titredi, yüreği eridi.

Neşu öğrencisinin dudaklarındaki zevk ve aşk ifadesini zihninin bir köşesine yazarak, ısırılmadan parmaklarını çekmek için elini kaçırdı. Kalkıp gramofona bir plak koydu, Jacob notalar mı esirin hareketlerine ayak uyduruyor, yoksa İtalyan mı, okullu kızların ip atlama oyununda olduğu gibi, notaların üzerinde dans ediyor, karar veremedi.

Sonra Neşu başını Jacob'a çevirip şöyle dedi: "Ağzındaki bitti mi?"

Jacob başını salladı.

"Şimdi ikinizin dans etme zamanı geldi."

Sonra onu kollarının arasına aldı, bedenine yasladı ve ikisi birlikte tango yaptılar - bastırılmış şehvetin, kurumuş dudakların, tenin pişmanlık acısının dansı.

Sheinfeld'in avlusundan dansın bitimsiz notaları, buharın, baharatların ve karıştırıldıkça koyulaşan yemeğin hoş kokusu yükseliyor, yeryüzünün üzerinde asılı kalıyordu. Herkes bunların ne anlama geldiğini, ne amaçla yapıldığını biliyordu, gelgelelim evin, tentenin, orada yaşayan, çalışan, alıştırma yapıp hazırlanan iki adamın üzerinde hâlâ bir esrar perdesi vardı.

İki adamın yaptığı her şeyin üzeri, kiralık katillerin, simyacıların, genç yaşta dul kalan insanların saklanmasını sağlayan o ince tülle perdelenmişti sanki.

Birçokları, evin yakınlarında dikilip bakışlarıyla duvarların ötesine geçmeye uğraşıyordu. Kimileri yürüyüşlerini yavaşlatıp havayı içlerine çekiyorlardı.

"İsrail topraklarında delikanlılar heder oluyor, bu herifler annene oyunlar hazırlıyor," demişti Oded, birkaç saatliğine köye uğradığında.

Harel Tugayı'nda kamyon şoförlüğü yapıyor, Naomi'den mektup getirip, kuşatma altındaki Kudüs'e mektup götürüyordu.

Jacob, savaşa katılmak üzere başvurduğunda, kendisine resmî bir dille fazla yaşlı olduğu, daha gayri resmî bir dille de deli olduğu söylendi. Beriki ferahlamış halde tentesine, danslarına ve aşçılığına döndü.

Pişen yemeğin kokuları rüzgârın yönünü asla dikkate almıyor, Jacob'un evinden hep bizim pencereye yöneliyordu. Ama annemin aldırış ettiği yoktu - ne tenteye göz atmak için oyalanıyor, ne de müziğe kulak vermeye yelteniyordu. Daha beteri, oradan geçmemek için olağan güzergâhını değiştirmeye bile gerek duymadı. Her zamanki dimdik yürüyüşüyle, yandan görünen yüzü, uçuşan elbisesiyle önlerinden geçiyor, sırtının zırhını, sağır kulağının ürpertisini onlara dönüyordu.

Rabinoviç'in Judith'i, Rabinoviç'in ineklerini sağıyor, onun giysilerini yıkayıp yemeklerini pişiriyor, maaşını ondan alıyordu. Haftada bir gün Globerman'la buluşup içki içiyordu. Haftanın iki günü, artık hayli yaşlanmış olduğundan evin yolunu bulmakta zorlanan Rachel'le yürüyüşe çıkıyor, ben de onlara eşlik ediyordum.

İki yanağında renkli favoriler gibi boy atan begonvilleri,

pencerelerinde hasretle kanat çırpan kırlangıçları ve duvarlarının gözeneklerinden tüten ılık süt kokusuyla eski ahır, artık güzel, küçük bir evdi. Rabinoviç'in Judith'i kimseyi umursamadan oğlunu orada büyütüyordu.

Judith'in davranışları Jacob'un yüreğinde anlaşılır bir endişe yaratıyordu, ama Neşu, ne Judith'le ne de davranışlarıyla ilgileniyordu. O, hiçbir kadının görmezden gelemeyeceği kurallar uyarınca, Rastlantı'nın etki edemeyeceği, Zaman'ın yolundan saptıramayacağı, ağır ve hesaplı bir izlence dahilinde yol alıyordu.

İlk ateşkes sırasında, Jacob'la Neşu gelinlik için kumaş satın almak üzere Hayfa'ya gittiler. Jacob kumaşlara dokunurken, beriki de büyük bir itinayla, orada çalışan makasçıları ve terzileri izledi.

"Elbiseyi benim için dikecek," dedi orada bulunan kadınlara, utancından yerin dibine girmiş Jacob'un omuzuna dayanarak.

Terziler kahkahayı koyverdi ve Neşu, köyün yuva öğretmeninden kaptığı yüksek perdeden sesiyle şarkı söyledi:

Kim bilir kim bilir
Nasıl çalışır terzi
iğneye geçirir ipi
makinede diker
işte öyle çalışır terzi.

Terziler alkış tutup ona eşlik ettiler ve öyle çok eğlendiler ki, hiçbir şüpheye kapılmadan Neşu'nun orada kalıp çalışırken canının çektiği kadar kendilerini izlemesine izin verdiler. O gece savaş esiri, köye usta bir terzi olarak döndü.

"Düğün için gelinliği dikme zamanı geldi. Önümüzdeki yıla kadar her şey tamamlanmış olacak."

"Gelinin üzerinde prova etmek gerekmez mi?" diye sordu Jacob.

"Yetti artık bu gelin!" diye bağırdı Neşu, beklenmedik bir sertlikle. "Gelinin ne işi var! Gelini görmene, gelinle dans etmene, gelinliği prova etmene falan gerek yok!"

Odanın zeminine kocaman, hışırtılı kâğıtlar serdi.

"Şimdi bana onun bedenini sözlerle tarif edeceksin," dedi.

Jacob tarif etti, savaş esiri de dizlerinin üstünde elbisenin biçimini kurşun kalemle çizdi. Kâğıdı makasla kesti, ardından kumaşı yere serdi.

Hikâyede birkaç satırlık, birkaç saniyelik yer tutan bu aşama, aslında aylar sürdü. Kumaşı satın almakla başladı, hazırlamak, ölçüp biçmek, çizmek, kesmekle sürdü, derken yağmurlar boşandı, meyveler olgunlaştı, ay dolun oldu, ağır ağır ufaldı, kuşlar göç etti ve sonunda Jacob, ayaklarını yıkadı, bir beze kuruladı, beyaz kâğıdın üzerinde yürüyerek Neşu'ya hiç kir kalmadığını gösterdi ve sonra kumaşın üzerinde yürüdü.

Topukları, baş parmakları yanıyordu, ama soğuktan mıydı sıcaktan mı, bilinmez. Kâğıtları kumaşın üzerine yerleştirdi, gelinliğin parçalarını ona göre biçti - dili dışarda, nefesi ciğerlerinin kafesinde, sadece parmakları kıpırdayarak.

Sonra müthiş bir bitkinlik hissederek yatmaya gitti. Birkaç gün sonra Aliza Papish'e giden Neşu, ondan Singer dikiş makinesini ödünç istedi.

"Ver ona, ver," dedi Köylü Papish karısına. "Böylelikle hayvanlara zulmetmesini engellemiş oluruz."

Neşu dikiş makinesini omuzlayıp geri döndü ve ilerleyen günlerde elbisenin parçalarını birbirine dikti, Jacob da bu arada durmadan Judith'ten söz ediyordu.

Gelinlik yavaş yavaş şekil almaya başladı - beyaz, saf ve boştu.

"Artık hissedebiliyor musun? Hissediyor musun?" diye sordu Neşu. Jacob, bütün yüreği ve bedeniyle, kumaşın tene, gelinliğin bedene olan hasretini, sadece kendisine has olduğunu sandığı o dolma, dokunma özlemini hissetti.

Elbiseyi teyellemeyi tamamlayan savaş esiri gülüp Jacob'un gelinliği denemesine izin verdiğinde, kumaşın soğukluğuna rağmen teninin alev alev yandığını hissetti Jacob, ağzından gayri ihtiyari bir şaşkınlık ve acı çığlığı çıkıverdi. Neşu onun gelinliği birkaç dakikadan fazla giymesine izin vermedi, ardından da onu dikiş makinesinin başına oturttu, birlikte son dikiş işlemine başladılar.

Globerman, bütün bu faaliyetlerin nereye varacağını anlayan tek kişi olarak hayli eğleniyor, meraklanıyor, bu arada Jacob'a yiyecek vurguncularının "önemli adreslerini" sağlıyordu. Kamyonetini, zekasını ve bağlantılarını "doğabilecek herhangi bir ulusal ihtiyaca karşı" İsrail'in savaşının hizmetine sunan tüccar, kıtlık dönemlerinde her zamanki işini yapmaktan geri kalmadı. Karaborsada et kaçakçılığı yapıp, arka odalarında devlet görevlilerinin yemek yediği lokantalara satarak bir servet edindiğinden, bir düğün için gerekli öteberinin nereden alınacağını gayet iyi biliyordu.

Jacob için indirim yaptırmaya, hatta düğün için gereken bütün malzemeleri -Alman Tapınakçıları'nın muhteşem Dresden ve Prag porselenlerini- ödünç vermeye söz verdi. Böylece, tehcir edilen Almanların evinde gerçekleştirdiğinden kuşkulanılan o dillere destan yağmayı da kabullenmiş oldu.

"Sana yardım etmek işime gelmez aslında," dedi. "Ama benim yaşımda biri için, bazen merak aşka ağır basar."

Bu arada bütün köylüler uzun süredir Jacob'u görmediklerini söylüyorlardı - Judith'in peşinden koşmayı, Rabinoviç'in avlusunun karşısında dikilmeyi, ağaçlara ve duvarlara sarı notlar asmayı, kadının yürüdüğü yollarda yatıp beklemeyi bırakmıştı Jacob, aslına bakılırsa ortalıklarda hiç görünmüyordu, çünkü evine ve avlusuna kapanmış, hazırlıkları, çalışmaları ve sınavlarıyla meşgul oluyordu.

Gün boyu yemek pişiriyor, dikiş dikiyor, dans ediyor, toprağı gübreliyor, çiçek dikip suluyor, gece yarısına doğru yatağa girdiğinde kâh uyuyup kâh uyanıyor, kâh bir kuralı anımsayıp kâh bir düş görüyor, gözünü bir açıp bir yumuyor, zihninde bir ileri bir geri saban sürüyordu: Judith Judith Judith tiduj tiduj tiduj tiduj tiduj judith judith.

Mutfak dolaplarından geceye has kokular saçılıyordu. Narin kadehler rafların üzerinde çıngırdıyor, kırmızı tavalar, sönmeyen bitimsiz gün batımları misali, duvarda ışıyordu.

Binlerce küçük dikiş atıldı, ta ki gelinlik bitip özlenen beden tarafından kabul edileceği, giyileceği, içinin doldurulacağı

anı beklemeye koyulana dek.

Neşu gelinliği okşadı, katlayıp uzun, beyaz bir kutuya yerleştirdi.

"Artık düğün için her şey hazır." Kutuyu dolaba yerleştirdi. "Tek yapmamız gereken, işareti beklemek."

17

Bütün bekleyenler gibi, Jacob da Neşu'ya ve kendisine, işaretin ne olabileceğini sordu.

Kırlangıçların ötme vakti haricinde öten bir kırlangıç mı? Yoksa ötme vaktinde öten bir kırlangıç mı? Yoksa işaret, bir karga mı? Kışın olgunlaşıveren bir şeftali mi? Güneşin batmaması mı, yoksa sabahleyin her zamanki gibi doğması mı? Bir elma yaprağı mı? Binlerce kardeşi gibi, fidanlıktaki ağaçların birinden düşecek bir sonbahar yaprağı mı?

Peki işarete hazırlıklı olmanın yolu neydi? Evde oturup belemek mi? Yoksa gidip gelmek, çalışıp yaşamak mı?

Bütün bekleyenler gibi Neşu'yla Jacob da bir işaretin yolunu gözledi ve işaret, bütün işaretler gibi, oyalandı, gelmedi.

"Eskiden yalnız bu hizmeti gören melekler vardı. Ama artık melekler bu işlerle uğraşmıyor. İşareti de tek başına tahmin etmen gerek. Bunun üzerine ben de yardımlarını almak üzere her şeyi iki kişiye anlattım: Globerman ile Menahem Rabinoviç'e. Menahem bana bunun harikulâde bir plan olduğunu söyledi. 'Bir kadını kazanmak için yapılan her plan güzeldir. Umarım başarılı olursun.' Sanki eski Menahem gitmiş yerine başkası gelmişti. Küçük oğlu bağımsızlık savaşında öldürüldükten sonra paramparça oldu, çok geçmeden ilkbahar dilsizliği de ortadan kalktı. Üstelik bu onu daha da çok yaralıyordu. 'Gördüğün gibi,' diyordu, 'artık baharları da konuşabiliyorum, gel gör ki tek bir şıllık bile beni dinlemiyor.' Oysa tüccarın tek yaptığı gülmek oldu. Ona, 'Bak,' dedim, 'seninle aynı kadını istiyoruz. Onun için, belki de ilk ve son kez bana gülmek yerine kulak verir, düşüncelerini belirtirsin.' Ve başından sonuna her

şeyi anlattım, her şeyi hazır edersem -düğünü, yiyeceği, dansı, gelinliği, hahamı, düğün tentesini ve davetlileri- onun da gelmeye mecbur kalacağını söyledim. Tıpkı doğa kanunu gibi - her şey hazırsa ve kayıp olan yalnızca tek bir parçaysa o zaman bu son parça da gelip yerine oturmaya mecburdur. Of, bu planımı anlatınca Globerman'ın nasıl güldüğünü bir bilsen. 'Bütün paranı bu kadın uğruna harcayacaksın, Sheinfeld,' dedi. 'Paranı, ömrünü, kuvvetini ve her şeyini.' Bu konuda haklıydı da, olan biten buydu, sahiden de her şeyi tükettim. Sana daha önce sözünü ettiğim o adama, malını mülkünü ömrünün sonuna göre hesaplayan o adama benziyordum. O Fransızca kitaptaki -adını unuttum- gemiye benziyordum, bütün yakıtını denizin ortasında bitirip, sonra da yakıt niyetine iskeletinin tahtalarını yakmaya başlayan, sonunda kendisinden geriye hiçbir şey kalmadan karaya varan, tarlalardaki bir leş iskeletini andıran, demir kirişlerden ibaret o gemiye. Ama Judith'le ilgili düşlerimde Globerman'ın anlamadığı şeyin ne olduğunu görebiliyordum - Judith'in başka seçeneği yoktu, Kader ağlarını çoktan örmüştü. Yoksa ta İtalya'lardan gelip çöllerde savaşan, sonra esir düşen ve kaçan bir insanın yolu, bir gece ansızın neden bana düşsündü? O bana düğün yemeği pişirmeyi, dans etmeyi ve gelinlik dikmeyi öğretmek için geldi. Bunu Globerman'a söylediğimde yüzü aniden kireç gibi bembeyaz kesildi. Dudakları öfkeden incecik oldu. Avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı: 'Çabuk söyle bakayım, Sheinfeld! Şu adı batasıca Hitler, sırf senin papağan İtalyan'ın esir düşüp sana bir düğün hazırlasın diye mi koca bir savaşı başlattı?' Gerçekten de öfkeden kuduruyordu. Belki de ailesinin pek çok ferdinin Litvanya'da Almanlar tarafından katledilmiş olmasından ötürü. Yüzü kireç gibiydi. 'Fırınlarda çocuklar yakılmadı o savaşta, askerler öldürülmedi, yetimler, dullar, esir kampları hiç olmadı. Hepsi hepsi, Judith Hanım'la Jacob Sheinfeld'in düğününü ayarlamaya gelen *farkakte* bir İtalyan vardı, öyle mi?' Ama ben o zamanlar artık böyle sözlere kulak asmıyordum, büyükbaş hayvanlardan anlayan herkes illa insan ruhundan da anlayacak diye bir kural yok, üstelik savaştan, hayattan ve ölümden söz et-

mek tüccara mı kalmıştı? O kendine baksındı önce: İneklerin Hitler'iydi o."

* * *

Derken, bir gün, son derece olağan bir akşam şekerlemesi sırasında, Neşu, sanki içinden bir şey kabarıp patlamışçasına aniden yatağında ters dönüp doğruldu. Bir melek zuhur etmiş değildi, ama Neşu hemen giyinip evden çıktı. Uzun süredir yürümediği bir yolda yürüyerek, uzun zamandır ziyaret etmediği Rabinoviç'in kayasına gitti.

Ağır ağır, sükûnet içinde yürüyor, hoplayıp zıplamıyor, yumruklarını sıkmıyordu. Derin derin nefes alıp vermekten ötürü göğsü kabarıp iniyordu, küçük gözleri neredeyse kapalıydı.

Onu gören birkaç çocuk dosdoğru köye yollanıp bağırmaya başladı: "Neşu taşa gidiyor, Neşu taşa gidiyor!" Savaş esiri, Rabinoviç'in avlusuna ulaştığında izleyiciler çoktan orada toplanmıştı bile.

Neşu bir saniye bile duraksamadı. Kayanın yanına gidip şöyle dedi: "Lütfen bir saniye bekle, şimdi derhal Moşem'i çağıracağım, o da seni yerden kaldıracak."

Herkes korktu. Yarısı toprağa gömülü olan kaya bile olduğu yerde titredi sanki. Neşu'nun kendisi bile şaşkındı, zira o sözlerin nereden çıktığını, onları kimin sesiyle söylediğini bilmiyordu.

Ölmüş kadının unutulmaz hareketiyle ellerini pantolonuna kuruladı, çömelerek kayayı kucakladı, insanı hayrete düşüren bir Rabinoviç inlemesi kopararak onu köklerinden söktü kaldırdı, tıpkı bir bebekmişçesine göğsüne bastırdı.

Köyün sokaklarını bu vaziyette arşınladı. Zaferin coşkusuyla gülümseyen bir tören alayı da onun peşi sıra yürüdü.

"Onların peşine takılma, derhal eve gel, Zayde!" diye bağırdı annem ahırın penceresinden.

Ne onların peşine takıldım ne de eve döndüm. Zira okaliptüs ağacının üzerindeki bir erkek bir de dişi karga, köklerinden sökülen kayanın altında kalan derin çukura doğru pike yapıyordu. Ben de oraya gittim. Ürkütülüp yerinden edilen so-

lucanlar toprağı delik deşik ederek ilerliyorlardı. Sıvı çamur damlalarıyla yosun topakları yuvarlanıyordu. Şiş göbekli karıncalar, saydam, sarı vücutlu sürüler yol alıyordu. Kargalar gagalarını sokup didiklemeye başlamışlardı bile, derken aniden gagaların birinden tok bir ses çıktı. Eğilerek onun neye çarptığını bulmak üzere elimi uzattım.

Zihnim ne anlıyor ne de tahminde bulunuyordu, ama daha parmaklarım, dokundukları şeyin ne olduğunu söylemeden, kalbim çarpmaya başlamıştı bile. Nemli toprağı kazdım ve bir kutunun dört sivri köşesini hissettim. Çamur topağını biraz ayıkladıktan sonra sedef kakmalı tahta kutuyu gördüm.

Neşu kayayı köyün ortasına kadar taşıdı. Halk evi yakınlarındaki dev ağaçların etrafında yürüdü, sonra adımlarını gerisin geri takip etmeye başladı. Bir çığlık koparak kayayı çukuruna devirdi ve Sheinfeld'in evine döndü. Şaşırıp sersemlemiş eşlikçilerine tek kelime bile söylemeden içeri girdi: "İşte sana işaret, Jacob. Gün gelmiştir."

Sobadaki odunu tutuşturdu, yıkanmak için su ısıttı. Duş aldı, yemek yedi, uyuyakaldı.

Geceleyin kalktı, eski esir üniformalarını giydi, tenteyi kapattı ve gelinlik kutusunu aldı.

"Hoşçakal Jacob," dedi.

"Hoşçakal Salvatore," dedi Jacob.

İtalyan, Rabinoviç'in evine gitti, ahırın kapısını tıklattı, gelinliğin olduğu beyaz kutuyu Judith'e uzattı.

"*Questo per te*," dedi. "Senin için, Judith."

Kadının vereceği yanıtı değil, kutuyu almak için kollarının uzanmasını bekledi. Kolları, iradesi dışında esire doğru uzandığında, İtalyan kutuyu bıraktı, arkasını döndü, köy merkezine yürüdü ve ilan tahtasına büyük, sarı bir ilan yapıştırdı: "Rabinoviç'in Judith'i ile talibi Jacob, bu yılın 14 Şevat'ında, 1 Şubat Çarşamba, 1950 tarihinde, akşam saat dörtte dünya evine gireceklerdir. Bütün dostlar davetlidir."

Salvatore oradan otoyola çıktı, köyden ayrıldı, bir daha da asla görülmedi.

18

"İşte, dans etmeyi, yemek pişirmeyi öğrenmiştim, tabak çanak hazırdı, gelinlik de öyle. İtalyan kayayı kaldırmış, bana ilk kez Jacob diye hitap etmişti. Beni Sheinfeld'den Jacob'a, zavallı bir erden, büyük bir aşk generaline terfi ettirmişti sanki. Bütün köy düğün vesilesiyle asılan ilanı okumaya gelmişti. Kelimeler çok güzel, bir o kadar da basitti. Dünya evine girecekler... Judith'in talibi... tarihe gelince, hem İbranî hem de miladî tarih yazılmış, saat, gün, ay, yıl, her şey açıktı, böylece ne Talih, ne Kader ne de Rastlantı bu işe burunlarını sokabilecekti. Aradan birkaç gün geçtikten sonra hahama esaslı bir tavuk götürüp düğüne gelmesini kesinleştirmek ve ona tarihi anımsatmak için otobüsle Hayfa'ya gittim. O dindar hödüklerin nasıl olduklarını bilirsin, *mitzva* için para alması yasaktır, ama *mitzva* [illegible]pmasını anımsatacak besili bir tavuğa itirazı olmaz. İşte böy-[illegible] Zayde, durmadan bana yemek pişirmeyi, dans etmeyi, dikiş [illegible]kmeyi nereden öğrendiğimi sordun durdun. Artık biliyorsun. Globerman'ın söylediklerine de kulak asma - dünya savaşının nedeni buydu gerçekten de. İngilizler, Salvatore'yi buradaki esir kampından kaçarak bana gelsin ve her şeyi, tüm kuralları öğretsin diye enselediler çölde. Savaş bunun için değildiyse, ne için olacaktı? Sorarım sana, ne için? Aşkım koca bir savaşı hak etmiyor mu? Önce bana şehriyeli, domatesli, peynirli İtalyan yemekleri öğreteceğini sanmıştım. Ama hayır, bir Yahudi düğünü için Yahudi yemeği pişirmem gerektiğini söyleyen kendisiydi. Aliza Papish'i izlemeye gider gitmez Ukrayna'da doğup büyümüş biri gibi yemek pişirmeye başladı. Sonra bana da öğretti. Üç farklı ringa balığını bu şekilde pişirebildim. Birinde ekşi kaymak ve iştah açıcı yeşil elmalarla, ötekinde ruha hitap eden yağ, soğan ve limonla, diğerinde de acıları yatıştırması için defne yaprağı, biber, yağ ve sirkeyle, yanında ekmek, tereyağ ve şnapsla. Sonra, tabaklardan gülümseyen altın sarısı yağ damlacıklarıyla *kreplach*'lı tavuk suyu çorba yaptım. Üstüne serpilmiş dereotları o kadar ince kıyılmıştı ki, ka-

selerinin başındaki herkes içini çekti, çünkü çorbadaki damlacıklarda annelerinin hayalini görüyorlardı. *Kreplach*'ın hamurunu da kendi ellerimle yoğurmuştum. Çünkü, onun içindeki değil, dışındaki önemlidir. Ayrıca, Rusya'da sadece Kiev'deki zengin *goyim*'lerin sofralarında bulunan o tavuktan, *Taganka*'dan yaptım. Bir de lahana, pancar, patates ve sığır etiyle Ukrayna borç çorbası pişirdim. İtalyan, kuralları o kadar iyi biliyordu ki, herkesin borç kasesinin yanına, ekmek kabuğuna sürtsünler diye yarım diş sarımsak koymam gerektiğini unutmamayım diye bir kenara yazmıştı. Geniş bir rendede kıyılarak, az yağda kavrulmuş soğan eşliğinde sunulan tuzlu turp salatası yaptım. Herkesin yanına bir parça acı turp da koydum - kırmızı olanından değil, beyaz olanından. Tadı öyle keskindi ki, yaşlar gözlerinden değil burnundan boşanır, midene gırtlağından değil, canı nereden isterse oradan inerdi. İçki niyetine, ekşi kaymakla süslü kaselerde soğuk şalgam borçu ikram ettim - kanın üzerinde bir kar tepesi gibi görünüyordu. Kışa girmeden önce savaş esirinin yaptığı nar suyu vardı bir de, çünkü ona senin nara ne çok düşkün olduğundan söz etmiştim, Judith. Ahududu ve çilek reçeli, vadi yolunda yetişen yabani siyah eriklerden marmelat yapmıştım. Her şey tüccarın bana ödünç verdiği, adı batasıca Almanların o şık kaselerinin içindeydi. Ne diyeyim, Zayde, bunların hepsi bana servete mal oldu. Bu uğurda bir yığın zavallı kuşu sattım, bir sürü şeyi de Globerman verdi bana. Bütün o paragözlüğüne, hırsına ve aşağılama merakına karşın Globerman aslında iyi adamdı. O kötü katil pek çoğumuzdan daha iyiydi. Bir yığın yiyeceği resmen hibe etti bana. Kıtlık dönemlerinde bir servet yapmıştı. Sığırların kesilmesinde kullanılan evraklarda üçkâğıt yapmak için her türlü *shtiks*'i vardı, yetkililer bu durumdan haberdar olmalarına karşın onu enselemeyi bir türlü başaramadılar. Yaklaşık yüz kişiye yemek hazırlamıştım, ama vadi civarında duyan herkes gelmişti. Yüz kişi oturup yemiş, bir o kadarı da izleyip koklamak üzere ayakta dikilmişti. Ama hiç kimsenin şikâyeti yoktu, zira yemek için değil, meraklarını gidermek için, aşk için gelmişlerdi. Bir de bu konudaki ciddiyetimden ötürü gel-

mişlerdi, çünkü aşk ile ciddiyet birleştiği takdirde, Zayde, hiçbir güç onların yoluna çıkamaz. Üstümüzde harikulâde bir kış güneşi ışıyordu, bu beni hiç şaşırtmadı. En ince ayrıntısına kadar ayarladığın bir düğünde havanın da iyi olması gerekir ne de olsa. Sonra köy marangozhanesinden tahta satın aldım, tezgâhlar yapıp üzerlerine beyaz örtü serdim, misafirler için sandalye hazırladım - hepsini de tek başıma yaptım. Sonra yıkandım, giyindim ve akşam saat dörtte, mavi pantolonum ve beyaz gömleğimle onun talibi olarak şık giysiler içinde beklemeye koyuldum ve herkese, 'Buyrun, buyrun arkadaşlar, gelmekle ne iyi ettiniz, bugün bir düğünümüz var, buyrun,' dedim. Herkes geldi, büyük bir ciddiyetle, başlarımızın üzerinde yiyecek kokusu hâkimdi, tıpkı acılar gibi, İncil'de ne denir bilirsin - ruhun gıdası, acı değil de nedir? Bedenin gıdası da vardır -etle patates gibi- bir de ruhun gıdası vardır - bir kadeh votka ve bir parça ringa gibi. Sonra Hayfa'dan haham da geldi, masaya yaklaştı. Sofu dangalakları ne kadar sevdiğini senin de bildiğin Köylü Papish, berikine seslendi: 'Haham efendi, buradaki her şey koşer değil, kâfir yemekleri var.' Sonra bana iki gözünü kırptı. Çünkü tek gözünü kırpmayı beceremezdi. Kâfir yemekleri deyince endişeye kapıldım. Kim bilir, belki de onun Yeşu adında bir işçi değil de *goyish* bir İtalyan olduğunu biliyordu. Ama haham kafası çalışan bir Yahudi'ydi ve derhal Köylü Papish'e dönerek şöyle dedi: "Size koşer olup olmadığını sordum mu, Reb Yid?" dedi. Köylü Papish, "Hayır, sormadınız," diye yanıt verince, "Öyleyse neden yanıt verdiniz?" dedi haham. Sanki ertesi gün onu Yom Kipur ve Tişa Be Av orucu bekliyormuş gibi ellerini ovuşturup dudaklarını iştahla şaklatarak yedi yemekleri, yemekten sonra da tabağını bir parça ekmekle sıyırdı. Bu hahamlar hakkında ne dersen de, aptal değildirler. Yemekten sonra beni sıkıştırmaya başladı, gelin kim, gelin nerede, gelin neden gelmiyor? Ben de dedim ki: 'Her şeyi önceden hazırladık, bizi buna layık görüp gelmesini umuyoruz.' Haham da bana bakıp şöyle dedi: 'Reb Yid' -belli ki Reb Yid demeyi çok seviyordu- 'gelecek olan nihayetinde bir gelin, Mesih değil ya.' Ben de şöyle karşılık verdim: 'Bu gelin benim

için Mesih'tir.' Haham bu sözüme dayanamadı, hemen masadan kalktı, öfkeyle şöyle dedi: 'Henüz Mesih'i görmüyorum, ama eşeği görüyorum.' Bu çok eski bir deyiştir. Haham oradan ayrılmak istedi, ama dört erkek onu kolundan yakalayarak sandalyeye oturttu. Hepimizle beraber o da gelinin gelmesini bekledi. Hep birlikte bekledik, bekledik. Orada ne oldu bilmiyorum, Judith gelmedi. Sadece birden sen çıkageldin, Zayde. Yarım saate yakın bekledik, sen geldin. Gelinliğin durduğu beyaz kutuyu böyle kolunda taşıyarak avluya girdin. Bunu anımsıyorsun ya, Zayde? Böyle bir şeyi unutmak olası mı? Aniden çıkıp geldiğinde herkes sus pus olup sana baktı, sense dosdoğru bana ilerledin. Öyle sessizdin ki ikimizin de kalp atışları duyuluyordu. Gelinliğin kutusunu bana verdin ve hemen arkanı dönerek, ardına bile bakmadan eve koştun. Bense tıpkı bir kaçık gibi bağırdım: 'Zayde, Zayde ne oldu?' Ayağa fırladım, utanıp sıkılmadan herkesin içinde avazım çıktığı kadar bağırdım, oysa sen ardına bile bakmadan koşup gitmiştin. Sana bağırdığımı duymamış mıydın? Anımsamıyor musun? Böyle bir şeyi nasıl unutursun? Sen çekip gittikten sonra kutuyu açtım ve herkesin içinde gelinliği çıkardım. İçinde Judith yokken öylesine uzun ve boştu ki. İnsanlar hep bir ağızdan içlerini çektiler. Gelinlikten ötürü iç çekiyorlardı. Gelinin olup olmaması önemli değildi. Sonra dört erkek hahamı resmen sürükleye sürükleye yanıma getirdi. Tentenin dört sırığını tuttular, ben de gelinlikle beraber yanlarında dikilerek şöyle dedim: 'İşte gelin, başlayabilirsiniz.' Tıpkı şu an olduğu gibi, gözlerimden yaşlar boşandı. Senin de gözlerin doluyor, Zayde, neden ağladığını bilmiyorum. Sana göre hava hoş, hem böylesi senin için daha iyi oldu. Haham bana baktı: 'Reb Yid, bir hahamla ve Yahudi düğünüyle dalga geçmenize izin veremem,' dedi. Tekrar çıkıp gitmek istedi ve dört erkek bir kez daha berikinin etrafını çevirerek onu kolundan yakaladı. Sonra, Yahudilerin tanrısının bu düğünün tarafında olduğunu anlamış olacak ki, hemencecik, papa gibi, kutsamalarını birer birer sayıp vazifelerini ifa etmeye koyuldu, ben de onun parmağının olması gereken yere, boşluğa yüzüğü taktım ve hiç şaşırmadan

şöyle dedim: 'Sen karşımda duran sevgili, bugün Musa'nın ve İsrail'in gelenekleri uyarınca karım olarak kutsanmış bulunuyorsun.' Judith orada olmamasına karşın, herkes bu sözleri kime söylediğimi biliyordu. O, gelmemiş olmasına karşın benim karımdır, bütün köy buna tanıktır, bütün köy görmüştür ki o, gelmemesine rağmen oradaydı, sen oradaydın, Judith, benimlesin, benimsin."

19

Jacob Sheinfeld'le Rabinoviç'in Judith'inin düğünü, hem bizim köyün hem civar köy sakinlerinin belleklerine kazınmıştır. O zaman daha bebek olan çocukların, onların henüz doğmamış torunlarının belleklerine de. İnsanlar hâlâ bu konuda konuşurlar ve ne zaman benimle karşılaşacak olsalar, merak ile endişe karışımı bir ifadeyle gözlerini kısıp bana bakarlar - sanki yanıt benim bedenimde gizliymiş gibi.

Oysa bende hiç yanıt yok, yalnızca bellek var.

O sıralar aşağı yukarı on yaşlarındaydım ve Jacob'un beni hatırlamamakla suçladığı şeyi gayet iyi anımsıyorum. Neşu'nun kayayı kaldırışını, ahırımıza gelerek büyük beyaz kutuyu anneme verişini hatırlıyorum. Ona anlamadığım bir dilde, tanımadığım bir sesle birşeyler gevelemiş, gitmişti.

Annemin ellerinin titrediğini hatırlıyorum - beyaz kutunun üzerinde gezinen parmakları içindekini tahmin ediyordu. Hüküm giymiş biri gibi güçsüzce yığılışını çuvalların üzerine. Gelinlik açılıp serildiğinde bütün ahırı kaplayan ışıltıyı.

Sonra ayağa kalkıp soyunuşunu, gelinliği çıplak vücuduna giyişini anımsıyorum. Gözleri kapalı, dudakları titrer vaziyette, ahırın boşluğunda dolanmış, dışarı çıkmamıştı.

Daha sonraki günlerde de onu birçok kez giydi. Bir dakikalığına, birkaç dakikalığına, çeyrek saatliğine, derken bir saatliğine ve sonunda daha uzun süreler boyunca. Gece yarısı onu kuşanmış bir halde avluya sızdığını, uzak bir yıldız bulutu gibi yalakların yanında yürüdüğünü görmüştüm. Gelinliğin içine

saklanarak enine boyuna düşünüyor, kimseyle konuşmuyordu. Ben dahil kimseye tek kelime etmemişti.

Sheinfeld'in işçisinin düğün tarihi olarak yazdığı günden üç gün önce, tüm köy hazırlık yaparken, çamaşır leğenlerinin, kaynayan tencerelerin saçtığı kokular ortalıkta kol gezerken, annem Moşe'ye gitti, her şeyin ayarlandığını, onun evinde ve çiftliğinde çalışmayı bırakmak üzere olduğunu, talibi Jacob Sheinfeld'le dünya evine girmeye karar verdiğini söyledi.

O akşam üzeri, Judith su ısıtmak için sobaya mısır koçanı ve budaklı odun attı.

"Şimdi yıkanmak istiyorum, Zayde," dedi. "Git bak bakalım Sheinfeld'in avlusunda neler olup bitiyor?"

Koştum, geri döndüm ve ona Sheinfeld'in masaları kurduğunu, beyaz örtüler serip çanakları yerleştirdiğini anlattım. "Bir parti hazırlığı var sanki," diye ekledim, sanki anlamıyormuş, bilmiyormuş gibi.

Annem büyük küvete oturdu, teninden buharlar fısıldadı. Benden sırtını sabunlamamı, başına su dökmemi istedi. İstediği her şeyi yaptıktan sonra elimde açık bir havluyla bekledim - gözlerim kapalı, kalbim buz kesmiş, nefret, endişe ve korku dolu.

Yavaşça küvetten çıkıp havluya sarındı. Oturup saçlarını taradı, yüzünü uzunca bir süre aynada inceledi.

"Buraya gel, Zayde," dedi.

Gidip yanında durdum.

"Bugün Jacob'la evleneceğim," dedi.

"İyi," dedim.

"Baban olacak." Çenemi tuttu. "Yalnızca o."

"İyi," dedim.

"Burada, köyde yaşayacağız. Kimseden ayrılman gerekmeyecek."

Ayağa kalktı, başımı göğüslerinin arasındaki su damlacıklarına bastırdı, ardından arkasını dönerek beyaz gelinliği giydi.

"Beni burada bekle," dedi.

Arkasını dönüp ahırdan çıkarak gözden yitmeye başladığında o soğuk ve katı el omuzuma dokundu, yere düştüm.

"Adın ne?" diye sordu o tanıdık, nefret edilesi ses.

"Zayde!" diye bağırdım. "Zayde adında küçük bir çocuğum! Git de öldürecek başka birini bul!" Ayağa kalkıp onu yolumdan ittim. Hemen lapa çuvallarına atılarak arkalarında gizlediğim kutuyu çıkardım ve annemin peşinden koşmaya başladım.

Köyde sessizlik hâkimdi. Ortalıkta kimsecikler görünmüyordu. Herkes Sheinfeld'in avlusunda toplanmış onu bekliyordu. Benim haricimde herkes oradaydı, ben de sokakta koşuyordum. Bir de Moşe Rabinoviç yoktu, o da evde kalmıştı. Havayı bölen birkaç ses, son derece hafif ve barizdi. Sesler saydam havanın içinde yan yanaydı: Kalbimin atışı, adımlarımın patırtısı, soluklarımın fırtınası, uzaklardaki bir karganın çığlığı.

Onu durdurmak için seslenmedim, zira sağır kulağının ve beyaz gelinliğinin onu bütün dünyadan koruduğunu biliyordum, duymayacak, durmayacak, ardına bile bakmayacaktı. Peşinden koştum, ona yetişip önüne geçtim, karşısına dikilerek iki elimi birden uzatıp küçük kirli kutuyu gözlerine doğrulttum.

Sedef kakmalı kutu kilitli olmasına karşın, annem firketesini anahtar deliğine sokar sokmaz itaatkâr bir şekilde açıldı ve bir anlığına kutu başka hiçbir şeyi değil de onun beklentilerini saklıyormuş gibi göründü.

Elini kutunun içine soktuğunda yumuşak ve arzuyla yolu gözlenen bir şeye dokunduğunu hissetti. Moşe Rabinoviç'in gür ve uzun saç örgüsü dışarı çıktı. Annem onu göz hizasına kaldırınca, eski zamanlardan kalma kurdeleler çözüldü ve parmaklarının arasında altından bir çağlayan aktı.

"Seni o mu gönderdi?" diye sordu.

"Hayır."

Birden, hiç şüpheye kapılmaksızın, Moşe'nin yıllardır aradığı şeyin bu olduğunu anlayıverdi. Ama sanırım örgünün ona değil, bir kadına, Tonya'ya ya da başka bir sevgiliye ait olduğunu düşünmüştü. Yine de, hakikate dokunan ellerin hissedeceği o derin, hoş sıcaklık işlemişti parmaklarına.

"Bunu nerede buldun, Zayde?"

"Moşe'nin kayasının altında," dedim. "Sheinfeld'in işçisi onu kaldırdıktan sonra."

Bomboş sokağın ortasında dikiliyorduk. Annem örgüyü kutusuna geri yerleştirdi. Birkaç adım attı. Sırtını bana döndü, yüzünü kollarına gömdüğünde omuzlarının sarsıldığını fark ettim.

"Kayanın altında." Gülüyordu. "Ne zeki kadınmış. Oraya bakmak nereden aklına geldi?"

"Okaliptüsten inen kargalar buldu."

Sonra bana döndü. Dudaklarını örten parmakları titremesini perdeliyordu. Bir sığınak arayan gözleri avare dolanıyordu.

Birden bütün ağırlığıyla üzerime abandı: "Kim bilebilirdi, kimin aklına gelirdi? Kayanın altındaymış... Onca zaman onu aradı..."

Elimi uzatıp on yaşındaki bedenimle ahıra dönene dek ona destek olup bana yaslanmasını sağladım.

Moşe, her zamanki kadar soğuk ve sert duvarların arasında yürüyordu. Annem ona kutuyu uzattı.

"Aradığın şey bu muydu?"

Sesi sakin ama katıydı. Kutuyu açtı ve gözlerini Rabinoviç'inkilerden ayırmadan, saç örgüsünü çıkardı. Hareketleri ağır ve ölçülüydü, dükkânındaki en nadide kumaşı tanıtan kumaşçının hareketleri gibi.

Moşe'nin sağ eli, Judith'in çok aşina olduğu ama nedenini ancak şimdi çözebildiği bir hareketle, ensesine gitti. Derken ensesini sardı, aşağı indi. Annesinin özlemlerine yanıt verebilmiş olsa, göğüslerinin büyüyeceği yerdeki güçlü kasları ovuşturdu. Sonra, aşağılara indi ve inceleyerek, kanıt arayıp onaylayarak, kasıklarını yokladı. Bu hareketlerin hiçbirinde kabalıktan eser yoktu, yüzünde bir anlığına bütün erkekliğini silip süpüren bir ifade vardı.

Judith ancak o zaman, saç örgüsünün bir annenin, eşin ya da ablanın değil, bir erkeğin olduğunu, Moşe'nin kayıp saç örgüsü olduğunu anladı.

"Bu senin mi... Moşe?" diye fısıldadı, yarı sorar yarı yanıtlar bir ifadeyle. "Senin... ?"

"Benim."

Orada, ahırın bir köşesinde dikildiğimi fark etmemişlerdi.

"Beni karın olarak al, Moşe," dedi annem. "Ben de sana saç örgünü vereyim."

Soğuk havanın içine yayılan sözcükler küçük ve beyazdı. Yanağından dökülen gözyaşlarıysa ılık ve ışıltılı.

"Ya çocuk?" diye sordu Moşe, dili damağı kurumuştu. "Kimin oğlu?"

Karanlık köşesinde, bir arpa çuvalının arkasına saklanmış oturan çocuk, her şeyi duydu, her şeyi gördü ve gıkını çıkaramadı.

"Beni karın olarak al, Moşe, çocuğa da adını ver."

Ona saç örgüsünü uzattı, Moşe hemen onu koklamaya, yüzüne, tenine bastırmaya koyulunca annem de zaman geçirmeden gelinliği üzerinden çıkardı.

Vücudu bembeyazdı. Yalnızca iş gömleğinin açık üçgen yakası ve kolları yanmıştı. Yaşına göre bedeni diri kalmıştı, narin ve güçlüydü. Göğüsleri küçük ve ışıltılıydı. Belinin oyuğunda iki şaşırtıcı gamze gülümsüyordu, baldırları uzun ve sıkıydı.

İş giysilerini giyip yere eğildi, beyaz kutuyu kaldırıp gelinliği içine yerleştirdi.

"Zayde, şimdi bunu Sheinfeld'e götür," dedi bana. "Onu götürüp ona ver, oradaki kimseye bir şey söyleme ve dosdoğru eve dön."

20

Bütün gece sokakta Jacob'un düğününden dönen insanların ayak sesleri işitildi. Sanki sessiz bir nümayiş yaparmışçasına, Rabinoviç'in evinin önünde bir ileri bir geri yürüyüp durdular, sonunda dağıldılar.

Ertesi gün Oded, Kudüs'ten Naomi'yle bebeğini getirdi. Naomi mutlu, endişeli ve şaşkındı. Anneme, "Anne," diye hitap etti, ikisi de ağladı.

Geceleyin Moşe uyumak için ahıra gitti, Naomi de beni, oğlu ve kendisiyle uyumam için eve götürdü. Sabahleyin de süt sağmak için uyandırdı.

“Yalnız kalmak için gittiler, Zayde,” dedi. “Biz de burada birkaç gün kalıp ineklere göz kulak olacağız.”

Annemle Moşe, Zihron Yakov’da, taş duvarlı, çakıl patikalı, giriş kapısı boyunca sıralanan hışırtılı hurmalarıyla küçük bir pansiyona gitmişlerdi. On yıl sonra askerden izne geldiğim sırada oraya gitmiş, ama içeri girmemiştim.

“Senle ben, Judith,” dedi Moşe, “bütün ömrümüzü böyle bir yerde, uşaklar ve at arabalarıyla geçirmeliydik.” Annemin parmak uçlarını tutarak o hantal vücudundan beklenmeyecek derecede zarif ve şaşırtıcı bir hareketle eğilerek selam verdi.

Judith berikinin ensesini kavrayıp parmak uçlarıyla okşadı. Havada bir çello ile kemandan gelen belli belirsiz notalar yankılanıyordu. Bir kızla üç erkek pansiyonun müzik odasında çalıyorlardı.

A mensh trakht un Gott lakht, kimse çözemedi, kimse bir anlam veremedi. Ne ağaçkakanın ağaç gövdelerindeki ivecen vuruşları, ne de akbabanın, küçük bir cam elması gibi gökleri kesen süzülüşü.

Orada geçirdikleri dördüncü günleriydi. Şubat başı, 1950 yılıydı. Naomi’yle ben çiftlikte ahıra göz kulak oluyorduk.

O sıralar kuru ve keskin bir ayaz bütün ülkeyi kasıp kavuruyordu ve otobüsle dönüş yolculuğu sırasında, Moşe Judith’e havanın, Ukrayna’da geçen çocukluğundan hatırladığı soğuklara benzediğini söyledi.

Otobüs Mukraka Dağı eteklerinden sola döndü, yokuşu tırmanıp sağa döndüğünde vadi göründü, tarlalar gözlerinin önünde serildi. Judith içini çekerek Moşe’ye yaslandı ve şöyle dedi: “İşte eve geldik, Moşe, evde olmak daha iyi.”

O gece Oded Naomi’yle bebeğini Kudüs’e geri götürmeye geldiğinde Naomi’ye veda edeyim diye annem beni uyandırdı. Naomi birden, “Zayde de birkaç günlüğüne bizimle gelse ya?” deyiverdi. “Radyoda söylendiği kadarıyla Kudüs’e kar bekleniyormuş.”

“Okula gitmesi gerek,” dedi Moşe.

“Bu fırsat kaçmaz,” diye karşı çıktı Naomi. “Köye hiç kar

yağmaz. Hem siz daha fazla baş başa kalırsınız, hem de Zayde böylelikle bir parça kar görmüş olur."

"Ama ağaç dikme gününü kaçıracak," dedi annem.

"Onsuz da burada yeterince ağaç var," dedi Naomi.

Annem güldü ve yol için birkaç yumurtalı sandviç daha hazırlayıp benim için de küçük bir paket yaptı, Naomi bir eliyle benimkini tuttu, diğeriyle de bebeğini kucakladı.

"Oded'in yola çıkması gerekiyor, acele et." İkimiz de aceleyle kamyona koştuk.

"Moşe'ye veda edemedim, annemi de öpemedim," dedim koşarken.

"Geri döndüğün vakit söylersin,' diye güldü Naomi. "Öpücüğü de bana verirsin olur biter."

Yol boyunca uyudum. Uyandığımda Oded'in her zamanki alışkanlığını değiştirdiğini keşfettim, kamyonuyla dosdoğru semte girmiş, motorun kükremesiyle şafağın sükûnetini tuzla buz etmişti.

"Korna çalmak ister misin, Zayde?" diye sordu. Naomi tek kelime etmeye fırsat bulamadan ben çoktan ipe asılmıştım bile, heybetli inilti havada yankılandı.

"Siz ikiniz yüzünden bütün mahalleyle kavga edeceğiz."

"Sakın şehir çocuklarına benzeyip de dönme, tamam mı, Zayde," dedi Oded bana, son kez korna çaldı, sonra gitti.

O zamanlar on yaşlarındayım ve hayatım boyunca gördüğüm en keskin ayazdı. Ertesi gün daha da soğuktu. Naomi boynuma kırmızı bir yün kaşkol doladı, Meir de beni sınırın ötesinde bulunan Eski Şehir'e gezmeye götürdü.

Bir ineği andıran ve "Chausson" denen tıngır mıngır bir otobüsle yolculuk ettik. Meir şoföre parayı uzatmak isteyip istemediğimi sordu. Aldığım para üstü gülünç bir bozukluktu, daha önce hiç görmediğim bir kâğıt *penny*. Ziyon Meydanı'ndan dev bir beton duvara varana dek yürüdük ve duvardaki deliklerden arka tarafı gözetledik. Çatısında büyük bir kadın heykeli olan, dev koridorlarında soğuk rahibelerin sağa sola koşturduğu büyük bir eve çıktık.

Kırmızı gözlü, beyaz favorili, elli yaşlarında bir adam yanı

başımızda dikiliyor, kolunda *tefilin*'i, bizi ve şehri izliyor, dizelerinin arasından kesif bir meyan kökü kokusu tüten tekdüze bir ezgiyi mırıldanıyordu. "İbrahim, İshak ve Yakup için, Kral Davud'un anısına bir kutsamada bulun, Tanrım bana kudret ver, göklerden kurtuluşumuzu bahşet, doğruluktan ayrılmayanları gözet, yol göstericimiz Musa'yı, yol göstericimiz Kral Süleyman'ı, yol göstericimiz Kral Davud'u unutma, onlara Cennette rahmet eyle."

"Asalak," diye homurdandı Meir, yine de bana, adama kâğıt yarım *penny*'lerden vermemi söyledi.

21

O hafta başıma birçok ilk geldi.

İlk kez bir kafede sıcak kakao içtim.

İlk kez Naomi beni sadece yanağımdan değil, dudağımdan ve boynumdan da öptü.

İlk kez bir kitap dükkânına gittim.

İlk kez annem öldü.

Gece Meir'le Naomi'nin bebeği ağlamaya başladı. Naomi'nin kalkıp onu besleyişini, pencereden dışarı baktığında kopardığı sevinç ve şaşkınlık çığlığını duydum.

Aceleyle yanıma gelerek omuzumu sarstı. "Kalk Zayde, kalk, sana söz verdiğim kar yağmış."

Kalkıp baktım ve hayatımda ilk kez kar gördüm. Toprağın üstü tamamıyla kaplanmıştı ve sokak lambalarının ışığı altında tüy kadar hafif koca kar taneleri amaçsızca dönerek yağıyordu.

Sabahleyin mahalledeki çocuklar kar topu oynamaya çıktılar. Naomi, "Dışarı çık, Zayde, onlarla oyna," dedi.

"Hayır," diye yanıtladım.

"İyi çocuklardır," dedi. "Birkaç tanesi senin yaşıtın."

"Bana gülerler," dedim. "Onlara adımı söylemiş miydin?"

"Adın ne?" Korkutucu bir ifadeyle üstüme eğilip kahkaha attı. "Adın ne, evlat? Seni enselemeden çabuk söyle."

"Adım Zayde," dedim. "Git de başkasını ensele." Naomi elimden tuttu, ikimiz beraber dışarı çıktık.

Uzunca bir süre çocuklarla oynadık. Naomi'nin yüzü soğuktan ve sevinçten kıpkırmızıydı. Yağmaya devam eden kar saçlarının üzerinde bir taç oluşturuyordu. Gözleri ışıldıyor, yanaklarından ılık, tatlı bir buhar yükseliyordu. Sonra büyükçe bir kardan adam yaptık ve Naomi, ona bir burun takmak üzereyken uzaklarda küçük kara bir siluet belirdi, bize doğru yaklaştı, sendeleyip kalktı ve yaklaşmaya devam etti.

"Meir bu," dedi Naomi, yüzü öylesine soldu ki adeta yok oldu.

Giderek büyüyen siluet, uçsuz bucaksız beyaz tarlanın içinden bize doğru gelmeye devam etti.

"Bir şey olmuş," dedi Naomi. "Büroda telefonla bir haber almış olmalı."

Meir yaklaştı, yaklaştı, sonunda Naomi'yi kolundan tutarak kenara çekti, o korkunç çığlığa neden olan dehşetengiz haberi verdi - Judith, Judith, Judith, Judith - ağzından çıkan Judith'lerin her bir "u"su uçtu, fırıl fırıl döndü, beyaz karın ortasına düşüveren bir karganın siyah kanadı misali koyulaştı, ağırlaştı. Meir onu tutup kucakladı ve bana dönerek şöyle dedi: "Sana daha sonra anlatacağız, Zayde, daha sonra."

Şafak sökerken, köylülerden birinden ödünç aldığı ciple, ardında ne olduğunu ancak kendisinin seçebileceği kardan örtünün bembeyaz gizli yollarında on altı saat yolculuk ettikten sonra, Oded çıkageldi.

Bir saat kestirdi, kalktıktan sonra peş peşe dört fincan çay içti, iki çikolata, yarım somun ekmek yedi ve tepemizde fırıl fırıl dönerek bizi uyuşturan kar tanelerinin ve cipin farlarının baş döndürücü büyüsünün içinden, bizi köye, annemin cenazesine götürdü.

22

6 Şubat 1950 sabahı Rabinoviç uyandı, Judith de eskiden hep gri olan, şimdiyse çeperlerinde yepyeni duran mavileşmiş gözlerini açtı.

Moşe Judith'in sevdiği kahveyi pişirmek için ocağa yöneldi ve sütü kaynatırken birden kendisini neyin uyandırdığını idrak etti. Sessizlik. Köyün olağan seslerini yutan o sessiz battaniye. Ne bir tavuk gıdaklaması, ne bir buzağı sesi, ne bir tulumba gıcırtısı. Moşe kepengi açtığında toprağın üstünü kalın bir kar tabakasının kapladığını gördü. Bütün gece süren, davetsiz, beklenmedik bir kar.

Yumuşak, lapa lapa yağan kar taneleri ağır ağır toplaşarak birikti. Ölümün buralara yabancı kuzey melekleri, Kader'in güzel elçileriydi onlar, şimdi bu yanlış adreste avare avare geziniyor, bu topraklara has çirkin ölümleri yokluyorlardı- yılanın zehiri, güneşin kavuruculuğu, kanın deliliği, kaya darbeleri.

Vadi donakaldı. Fareler ve yılanlar kovuklarında dondu. Soğuktan başları grileşen, kaskatı kesilmiş ötleğen kuşları, ağaç dallarından birer birer yere çakıldı. Üç gün önce, okullu çocukların ağaç dikme günü vesilesiyle ektikleri taze filizlerden eser yoktu. Kaynağın yanında, dikenlerle kaplı armut çalısının dev yaprakları döküldü, fidanlıklarda ağaçlar eğildi, kimse onları böylesi bir yükü taşımaya hazırlamamıştı, Rabinoviç'in avlusundaki okaliptüsün tepesinde haşmetli bir dal, düşen kar tanelerini saydı.

Hikâyenin, diye düşünürüm geceleri kendimle kaldığımda, bir yola, bir kanala, bir çıkışa ihtiyacı vardır.

Yağan yağmurun, yükselen bir vadinin, palavracı bir revizyonistin, aylaklık eden bir kocanın, sadakatsizlik edip kızını yitiren bir kadının, süt sağıp çocuklarına bakmak, ahırında yaşamak üzere yanına yerleştiği dul bir adamın öyküsü.

Tek tesellim, hikâyenin kurmacaya direnmesi.

Araba sürmeyi beceremeyen bir sığır tüccarının, ne ölümün,

ne şehvetin, ne korkusuz kargaların yola getirdiği bir çocuğun, kâğıt gemilerin, kesik bir saç örgüsünün, teninden meni kokusu yayılan bir amcanın, iki nar ağacının ve korkunç yaralar açan bir tırpanın öyküsü.

Bir iki üç dört. Hikâye nedensellik çizgilerini izler.

Dünyanın en güzel kadınının, onun adını taşıyan beyaz bir geminin öyküsü. Her kuşu ve hayvanı taklit edebilen, dans figürlerinde ve aşkın kurallarında uzman olan bir İtalyan'ın öyküsü. Bekleyen bir ağacın, düşen bir fenerin, kısır bir ineğin, fırtınalı bir gecenin, kuşlarını miras bırakarak komşusunun dünyasını alt üst eden bir albinonun öyküsü.

Kulak verin, onlar, kahkahalar atıp yeri göğü oynatan Kader ailesinin üç kardeşi: Eğer o yalancı olmasaydı, eğer vadi taşmasaydı, eğer inek satılmasaydı. Bir iki üç dört. Bir iki üç dört.

Ama örgü saklanmıştı, yılan zehirini akıtmış, albino gelmiş, yalancı yalanını söylemiş, koca aylaklık etmişti. Ve kadın hamile kalmış, orada, o ahırda yaşamış, çalışmış, uyumuş, ağlamış, orada oğlunu dünyaya getirmişti - ölümün dize getiremediği, büyüyüp ona ölümü getiren oğlu.

Çünkü insanoğlu plan yapar, Tanrı da onunla alay eder. Kaya yerinden oynatılmış, saç örgüsü bulunmuş, kar yağmış ve nemli, geniş dalları yük taşımaya elverişli olmayan okaliptüs ağacının tepesi yere düşmüştü.

Elbette her şey böyle olup bitti. Böyle olmadıysa, nasıl oldu?

"Judith!" diye seslendi Moşe evin camından.

Judith gözlerini kaldırmadı, yalnızca tepeden tırnağa sırtını ürperten bir darbenin beklentisiyle boynunu biraz daha eğdi.

"Judith!!" Adamın haykırışı, karın beyaz sükûnetinin, karganın bağrışının ve üç kırbaç darbesini andıran bir sesle kırılan ağacın çatırtısının üzerinde asılı kaldı.

Tüm köy onun sesini duymuştu - sağır kulağı ona dönük olan, sağlam kulağına da kırılan dalların yapraklarının hışırtısı dolan annem hariç.

Ağacın dalları, heybetli bir sopa gibi üzerine düşüp onu yere devirdi. Aniden sessizlik çöktü yine dünyaya. İnce ve berrak

bir sessizlikti, dünyanın o billur gözünde öylece duran, yok olmayan bir sessizlik.

Her taraftan insanlar koşturdu. Çiftçilere özgü o koşuşlarıyla, onlar gibi ağır adımlar atan insanlardan beklenmeyecek bir hızla geldiler. Daha mavi yemeniyi, kargaların kırık yumurtalarını, yıkılan kümesi, annemin yeşil beyaz çığın altından çağlayan elbisesini görmeden, yürekleri sıkıştı.

Köylü Papish'in azman kısrağı kırık dala bağlandı. Marangoz işliğinden palanga getirildi, Oded tırmanarak onu dalın aşağılarındaki kalın köke bağladı.

Köylü Papish, sanki suçlu oymuş gibi kısrağına bağırdı: "Deh! Taş arabası, deh!" İp gerildi, palanga gıcırdadı ve dal Judith'in üzerinden kaldırıldı.

Kimse öne atılmadı. Herkes öylece dikildi. Gözler ne aradan geçen yılların, ne acıların, ne de ölümün körleştirebildiği o ince, fildişi boynun ışıltısına, narin, güçlü ayak bileklerinden sıyrılmış çoraplara takılmıştı.

Soğuktu, rüzgâr ölmüş kadının ensesindeki ayva tüyleriyle, elbisesiyle oynaşıyor, onu ölüm uykusundan uyandırmak istercesine, eteği baldırlarına bir yapıştırıp bir kaldırıyordu.

Dal, uzun dakikalar boyunca bedeninin üzerinde asılı durdu, kimse eğilip bakmaya cesaret edemedi. Ayakları yere yapışmış kısrak bile, kasları harcadığı çabadan ötürü titreyerek, kokulu teninden buharlar yayarak, burun delikleri tüterek, hareketsiz dikildi.

Sonra, Aliza Papish yaklaştı. Judith'i dirseklerinden kavrayarak kenara çekmeye koyuldu. Moşe alet edevat odasına giderek, taş ve eğe getirdi. Kargalar çemberler halinde başının üstünde intikam çığlıkları atarken, o, bir cellat soğukkanlılığıyla, koca baltanın ağzını bilemeye koyuldu.

23

Annem öldüğünde on yaşlarındaydım. Her şeyden iyi de, ordu battaniyelerine ve büyük kaftanlara sarınmış bir halde, beyaz

bir kefenle örtülü yollarda tek kelime etmeden yaptığımız gece yolculuğunu anımsıyorum.

Naomi elimi tutuyor, mızmız bebeği babasının kucağında biteviye zırlıyordu. Öyle rahatsız edici ve gürültücüydü ki, köye vardığımızda Sheinfeld Naomi'ye cenazeye gitmeyeceğini, çocuğa göz kulak olabileceğini söyledi.

"Böylelikle yaygarasıyla Judith'in yanında sizi rahatsız etmez."

"Ben de onunla kalabilirim," diye atıldı Meir de hemen.

"Sen benimle geleceksin," dedi Naomi. Teşekkür ederek bebeği Sheinfeld'e verdi.

Bebek ciğerini yırtarcasına bağırıyor, Jacob da onu yatıştırmaya çalışıyordu.

Önce ona kanarya ötüşü yaptı. Sonra ceplerinde zulalanmış sarı kâğıt parçalarından gemiler yaptı, sonunda onu bir zamanlar beni sarmak için kullandığı battaniyeye sarmalayarak, karlı tarlada gezintiye çıkardı.

Otobüs durağının inşa edileceği yerde gezdiler, Jacob onu kolunda pışpışladı, emmesi için bisküvi verdi. Sonra lanet bebek nihayet çenesini kapayınca, Jacob kafasını kaldırdı, birbirleriyle konuşarak mezarlıktan dönen kederli insanları ve peşleri sıra gelen at arabasının karda bıraktığı izleri gördü.

"Buyrun arkadaşlar, buyrun," dedi.

Paltosunu kara yayarak bebeği yatırdı. Dizlerinin üstüne çöküp ağladı. Bulutlar bir anlığına aralandı ve bu açıklığı fırsat bilen güneş, sarı ışıklarını yaydı - tıpkı tarlaya açılan bir göz gibi. Mezarlıktan dönen boş at arabası yaklaşırken, Judith Jacob'a baktı - yatağı olmayan altın sarısı, yeşilimsi bir nehirde ağır ağır yüzer gibiydi.

10 Tevet Kudüs'ün, Tevet ayının 10. günü (İbranî ay takviminin, genellikle Aralık-Ocak aylarına denk gelen 4. ayı) Babil Kralı Nebukatnezar tarafından kuşatılmaya başlanmasının anısına gerçekleştirilen bir matem günüdür. Bu gün süresince sinagoglarda *selihot* denen af dileme duaları okunur. Son yıllarda Nazi katliamında ölenler anısına da 10 Tevet'te mevlit okunup oruç tutulmaktadır

17 Tamuz Orucu: İbranî takviminin, Haziran-Temmuz aylarına denk gelen 10. ayı olan Tamuz ayının 17'sinde tutulan bu oruç, Birinci Tapınak'ın Babilliler tarafından kuşatılması ve nihayet yerle bir edilmesine ilişkin olayların başladığı dönemin anısına tutulur

Afikomin Pesah'ta Seder sırasında ayrılan üç matza (mayasız ekmek) arasından ortada bulunanın yarısıdır. Bu matza parçası soğukluk yenmemesi gereken Pesah sofrası bitiminde soğukluk yerine yenir. Bir geleneğe göre ailenin çocukları, yemek öncesinde aile büyüklerince saklanan bu matzayı bulmaya çalışır

Alman Tapınakçıları 19. yüzyıl ortalarında kutsal topraklara yerleşmiş, Kudüs ile Hayfa'da yerleşimler kurmuş, II. Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere tarafından Almanya'ya tehcir edilmiş aşırı dindar grup. Kilise'den uzaklaştıkları, Mesih'in geleceği kutsal topraklarda inşa edilecek manevî tapınağa inandıkları için bu adla anılırlar

Arthur Ruppin 1876-1943. Siyonist yerleşimin ve Yahudi sosyolojisinin babası sayılan, Siyonist Örgüt'ün İsrail bürosu yöneticiliğini yapmış, Yahudi göçlerini, Yahudilerin toprak edinmesini, kooperatif ve *kibutz* örgütlenmelerini düzenlemiş olan akademisyen

Bar Yohay Haham Şimon Bar Yohay. Roma'nın Kudüs'ü fethinin ardından Tevrat öğreniminin yasaklanması sonucu, yanına keçiboynuzu ve su alarak oğluyla kaçtığı dağlarda bir mağaraya gizlenir. Efsaneye göre keçiboynuzundan düşen bir tohum koca bir ağaca, testiden düşen su damlası bir kaynağa dönüşür. Bazılarınca, Kabala kitabı Zohar'ın yazarı olduğu düşünülmektedir

Bat mitzva 12 yaşına gelen kız çocuklarının dinî ve insanî yükümlülüklerini idrak edebilecek olgunluğa ulaşmış olmalarının kutlandığı dinî tören

Eretz İsrail İsrail toprakları

Ester Orucu Purim bayramından bir gün önce (Şubat-Mart aylarına denk gelen Adar ayının 13. gününde) Ester'in, hayatını tehlikeye atarak dindaşlarını kurtarmak için kralın karşısına izinsiz çıkmış olması ve bu eylemi sebebiyle dindaşlarından oruç tutmalarını istemesi anısına tutulur

Gedalya Orucu Roş Haşana'dan bir gün sonra, Tişri ayının (İbranî ay takviminin ilk ayı, Eylül-Ekim aylarına denk gelir) üçüncü günü tutulan oruç

Goy Yahudilerin Yahudi olmayanlar için kullandıkları ad - çoğunlukla aşağılayıcı anlamdadır

Hamsin Nisan-Haziran aylan arasında elli gün süreyle Mısır üzerinden esen yakıcı çöl rüzgârı

Hagada Yahudilerin Mısır'dan çıkışının öyküsünü ve bunu anmak üzere Pesah kutlamalarında yenen kendine has yemeğin ritüelini anlatan metin

Hazan Sinagogdaki dinsel merasimlere kılavuzluk eden din görevlisi

Heder Küçük yaştaki Yahudi çocukların dinî eğitim aldığı okul

Kibutz İsrail'de, kolektif yaşam, paylaşım ve üretim ilkesinin geçerli olduğu, geçimi tarıma dayalı yerleşim birimleri. İsrail'in kuruluşuna büyük katkıda bulunmuş kibutzlar, günümüzde, komün yaşantısı anlamında eskisi kadar katı olmamakla birlikte halen varlıklarını sürdürmekte, tarım dışındaki alanlarda da girişimlerde bulunmaktadırlar.

Koşer Yahudi yeme içme kurallarına göre tüketilmesi helâl sayılan yiyecekler

Purim Haman'ın İranlı Yahudileri hedef alan toplu kıyım planlarının bozguna uğraması anısına kutlanan Yahudi bayramı

Pesah İbranilerin Mısır'daki esaretten kurtuluşlarının anısına baharda kutlanan, sekiz gün süren Yahudi bayramı

Reb Yid Yidiş dilinde saygı belirten bir ifade

Roş Haşana Yahudi Yeni Yılı

Seder Pesah'ın birinci ve ikinci gecesinde yenen yemek

Sukot Tişri ayının on beşine rastlayan ve yedi gün devam eden Sukot bayramı, İsrailoğullarının asırlar evvel çölü kat etmeleri sırasında çardaklarda yatıp kalkmalarının anısına kutlanır. Aynı zamanda hasat bayramı olarak da bilinen Sukot'un en önemli simgeleri *Suka* (çardak) ile, *Lulav* adı verilen çeşitli bitkilerden oluşan bir demettir. *Lulav*'ın bayram günleri sabah dualarında elde tutulması Sukot'un bir özelliğidir

Şabat Yahudilerce kutsal sayılan, çalışmanın yasak olduğu, haftanın yedinci günü

Şevat İbranî takviminin 5. ayı, genellikle Ocak-Şubat aylarına denk gelir

Tefilin Şabat ve bayram günleri dışındaki sabah ibadetlerinde ergin erkeklerin deri kayışlarla alınlarına ve sol kulaklarına sardıkları, içinde dinî metinlerin bulunduğu kutu şeklindeki dinsel gereç

Tişa Be Av Birinci Tapınak'ın Babilliler, İkinci Tapınak'ın ise Romalılar tarafından yıkıldığı gün olan Av ayının 9'u (İbranî takviminin 11. ayı, Temmuz-Ağustos aylarına denk gelir) bir matem günü olarak kabul edilir ve güneşin iki batımı arasında oruç tutulur. Bugün yalnız matem günü değil, bir ölçüde uğursuz bir gün olarak da kabul edilir ve bu inanıştan dolayı, bu günde denize açılınmaz, büyük çaplı yolculuklara girişilmez.

Yeşiva Yahudi Din Bilimleri Akademisi.

Yom Kipur Yahudilerin, günahlarının kefaretini ödemek için oruç tuttukları en kutsal dinî bayramları.

1930'lu yıllarda İsrail topraklarındaki Kfar David köyüne gelen Judith adlı bir kadının ve ona tutulan üç erkeğin öyküsü *Dört Ziyafet*. İkinci Dünya Savaşı'na, İsrail-Arap savaşı yıllarına uzanan, böylesi bir arka planda kaderin cilvelerini, raslantının oyunlarını, aşkın kurallarını anlatan bir roman. Birbiri içine gizlenmiş, açıldıkça içinden hazineler çıkan kutular misali çoğalan bir masal. İsrail'in önde gelen köşe yazarlarından olan ve bu kitabıyla İtalya'da ödül alan Meir Shalev, uzun aralarla kendisine sunulan dört ziyafette kendi tarihini, aşkın gizemlerini, dünyanın büyüsünü okuyan bir adamın ağzından, büyülü gerçekçiliğe yaklaşan, Marquez tadında bir hikâye anlatıyor. Kayıp kız kardeşlerini arayan, bulan, ama yeniden yitiren erkeklerin hüzünlü hikâyesi.

İLETİŞİM 864
ÇAĞDAŞ DÜNYA EDEBİYATI 177

